

JOSEP PERARNAU I ESPELT

EL LLIBRE CONTRA ANTICRIST de RAMON LLULL

Edició i estudi del text¹

En el volum anterior d'aquest anuari vaig manifestar que en l'actual procuraria d'oferir el text primitiu de la *Philosophia catholica et divina*

---

1. En aquest estudi són utilitzades, ultra les normals del tipus de mm (= milimetres) o p. / pp. (= pàgina / pàgines), les abreviatures o sigles següents:

A = Milà, Biblioteca Ambrosiana, N 250 Sup, ff. 47-78.

Br = Rudolf BRUMMER, *Bibliographia Lulliana. Ramon-Llull-Schriftum 1870-1973*, Hildesheim, Verlag Dr. H. A. Gerstenberg 1976, VIII i 104 pp.

Briquet = Charles Moïse BRIQUET, *Les filigranes. Dictionnaire historique des marques du papier, dès leur apparition vers 1282 jusqu'en 1600*, I-IV, Ginebra 1907; Leipzig 1923².

C = Roma, Biblioteca Corsiniana (Accademia dei Lincei), 44. A. 3, ff. CCXXXV-CCLVII.

CC = Corpus Christianorum, Turnholt, Brepols 1954 ss.

CIm = Bayerische Staatsbibliothek, Codex latinus Monacensis.

Contemplació = Ramon LLULL, *Llibre de contemplació en Déu*. Les citacions són fetes per referència a l'edició d'aquesta obra dins Ramon LLULL, *Obres essencials*, II (Biblioteca Perenne 17), Barcelona, Editorial Selecta 1960, 97-1269.

D/S = Henricus DENZINGER, *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*. quod funditus retractavit, auxit, notulis ornavit Adolfus SCHÖNMETZER,³³ Barcelona - Friburg de Brisgòvia - Roma - Nova York, Herder 1965, XXXII i 954 pp.

Doctrina = Ramon LLULL, *Doctrina pueril*. Les citacions són fetes per referència a l'edició d'aquesta obra dins 'Els Nostres Clàssics' A-104, a cura de Gret SCHIB, Barcelona, Editorial Barcino 1972, ff. 260 pp.

Gentil = Ramon LLULL, *Llibre del gentil i dels tres savis*. Les citacions d'aquesta obra són fetes per referència a la seva edició dins Ramon LLULL, *Obres essencials*, I (Biblioteca Perenne 16), Barcelona 1957, 1057-1142.

M = Munic, Bayerische Staatsbibliothek, Codex Latinus Monacensis 10.593, ff. 15-44.

OE = Ramon LLULL, *Obres essencials*, (Biblioteca Perenne 16-17), Barcelona, Editorial Selecta 1957 i 1960, 1364 i 1430 pp.

Oracions = Ramon LLULL, *Llibre d'oracions i contemplacions de l'enteniment*. Les citacions són fetes per referència a l'edició d'aquesta obra dins les *Obres originals del il·luminat mestre Ramon Lull*, XVIII, Palma de Mallorca 1935, 229-268.

ORL = *Obres originals del il·luminat Mestre Ramon Lull*, I-XXI, Palma de Mallorca 1906 ss.

RD = Elies ROGENT, Estanislau DURAN, *Bibliografia de les impressions lul·lianes*

d'Arnau de Vilanova.² I, en realitat, el primer pas fet a l'hora d'emprendre'n la configuració fou el de portar a l'impressor tant l'obra esmentada com el *Llibre qui és contra Anticrist* de Ramon Llull. L'objectiu d'aquella intentada publicació simultània era el de posar a l'abast del lector interessat els dos tractats dels nostres teòlegs que proposen una estratègia del cristià o de l'Església davant l'Anticrist, a fi que la simultaneïtat facilités la comparació entre els dos textos i els respectius pensaments i autors. Però en tenir a les mans les primeres galeres d'ambdós tractats, vaig comprendre que era impossible d'encabir-los tots dos en un volum normal d'ATCA i així s'imposà la decisió d'oferir enguany el llibre de Llull i l'any vinent el d'Arnau de Vilanova, la publicació del qual, tal com he dit, ja ha encetat el seu camí.

Limitat, doncs, el treball actual en el *Llibre qui és contra Anticrist* de Ramon Llull, presentaré les dues còpies catalanes que han arribat fins a nosaltres, establiré l'esquema i la dinàmica de les seves idees i m'aturaré a estudiar amb una mica més de detenció alguns dels seus nuclis doctrinals (alguns dels quals miraré de referir a les principals obres anteriors de l'autor), d'on es deduirà qualche element de judici per a la datació del dit llibre. Precisada la «ratio editionis», seguirà l'edició crítica del text, completada amb la taula alfabètica de tots els seus mots. Així el lector tindrà a les mans, ni que sigui amb un retard de més de set-cents anys després de la seva redacció, un text no indiferent i fins ara inèdit de Ramon Llull.

Els dos manuscrits

Encara que sigui cert que durant la primera meitat del segle XVI hi havia a València almenys un altre exemplar del lul·lià *Llibre qui és contra Anticrist*, car en dóna testimoniatge l'actual manuscrit de Milà, Biblioteca Ambrosiana N. 250. Sup. ff. 47-78 (que designarem amb la lletra A),³ i que, segons que sembla, n'existia un altre durant el segle XVII,

(Estudis de Bibliografia Luliana II), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 1927, XVI i 408 pp.

S = Munic, Bayerische Staatsbibliothek, Codex Latinus Monacensis 10.497, 167-174.

Les abreviatures corresponents als llibres de la *Bíblia* són les emprades en les edicions bíbliques de l'Obra del Sant Evangeli del Foment de Pietat Catalana.

2. *El text primitiu del De mysterio cymbalorum Ecclesiae d'Arnau de Vilanova. En apèndix, el seu Tractatus de tempore adventus Antichristi*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», VII-VIII (1988-1989), 50.

3. Hom pot trobar una notícia mínima d'aquest volum dins Carmelo OTTAVIANO,

qui sap si a Mallorca, de fet, però, el text de la dita obra lul·liana només ens és accessible, ultra les llatines, en dues còpies en llengua catalana: la que es troba a Roma, Biblioteca Corsiniana, 44 A 3 (que designarem amb la lletra C) i la de Munic, Bayerische Staatsbibliothek, Codex latinus Monacensis (CIm) 10.593, (que designarem amb la lletra M) ja descrit.⁴ No havent-ho estat, en canvi, fins ara⁵ el volum romà, és normal que segueixi ací la seva descripció.⁶

Descripció del manuscrit de Roma, Corsiniana, 44 A 3

Ara és un volum (¿factici?) de (1), XVI i 286 folis de paper. És enquadernat amb pell de color verd fosc, damunt cartó, amb cenefa en la qual s'entrellacen tiges, fulles i flors, daurada, resseguint les quatre vores tant de la coberta com de la contracoberta. La superfície de les cobertes és de 315 x 225 mm. El llom és dividit en sis parts, en cada una de les quals hi ha un dibuix daurat alternant, menys en la segona, recoberta de

---

L'Ars compendiosa de R. Lulle avec une étude sur la bibliographie et le fond ambrosien de Lulle (Études de Philosophie Médiévale 12), París, Librairie J. Vrin 1930, 9-10. Tant que les meves notícies són veritables, aquest text és un resum en llatí amb qualche paraula en català, realitzat a València per Alonso de Proaza, important lul·lista asturià, arrelat a València en la primera meitat del segle XVI, sobre el qual la bibliografia de Rudolf Brummer no inclogué cap referència a la monografia que li dedicà D. W. McPHEETERS, *El humanista español Alonso de Proaza*, Madrid 1961. Dissortadament, no he pogut acollir totes les variants que Proaza ofereix en les frases catalanes que integra en el seu resum llatí, perquè, tot i haver-me desplaçat expressament a Milà amb aquest objectiu durant el mes de maig del 1990, no sols vaig trobar que els volums de l'Ambrosiana eren inaccessibles als estudiosos, ans encara, la notícia que les obres de reestructuració de l'esmentada biblioteca seguirien fent impossible tal accés almenys durant un any i mig a partir de la data esmentada. En conseqüència, m'he hagut de limitar a oferir les poques variants que em constaven d'altres estades, en les quals l'objectiu no era el d'aplegar-les totes.

4. Hom pot veure la descripció dins el meu *Els manuscrits lul·lians medievals de la Bayerische Staatsbibliothek de Munic. I. Volums amb textos catalans*. Apèndix: *Inventari d'obres lul·lianes en català* (Studia, textus, subsidia III), Barcelona, Facultat de Teologia 1982, 168-174.

5. El volum de la Corsiniana i el seu contingut eren, almenys en línies generals, coneguts primer gràcies a Jaume MASSÓ I TORRENTS, *Bibliografia dels antics poetes catalans*, dins «Anuari. Institut d'Estudis Catalans», VII (1913-1914), 213-214; després gràcies a Llorenç PÉREZ MARTÍNEZ, *Los fondos lulianos existentes en las bibliotecas de Roma* (Publicaciones del Instituto de Estudios Eclesiásticos en Roma. Subsidia 3), Roma, Iglesia Nacional Española 1961, 123-124. Les notícies, però, proporcionades per aquests autors no fan sobrerera la descripció que segueix.

6. La metodologia aplicada en la present descripció és l'exposada en el meu *Els manuscrits...* (llibre citat en la nota 4), 10-16.

teixell de pell rossa, en el qual tant cenefa com títol són impresos amb tinta daurada: «LULLI RAIMONDI / CODICE / MANOSCRITTO». Les cares interiors de coberta i de contracoberta són recobertes d'un full de paper satinat i acolorit, el qual continua i és el primer foli de guarda en les dues bandes del cos del volum. En la cara interior del de coberta, angle inferior extern o esquerre, hi ha la signatura: «Col. = 44 = A = 3 =», escrita amb tinta. Enquadernació, full de guarda i anotacions semblen del segle XVII. Segueix un altre foli de guarda, de paper en blanc, en cada una de les dues bandes esmentades. Als folis VI^r i CCXXVIII^v, segell en vermell de la «Lynceorum Bibliotheca».

El cos del volum, la superfície del qual és de 300 x 218 mm, és constituït per 303 folis de paper, distribuïts en vint plecs, setze dels quals són formats per vuit fulls doblats (8 x 2 = 16 folis); el primer plec, en canvi, consta de tres fulls doblats (3 x 2 = 6 folis: un sense numerar i els numerats I-V); el setè és de nou fulls doblats (9 x 2 = 18 folis: ff. LXX-LXXXVII); el catorzè, de set fulls doblats (7 x 2 = 14 folis, els CLXXXIII-CXCVII); i el vintè era inicialment com aquest, però ara és coix, per manca de la segona meitat dels fulls primer i sisè (7/5; el primer aniria entre els actuals CCLXXXII-CCLXXXIII i el segon seguiria l'actual CCLXXXVI). El paper presenta dues filigranes, totes dues formades bàsicament per una mà. La primera es troba en tots els plecs, tret dels quinzè (ff. CXCVIII-CCXII) i setzè (ff. CCXIII-CCXXVIII), i és somada de tija i flor de sis pètals (sense cap afirmació d'identitat, hom pot veure la de Briquet núm. 11.165 o la del núm. 11.194, datada el 1485, amb la diferència que aquella té una «R» a la palma de la mà i la nostra no), la segona, present en els dos plecs acabats d'esmentar, no té afegitons (a fi de tenir-ne qualche idea, hom pot veure la de Briquet, núm. 11.412). Tret del darrer, tots els plecs tenen reclam en la pàgina final (el del plec tercer, f. XXI^v, és escrit com tots en el marge inferior, però en direcció vertical). No veig numeració de fulls a l'interior dels plecs. Els dos primers quaderns tenen numeració independent: un foli inicial sense numerar, I-XVI i I-V (= 22 folis); els plecs següents continuen aquesta darre- ra numeració a partir del número VI fins al CCLXXXVI.

1. Ff. VI^r-XI^r. *Inc.*: SILVESTRE és dit de Sile, qui és lud... *Exp.*: ...e après aquelles paraules en nostre senyor feselment sadormí. GIACOMO DA VARAZZE, *Llegenda àuria, De sent Silvestre*. Ed. KNIAZZEH, II, 105-120; REBULL, 994-1005.
2. Ff. XIII^r-CCXXXIII^d. A. Ff. XIII^r-XV^d. *Inc.*: Ací començan les rúbriques del libra de marauelles, lo qual libre fèu en Ramon

Llull. Comença lo primer libre, qui és de Déu. De la primera part e primerament si és Déu .I... *Exp.*: ...De la fi del llibre de maravelles .CL. Del segon fèlix .CLII. B. Ff. I^a-CCXXXIIIJ^d. a. F. I^c. *Inc.*: *Déu en virtut de la granea, eternitat, poder, sauiesa e volentat comença aquest libre de mareuelles. Del pròlech.* En tristícia e en languiment estaua hun home En stranya terra... *Exp.*: ...fos feta reuerència e honor. b. Ff. I^a-CCXXXIIIJ^d. *Inc.*: *De la primera part ço és Déus.* Con fèlix fo partit... *Exp.*: ...e lexà lesperital en qui està compliment. Ací és acabat e complit lo libre de fèlix per gràcia de Déu e de nostra dona sancta maria verge.⁷

Ramon LLULL, *Fèlix de les meravelles*

Ed. RD 348; Br 35/3, 37/1, 56, 75, 76/1; Barcelona, Edicions 62 1980.

3. Ff. CCXXXV^a-CCLVII^d. *Déus qui en sobirana bellesa verificats ab perfecció los actes de vostres excel·lents dignitats, a donar llabor, honrament e honor comesa lo (li canç) vostre seruidor qui és home pobre peccador est libre qui és contra antixrist.* A. F. CCXXXV^{a-d}. *Del pròlech.* *Inc.*: [ ]on lo món sia començat a conèixer e a amar... *Exp.*: ...la ordinació que en est libell se conté contra antexrist. B. Ff. CCXXXV^d-CCLVII^d. *Inc.*: *Comença la primera distincció.* [ ]questa distincció és partida... *Exp.*: ...és fet lo libre de oració de enteniment, qui entenent contempla e adora déu. *Finito libro sit laus gloria xristo amen finis.*

Ramon LLULL, *Llibre qui és contra Anticrist.*

Ed. PERARNAU en aquest volum.

4. Ff. CCLVIII^a-CCLXX^a. *Ací comença la lògica del gatzell.* *Inc.*: [ ]éus per fer a uós honradament / De lògica tractant breument *Exp.*: ...A la verge, qui al cor meu / De la qual nasch home e déu.

Ramon LULL, *Lògica d'Algatzell*

Br 36/19, 61.

5. Ff. CCLXXI^a-CCLXXVI^b. *Inc.*: [ ]EVS. ES. AQUELL ens en qui bonesa, granesa... *Exp.*: ...qui per corrupció esdevé en privació e enaixí de les altres coses semblans a aquestes.

Ramon LLULL, *Arbre de filosofia desiderat (fragments)⁸*

Br. 36/17.

7. Des del llibre de Llorenç Pérez i Martínez citat en la nota 5, 122, ja és sabut que aquesta còpia és completa, però no seguida, ja que el text fa els salts que són indicats pel dit autor. A ell em remeto.

8. Els fragments de l'*Arbre de filosofia desiderat* corresponen, seguint l'ordre amb

6. Ff. CCLXXVI^c-CCLXXVIII^b. *Inc.*: [ ]uals colors han los elamens simples. La solució és aquesta... *Exp.* ...sants de glòria glorieiats en la glòria de déu. AMÉN.

Ramon LLULL, *Taula general* (fragments)⁹

Br 36/16.

La caixa d'escriptura té 196 x 143 mm de superfície, amb dos coronells, entre els quals hi ha 15 mm de separació. Hi ha marca i puntuat dels coronells, cada un dels quals conté 33 línies. Llettra humanística cursiva, inclinada vers la dreta. Rúbriques en vermell, amb l'excepció dels dos textos darrers, en els quals manquen. En les lletres capitals, inicialment alternen els colors vermell i blau. La primera, en el f. Ir, és decorada amb dibuix geomètric i colors vermell, blau i morat. Les caplletres comencen de mancar en el foli CLXXXV^d, compareixen altra vegada en el foli CXCVIII^d, manquen entre els folis CCXIII^b i CCXVIII^d, tornen en els folis CCXXIII^d-CCXXVIII^c i a partir d'ací desapareixen definitivament. Els calderons són generalment dibuixats amb tinta vermella i només alguns ho són amb blava. Als folis I^r i CCLXXXVI^r hi ha el dibuix d'un àngel, davant el pit del qual hi ha un escut amb una serra al centre i dos (o més) àngels clarament masculins, que aguanten l'escut; la cenefa de l'esquerra porta una inscripció, on sembla poder-se llegir «GENS. IMIT-VAV»; la de la dreta, «[T]V AUTEM DOM... FI». Del f. I^r al XCII^r són constants els dibuixos, que tornen en els folis CXXXVII^r, CXLIII^r, CL^r, CLI^r i CLII^r; el del f. XXXVIII^d representa una escola. Tot el volum sembla copiat per mà única, però les correccions són de mà diversa.

Escrit en terres catalanes (Mallorca) els darrers decennis del segle XV.¹⁰

què es troben en el manuscrit, a les següents pàgines de l'edició a cura de Salvador Galmés i Sanxo dins les ORL, XVII, 417-418; 449; 463, núms. 69 i 70; 454, núms. [73]-74; 457, núms. [91]-92; 461, núms. 105-106; 462, núms. [109]-110; 463, núms. 117-118; 466, núms. [127]-128; 469, núms. [145]-146; 471-472, núms. 159-160; 472-473, núm. [163]-164; 476-477, núms. 181-182; 478, núms. 189-190; 479-480, núms. 195-196; 410-417; i 418-422.

9. Els fragments de la *Taula general* corresponen, seguint l'ordre amb què es troben en el manuscrit, a les següents pàgines de l'edició a cura de Salvador Galmés i Sanxo dins les ORL XVI, 412-414, núms. 15-16; 418-423; 424; i 516.

10. Per a la datació de textos o de documents escrits amb lletra humanística, hom pot remetre als estudis de M. Luz Mandigorra Llavata, *La escritura humanística en Valencia. Su introducción y difusión en el siglo XV*, dins «Estudios Castellonencs», 3 (1986), 5-94; i *Aproximación a la cultura gráfica de los boticarios a finales de la Edad Media*, dins «Saitabi», XXXVI (1986), 57-70; hom pot veure resum de tots dos

Encara que tots dos exemplars són distants de l'original, la distància de la còpia ara muniquesa és tan enorme, que no hi ha cap dubte sobre quin ha d'ésser el text pres per base de l'edició: el de Roma. Els punts en els quals aquesta còpia es manifesta allunyada de l'original rauen en la confusió del copista d'aquest volum o del o d'un dels intermediaris a l'hora de copsar el significat de la paraula «deu», substantiu que ha transcrit pel numeral «.X.»; la dels pals que formen les quatre lletres de »mils», que ell llegeix «útils» [el nombre de pals és idèntic]; i la de la »f» i la «s», detall que porta a preguntar-se si la còpia intermitja (o una d'elles) no fou escrita en la lletra gòtica bastarda característica del pas del segle XIV al XV, en la qual la «s», escrita amb cua més avall de la línia, és fàcilment confusible amb la «f», la grafia de la qual té característiques semblants.

El copista del text muniquès, ultra haver introduït pràcticament totes les falles del romà (i malgrat això, tinc la impressió que aquest no fou l'apògraf d'aquell, encara que certament parent molt pròxim), en comet de pròpies, alguna d'elles garrafal, com és ara la transcripció «cristianitat» on el romà té, amb raó, «veritat» (aquesta i no aquella és una de les dignitats o principis absoluts en el sistema lul·lià); penso que l'explicació es podria trobar en el fet que l'apògraf del qual copià el muniquès escrivia manta vegada «veritat» amb abreviació de la primera síl·laba, abreviació que hauria consistit en una línia en ganxo secant el primer traç de la «v», signe que el copista confongué amb una «x» i així, llegint «xitat» transcriví «christianitat»; recordaré, encara, la reincidència a transformar «sensual» en «espiritual», canvi d'explicació excessivament fàcil. El lector interessat podrà trobar aquestes i totes les altres en l'aparat crític.

Quant a la relació entre les dues còpies, crec que es pot establir el següent: essent la còpia de la Corsianiana dos segles anterior a la de la Staatsbibliothek de Munic, aquella certament no pot dependre d'aquesta, la qual, absolutament parlant, sí que podria dependre d'aquella. Si, de fet, en depèn o no, ha d'ésser decidit per proves. I d'una banda cal dir que no hi ha res en la còpia muniquesa que obligui a reconèixer de forma apodíctica que fou transcrita a partir d'un text divers del de Roma, com seria, per exemple, si es trobés en M una versió que obligués a ésser reconeguda com a més autèntica i primitiva quan C presenta problemes, com és ara en les línies 66-69, 399-400, 474-475, 844 o 1501; en realitat, M presenta tots els problemes textuais que es troben en C (fora del cas

---

en el volum anterior d'ATCA, VII-VIII (1988-1989), 625-626, núms.4847 i 4848. Sento desconèixer possibles estudis paral·lels del tema tant per a Catalunya com per a les Illes Balears.

en què el copista ha preferit de deixar en blanc allò que no entenia); més encara, n'afegeix de nous, com quan se salta petits fragments que es troben en C (per exemple, en les línies 1161-1162, 1193-1194 o 1423); decididament, M no soluciona cap problema important.

Però, d'altra banda, hom hi pot trobar nombre d'indicis que, sense ésser, ja ho hem dit, apodíctics, inclinen a pensar que l'exemplar del qual transcriví M no era C; així, per exemple, quan hom a la línia 88 troba en l'exemplar de Munic «conuingue» i en el de la Corsiniana «coniunguen»; a 242, «coneguxença» en comptes de «conexença»; a 348, «tres» i no «ni»; a 362, «enteniment» per «enteïment»; a 430, «entenció» per «intenció»; a 460, «engenrra» per «engera»; a 472, 474, i 475, «causat» per «creat»; a 473, «incarnat» per «increat»; a 481, «contraunt» per «coniunt»; a 507 i 515, «reèbrer» per «rebre»; a 589, «maioritat» per «monoritat»; a 615, «hòmens» per «homes»; a 688, «longuesa» per «larguesa»; a 881, «reprendre» per «repndre»; a 889-890, «indugua» per «induga»; a 933-934, «destruhent» per «destruhint»; a 1014 i 1157, «sanct» per «sant»; a 1038, «reessucitar» per «ressucitar»; a 1043-1044, «feyner» per «fènyer»; a 1078, «probesa» per «pobresa»; a 1209, «engenrra» per «engerra»; a 1217-1218, «gran» per «gràcia»; a 1236, «divina» per «d'ànima»; a 1242, «com» per «dementre que·l»; a 1297, «cels» per «e els»; a 1310, «sofferta» per «soferta»; a 1320, «entel·lectual» per «intel·lectual»; a 1353, «meyns» per «menys»; a 1375, «stament» per «estament»; a 1384, «afflictions» per «afliccions»; a 1385-1386, «probetat» per «pobretat»; a 1421, «studis» per «estudis»; a 1445, «infaels» per «infels»; a 1474, «companya» per «companyia»; a 1505, «hòmens» per «homes»; i encara a 1560, «conoxença» per «conexença». Tot i que cap d'aquests casos no constitueixi una demostració pròpiament dita en cap sentit, la consideració del conjunt inclina fortament a suposar que la còpia muniquesa pertany a una línia textual diversa de la còpia romana; conclusió que s'enforteix en recordar que moltes d'aquestes grafies, corresponents a un estadi de la llengua més arcaic que les paral·leles de Roma, porten a la conclusió que encara en el segle XVII existia una còpia, que no era l'actual romana, en la qual es trobaven les grafies esmentades, ja que el copista de l'exemplar muniquès més aviat fa la impressió que no innovava ans s'atenia a la materialitat d'allò que tenia davant els ulls.

Sembla, doncs, que, ultra les dues conservades, tenim notícia de l'existència en els segles de l'Edat Moderna d'altres dues còpies del *Llibre qui és contra Anticrist*, una a València, que a començaments del segle XVI serví a Alonso de Proaza per a la seva traducció resumida en llatí, ara a l'Ambrosiana de Milà; i una altra, a Mallorca segurament, de la qual fou copiat durant el segle XVII l'actual text muniquès. Dissortada-

ment, aquestes dues altres còpies o ja no existeixen o no són identificades entre els manuscrits lul·lians coneguts fins ara. No cal dir que el nostre estudi s'ha hagut de limitar als dos exemplars existents, fora d'alguna referència escadussera a l'esmentada traducció resumida de Milà.¹¹

Esquema del llibre

Després d'haver-nos ocupat dels volums que contenen l'obra lul·liana objecte d'aquest treball, ara toca d'intentar conèixer el contingut del *Llibre qui és contra Anticrist*. El primer pas serà el de proporcionar-ne una primera i esquemàtica visió de conjunt.

- I. 1-4. Títol-invocació
- II. 5-56. Pròleg
  - 5. Títol
  - 6-18. Finalitat del text: descobrir les errors d'Anticrist
  - 19-56. Presentació de les tres distincions
    - 22-34. Primera: reafirmació dels principis necessaris
    - 35-42. Segona: doctrina i actuació d'Anticrist
    - 43-56. Tercera: preparació a resistir l'Anticrist
- III. 57-940. Primera distinció: reafirmació dels principis necessaris
  - 57. Títol
  - 58-64. Divisió en quatre parts
  - 65-227. Primera part: de la unitat de Déu
    - 65. Títol de la primera part
    - 66-80. La unitat de Déu i dignitats és perfecta
    - 81-101. En Déu i en les seves dignitats la unitat unifica
    - 102-110. La unitat de Déu i dignitats no és sols dicció sinònima, ans acte d'unificar
    - 111-134. L'acte unificador de les dignitats no es distingeix per l'essència, sinó per les propietats personals
    - 135-151. Acte diví d'unificar en majoritat comporta unificar supòsits infinits en grandesa
    - 152-166. Acte diví d'unificar en majoritat comporta generació i processió

---

11. Vegeu més amunt la nota 3.

- 167-178. Paternitat, filiació i processió no posen en Déu primeria ni darreria
- 179-193. Unificar en majoritat no demana nombre major que tres, perquè és impossible de trobar nombre més noble
- 194-207. Déu no és compost i per tant unificar és alhora simplificar
- 208-218. La força unitiva es magnifica en unir substàncies, cas de les tres persones divines
- 219-227. Amb aquestes deu raons es podran solucionar les falses raons d'Anticrist contra la unitat de Déu
- 228-450. Segona part: de la trinitat de Déu
228. Títol
- 229-244. Íter demostratiu i passos d'aquesta part, als quals serà contrari Antichrist
- 245-261. La contrarietat màxima entre Déu i Anticrist s'ha de donar en les accions o obres
- 262-281. L'acte intrínsec de Déu en majoritat ha de tenir engendrant, engendrat i procedit
- 282-295. Majoritat d'acte infinit comporta infinitud d'acte quant a ésser, no quant a nombre
- 296-315. Si l'acte intrínsec de Déu no comporta trinitat divina, en Déu seria possible culpa i pecat
- 316-329. Un acte intrínsec és dotat de màxima «aptitudo», propinquitat, unió i simplicitat, si és acte de filiació i processió
- 330-357. Nombre d'un i de tres és el més convenient i per això s'ha de trobar en l'acte de Déu
- 358-375. L'aplicació del principi de causaefecte al món sensible confirma que essència i dignitats de Déu són una sola cosa dotada de son propi acte
- 376-401. La cosa més alta que hom pot pensar de Déu és unificar i distingir supòsits divins i per això li és necessària
- 402-422. La voluntat i l'enteniment de Déu són Déu i llur obra és Déu igual a Déu unifi-

- cant essència i distingint persones
 423-444. En Déu l'acte de les dignitats és idèntic al d'enteniment i de voluntat
 445-450. Les deu raons anteriors destrueixen les falses raons d'Anticrist contra la trinitat de Déu
 451-785. Tercera part: De l'encarnació del Fill de Déu
 451. Títol
 452-461. Prova de l'encarnació per l'acte de les dignitats divines en majoritat
 462-771. Quinze demostracions de l'encarnació a partir de la grandesa de Déu
 462-487. Per l'encarnació, Déu infon tant de bé increat en creat com aquest en pot rebre
 488-503. Déu etern pot eternificar més un ésser unit amb Ell que un de no unit
 504-527. Déu poderós pot potenciar més com més elevat és un ésser i fins al màxim l'ésser unit a Ell
 528-544. Sense unió hipostàtica, saviesa increada i saviesa creada no podrien concordar tan fortament en grandesa d'entendre
 545-562. Majoritat de grandesa i voluntat de Déu porta a unir personalment amb Ell voler creat
 563-581. Sense encarnació, el major acte de virtut de Déu en creatura restaria en potència
 582-598. Cal acte tan gran de veritat creada que pugui tenir per objecte el de la veritat increada
 599-619. Sens encarnació no hi hauria tan exalçat enteniment a entendre ni voluntat a amar la glòria de Déu com se convé
 620-664. La perfecció de magnificar demana una sola criatura que pugui rebre l'acte perfecte de la donació de Déu
 665-687. «L'encarnació covench ésser per ço que en ella agués la justícia de Déu grandesa en l'acte que li convé»
 688-701. Grandesa de generositat en majoritat condueix a l'encarnació, car en tota altra hipòtesi hi ha falla en la donació

- 702-717. Sense encarnació, la misericòrdia de Déu no es realitzaria en majoritat
- 718-736. Només en l'encarnació, la humilitat de Déu fou acte
- 737-755. La senyoria creix tant com major és el sotmès; senyoria de Déu en majoritat demana un sotmès que sigui una persona amb Déu
- 756-771. Només per l'encarnació, l'acte de la paciència de Déu és afirmable en majoritat
- 772-785. Aquestes quinze raons demostren que l'encarnació és l'acte més gran que les dignitats de Déu poden tenir en una creatura o en totes les creatures
- 786-940. Quarta part: De les virtuts creades
786. Títol
- 787-799. D'acord amb la majoritat de les dignitats divines, tant com Crist porta les virtuts a majoritat, Anticrist les portarà a minoritat
- 800-929. Set mostres d'actuació contradictòria de Crist i d'Anticrist quant a virtuts
- 800-821. Anticrist intentarà amb falses imaginacions destruir fe major dotada de regla i de forma
- 822-836. En el major acte d'esperança es manifestaran les errors d'Anticrist contra esperança
- 837-859. Caritat concorda en majoritat amb les altres virtuts, que són hàbit i mitjà de caritat, unides a ella
- 860-872. Justícia s'engrandeix o es debilita, segons que vagi o no unida a fe, esperança, caritat
- 873-893. Prudència és gran per la universalitat de les altres virtuts a ella subjectes en l'acte
- 894-911. Grandesa de fortalesa és resultat de la força de les altres virtuts
- 912-929. Grandesa de tempra és proporcional a l'uniment i ajustament de les altres virtuts
- 930-940. Destruint les condicions de grandesa de les virtuts, Anticrist enfortirà els set pecats capitals
- IV. 941-1155. Segona distinció: l'actuació d'Anticrist

941. Títol
- 942-951. Les cinc obres d'Anticrist
- 952-1149. Consideració de cada una de les cinc obres d'Anticrist
- 952-1012. Les falses raons i llur desvirtuació
- 1013-1054. Els falsos miracles i llur desemmascarament
- 1055-1086. Les donacions d'Anticrist són contràries a les de Crist
- 1087-1113. Les promeses d'Anticrist són contràries a les de Crist
- 1114-1149. Contraposició del capteniment de Crist i d'Anticrist en relació als turments
- 1150-1155. Contrarietat entre la doctrina de la segona distinció i la de la primera
- V. 1156-1541. Tercera distinció: preparació de la defensa i dels defensors contra Anticrist
1156. Títol
- 1157-1160. Les dues bases adients a la defensa contra Anticrist
- 1161-1408. La primera és vida contemplativa
- 1161-1164. Presentació i divisió en oració i aflicció
- 1165-1313. De l'oració, de les seves condicions i qualitats
- 1314-1408. De l'aflicció
- 1409-1537. La segona és vida activa
1409. Títol
- 1410-1414. Presentació i divisió en predicació i en guerres i batalles
- 1415-1492. La predicació: pressupòsits i condicions
- 1493-1537. Les guerres i batalles: «altra manera pus alta e pus noble...»
- 1538-1541. Síntesi de la tercera distinció
- VI. 1542-1552. Reafirmació del llibre i perspectiva de futur
- VII. 1553-1562. Èxplícit del llibre
- VIII. 1563. Doxologia final.

Dinàmica de les idees

L'esquema precedent ens permet de veure el tractat en perspectiva horitzontal. Mirem ara de començar de copsar-hi l'orografia dibuixada per la relació d'unes idees amb altres i per llur importància dins el conjunt.

La part més important del pròleg és el primer paràgraf (6-18), perquè permet de copsar amb el màxim de claredat els dos objectius articulats del llibre: el punt crític, en el qual l'Anticrist concentrarà la seva activitat, és l'error «qui és molt gran en lo món» (7), damunt el qual, com damunt terra ben adobada, sembrarà Anticrist la seva mala llavor. Per això, el llibre va a destruir pròpiament aquesta error sobreposada. Però no sols de forma directa. Lull també propugna, i aquest em sembla el punt exclusiu d'ell, la formació d'homes especialitzats per a la lluita, particularment per a la doctrinal, contra Anticrist, proposta clarament paral·lela a la formació d'especialistes en la confrontació amb els infidels, musulmans en particular.

D'aquests dos objectius deriven les tres parts del llibre, car les dues primeres despleguen la contraposició doctrinal i la tercera explica la preparació de les persones especialitzades. La relació entre les dues primeres parts és la que es troba en la «contradicció per antecedent i conseqüent» (23-24). Més encara, contradicció entre uns «coneixements necessaris» (24), on és expressada «la maior veritat que sia» (40), perquè apliquen als començaments, que són les divines dignitats, el principi relatiu de la majoritat, equiparable, si no m'erro, a l'«id, quo maius cogitari nequit» de sant Anselm de Cantorbery, i una actuació contrària «a la maior veritat en los dits e en les obres» (38) i que, per tant, aplicarà a Déu el principi de minoritat. Aquesta contraposició polèmica seguiria els camins dialèctics proposats per l'*Art abreuçada de trobar veritat* (31-32).

La clarificació dels «començaments» per mitjà del principi de majoritat és realitzada en la primera distinció en quatre punts doctrinals: unitat de Déu, trinitat de Déu, encarnació i virtuts.

a) Primera secció, primera part: la unitat de Déu

Aquesta part té una característica que no es troba en les següents, la d'indicar les doctrines que, segons Lull, escamparà l'Anticrist.

La dinàmica de les idees en la primera part dedicada a la unitat de Déu comença presentant aquesta prerrogativa com una de les divines i, doncs, igual que les altres, absolutament idèntica a la mateixa essència de Déu (66-80). A partir d'ací pot començar la demostració, consistent

a repetir de totes les formes possibles que també la unitat de Déu és activa («Déu és acte pur» repetien notables filòsofs i teòlegs medievals);¹² per tant, si parlem amb propietat, no emprarem tant el substantiu «unitat», que presenta una prerrogativa divina en estat de quietud, inexistent, ans el verb «unificar», que n'expressa el dinamisme, i, per tant, ens trobarem que el mateix concepte d'unificar comporta realitats unificades, i, doncs, que la mateixa unitat activa íntima de Déu condueix a la trinitat de persones (81-101).

La identitat de l'acte que és «unificar» i de l'acte de cada un i de tots els altres atributs de Déu no és només una qüestió de paraules, una «sinonímia», ans quelcom de real (102-110). Tampoc no és aquella identitat que una mateixa matèria dóna a objectes diversos fets amb ella; l'unificar de Déu és real i, per tant, salvada la identitat constitutiva de Déu, si és «unificar» ho ha d'ésser pel fet de contenir unificant, unificat i unificar (111-134; en particular 130).¹³

Per contra, el dinamisme de l'unificar de Déu es pot entendre pre-

12. L'aparat de fonts al text de la línia 81 indica dos llocs de sant BONAVENTURA, en els quals aquesta doctrina és explícita. Puc afegir que he cercat «actus purus» en l'*Index thomisticus. Sancti Thomae Aquinatis Operum Omnium índices et concordantiae*. I-LVI, Stuttgart-Bad Cannstatt, 1975 ss., amb resultat negatiu.

13. En el nostre llibre, per tant, hi ha la doctrina de l'activitat essencial i essencialment correlativa que es troba en Déu en grau «quo maius cogitari nequit», tot i que manqui certa terminologia específica de la dita doctrina; per això, em permetria d'entendre en aquest sentit el judici de Jordi GAYÀ, *La teoria luliana de los correlativos. Historia de su formación conceptual*, Palma de Mallorca 1979, 201, segons el qual en el *Llibre contra Anticrist*, Llull «usa la concepció dinàmica de las dignidades sin referencia explícita a los correlativos», car en aquest llibre la concepció dinàmica de l'acte pur de les dignitats ja és expressada en fórmules com la següent: «...unitat e una essència, unificar e unificant e unificat aya maior concordància ab granesa, eternitat, infinitat que unitat e un sens unificar e unificant e unificat...» (129-132 on hi ha els elements de la teoria correlativa fora de la nomenclatura tècnica), i és l'explicació explícita de les propietats personals trinitàries. D'altra banda, fins i tot limitant la consideració a la nomenclatura específica, cal tenir ben present que són ací usats amb tota normalitat i abundància els verbs específics configurats per a significar l'acció («bonificar», «magnificar», «eternificar», «simpli[fi]car», etc), tal com hom pot veure en la taula de mots que segueix l'edició del text; Miquel COLOM MATEU, *Glossari general lul·lià*, I-V, Mallorca, Editorial Moll 1982 ss., no registra cap ús específicament lul·lià d'aquests verbs en les primeres obres de Ramon Llull. Tenim, doncs, en el nostre llibre el primer dels correlatius, l'«-are = -ificar» i, per tant, després de l'ús que en fa el *Llibre contra Anticrist*, ja només resta fer conscientment i reflexa les dues derivacions de l'actiu «-ans» i del passiu «-atum», car l'acció ja és el centre de la reflexió i ha encunyat la seva fórmula verbal específica.

Quant al tema de la prova anselmiana, hom pot veure bibliografia recent dins Yves LABBÉ, *Cogito et Cogitatum dans l'unique preuve de Dieu. Saint Anselme et Descartes*, dins «Revue des Sciences Philosophiques et Théologiques», 83 (1989), 345-368.

ment com a base allò que fa la forma humana en relació a les inferiors de l'home, la qual es manifesta tant més potent com més elevada és l'entitat de les realitats unides; l'unificar de Déu, doncs, és digne d'Ell pel fet d'«unificar supòsits en granesa infinits, eternals, en ésser una essència infinida, eternal, un Déu» (147-148).

El paràgraf que comença en la línia 152 presenta una argumentació clarament basada en el principi anselmià esmentat que «Deus est id, quo maius cogitari nequit».¹⁴ L'unificar de Déu és pensat major si inclou unificar generació i processió que si no ho fa; per tant, ho fa (152-166). L'aplicació del mateix principi evita que la generació i la processió siguin presentades com a elements introduït en Déu prioritat i posterioritat i per tant successió de temps o composició. Raó: la constitució del compost humà és simultani; encara més, doncs, l'essència de Déu, la paternitat, la filiació i la processió (167-178).

Segueixen altres objeccions d'Anticrist i les corresponents respostes. Si l'unificar de Déu uneix tres persones, pensar-lo «quo maius cogitari nequit» condueix a posar-ne més de tres. Resposta: no es tracta de posar nombre en Déu, car s'arribaria a nombre infinit; es tracta, per contra, de trobar l'acte més noble atribuïble a Déu i no n'hi ha d'altre que el de generació (i de processió) (179-193). I si l'Anticrist ataca la doctrina de la Trinitat perquè introduiria composició en Déu, la resposta és que l'unificar en Déu és idèntic a simplificar, raó per la qual tota ombra de composició és exclosa de Déu (194-207).

La darrera raó d'aquesta part (208-218) presidirà tota la quarta, basada en les virtuts (786-940). Com més es puja en l'escala dels éssers, més s'enforceixen mútuament els uns elements constitutius d'un ésser amb els altres i més forta resulta llur unió; per tant, aquesta és màxima en Déu.

b) Primera secció, segona part: la trinitat de Déu

La part dedicada a la trinitat de Persones divines comença assenyalant els passos del seu raonament: del concepte de Déu com a «acte pur» deriva la pluralitat de persones en Déu, les quals es diferencien per paternitat, filiació i processió.

El bé màxim és bé en acte; bé infinit en acte únic de totes les dignitats divines comporta terme engendrat i terme procedit, generació i processió, que només poden existir en virtut de distinció de propietats personals (295-261).¹⁵

14. Vegeu la nota complementària al text de les línies 391-393.

15. Sobre el significat específic del sintagma «propietats personals» en teologia trinitària, vegeu la nota complementària al text de la línia 236.

L'acte d'enteniment o entendre i l'acte de voluntat o voler, en majoritat, s'entenen i volen mútuament en llur actuació més perfecta, la qual és entendre i voler engendrant, engendrat i procedit en eternitat i infinitat, car altrament no seria en majoritat o no seria aquell «quo maius cogitari nequit»; i així «són significades les persones divines qui són en trinitat» (262-281, en particular 280-281).

Les condicions d'actuació en majoritat es donen en grau màxim en l'acte pur de Déu «ad intra»; per tant, «en Déu un infinit hi obre altre infinit» (282-289), infinit en tot menys en nombre, «cor impossible cosa és obre infinida ésser en nombre infinit» (290-291) i perquè tal nombre seria contrari a la unitat d'essència (282-295).

L'acte pur infinit «ad intra» ha d'obrar igual a si mateix, car altrament Déu estaria sotmès a minoritat (296-315).

L'acte pur infinit «ad intra» ha de tenir les qualitats d'encaix, proximitat, unió i simplicitat amb Déu mateix, cosa que es troba en la màxima coherència amb les propietats personals de paternitat, filiació i processió (316-329).

El màxim de perfecció d'acte és que aquest sigui únic i de tres propietats personals, un i tres indispensables i alhora insuperables, car altrament la perfecció no estaria vinculada a l'acte i a les seves tres terminacions (330-357).

La imaginació i l'enteniment proporcionen exemples diversos de realitats d'un i de tres; és, doncs, comprensible que «en actu de infinir en actu de bonesa», etc., cada dignitat té el seu propi acte amb propietats personals distintes (358-375).

Més que en virtut de la «via negationis» i de la «via affirmationis», és important per al coneixement de Déu aquella doctrina que el presenta dignitat i acte de totes i cada una de les dignitats, cosa necessària en Déu per la llei del «quo maius cogitari nequit»; i l'acte és «unificar de supòsits en essència e és distincionajar los supòsits en propietats personals» (396-397). I així és demostrada la santa trinitat de Déu (376-401).

La identitat entre essència, voluntat i actuació o entre essència, virtut / dignitat i acció o acte o obra de Déu condueix a l'afirmació que Déu entenent i amant si mateix ha de fer Déu entès i amat amb alietat de persones; altrament, l'entendre i l'amar de Déu si mateix seria defectiu (402-422).

La identitat única de l'acte d'enteniment i voluntat i de totes les dignitats de Déu demostra l'existència de la trinitat de Déu, la qual és significada per igual actualitat de les dignitats divines (423-444).

c) Primera distinció, tercera part: d'encarnació del Fill de Déu

Al començament de la tercera part, Llull ens diu que l'Anticrist dirà errors de l'encarnació del Fill de Déu, però no els especifica (452-453); només al final ens dirà que l'Anticrist es fingirà Déu i que per aquest fet serà contrari a veritat i concordant amb falsedat (775-776). L'esquema dialèctic d'aquesta part consisteix en el joc de la dignitat de grandesa amb totes i cada una de les altres quinze dignitats, d'una banda, i amb el principi relatiu de majoritat o amb el de «quo nihil maius cogitari potest» de l'altra. I si aquest esquema ja era aplicat en la part anterior dedicada a la Trinitat, la diferència entre aquella i aquesta rau en el fet que aquella en tractava en el marc de l'actuació de Déu «ad intra» i l'actual en el de l'«ad extra».

Per tant, l'aplicació del principi de grandesa al de bondat en l'actuació forana de Déu en aquell grau de majoritat «quo nihil maius cogitari potest» porta a afirmar en Déu aquell acte, en virtut del qual Ell mateix s'ha donat personalment en grau màxim a una creatura, car altrament sempre seria possible de pensar o d'hipotitzar una major acció autodona-dora de Déu, just la d'Encarnació (464-487).

El procediment es repeteix en la consideració de grandesa i eternitat (489-503) i en la de grandesa i poder (505-527), ací explicitant una consideració complementària que ja ens és coneguda, la del progressiu enfortiment mutu de dues realitats que s'uneixen, a mesura que ens elevem en l'escala dels éssers (508-510; 514-518; cf. 282-295). En l'aplicació de grandesa a saviesa de Déu en majoritat trobem la conseqüència que la comprensió que tenim de la creació ha d'integrar el convenciment que les creatures han estat tretes del no-res a fi que puguin arribar a llur màxim cim en l'Encarnació (528-544). Segueix l'aplicació dels tres elements ja esmentats en el binomi grandesa-voluntat (545-562), en el de grandesa-virtut (563-581) i en el de grandesa-veritat (582-598).

El tractament del binomi grandesa-glòria, ultra repetir l'esquema bàsic, aporta novetats. Tenim, d'una banda, la formulació precisa de la doctrina lul·liana entorn del motiu de l'Encarnació, a les antípodes de la tesi anselmiana:¹⁶ «No tan solament fo encarnació necessària ha restaurar

16. La tesi anselmiana, formulada en el *Cur Deus homo*, és que després del pecat original no hi ha altra possibilitat de redempció que mitjançant l'encarnació i, en conseqüència, Déu u i tri només hauria determinat l'encarnació de la persona del Fill «després» del fracàs del pecat original i, per tant, només com a remei de la situació de l'home de resultes del dit pecat. Recordem que en la *Summa theologiae*, III, q. I, art. 3, corp., sant TOMÀS D'AQUINO, s'hi havia associat com a «convenientius». La formulació de Llull en el text de les línies 600-601 no pot ésser més frontalment con-

lo humà linatge, hans ho és a demostrar los actus de les dignitats de Déu» (600-601); de l'altra, una aplicació nova del principi del «quo maius cogitari nequit»: sense Encarnació seria pensable un coneixement humà major de la glòria de Déu i també podria ésser major la glorificació de les «sensualitats corporals» (614-615; cf. 599-619).

També en el binomi grandesa-perfecció hi ha un element nou: el que la majoritat de l'acte de Déu donant-se no requereix la seva multiplicació en més d'un cas, i fins a l'infinit numeral, car «multiplicació de coses infinides en nombre no pot venir a perfecció» (649-650); en l'Encarnació, per contra, hi ha concentrat en un sol home, fins a l'infinit, tot allò que Déu podria comunicar i que, per hipòtesi, el possible objectant podria pensar repartit en infinits homes en nombre (620-664).

L'esquema bàsic torna en l'aplicació de majoritat a l'acte de grandesa-justícia de Déu «ad extra» (665-687) i al binomi grandesa-llarguesa (688-701).

En l'aplicació de majoritat a grandesa i misericòrdia tornem a trobar novetat: només per l'Encarnació la misericòrdia de Déu s'ha pogut desplegar fins al màxim de grandesa en creatura (702-717), consideració aplicable a grandesa-humilitat (718-736), a grandesa-senyoria (737-755) i a grandesa-paciència (756-771).

d) Primera distinció, quarta part: de virtuts creades

En aquesta darrera part torna a comparèixer l'Anticrist. Però, a diferència de la part primera, en la qual la contraposició amb aquest era purament teòrica o en el pla de la fe, ací és alhora teòrica i pràctica. Tota aquesta part és semblant al pla estratègic d'una batalla, en el qual tant com endevinar el punt propi per on atacarà l'enemic, interessa de conèixer-li els punts febles.

Les set consideracions tenen un esquema bàsic idèntic: l'actuació de l'Anticrist s'adreçarà a l'afebliment (a la minoritat, en diu Lull) de cada virtut pel fet de desvincular-la de totes les altres. No cal dir que l'actuació contrària a Anticrist, aquella que assegurarà la majoritat o aprofundiment i enfortiment de les virtuts, consisteix a reforçar-les mútuament les unes amb les altres. És molt possible que aquesta interacció de les virtuts

---

traposada. Per a ell, en efecte, la dinàmica mateixa de l'acte pur de les dignitats de Déu actuant compenetrades condueix a l'encarnació de la segona Persona de la Trinitat (de la mateixa manera que condueix a la creació del món) i, per tant, la necessitat de posar remei al pecat original no és altra cosa que un «accident» posterior, que vingué a reforçar una decisió ja presa.

no afecti únicament llur profunditat i solidesa, ans llur mateixa autenticitat, tal com l'autor deixa entendre en parlar de la temperança, car, si aquesta resulta destruïda pel fet de potenciar els extrems contraris, (920-921), també pel mateix procediment resultarien destruïts els actes de fe, d'esperança i de caritat (922).

Les tres darreres explicacions contenen alguna novetat en relació a l'esquema bàsic. La dedicada al binomi grandesa-prudència (873-893) fa dues aportacions: d'una banda assenjala un punt de referència de la teoria bàsica en el fet que en l'home les potències vegetatives resulten enfortides i elevades per les sensitives i ambdues per la racionalitat (884-888); de l'altra, precisa les intencions d'Anticrist en tota la seva lluita contra les virtuts, fomentant vicis: ignorar Déu i Encarnació i col·locar-se ell mateix en lloc de Jesucrist (890-893). L'exposició de grandesa-fortitud (894-911) insisteix en el darrer punt: l'Anticrist es fingirà Déu (908). El paràgraf dedicat a grandesa-temperança precisa, almenys per al cas de la darrera virtut, en què consistirà l'intent d'Anticrist d'afeblir-la, pel camí de potenciar els dos extrems contraris a temperança (els quals deuen ésser la insensibilitat i la intemperància, d'acord amb teologia contemporània de Llull), al capdavant del qual camí temperança es trobarà automàticament afeblida, si no destruïda.

Segona distinció: De les obres d'Anticrist

Si la primera distinció és una exposició de principis teològics, ací aquells es converteixen en criteris de discerniment pel fet d'ésser aplicats, a tall de pedra de toc, a les cinc activitats d'Anticrist (942-951).

Així, en el punt de les falses raons, són contemplades dues hipòtesis, ben lullianes d'altra banda: la que l'Anticrist es vulgui fer acceptar per fe pura (1006-1012) i la que proposi demostracions (953-1005) i no sols de paraula, ans també «en son libell» (999).

En la primera hipòtesi, no serà difícil de trobar la contradicció entre les seves afirmacions i els principis doctrinals exposats en la primera part; allò que acabem de dir en l'apartat anterior pot servir d'exemple. En la segona hipòtesi, Llull assenjala que les raons o proves presentades per Anticrist només seran aparents, car després de negar que puguin ésser demostracions autèntiques (953-959), són reduïdes a congruïtat o conveniència «per algun actu de una dignitat divina o de virtut creada o per alguna obra natural. E aquella congruïtat serà representada a l'umà enteniment per falsa imaginació» (973-976). Una tesi de la teologia musulmana (980-982; 985-987) i una de les bàsiques de l'averroisme llatí contem-

porani (982-985; 988-993) poden servir de mostra de l'argumentació de la qual se servirà l'Anticrist.

A partir de l'*Evangelí de Mateu* XXIV, 24, tota la teologia cristiana repeteix que l'Anticrist farà tals senyals i prodigis que, si fos possible, farien desbarrar en l'error fins i tot els escollits; també, doncs, l'Anticrist de Llull farà miracles. El recurs als principis o a la doctrina de la primera distinció relativa a les divines dignitats serà altra vegada la pedra de toc, car amb aquestes «los miracles que fon nostre senyor Jesucrist són concordants... e los miracles que Antecrist farà són als [*dits principis*] contraris» (1023-1025); també per això els miracles d'Anticrist, en comptes de revertir a potenciar la unió espiritual de l'home amb Déu, es limitaran a «fer il·lusions i ficcions» (1040), pures enganyifes a glòria d'ell mateix (1013-1054).

Els dons d'Anticrist podran ésser fàcilment desemascarats (1055-1086). Primer, aplicant-los-hi la fórmula exposada en la darrera part de la primera distinció (1058-1062), amb la consegüent indicació del camí desestabilitzador: «la imaginació serà objecta a l'enteniment pus fortment en les coses sensuais, que caritat, justícia, en les coses intel·lectuals» (1064-1066); després, per la contraposició frontal entre els dons de Crist i els d'Anticrist (1074-1086).

Aquesta segona consideració torna en tractar de la pedra de toc, a la qual han d'ésser sotmeses les promeses fetes per Anticrist (1102-1112). I quant a la promesa de «donar-los conexença de la unitat e trinitat de Déu e de la incarnació e unió de natura increada e creada... e moltes coses qui's convenen a la glòria de Déu» (1093-1095), altra vegada caldrà que sigui sotmesa a la doctrina nuclear de les tres primeres parts de la primera distinció: la de l'actuació divina, en la qual convergeixen totes les dignitats de Déu tant «ad intra» com «ad extra» (1087-1113).

Els paràgrafs dedicats als turments no necessiten gran explicació, tan frappant és la contraposició entre l'actuació de Jesucrist, acceptant sobre si turments i mort, i la de l'Anticrist, que els provocarà en els qui no l'acceptin. I no cal dir que la concordança amb les dignitats divines es troba tota en l'actuació de Jesucrist (1114-1149).

Tercera distinció: la prevenció d'Anticrist

En la tercera distinció canvia completament el panorama. El seu objectiu sembla el d'exposar «la ordinació que en est libell se conté contra Antechrist» (55-56) promesa en el proemi. Es tractaria, doncs, de formular un projecte jurídic-polític-pastoral, repartit, com un díptic, en vida

contemplativa i activa. La realitat, però, del conjunt de la distinció pot ésser vista de forma diversa, car hom hi podria descobrir una primera part destinada a proposar un projecte positiu constituït pels elements de contemplació, penitència i predicació (1161-1492) i una segona, negativa envers un possible element del dit projecte, el de les guerres i batalles (1493-1507). Diguem, doncs, que, qualsevol que sigui l'estructura de la tercera distinció, l'ordinació propugnada té com tres elements positius i un de negatiu. Cal afegir de seguida que tot el projecte positiu gira entorn d'un nucli: el de la vida contemplativa i de la consegüent activitat apostòlica d'uns «sants hòmens christians per tal que sien començadors a destruir les errós que Antechrist sembrarà» (1158-1159).

Si ens fixem amb major detall en el contingut tant de la part positiva com de la negativa trobarem que Llull proposa:

a) d'escollir i triar homes sants i de bona vida, disposats al martiri i dotats de ciència i de coneixença de Déu, de gran saber en les coses celestials i terrenals (1169-1170);

b) de col·locar-los en ermitatges i proveir-los de les coses necessàries a contemplació i a la missió per a la qual hom els vol ensinistrar (1180-1185);

c) d'assenyalar la manera d'oració (1187-1188), amb la consegüent doctrina dels set graus de contemplació (1192-1305) i dels corresponents set graus d'afflicció (1315-1403);

d) d'assignar a predicació tot allò que li convé en hàbit (1417-1418) i en concret estudis per a religiosos i seglars escollits d'acord amb l'apartat a) (1440);

e) d'intercanviar estudiants, en tres direccions: fent venir infidels a països cristians; obligant jueus i sarraïns afincats en països cristians a conèixer la doctrina dels cristians; i procurant que els religiosos orientals que es troben en països d'infidels contribueixin a aquesta campanya d'informació (1448-1474);

f) de predicar a fidels (1479-1480) i a infidels (1423-1425) per «raons necessàries».

Si el projecte positiu és clar, no ho és menys la negativa a les guerres i a les batalles com a instrument o mitjà d'assolir l'objectiu darrer de convertir els infidels abans que vingui l'Anticrist (cf. 1424-1427). Car, tot i essent cert que guerres i batalles semblen conseqüència inevitable de la divisió religiosa de la humanitat en «sectes e en crehences» (1494), no ho és pas menys que les guerres i batalles s'adeien «al poble dels jueus... abans de l'adveniment de Jesucrist» (1501-1502), a la manera com «los sarraïns han començada i multiplicada llur secta» (1521) i com actuen els tàrtars i d'altres infidels, «qui per armes de ferre e de fust alcien los hò-

mens, sens que no·ls endrecen ni·ls vencen amb armes de fe, sperança, caritat...» (1522-1525).

Per contra, l'única forma que s'adiu als cristians i a l'Església és la de Jesucrist i dels apòstols, «qui convertiren lo món ab batalles de paciència, caritat, humilitat...» (1507-1511). Llull és conscient que aquesta seva posició representa una alternativa a les croades i per això no s'està de dir que «per altre manera pus alta e pus noble és possíbol cosa a convertir lo món e a conquerre la sancta terra d'Oltramar, que no és aquella que els cristians han presa contra els infidels per guerres i batalles sensuales...» (1514-1519); com tampoc no té empatx a denunciar que «la manera, per la qual hagué començament i exalçament l'Església Romana s'és quasi girada en guerres i en batalles i és quasi oblidada la primera manera, so és de prehicament e de convertiment e endressament...» (1496-1499). La conseqüència que cal demostrar la superioritat religiosa no actuant en el pla en el qual actuen jueus, sarraïns i tàrtars, ans tornant a les formes cristianes i apostòliques, és evident per ella mateixa (1532-1537).

L'acabament del text presenta una novetat (subsanada en la versió llatina), la d'un afegit després de l'èxplicit primitiu (1538-1541), que insisteix en la necessitat, més encara, en la urgència escatològica de la formació d'aquells homes cristians capacitats a la lluita contra Anticrist (1542-1552).

I així arriba l'èxplicit definitiu (1553-1562).

¿Què és el Llibre contra Anticrist?

Coneixem les idees i llur dinamisme. És arribada l'hora de preguntar-nos què és el *Llibre contra Anticrist*.

Un primer pas pel camí de la resposta serà l'afirmació que no és un tractat més, homologable amb cap dels anteriors o contemporanis dedicats a la mateixa figura.

No és, en efecte, un llibre destinat a la informació entorn de la figura de l'Anticrist, encaminat a donar resposta a la curiositat de tothom o a les preguntes dels fidels entorn de tan singular personatge. El lector que hagi llegit les pàgines anteriors, sap que no s'hi troba ni una paraula destinada a clarificar interrogants com els relatius a la contrada d'origen, a la generació, a la infantesa, a la formació i estudis, i a les seves particulars relacions amb el dimoni, que molts autors s'esmerçaven a precisar amb més o menys detalls. Recordem alguna mostra de tractats d'aquest tipus: el d'Adso de Montier-en-Der, *De ortu et tempore Antichristi* i les reela-

boracions que en derivaren;¹⁷ o bé el tant de temps atribuït a sant Tomàs d'Aquino i darrerament restituint a Giacomo da Benevento, *De adventu et statu et vita Antichristi*.¹⁸ Fins i tot breus resums integrats en obres més extenses es poden col·locar en aquest apartat, com és ara la pàgina que dedica al tema Alà de Lilla dins el seu *De resurrectione [generali et ultimo iudicio]*.¹⁹ Només cal afegir que Lull no desconeix aquesta fórmula, car ell mateix l'empra en el capítol dedicat a l'Anticrist en els *Començaments de doctrina pueril*.²⁰ Per això és més significatiu que no l'apliqués en el nostre tractat, el qual, doncs, no és una reelaboració ampliada de l'esmentat capítol.

Tampoc no és un tractat que, prenent la doctrina tradicional relativa a l'Anticrist, la projecti com un focus damunt una situació o un fet de la història real contemporània, la o el qual, només per resultar així il·luminat o il·luminada, es transforma en esdeveniment o situació escatològic. Mostra d'aquest tipus pot ésser el *De investigatione Antichristi* de Gerhoch de Reichersberg, el qual presentà embolcallats de la dita llum el papa Gregori VII i l'emperador Enric IV en la lluita entre el papat i l'imperi entorn de les investidures;²¹ i em sembla que no se n'aparta-

17. Tant el text d'Adso com els dels seus imitadors es troben ara aplegats en el volum d'ADSO DERVENSIS, *De ortu et tempore Antichristi. Necnon et tractatus qui ab eo dependunt*. Edidit D. VERHELST (CC Continuatio Mediaevalis XLV), Turnholt, Brepols 1976, X i 186 pp. Sobre el tema de l'Anticrist en el pensament de l'Edat Mitjana, hom pot veure obres de temàtica més general com és ara la de Richard KENNETH EMMERSON, *Antichrist in the Middle Ages. A Study of Medieval Apocalypticism, Art and Literature*, Manchester, University Press 1981, X i 366 pp., o més especialitzada en el camp del pensament, com la de Horst Dieter RAUH, *Das Bild des Antichrist im Mittelalter: von Tyconius zum Deutschen Symbolismus* (Beiträge zur Geschichte der Philosophie und Theologie des Mittelalters, N. F., Band 9), Münster, Verlag Aschendorff, VIII i 550 pp.

18. PSEUDO THOMAS AQUINAS [JACOBUS DE BENEVENTO], *De adventu et statu et vita Antichristi*, dins Sancti THOMAE AQUINATIS, *Opera Omnia*, XXVIII, París, Vivès 1875, 610-628; reproduït entre les obres atribuïdes a sant Tomàs d'Aquino, ara ja amb la paternitat autèntica reconeguda, dins *Index thomisticus*. (citada en la nota 12), LXI (= *Aliorum Medii Aevi Auctorum Scripta*), Stuttgart-Bad Cannstatt 1980, 294-300.

19. ALANUS DE INSULIS, *De resurrectione [generali et ultimo iudicio]*, en Odon LOTTIN, *Un petit traité «De novissimis»*, dins *Psychologie et Morale aux XIIe et XIIIe siècles*, Tome V, *Problèmes d'histoire littéraire. L'école d'Anselme de Laon et de Guillaume de Champeaux*, Gembloux, J. Duculot éditeur 1959, 397-398.

20. *Doctrina*, cap. XCVI, 230-231.

21. GERHOHI REICHERSBERGENSIS, *De investigatione Antichristi liber I* (SACKUR, «Monumenta Germaniae Historica». *Libelli de lite imperatorum et pontificum saeculis XI. et XII. conscripti*, III), Hannover 1897, reproducció anastàtica 1956, 304-395 (a partir de la pàgina 325 trobem aquests o semblants títols dels successius capítols:

rien massa tant el *De tempore adventus Antichristi*,²² com el *De mysterio cymbalorum ecclesiae*,²³ mitjançant els quals Arnau de Vilanova convertia en cronomètricament escatològics els dos darrers segles de la Baixa Edat Mitjana, ultra pronosticar la presència activa de l'Anticrist en aquest món entorn dels anys 1376-1378.²⁴

És evident que el tractat lul·lià no és homologable amb cap d'aquests grups, la comparació amb els quals permet de veure amb evidència que no és ni un llibre destinat a la informació de curiosos ni una proclamació d'imminència, sinó un manual d'ensinistrament al combat. No és un llibre «De Antichristo/sobre l'Anticrist», ans un llibre «contra», tal com explícitament fa constar l'autor en el títol-invocació, que té a favor seu tota la tradició textual, car no em consta l'existència de cap variant, ni en català ni en llatí, al «contra» de la línia 4, cosa que hom pot controlar mitjançant l'aparat crític corresponent.

Però encara cal precisar. Perquè sempre que es tracta de la lluita personificada per Anticrist no manquen mai les dues altres figures escatològiques contràries, les d'Elies i d'Enoc. No manquen mai, ni en el capítol XCVI *D'Anticrist* de la *Doctrina Pueril*, però sí en el nostre text lul·lià, detall que indica que l'objectiu d'aquest tractat no és pas el de descriure tota la guerra contra Anticrist, sinó només un aspecte de la mateixa: l'actuació particular del grup d'homes dibuixat en la tercera distinció, punt que ens condueix a fixar-nos en la relació entre la totalitat i les parts del *Llibre contra Anticrist*.

Un llibre per a una empresa

Car a diferència d'allò que sol ésser normal en Llull, el *Llibre contra Anticrist* no és en ell mateix una obra homogènia o de gènere literari únic. Amb això no vull ni de lluny insinuar que no sigui una obra unitària, ans ben al revés. És unitària, perquè en ella són reduïdes a unitat coherent tres distincions, cada una de les quals té el seu gènere literari propi: la primera és doctrinal i polèmica, la segona és descriptiva d'una

De Gregorio XII et eius optimo zelo; De Hainrici III ab imperio deiectione et Rudolphi atque Heremani substitutione, simul et occisione...

22. ARNALDUS DE VILANOVA, *De tempore adventus Antichristi* (PERARNAU, «Arxiu de Textos Catalans Antics», VII-VIII (1988-1989), 169, lín. 1519-1522).

23. ARNALDUS DE VILANOVA, *De mysterio cymbalorum ecclesiae* (PERARNAU, «Arxiu de Textos Catalans Antics», VII-VIII (1988-1989), 92, lín. 726-728; cf. 28-29, nota 69).

24. Vegeu els textos citats en les dues notes anteriors.

campanya al servei de l'error, la tercera és proposta d'un projecte polític-pastoral-reformador. De les tres, la que dóna el to unitari és la tercera, car en ella és exposat un projecte d'ensinistrament en una activitat destinada a neutralitzar amb els raonaments de la primera distinció els atacs escatològics de la segona. Per això, em sembla justificat de qualificar el *Llibre* de manual d'aprenentatge i d'exercitació per a la lluita contra Anticrist.

Acceptada la premissa anterior, s'imposen dues preguntes bàsiques: en què havia de consistir l'aprenentatge i qui n'havia d'ésser el beneficiari directe.

El refús de guerres i de batalles (1493-1537) demostra que Ramon Llull mai no pensà en un aprenentatge homologable amb el dels cavallers dels ordes militars, tema al qual no trigaria a dedicar el *Llibre de l'orde de cavalleria*.²⁵ La lectura d'aquestes línies fins i tot obliga a preguntar-se si en els primers anys de la seva activitat apostòlica, Llull no estava convençut que els ordes militars eren incompatibles amb el cristianisme. Ben al contrari, assenyalada l'alternativa de l'Església primitiva (1503-1513), Llull sembla recordar aquella invitació de Jesús als apòstols «d'anar-se'n a un lloc desert i reposar una mica»,²⁶ perquè també ell assenyalava el camí del desert (1181-1184; 1384-1398; 1420-1422), és a dir, de la vida eremítica; amb la qual cosa tenim que, si inicialment no comptava amb l'ajut que podien oferir als seus projectes els ordes militars, no es distancia menys del tipus del novell frare mendicant, format en la gran ciutat, preferiblement en un Estudi General, i es decanta per la figura de l'ermità, cosa que per a ell representava estendre i perpetuar la pròpia experiència viscuda en la muntanya de Randa i possiblement —ho dic amb totes les reserves— s'acostava al model dels ordes de penitència contemporanis.²⁷ Val a dir, però, que l'ermità lul·lià, ultra les característiques essencials que la tradició cristiana havia vinculat a tal figura —la vida con-

25. El *Llibre de l'orde de cavalleria* es troba en les ORL I, Palma de Mallorca 1906, 203-247 i en les OE, I, 527-545; reproduí el text de les ORL Marina GUSTÀ, *Llibre de l'Orde de Cavalleria* (El Garbell 1), Barcelona, Edicions 62 1980, 96 pp. Darrerament ha estat reeditat a cura d'Albert SOLER I LLOPART (Els Nostres Clàssics 127), Barcelona, Editorial Barcino 1988, 246 pp.

26. Mc 6, 31.

27. Hom pot veure el recent article de Guillem MOREY MORA, *La localització del primitiu eremitatge de Ramon Llull al Puig de Randa*, dins «Estudios Lulianos», 28 (1988), 39-49. He intentat un breu esbós de la figura i de la funció de l'ermità en l'obra de Ramon Llull en la segona part del meu *Francescanesimo ed eremitismo nell'area catalana*, en curs de publicació dins les actes de la dissetena trobada internacional d'Estudis Franciscans dedicada al tema *Eremitismo nel Francescanesimo Medievale*. Assisi, 12-13-14 octubre 1989.

templativa, feta d'oració i de penitència luctuosa—,²⁸ en té de pròpies (i no parlem ara de les estrictaments personals dels escollits a ermitans de línia lul·liana): la destinació a predicar la veritat cristiana a infidels (1423) i a cristians (1479), un aprenentatge de l'oració que comença contemplant Déu pel camí de la doctrina lul·liana de les dignitats (1195-1196) i el detall que la predicació tant a infidels com a cristians ha d'ésser feta «per raons necessàries» (1423-1424 i 1479-1480).

N'hi haurà prou de resseguir el text de la tercera distinció, espigolant-hi les qualificacions dels destinataris del projecte que ens ocupa, per dibuixar el retrat-robot del solitari-predicador lul·lià: «sants homes que estiguin en oració» (1166), «sants homes i de bona vida, posseïdors de ciència i coneixement de Déu» (1169-1170), «homes de gran saber en les coses celestials i terrenals» (1173-1174), «havents il·luminat enteniment e havents devoció a oració» (1178-1179), «sants homes assignats a contemplació» (1311-1312), «sants homes contemplatius» (1405), «homes savis, en ciències de filosofia i de teologia estudiants» (1421-1422), «tan devots a martiri que no temin de sostenir mort ni turments per Nostre Senyor» (1428-1429), «triats i escollits de les religions i dels homes seglars adients al sant ofici damunt dit [de predicació]» (1440-1441), «sants en via de martiri» (1535), «homes sants, on sia l'alta vida damunt dita» (1549-1550). La insistència en la santedat, en la intel·ligència i en el capteniment d'acceptació del martiri, o en els estudis de filosofia i de teologia, no pot fer oblidar el detall que els candidats han d'ésser escollits tant entre els religiosos com entre els seculars.

Parem-nos-hi un moment. Si recordem els versos del *Cant de Ramon*: «Lo monestir de Miramar / fiu a frares Menors donar»,²⁹ ens adonarem de les dues diferències entre el projecte lul·lià originari i la seva realització: de les dues possibilitats de localització en ermites o en un monestir que fos compatible amb la vida eremítica, la fundació ha triat la segona (suposant que en ella hi fos compaginada la vida eremítica; si no, la distància hauria estat encara major); i Miramar no sols evità la barreja de religiosos i seglars, ans encara la de religiosos pertanyents a famílies diverses. No cal dir que es presenta la pregunta: d'on vénen aquests (i potser d'altres) canvis? I la resposta, ni que només sigui a tall d'hipòtesi de treball, no és pas menys categòrica: sense oblidar el sentit jurídic del legislador i en particular de la cúria romana, que podria explicar l'opció d'evitar barreges —¿qui manaria en persones sotmeses a jurisdiccions diverses?—,

28. Vegeu sobre aquest tema la nota complementària al text de la línia 1314.

29. Ramon LLULL, *Cant de Ramon*, dins *Poesies*. A cura de Josep ROMEU I FIGUERAS (Biblioteca Universitària 8), Barcelona, Enciclopèdia Catalana 1988, 73.

sembla que cal fer referència a un altre fet: el de la prohibició de nous ordes pel Segon Concili de Lió el 17 de juliol del 1274.

Recordaré que a la Catalunya contemporània (a la qual els conqueridors de Mallorca eren espiritualment integrats de ple, políticament i tot abans del 1276 en què morí Jaume I), en tant que és possible de judicar a base de documents, semblen normals diverses iniciatives semblants: i així tenim la Mercè, que donaria un tipus d'home secular cavaller no bèl·lic i bàsicament urbà;³⁰ i coneixem agrupacions tant femenines (Santa Margarida de Terrassa)³¹ com àdhuc mixtes (Súria),³² totes capolades per la decisió lionesa. I no cal parlar ni dels Pobres Catòlics³³ ni dels Frares de la Penitència o «del Sac».³⁴

Sembla, doncs, que és possible de treure ja aquestes deduccions: el projecte lul·lià pastoral-jurídic-polèmic de la tercera distinció és anterior

30. Per a la prohibició de nous ordes per part del Segon Concili de Lió, hom la pot veure en la *Constitutio 'Religionum diversitatem nimiam'* dins *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*.² Edidit Centro di Documentazione. Istituto per le Scienze Religiose — Bologna, curantibus Josepho ALBERIGO, Perikle-P. JOANNOU, Claudio LEONARDI, Paulo PRODI, comitante Huberto JEDIN, Basilea - Barcelona - Friburg de Brisgòvia - Roma - Viena, Herder 1962, 302-303; la dita constitució hauria estat promulgada en la sessió sisena, el 17 de juliol del 1274, *ibid.*, 280-282. Sobre els moments inicials de l'orde de la Mercè i les característiques de la comunitat primitiva, vegeu el recent estudi de James William BRODMAN, *Ransoming Captives in Crusader Spain. The Order of Merced on the Christian-Islamic Frontier*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press 1986, XVI i 196 pp. Hom en pot veure un resum dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», VII-VIII (1988-1989), 377-378, núm. 3922.

31. Sobre aquesta comunitat hom pot veure els catorze documents resumits dins Pere PUIG, *Pergamins del priorat de santa Maria de Terrassa (anys 977-1633)* (Catàleg general de l'Arxiu Històric de Terrassa II), Terrassa 1979, entre els núms. 79 i 106.

32. Aquesta comunitat ha estat estudiada per Antoni PLADEVALL I FONT, *Santa Maria sa Vila, un petit monestir de donats de Súria (Bages)*, dins «Miscel·lània Fort i Cogul». *Història Monàstica Catalana. Història del Camp de Tarragona*. Pòrtic de Miquel COLL I ALENTORN (Biblioteca Abat Oliva 32), Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1984, 286-306.

33. L'existència d'almenys una casa de Pobres Catòlics a Catalunya ha resultat recentment documentada a Castelló d'Empúries per J. W. BRODMAN, *Ransoming Captives...* (citat en la nota 30), 19 i 148, nota 26. Els edificis i la capella arribaren en poder dels mercedaris després d'haver passat per les mans dels dominicans.

34. Els Frares de la Penitència de Jesucrist, que no s'han de confondre amb els Frares de Penitència del Terç Orde de Sant Francesc, tenien casa almenys a Barcelona, d'anys documentada per Lluís FERRER, *El monestir de Frares de la Penitència de Jesucrist de Barcelona (1260-1293)*, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», X (1934), 45-59; per això és més de dolbre que estudi i dades siguin desconegudes d'ISIDORO DE VILLAPADIERNA, *Observaciones críticas sobre la tercera orden de Penitencia en España*, dins «Collectanea Franciscana», XLIII (1973), 219-227. Vaig afegir noves dades en el meu *L'Alia Informatio Beguinorum d'Arnau de Vilanova* (Studia, Textus, Subsidia II), Barcelona, Facultat de Teologia 1988, 127-128, nota 44.

al Concili de Lió del 1274 i, ni que no n'hi hagués d'altres, per aquesta raó ja caldria datar el nostre text no més ençà del 1274; i en virtut de la determinació d'aquell concili fou impossible de portar a la pràctica l'esmentat projecte, de manera que Miramar³⁵ ja fou el resultat de les modificacions que l'esmentat concili obligà a introduir en el projecte originari.

L'Anticrist i la història

El capítol *D'Anticrist dels Començaments de la doctrina pueril* demostra que Ramon Llull no era impermeable a un tema, que en el seu temps tenia una certa actualitat. Però la seva absència tant del *Llibre de contemplació en Déu* com del *Llibre del gentil i dels tres savis* també demostra que el de l'Anticrist no era pas un dels temes centrals del pensament lul·lià.

Per això és més interessant d'esbrinar què representa en el conjunt del lul·lisme i com hi encaixa aquest tema, que, en quant jo conec, després no tindria continuïtat —fora del cas que aquesta vulgui ésser vista, d'alguna manera més o menys aproximada, en les peticions per a la conversió

35. Sobre el monestir «lul·lià» de Miramar, hom pot veure el llibre de Sebastià GARCÍAS PALOU, *El Miramar de Ramon Llull*, Palma de Mallorca 1977, VIII i 370 pp. El llibre comença amb la constitució del dit monestir «lul·lià» i per tant no parla d'allò que en podríem dir la prehistòria de la fundació. El segon dels documents de l'apèndix, la butlla de Joan XXI confirmant el monestir de Miramar, datada a Viterbo el 17 d'octubre del 1276 (319-320), és adreçada a 'Nobili viro Iacobo, nato clare memorie Regis Aragonum', en aquells moments ja Jaume II de Mallorca, redactada, per tant, abans que arribés a cort romana la notícia oficial que ell era el nou rei de Mallorca, tot i que hom sabés allí que ell n'era l'hereu: «...in insula Maioricensi ad te iure hereditario pertinente...»; conté les següents frases: «...monasterium sive locus religiosus... construat...ne fratrum ipsorum studium necessariorum defectus impediatur vel perturbet quosdam redditus ad te spectantes, ex quibus eisdem fratribus huiusmodi necessaria ministrentur, specialiter deputasti...»; en una hipotètica edició crítica de la dita butlla no dubtaria a indicar com a font de les frases esmentades el text de les línies 1181-1186 del nostre text: «...deuen estar en lloch separats a població, en vida ermitana o en los monestirs, en què ls sia assignat lloch separat e solitari... ni de les necessitats corporals no agen emberguament, ans proveescha hom a aquells en llurs necessitats de viandes e de studis e de les coses a ells necessàries...». Si s'anés confirmant que aquest del *Llibre contra Anticrist* és el primer projecte lul·lià global i circumstanciat de formació d'una escola de deixebles per a la futura missió no sols entre els infidels, també es confirmaria la relació més o menys directa del nostre llibre amb la butlla de fundació del monestir «lul·lià» de Miramar. Vegeu en la secció de «Notes i documents» d'aquest volum la intitulada *El Llibre contra Anticrist i la butlla de Joan XXI a favor de Miramar* (1276).

dels infidels i en el *Liber de fine*.³⁶ L'interès del tema pot créixer, si hom recorda que encarar-se amb l'Anticrist és plantejar-se problemes entorn dels temps finals de la humanitat i per tant acceptar la pregunta del sentit de la història humana des de perspectiva cristiana, aspecte que no sembla pas ésser predominant en l'obra lul·liana i que hom diria absent de la bibliografia lul·liana dels dos darrers segles.

Tot i limitar-nos al *Llibre contra Anticrist* i a les més primitives obres lul·lianes, podem dir que el marc general de la teologia lul·liana de la història no presenta novetats en comparació amb la del seu temps. Les set edats en què és departida la història del món, objecte del capítol XCVII de *Doctrina pueril*, no són altra cosa que una repetició d'aquell «theologoumenon» que durant segles ha presentat la història humana com a repetició de la setmana inicial de la creació, arribant qualque autor a fer coincidir cada dia de l'heptateuc amb un mil·lenari de la història del món.³⁷ Tampoc no conté cap element de novetat la doctrina sobre el punt final de la història humana, doctrina que difícilment podria ésser sintetitzada amb paraules diverses de les del mateix Lull: «Com lo compte dels hòmens qui són benaurats a la glòria de paradís serà complit, adoncs cessarà lo cors de natura humana, e serà lo dia del judici, lo qual vós havets ordenat a ésser dia darrer...».³⁸ Afegiré només que no he sa-

36. Les diverses peticions de Ramon Lull a papes es troben esmentades, alguna d'elles estudiada i una publicada dins el meu *Un text català de Ramon Lull desconegut: la «Petició de Ramon al papa Celestí V per a la conversió dels infidels»*. Edició i estudi, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», I (1982), 9-46. El *Liber de fine* ha estat recentment objecte d'edició crítica a cura d'Alois MADRE, dins Raimundi LULLI, *Opera latina 120-122 in Monte Pesulano anno MCCCCV composita* (Raimundi Lulli opera latina tomus IX. CC Continuatio Mediaevalis XXXV), Turnholt, Brepols 1981, 233-291. Més darrerament ha estat feta a Ciutat de Mallorca, 1986, una reproducció anastàtica de l'edició de la mateixa ciutat, Rafael Moya 1665, 136 pp.

37. Em permeto de remetre, en relació a aquest tema, a allò que n'he dit dins el meu *El text primitiu...* (citats en la nota 2), 39, nota 134. El text de *Doctrina* pertany al capítol XCVII, ocupa les pàgines 232-235 i, ultra la doctrina de les set edats del món, conté la indicació d'una vuitena edat ja no en aquest segle, sinó en l'altre, i els cèlebres quinze senyals del judici en la darrera de les pàgines esmentades, els quals, tal com sabem per l'estudi acabat de citar, eren atribuïts a sant Jeroni, *ibid.*, 34, nota 93.

38. El fragment transcrit pertany a *Contemplació*, cap. LVIII, 1 (OE II, 223/1); recordem, encara, un parell d'altres formulacions del mateix llibre: «...sempre que sia complit lo compte dels hòmens qui deuen anar en glòria, lo vostre poder resuscitarà los cors dels hòmens qui seran escampats per les terres en pols», cap. XVI, 1 (OE II, 134,/1); i «Lo dia del juï, Sènyer, serà lo darrer terme on natura cessarà a obrar de son cors, car ni en los animals ni en los vegetables ni en los metalls no serà generació ne corrupció. On, beneit siats vós, Sènyer, qui havets termenada natura que tro aquell dia deja obrar e d'aquí avant que deja cessar son cors», cap. LVIII, 27 (OE II,

but trobar en aquestes obres primerenques cap intent per part de Llull d'assenyalar un moment del temps, en què tal previsió ja s'hagi de considerar complerta, distanciant-se d'aquesta manera de la futura audàcia d'Arnau de Vilanova, el qual, tal com sabem, sí que es veuria amb cor d'assenyalar tal termini.

Allà on comença el dring específicament lul·lià és en la possibilitat humana d'incidir en el curs de la història vers el seu final acabat d'esmentar, pel fet de trobar-se a l'abast de la mà de l'home el mitjà pel qual hom pot accelerar la realització de la meta històrica. Altra vegada serà el mateix Llull a formular-ho: «Vós, Sènyer, havets ordonat que'l dia del judici sia sempre que sia complit lo compte dels hòmens sants qui posseesquen la glòria que'ls demonis han perduda. On, per tal que lo compte sia anans complit, plàcia-us, Sènyer, que vós multipliquets en est món manera e carreres per les quals sien molts de sants e d'hòmens justs qui sien infinidament loadors de la vostra beneita essència divina».³⁹

Dins aquest marc troben plena significació els elements doctrinals proporcionats pel *Llibre contra Anticrist*. Són els sis següents:

1. La constatació que la devoció i la caritat envers Déu i envers el proïsme han baixat a graus mínims no és altra cosa que una formulació diversa o una concreció d'aquella altra, tan repetida, segons la qual el món es troba en molt mal estament.

2. Si l'actuació confusionària i desviadora de l'Anticrist incidís en una situació cristiana i humana depauperada com l'actual o encara més degradada, el resultat per a l'Església arribaria a ésser «molt perillós».⁴⁰

3. La conseqüència és evident: cal prevenir-se a fi que fracassi l'actuació confusionària i perdedora de l'Anticrist;

4. La preparació que ha d'enfortir caritat i devoció en el poble cristià, corregir el mal estament actual del món i inutilitzar la campanya d'Anticrist, s'ha d'encaminar en doble direcció: d'una banda vers el poble cristià, de manera que el coneixement de les raons necessàries li il·lumini l'enteniment i el bon exemple li engendri devoció en la voluntat «per tal que Anticrist no'ls trop sens il·luminat enteniment ni sens devoció».⁴¹

224/II). La idea que la història humana s'acabaria en el moment en què s'haguessin omplert en 'el cel els llocs deixats buits pels àngels caiguts era tradicional, car sant ANSELM DE CANTORBERY la considera objecte de creença en el *Cur Deus homo*, I, XVI: «Deum constat proposuisse, ut de humana natura quam fecit sine peccato, numerum angelorum qui ceciderant restitueret» (SCHMITT (BAC 82), Madrid, La Editorial Católica 1952, 786). Cf. ATCA, I (1982), 20.

39. *Contemplació*, cap. LVIII, 30 (OE II, 225/1).

40. *Llibre contra Anticrist* en la nostra edició, línia 1311; vegeu també el text de les línies 13 i 1425-1426.

41. *Llibre contra Anticrist*, línies 1483-1484.

5. L'altre punt en el qual cal concentrar l'activitat contrària a Anticrist és el de la conversió dels *infidels* (recordem que llur conversió repercuteix a omplir el nombre de salvats que assenyalà el final de la història, car «los infidels van a foc perdurable»). La consecució dels dos objectius indicats en els números 4 i 5 significaria que el món ja es troba encaminat vers el bon estament.

6. La consecució dels dos objectius acabats d'esmentar i en conseqüència el desbaratament de les intencions d'Anticrist no s'ha d'assegurar mitjançant croades o expedicions militars, ans per l'actuació apropiada a cada un dels dos objectius d'aquells homes «sants, devots e savis»,⁴² formats en institucions «ad hoc» mitjançant l'oració contemplativa, la penitència i l'estudi de la doctrina i de la dialèctica lul·lianes.

Hi ha, encara, un darrer punt, que precisa l'anterior, repercuteix en els altres i alhora indica una dimensió, per ventura no prou subratllada, de la doctrina lul·liana: la de la seva aplicabilitat en la determinació del curs de la història humana. Trobem, en efecte, en aquell paràgraf clarament afegit un cop ja acabada la tercera distinció (i, per tant, el tractat), l'aplicació dels principis lul·lians que han presidit tot el raonament d'aquestes pàgines, mitjançant una doble afirmació:

a) que el món arribarà al bon estament, «on conèixer, e amar molt altament les dignitats de Déu», car altrament «hi hauria en Déu defallença en acte de saviesa, caritat, misericòrdia...»;⁴³

b) i que, per tant, «temps cové venir de necessitat»,⁴⁴ en què hi haurà aquells «homes sants, devots i savis», que protagonitzaran la doble activitat tant de reforma interna com de conversió dels infidels.

Conseqüència de tot això que acabem de dir, crec que, almenys en algun moment, Ramon Llull ha estat convençut que, si no de la mateixa manera, sí almenys de forma paral·lela a com l'acte pur infinit de Déu «ad intra» termina correlativament en la Trinitat i «ad extra» en l'Encarnació, així també en el curs de la història ha de conduir a aquell bon estament del món, presidit per la devoció i la caritat, gràcies a la plena actuació dels «sants homes» esmentats.

Si no m'erro, de l'explicació dels paràgrafs anteriors resulta ben clar que tot el quadre gravita entre dos pols: el de l'actuació de l'Anticrist i el de la dels «sants homes» destinats a neutralitzar-lo.

L'Anticrist lul·lià és ben atípic. És cert que, igual com aquell del qual parlen els autors tant antics com contemporanis, l'Anticrist —sempre

42. *Ibid.*, línies 15-16.

43. *Ibid.*, línies 1544-1546.

44. *Ibid.*, línia 1549.

personal i mai no col·lectiu— de Llull sembrarà errors, farà falsos miracles, subornarà amb dons i amb promeses i, si d'aquesta manera no se'n pot sortir, amenaçarà amb turments. Però allò que malgrat tot resulta més ben explicat en el curs de la primera distinció són els punts teològics del seu missatge: les «dignitats» de Déu seran per ell considerades cada una per separat, sobretot en la seva projecció damunt la realitat d'aquest món, i no pas en compenetració d'unitat entre totes elles; l'acte pur que és Déu o bé no realitza en Ell mateix uns termes personals i per tant no s'hi pot veure paternitat, filiació i processió, o bé aquests han d'ésser més de tres; fins i tot som informats que justificarà aquestes doctrines amb un argument presentat de dues maneres: el que en Déu no hi ha primer ni darrer ni, per tant, aquella successió que semblaria normal entre origen i originat; i el que en Déu no hi cap composició ni, per tant semblaria, unitat i alhora trinitat de persones. Idèntiques consideracions són aplicables al tema de l'Encarnació i, en particular, al de les virtuts, on tot el raonament gira entorn de la perspectiva de llur consolidació mitjançant l'enfortiment mutu o de llur afebliment pel fet de dissociar-les. «Dignitats», doncs, i virtuts morals cadascuna vista per l'Anticrist actuant ella sola o vista per Llull en compenetració amb les altres. Heus ací el dilema metafísic entorn del qual girarà l'intent desviacional d'Anticrist. I no cal dir que, per a Ramon Llull, la teologia musulmana es troba en la línia de la de l'Anticrist en el punt de la dissociació de dignitats divines i de la seva projecció sobre la realitat humana; també la dels «moderns» filòsofs averroistes, en confondre eternitat, exclusiva de Déu, i duració del món.

L'altre pol no és menys propi de Llull. No recordo, en efecte, haver trobat en la literatura medieval relativa al tema i anterior al nostre autor res de semblant a la tercera distinció del nostre tractat. Ací, tal com el lector pot veure, es dibuixa una autèntica estratègia en la lluita contra Anticrist —ja hem dit que aquest no és un tractat «sobre» ans «contra»—, en la qual és convenient de subratllar el punt de partida i el nucli del projecte —nucli constituït pels «sants homes», damunt els quals recau tot el pes de la campanya—.

El punt de partida és una clara declaració de reformisme a l'interior de l'Església, correcció del mal estament en el qual ha arribat a prostrar-se el món. El projecte lul·lià contra Anticrist s'ha de trobar en la línia de la primitiva Església, en la de Jesucrist, dels apòstols i dels màrtirs, «qui convertiren lo món ab batalles de paciència, caritat, humilitat, devoció, esperança, fortitudo, turments i mort».⁴⁵ Per tant, res de croades

45. *Ibid.*, línies 1509-1511.

bèl·liques, amb les quals el poble cristià es degrada al nivell del poble jueu de l'Antic Testament o al de l'Islam o al dels tàrtars. El capteniment cristià té uns altres començaments (i aquesta paraula és usada en el doble sentit, el general i l'específicament lul·lià). Crec que cal assenyalar que per a Llull aquesta no és una opció tan vàlida com la seva contrària i per tant deixada totalment al lliure albir del qui l'ha de prendre, ans quelcom que «convé» amb tota la càrrega de necessitat metafísica inherent a aquest verb específicament lul·lià, perquè res en el joc de les dignitats divines intercompenetrades les unes amb les altres no és base per al capteniment bèl·lic; i la contraprova d'allò que, per contra, troba el seu principi i fonament en les dignitats divines intercomunicades és la forma com realitzà la seva missió Jesucrist i com fou seguit pels apòstols i per la primitiva Església.

Havent, doncs, precisat quines són les guerres i les batalles per les quals el món ha d'arribar a convertiment i a perfecció ans que vingui Anticrist,⁴⁶ fixem-nos en els protagonistes d'aquesta guerra espiritual. Més amunt hem parlat de llurs característiques individuals i no les repetirem; el nostre punt de mira són ara les consideracions col·lectives. I la primera és que es tracta d'un projecte que afecta tota l'Església Catòlica d'aquell moment, amb un parell de serrells que salten més enllà.

Si la meua lectura de la tercera distinció no és equivocada, el projecte lul·lià col·lectiu de defensa contra l'Anticrist conté en positiu els nou elements que segueixen:

- a) escollir i triar els homes adequats per a la més alta contemplació;
- b) assignar-los llocs adients a oració, en vida ermitana o en monestirs, en pobresa pràctica i en ànsies de martiri;
- c) proveir-los en llur triple necessitat d'aliment, d'estudi i d'oració, amb llibres adients;
- d) preparar-los per a la predicació, en especial mitjançant l'estudi de les raons necessàries i de diversos llenguatges;
- e) ésser enviats als infidels per llurs superiors o pel papa;
- f) intercanviar savis amb els infidels a iniciativa del papa a fi que aquests siguin informats de la doctrina cristiana;
- g) obligar jueus i sarraïns sota sobirania cristiana a informar-se de la dita doctrina;
- h) assegurar la col·laboració dels religiosos grecs o d'altres orientals en sobirania musulmana;
- i) predicar als cristians per paraules, per raons necessàries i per exemple de santa vida.

46. *Ibid.*, línies 1526-1528.

Els quatre primers elements són genèrics i, per tant, aplicadors a totes les hipòtesis; els quatre següents miren la predicació destinada a infidels, amb particular insistència al nivell elemental d'oferir bona informació sobre allò que realment proposa la doctrina cristiana, a fi de desfer dificultats desproveïdes de fonament; el darrer mira en particular la predicació destinada als fidels cristians.

A l'hora d'intentar una qualificació del projecte, em pregunto (sense que m'aventuri a donar-hi una resposta, car requeriria un estudi específic) si Ramon Llull no pensava en aquest moment en quelcom de semblant a allò que es proposava sant Domènec de Guzmán a l'hora d'iniciar el seu «*Ordo Fratrum Praedicatorum*». La intervenció del papa, explícitament contemplada almenys en dos dels nou elements, donava al projecte una volada catòlica. Certament, cap paraula no permet de saber ni tan sols d'aventurar una hipòtesi entorn de la pregunta de si els homes triats formarien un cos amb personalitat i reconeixement comunitari i estructural propis ja en el temps de preparació i sobretot després. Però la prevista i demanada intervenció del papa més aviat porta a veure el projecte i els seus resultats amb una clara configuració estructural. I ja hem dit que, justament per això, és més significatiu el fet que Miramar fos posat en mans només dels framenors,⁴⁶ corregint d'aquesta manera, en un punt no secundari, el projecte del *Llibre contra Anticrist*.

La raó necessària

Ja hem dit abans, en encetar l'estudi de la dinàmica de les idees, que el *Llibre qui és contra Anticrist* té un punt cèntric i crític, en el qual ve a raure tot el pes demostratiu de l'edifici, aquella doctrina entorn de la qual, segons Llull, hi haurà la batalla decisiva entre Crist i els seus «homes sants» d'una banda i Anticrist de l'altra. Aquesta doctrina és la de la coincidència i aiguabarreig de les «dignitats» i de llur acte únic en la simplicíssima essència de Déu. L'anàlisi d'aquest nucli doctrinal presideix d'alguna manera tot el tractat i es concentra sobretot en dos punts: en tota la primera distinció i en la doctrina sobre l'oració contemplativa de la tercera.

Recordem un moment les idees principals. En la línia de Bonaventura, Llull defineix Déu com a acte pur del conjunt de totes les dignitats i les tres primeres parts de la primera distinció no són res més que una

47. Vegeu més amunt les notes 29 i 35; vegeu també la nota *El Llibre contra Anticrist i la butlla de Joan XXI a favor de Miramar* en aquest volum.

anàlisi deductiva de tot allò que surt de la dita doctrina, si hom li aplica el principi de la majoritat o el «quo maius cogitari nequit» anselmià: els tres termes de l'acte (agent, receptor, acció) en ell mateix o cap endintre, d'una banda (unitat i trinitat de Déu), i de l'altra, cap enfora, aquell ésser, en el qual Déu i home són persona única (encarnació). Després, la doctrina de l'actuació compenetrada de totes les dignitats de Déu constituirà el paradigma aplicable a l'enfortiment mutu de les virtuts; i entorn d'ella girarà la lluita pro i contra l'Anticrist dibuixada en les dues darretres distincions.

Tenim, doncs, una clara delimitació mental entre els tres graus o plans d'ésser, que ja vénen almenys del *Gentil*⁴⁸ i que també es troben en *Oracions*: essència o substància, virtuts o dignitats (que corresponen a les potències de l'home) i obres o actes. El *Llibre qui és contra Anticrist* se centra en l'anàlisi del darrer dels dits tres graus o plans, diferenciant-se així de la dinàmica doctrinal còpsable en el *Gentil*, l'anàlisi del qual gira en el segon pla, el de les virtuts o qualitats o «dignitats».⁴⁹

48. El *Gentil* s'expressa d'aquesta manera: «...hom deu atribuir e conèixer a Déu tota hora la major nobilitat en [a] essència e [b] en virtuts e [c] en obres...», (OE I, 1058/I, 'Lo primer arbre...'); *Oracions* per la seva banda fa així: «Considerà lo humà enteniment com [b] virtut ix de [a] substància e [c] està en obra; e per açò és entès ésser diferència entre [a] substància e [b] virtut e [c] obra, estants [a] substància començament, e [b] virtut mijà, e [c] obra causa final...», cap. I, núm. 1 (GALMÉS, ORL XVIII, Ciutat de Mallorca 1935, 232).

49. És veritat que en *Gentil* qualche vegada compareix una demostració que gira entorn de l'acció de Déu com a explicació de la trinitat divina, per exemple, sota l'epígraf *De poder e saviesa, de poder e amor e de saviesa e amor*, OE, I, 1092/I, però en general les explicacions resten en el pla de les virtuts o perfeccions o dignitats, el segon o [b] dels indicats en la nota anterior, tal com el mateix autor confessa en presentar el sentit de les flors del primer arbre: «Lo primer arbre, en lo qual veets vint-e-una flor, significa Déus e ses virtuts increades essencials, les quals són escrites en aquelles flors, segons que veets...» (OE I, 1058/II); i un cop exposats els arbres, els tres savis s'acorden «que disputàssem ço que creem, segons ço que les flors e les condicions d'aquests arbres signifiquen... e començaren a reguardar les flors dels arbres...» (OE I, 1059/II). És possible que l'opció pel segon grau de les 'virtuts' sigui condició imposada per la necessitat de delimitar el joc dialèctic en terreny comú a les tres religions, ja que per ventura la consideració de l'acció divina hauria resultat excessivament favorable a la posició del savi cristià, però el cert és que l'argumentació del *Gentil* de fet és explicació d'allò que cada una de les virtuts divines comporta. Completaré aquesta consideració amb un punt de referència: allò que representen ací per al raonament de Ramon Llull les «virtuts divines» o perfeccions i després representarà l'acció o obra de Déu és per al raonament de sant Tomàs d'Aquino el concepte d'«ipsum esse subsistens», tal com hom pot veure en la seva explicació d'una de les «virtuts» divines, la infinitat, justament en la qüestió *De infinitate Dei*; diu així: «Illud autem quod est maxime formale omnium, est ipsum esse, ut ex superioribus patet. Cum igitur esse divinum non sit esse receptum in aliquo, sed ipse sit suum esse sub-

I ací hi ha un dels extrems digne d'ésser subratllat: el de l'evolució en la formació de la teologia / filosofia lul·liana, segurament més fonamental d'allò que pugui ésser-ho la presentació didàctico / dialèctica concretada en una forma determinada d'art. Perquè tal concentració en l'acte o obra i en la seva anàlisi no és pas un punt que es trobi en la doctrina de Llull des del primer moment, ans etapa i resultat d'evolució intel·lectual. Si llegim *Contemplació*, ens adonarem que el terme mig damunt el qual allí ve a raure tota la capacitat de convenciment de les idees lul·lianes és la «significació», és a dir, la relació de semblança que permet d'afirmar un paral·lelisme entre l'ésser visible i l'invisible, arribant a veure en la realitat creada, i sobretot en l'home, una empremta i una imatge de Déu U i Tri, d'acord amb el dogma cristià.⁵⁰ *Gentil* dóna un pas en-

---

sistens, ut supra ostensum est; manifestum est quod ipse Deus sit infinitus et perfectus», *Summa theologiae*, I, q. 7, art. 2, corp., al final.

50. Tinc la impressió que tot el *Llibre de contemplació en Déu* hauria d'ésser pres en compte per qui volgués precisar-hi el sentit de la «significació», cosa evidentment impossible en una nota de peu de pàgina. Però trio els capítols CCXLV i CCXLVI (OE II, 736/II-744/I) perquè assenyalen, primer, els dos camins possibles de contemplació de Déu: per fe o «per veres demostracions e significacions necessàries» (736/I, núm. 1); no cal dir que Llull ens acompanya en el segon camí de l'enteniment, el qual ha de consistir en el fet que aquest «sàpia teebre e conèixer los significats sensuuls e los significats entel·lectuals, los quals signifiquen un Déu tan solament; car si llur enteniment no era aparellat e endreçat a rebre aquestes significacions, debades se treballarien en ço que encercarien» (OE II, 736-737); per aquest camí ens fa donar tres passos, en cada un dels quals «sensuulment sentim e intel·lectualment entenem» que pel compte del moviment del firmament, per la fi i la terminació de la matèria elemental i per la forma elementada, s'arriba a la unitat de Déu; i al final del capítol ens fa saber que aquesta és la diferència entre un home no neci i un de neci: «...car los hòmens necis, Sènyer, no han manera com sàpien conèixer per los significats sensuuls los significats entel·lectuals, per açò no han sabuda haver manera com hagen provat per raons necessàries que no és en ésser mas solament un Déu» (OE II, 740, 30). En el capítol CCXLVI es repeteix el camí, ara amb destinació a la trinitat de Déu: «Sensuulment sentim e entel·lectualment entenem que tota substància creada és tres coses, les quals són matèria e forma e'l compost de matèria e de forma; on aquestes tres coses són en cada creatura substància. On, com açò sia, Sènyer, en totes les creatures sensuuls e en totes les creatures entel·lectuals, doncs per açò és significat que aquella gloriosa substància qui ha creada (*sic*) les creatures és tres coses les quals són una essència divina» (OE II, 740, 4); i prossegueix el camí assenyalant que tot ésser creat, com el firmament, les qualitats dels vegetals, les qualitats del cos humà i els tres elements substancials de l'ànima, és u i alhora tri i per tant significació de la trinitat de Déu; la conclusió final és que «aitan bé e aitan declaradament com les creatures donen significació de la vostra unitat, aitan bé donen significació de la vostra trinitat...» (OE II, 744, 30). Cap anàlisi, doncs, ni del concepte d'«esse subsistens», ni del de les qualitats divines i molt menys de l'acte diví en ell mateix. Ací el pressupòsit sembla el que els plans d'ésser són paral·lels i per tant paral·lelament constituïts.

davant, pel fet que les seves explicacions (o raonaments o demostracions) consisteixen en un simple joc dialèctic entre dues virtuts o dignitats o atributs de Déu, cosa que d'una o altra manera també feien els teòlegs contemporanis i que Llull exposa, «sit venia verbo», lull·lianament en quant la seva anàlisi no és, com la dels altres teòlegs, d'una sola de les qualitats, atributs, virtuts o dignitats de Déu, ans, en el *Gentil*, de dues en dues d'acord amb la seva convicció que no és encertat de pensar Déu a base d'una dignitat tota sola, ans a base d'una dignitat o atribut en coexistència simbiòtica amb les altres, fent d'aquesta manera els primers passos pel camí de la combinatòria i en concret pel de les cambres.⁵¹ El *Gentil*, doncs, desplega la seva exposició en el segon dels graus o plans d'ésser, als quals ens hem referit més amunt.⁵² I així serà més fàcil de comprendre allò que representa el fet que en el *Llibre qui és contra Anticrist* les explicacions doctrinals de la primera distinció es trobin en el tercer dels graus o plans esmentats, en el de l'anàlisi de les implicacions de la definició de Déu com a acte pur i simbiòtic de les setze dignitats, ja en plena formació de la teoria dels correlatius.⁵³

Quant a l'altre punt, el de l'oració contemplativa, em limitaré a recordar que Llull, almenys en aquests primers anys, és constant a afirmar els tres mètodes o possibilitats d'oració pel camí dels sentits, pel camí de la intel·ligència o pel mixt dels dos, tal com hom pot veure en les notes complementàries a les línies 1183-1185 i 1192-1195. I aquest marc general ajuda a copsar la significació del detall que, per als seus aspirants a integrar-se en la institució destinada a tornar l'Església a bon estament, a convertir els infidels i a combatre l'Anticrist, Llull preveu un camí d'oració contemplativa, diguem-ne específic, l'intel·lectual pur, qualsevol que sigui el paper que de fet hi veu reconeguda la imaginació. Un camí, per a l'exposició i guiatge del qual el mateix Llull havia escrit (el nombre de dignitats divines que es troben en el pròleg —l'ésser i nou més— sembla indicació clara que el *Llibre contra Anticrist* amb les seves setze és posterior) el llibre d'*Oracions i contemplacions de l'enteniment* —remarqueu-ho, «de l'enteniment», amb tot allò que sabem que tal

51. En el *Gentil* les «cambres» són les fulles dels arbres, el sentit dels i de les quals l'autor exposa en la introducció i aplica i explica en cada un dels articles del llibre. Hom pot veure l'explicació teòrica dins OE I, 1058-1059.

52. Vegeu la nota 49.

53. Prescindint ara de la localització en obres concretes, l'evolució del planteig dialèctic o explicatiu o provatiu, des de *Contemplació* al *Llibre qui és contra Anticrist* és paral·lela a la que hom pot trobar en els estudis evolutius del pensament lull·lià per a les seves primeres etapes; vegeu, de més a més, la nota 13.

precisió suposa— al qual remeto el lector que desitgi més informació sobre el tema.⁵⁴

El problema de la datació

En tant que m'és coneguda, tinc la impressió que fins fa poc existia una certa «sententia communis» consistent a datar el *Llibre qui és contra Anticrist* entorn del 1290,⁵⁵ posició que darrerament ha estat abandona-

54. Remarquem la insistència amb la qual tant en el lllindar del llibre com en el seu desplegament l'autor remarca que es tracta d'oració feta per l'enteniment, per tant, diguem-ho donant a l'expressió tot allò que en aquell moment significava, d'oració «espiritual», amb exclusió de la sensibilitat; «...l'umà enteniment, per vostra virtut, se exalça amb tot son poder...» i «...l'enteniment ab tots sos poders s'esforça a puyar entendre les dignitats de son creador...», *Títol-invocació i pròleg* (GALMÉS, ORL XVIII, 231); «Esforça's l'enteniment en puyar, e tramès ses forces en la sobirana extremitat de sa consideració...», cap. 5, *Del poder de Déu*, 7 (ORL XVIII, 247). Remarquem, encara, que d'acord amb allò que hem dit del pas de la «significació» a les «virtuts divines» i a l'anàlisi de l'acte pur de Déu, l'autor al final d'*Oracions* manifesta la seva voluntat de dedicar un llibre al tema *De l'actualitat de les divines dignitats* (ORL XVIII, 268). M'atreviria a deduir-ne que en el moment en què acabava *Oracions*, Ramon Llull es trobava elaborant dins seu la teoria de l'acció simbiòtica de (les dignitats de) Déu com a centre de la seva teologia, teoria que ja seria plenament aplicada al nostre *Llibre qui és contra Anticrist*. Potser és ara el moment de manifestar la perplexitat que hom experimenta en intentar d'informar-se sobre un tema tan important com el de l'oració i la seva teoria en Ramon Llull en l'article *Raymond Lulle*, que hom li ha dedicat dins un diccionari específic com el «Dictionnaire de Spiritualité, Ascétique et Mystique», XIII, París, Beauchesne 1987, col. 171-186, i adonar-se que els autors s'han considerat dispensats d'esmerçar ni una sola línia en el tema esmentat, com si l'única cosa que hagués interessat Ramon Llull hagués estat la contemplació dels noms divins. Per a la doctrina ascètica de Llull deu ésser tant o més important exposar la seva teoria de l'oració o la de la vinculació entre oració i penitència o temes com el dels dons de l'Esperit Sant, que no pas les etapes de l'art, per ventura no tan «espirituals, ascètiques i místiques» com l'oració.

55. Ephrem LONGPRÉ, *Lulle Raymond (Le bienheureux)*, dins «Dictionnaire de Théologie Catholique», IX, París 1926, col. 1097, el data a Montpellier entre el 1289 i el 1290; és veritat que li posa títol llatí i per tant cal suposar que, quant a la data, no fa distinció entre l'original català i la traducció llatina. Joan AVINYÓ, *Les obres autèntiques del beat Ramon Llull. Repertori bibliogràfic*, Barcelona 1935, 112-113 segueix Antoni Ramon Pasqual i data del 1290. Tomàs i Joaquim CARRERAS i ARTAU, *Historia de la Filosofia Española. Filosofia cristiana de los siglos XIII al XV*, I, Madrid 1939, 303, també sense fer distinció entre català i llatí, data l'obra a Montpellier el 1290. Erhard W. PLATZECK, *Raymund Lull. Sein Leben — Seine Werke — Die Grundlagen seines Denkens (Prinzipienlehre)*, II. *Kataloge und Anmerkungen* (Bibliotheca Franciscana 6), Roma-Düsseldorf 1964, 24*, el data a Roma o a la Puglia entre el 1290 i el 1292. En l'*Inventari d'obres lul·lianes en català* que vaig afegir a

da, en preguntar si el nostre *Llibre* no hauria estat escrit entre el 1274 i el 1283.⁵⁶ Però hom sap que les datacions de les obres lul·lianes anteriors a la *Taula general*, pel fet que l'autor encara no hi consignava explícitament la data, han oscil·lat d'acord amb els elements de judici que hom prenia com a principis a partir dels quals deduir la data, elements o principis que manta vegada han estat genèrics i no pas aquells propis i exclusius que pot proporcionar cada escrit. I són aquests, no pas els genèrics, els que poden proporcionar elements de judici vàlids per a la datació d'una obra.

En tenim en el *Llibre qui és contra Anticrist*? Certament. Un d'ells són les citacions d'altres obres lul·lianes, en el nostre cas les de l'*Art*

---

tall d'apèndix a *Els manuscrits...* (vegeu la nota 4), després d'haver avisat que no prenia posició en problemes de datació i que els anys indicats eren els normalment admesos (182), assenyalava els de 1290-1292. Anthony BONNER, *Selected Works of Ramon Llull (1232-1316)*. Edited and Translated by A. B., II, Princeton 1985, 1269, acceptava la mateixa datació, encara que el final (p. 1304) rectificava en el sentit de la nota primera vinent.

56. Anthony BONNER, *Modificacions al catàleg d'obres de Ramon Llull*, dins «Estudios Lulianos», XXVI (1986), 81-92, en particular 84-85, proposava amb interrogant els anys de 1274-1283, basant-se, entre d'altres raons, en una enquesta clarament defectuosa: «...mirant microfilms del *Llibre d'Anticrist* (sic!) a Freiburg, no vaig poder trobar cap cita de l'*Ars amativa...*» (84); hauria trobada aquesta citació, si hagués mirat bé el Clm. 10497, tal com hom pot veure en l'aparat crític al text de la línia 1431; Ju Salzinger, que certament la veié, demostrà molt més bon nas primer pel fet de trobar-la i després pel fet d'haver donat importància al text del manuscrit esmentat, el qual, sotmès a comparació, demostra presentar lectures més primitives que, per exemple, el cèlebre *Electorium magnum* de Thomas Le Myésier, tal com en vaig donar prova en les *Consideracions diacròniques entorn dels manuscrits lul·lians medievals de la «Bayerische Staatsbibliothek» de Munic*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», II (1983), 129, nota 22. La nova datació continua trobant-se en l'obra del mateix autor, *Obres selectes de Ramon Llull (1232-1316)*, II (Els treballs i els dies 32), Mallorca, Editorial Moll 1989, 548, d'aquesta manera. «II.A.19. *Llibre d'Anticrist*; (Lat.) *Liber contra Antichristum*. 1274-83 (?)». Cal suposar que l'autor té raons de molt de pes que justifiquin la desfiguració del títol català de l'obra per un altre que és contra tota la tradició textual (almenys la coneguda per mi), tal com resulta reflectida en l'edició del text en aquesta mateixa publicació, i contra el sentit del llibre que he exposat en preguntar-me més amunt què és el *Llibre contra Anticrist* en aquesta introducció. D'altra banda, cal suposar que el dit autor serà coherent amb les seves paraules i complirà allò de «si l'autor té dades noves, ens les hauria de proporcionar» («Estudios Lulianos», XXV (1981-1983), 171, línies 6-7). No n'he sabut trobar esment, en canvi, en el «catalogue partiel» de l'article del «Dictionnaire de Spiritualité...», esmentat en la nota 54.

Per la meua banda, he de precisar que la datació que m'he atrevit a proposar es refereix exclusivament al text català original; la datació de la traducció llatina és qüestió independent, ací no tocada.

*abreujada d'atrotbar veritat*⁵⁷ i del *Llibre d'oracions i contemplacions de l'enteniment*.⁵⁸ I això significa que el nostre llibre és posterior o contemporani dels dos esmentats, els quals, segons els catàlegs, haurien estat escrits entre els anys 1271 i 1276. Que el nostre és d'alguna manera posterior a l'*Art abreujada* és confirmat pel fet d'assumir el nombre de les setze dignitats divines formulades en la dita *Art*.⁵⁹ La data d'abans o d'entorn del 1275 per a *Oracions* podria resultar confirmada si mai hom arribés a la conclusió que el llibre esmentat era com si diguéssim el manual per a l'oració contemplativa dels deixebles en un primer moment previstos per a Miramar, els quals no necessàriament haurien de coincidir amb els framenors, als quals de fet fou lliurada la institució.⁶⁰

57. Vegeu el text del *Llibre contra Anticrist* publicat a continuació, línies 31-32, 972 i 1431.

58. Vegeu el mateix text, línia 1561. No penso que hi hagi dificultat a identificar el *Llibre de oració de enteniment* amb el *Llibre d'oracions i contemplacions de l'enteniment* editat per Salvador GALMÉS en el volum XVIII, Palma de Mallorca 1935, 229-286, de les ORL.

59. Vegeu la nota complementària al text de les línies 66-69.

60. Repeteixo aquest extrem perquè, si des del primer moment hom hagués previst de posar a mans dels framenors l'estudi «lul·lià» de Miramar, no calia proporcionar-los manual d'oració, ja que aquell orde assegurava als seus membres la pròpia espiritualitat; si, en canvi, les previsions s'haguessin orientat vers un conjunt d'alumnes de procedència diversa, s'explicaria més l'existència d'un manual d'espiritualitat específica (cf. lín. 1187). I em pregunto, a títol merament d'hipòtesi de treball, si una de les possibles causes del fracàs de Miramar no fou el fet inicial d'haver-lo posat o hagut de posar a mans dels framenors: d'una banda, l'autoritat residia en mans altres que les del pare de la institució —segurament hom veia en les altures tant eclesiàstiques com civils que deixar-lo a les mans de Ramon Llull hauria equivalgut a establir un nou orde religiós, en un moment en què hom ho volia evitar de totes passades—, cosa que necessàriament havia de provocar tensions; de l'altra, i com a mostra d'una de tantes tensions que es podien presentar, s'havia de produir un desacord profund entorn del fet que l'inspirador de l'obra projectés per als seus alumnes una espiritualitat que es realitzaria «espiritualment» en el pla superior de les potències de l'ànima, desconnectant-ne la sensibilitat i, per tant, l'afectivitat, i que intentés d'imposar-la a membres d'un orde religiós, l'espiritualitat del qual s'especifica justament per la forta vinculació de les potències de l'ànima amb la sensibilitat i l'afectivitat. Aquestes consideracions encaixarien amb la ja coneguda major tirada personal de Ramon Llull vers els dominicans i portarien a preguntar-se per quina raó Miramar fou posat en mans, justament, de framenors. En aquests punts, hom no pot remetre al llibre de Sebastià GARCÍAS I PALOU, *El Miramar de Ramon Llull*, Ciutat de Mallorca 1977. En canvi, presenta un capítol dedicat al final de Miramar, on exposa les diverses hipòtesis que pretenen explicar-lo (248-268), a les quals afegiré aquesta, basada en la cara del 5 de gener del 1292 de Jaume II de Catalunya-Aragó manant a fra Bernat Folc, guardià de Miramar, i a fra Simon de Corna, secretari de l'anterior, que tornin a Miramar i que «hi visquin segurs / secure morentur» (329): aquests dos franciscans, súbdits estrictes de Jaume II de Catalunya-Aragó, no podent-s'hi considerar segurs, havien mar-

Però hi ha dos altres indicadors. El primer és la pàgina dedicada a les guerres i a les batalles al final del llibre,⁶¹ pàgina que conté una desqualificació radical de la croada com a instrument cristianament vàlid per a la solució del problema de la conversió dels infidels o per a la del fet que ells posseeixin els llocs sants de Palestina. Car no puc deixar de preguntar-me si aquesta pàgina pogué ésser escrita després que el 18 de maig de l'any 1274 tot un concili ecumènic, el Segon de Lió, reafirmés la validesa cristiana de la croada, ni que només fos pel fet de renovar la

---

xat de Miramar a València; aquests fets, deduïbles de la carta reial, demanen un per què; la meua resposta és: eren partidaris del nostre rei en els anys de la Croada promulgada contra Catalunya pel papa afrancesat Martí IV en represàlia per la presa de Sicília després de les Vespres Sicilianes i en els posteriors a les derrotes franceses del Golf de Roses i del Coll de Panissars (1285 i ss.); en la comunitat hi havia partidaris dels aliats (Martí V, Felip de França, Jaume II de Mallorca), els quals feien la vida impossible als primers, pel fet de considerar-los excomunicats, i de cap manera no podien permetre d'ésser governats per un «excomunicat», com per a ells era fra Bernat Folc. Remarquem que la crisi i desaparició del monestir de Miramar s'escaigué amb aquells anys posteriors a la dita croada, durant els quals les excomunions seguien vigents; recordem que aquella situació només es començaria de solucionar en temps de Bonifaci VIII, tal com hom pot veure ara en l'excel·lent estudi d'Antonino FRANCHI i Benedetto ROCCO, *La pace di Calitabellotta: 1302, e la ratifica di Bonifacio VIII: 1303*, dins «Ho Theologos» N. S., III (1985), 331-424, estudi que hom pot veure resumit en la secció tercera de les 'Notícies Bibliogràfiques' d'aquest volum. Atesa la posició originària i la qualificació feta per Ramon Llull de les croades, no cal cap esforç excessiu per a endevinar quin devia ésser el seu judici d'una croada contra un príncep i una terra de cristians i, per tant, quina era la seva posició en aquell afer. No marxaria ell de Miramar per la mateixa raó? Sigui el que sigui el resultat d'aquesta hipòtesi, és innegable que una situació en la qual el responsable d'un institut com Miramar n'ha de fugir perquè no hi està segur, parla ben clarament d'una crisi gravíssima d'aquella obra novençana.

Hi ha encara una segona hipòtesi, avalada per la concessió de Miramar feta per Jaume II de Mallorca al monestir de la Real el 1301 (GARCÍAS, *Miramar...*, 330-331): dues terceres parts del terme de Deià, dins el qual la butlla del 1276 col·locava Miramar, havien estat ja concedides a la Real per Nuno Sanç en acte jurídic datat el 30 de juny del 1239: «Addimus etiam huic donationi alchariam nostram de Adaiano, sicut ipsam ascendimus et stabilivimus cum omnibus molendinis que ibi sunt vel erunt...excepta parte Petri Matonis», *Diplomatari del Monestir de la Real de Mallorca*. I. 1232-1360, a cura de Pau MORA i Lorenzo ANDRINAL, Palma de Mallorca 1982, 205-206; vegeu també l'article de Jaume PORTELLA i COMAS, *La colonització feudal de Mallorca: els primers establiments de l'alqueria Deià (1232-1235)*, dins «Estudi General», 5-6 (1985-1986 = *La formació i expansió del feudalisme català*. Actes del Col·loqui organitzat pel Col·legi Universitari de Girona, 8-11 de gener 1885), 331-343. Tenint en compte les dues donacions, hom s'ha de preguntar, encara que de moment no pugui aventurar cap resposta: ¿Quina fou la posició de la Real davant la fundació de Miramar? ¿Hi hagué alguna incidència recíproca entre la crisi interna i la reivindicació de la Real?

61. Vegeu més avall, en l'edició del text, les línies 1493-1537.

crida a socórrer militarment la Terra Santa.⁶² L'altre indicador és el fet que tot el projecte de contraposició a l'Anticrist desemboca en el nostre text en la formació d'homes sants i savis, de qualsevol procedència, però enquadrats en una estructura jurídica establerta pel papa i per tant en principi amb projecció a tota l'Església; però el fet que Miramar fos limitat en exclusiva als framenors obliga a preguntar-se altra vegada si la manca de coherència entre el projecte i la concreció posterior no passa també per la prohibició del mateix concili a possibles noves fundacions o famílies o comunitats religioses fora de les existents.⁶³

Serà, doncs, el *Llibre qui és contra Anticrist* anterior o almenys contemporani del Segon Concili de Lió i, per tant, almenys no posterior al 18 de maig del 1274? Deixo l'interrogant obert, car de moment n'hi ha prou d'haver posat el problema; afegiré només un detall: el que, si no m'erro, només el *Llibre contra Anticrist* és radicalment contrari, i per raons de principi, a la violència en l'extensió de la fe cristiana i per tant a les croades; totes les altres obres lul·lianes accepten d'una manera o altra l'ús de la violència bèl·lica per a la finalitat abans esmentada. Aquest canvi radical és plausiblement explicable, sobretot si hom té en compte l'escena final del *Liber super psalmum «Quicumque vult» sive Liber Tartari et Christiani* (cf. ATCA, I (1982), 23-24, nota 40), per una raó altra que la d'una decisió magisterial, que Llull havia d'acceptar, si volia ésser escoltat o almenys tolerat?

Però cal afegir quelcom més. Albert Hauf i Valls ha recordat darrerament l'episodi de la presència de Jaume I en l'esmentat concili i la satisfacció que li produí el fet que l'Església Romana, és a dir, papa i cardenals, que tants de malsdecap havia causat a la seva raguèlia, ara s'hagués de refiar d'ell per encapçalar la croada a Terra Santa.⁶⁴ Val a dir que aquell capbussament, puerilment o senilment cofoi, en el joc polític de la Cúria Romana significava un capgirament de la política del mateix rei envers els països musulmans, política que, un cop acabada la reconquesta de la terra pertanyent a l'antiga 'Provincia Tarraconensis', era de pau, de

62. *Concili Lugdunensis II Constitutio «Zelus fidei»*, dins *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*.³ Edidit Centro di Documentazione. Istituto per le Scienze Religiose - Bologna. Curantibus Josepho ALBERIGO, Perikle-P. JOANNOU, Claudio LEONARDI, Paulo PRODI, Basilea - Barcelona - Friburg de Brisgòvia - Roma - Viena, Herder 1962, 285-290; aquesta constitució hauria estat aprovada pel dit concili en la seva segona sessió pública, el 18 de maig del 1274, *ibid.*, 280-282.

63. Vegeu més amunt la nota 59.

64. AITÓ DE GORIGOS, *La flor de les Històries d'Orient*. Edició a cura d'Albert HAUF (Biblioteca Escriny. Col·lecció de Textos Medievals Breus 9), Barcelona 1989, 23-28: *Les ambaixades d'Abagha i la frustrada croada del rei En Jaume*.

respecte i de convivència com a condició prèvia a la confrontació doctrinal de les disputes teològiques, de les escoles de llengües i d'obres com el *Pugio fidei* de Ramon Martí i en general de tot allò que era directament o indirectament inspirat per sant Ramon de Penyafort.⁶⁵ Si es confirmés que el *Llibre qui és contra Anticrist* és anterior al 18 de maig del 1274, constituiria una de les darreres anelles del pacifisme català del segle XIII —la darrera, que jo sàpigui, seria el *De tempore adventus Antichristi* d'Arnau de Vilanova escrit en acabar el segle—.⁶⁶

Si es confirmés aquesta hipòtesi de datació, caldria encara replantejar el sentit dels primers anys d'actuació pública de Ramon Lull. Suara, Fernando Domínguez Reboiras, analitzant estructuralment la *Vita coaetanea*, hi descobria un text tot ell elaborat amb vista als objectius que Lull

65. Una exposició global d'aquesta política, basada en explicacions verbals meves, es pot veure en Francesco SANTI, *Santità dei laici e glorificazione della carne in Raimondo Lullo*, dins *Santi e santità nel secolo XIV*. Atti del Convegno Internazionale. Assisi, 15-16-17 ottobre 1987, Assís, Centro di Studi Francescani 1989, 139-195, en particular 151-157. Que, un cop acabada la (re)conquesta dels territoris pertanyents a l'antiga 'Provincia Tarraconensis', la política havia optat decididament pel pacifisme de les armes, és extrem confirmat per detalls eloqüents, com són la butlla d'Innocenci IV, del 19 de juliol del 1246, al comte d'Empúries, en relació a una ambaixada al rei de Tunis, que és millor deixar parlar per ella mateixa: «Super eo autem quod petebas a nobis tibi concedi ut regi Tunizi, ad quem [Jacobus], illustris rex Aragonum, sicut asseris, te transmittit, securitatem prestare valeres usque ad nostre beneplacitum voluntatis, quod a christianis non posset interim molestari, te nequivimus exaudire, praesertim cum catholicorum principum, et maxime cruce signatorum in hoc esset consilium requirendum...»; és publicada dins Augusto QUINTANA PRIETO, *La documentación pontificia de Inocencio IV (1243-1254)*, I (Monumenta Hispaniae Vaticana. Registros vol. VII), Roma, Instituto Español de Historia Eclesiástica 1987, 312, núm. 292. Una altra mostra és proporcionada per Carlos de AYALA MARTÍNEZ, *Jaime I y la sublevación mudéjar-granadina de 1264*, dins «Homenaje al profesor Juan Torres Fontes», I, Múrcia, Universitat / Academia Alfonso el Sabio 1987, 93-107, en concret 104, en presentar «una actitud radicalmente distinta por parte de Aragón y por parte de Castilla en relación al tratamiento del sector poblacional mudéjar. Una actitud que, en el caso de Aragón, provocaba adhesión entre los sublevados y que en el de Castilla motivaba repulsa».

66. Sobre la posició d'Arnau de Vilanova encara a final de segle, vegeu el meu *El text primitiu...* (citat en la nota 2), 38, i nota 128. Val a dir que en el *Llibre de l'orde de cavalleria*, Ramon Lull ja havia començat de canviar de parer: «...lo Déu de glòria ha elets cavallers qui per força d'armes vencen e apoderen los infels, qui cada dia punyen en lo destruïment de la sancta Esgleia», segona part *La qual parla de l'orde de cavalleria e de l'ofici qui pertany a cavaller* (OE I, 530/II). Ja és una posició ben decidida. A qui volgués tenir més informació sobre l'evolució del pensament de Lull en el problema de la violència em permetria de remetre'l al meu *Un text català de Ramon Lull desconegut: La «Petició de Ramon al papa Celestí V per a la conversió dels infidels»*. Edició i estudi, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», I (1982), 9-46, en particular 22-25.

volia obtenir del Concili de Viena del Delfinat, finalitat que, ni que fos sense adonar-se'n, menava a silenciar tot allò que no encaixés amb la imatge d'un Lull totalment lliurat des del seu canvi de vida a la conversió dels infidels.⁶⁷ Però potser cal preguntar-se si les obres que ens han arribat dels primers anys d'actuació pública no responien molt més a un projecte global de fer tornar el món a bon estament —en el qual, certament, tenia un lloc important la conversió dels infidels— que a un de més limitat i exclusivament missioner. Altra vegada, si això s'adverés, el *Llibre qui és contra Anticrist* s'inscriuria en aquell primer planteig de presència activa en tots els àmbits, on el mal estament era més clar o podia —i és el nostre cas— esdevenir més perillós.⁶⁸

Una altra conseqüència de tot allò que acabem d'exposar seria la de precisar la data d'altres obres lul·lianes, car, sempre en la suposició que resultés confirmada la datació del *Llibre qui és contra Anticrist* no posterior al 18 de maig del 1274, podríem afirmar que el *Llibre de contemplació en Déu*, el *Llibre del Gentil i dels tres savis*, el *Llibre d'oracions i contemplacions de l'enteniment* i l'*Art abreujada d'atrotar veritat* són clarament anteriors a la data esmentada; i que, en canvi, ha d'ésser posterior a aquella data una obra en la qual, si no m'erro, ja hi ha un comen-

67. Fernando DOMÍNGUEZ REBOIRAS, *Idea y estructura de la Vita Raymundi Lulli*, dins «Estudios Lulianos», XXVII (1987), 1-20: «...Llull y su anónimo amanuense no pretenden dar una exposición exhaustiva y completa de su vida...» (6); «Como hilo conductor la voluntad expresada de Ramon que, desde su conversión, no ha cambiado sus planes, los cuales recomienda al concilio y en los cuales persevera...» (17). Un dels episodis d'aquesta llarga pugna vital ha estat estudiat recentment per Vincent SERVERA, *Utrum culpa sit in christianis ex ignorantia infidelium. Un sondage dans les relations entre Raymond Lulle et Henri de Gand*, dins «Revue des Sciences Philosophiques et Théologiques», 73 (1989), 369-396.

Per la meua banda, afegiré un detall que confirma el sentit selectiu de la *Vita coaetanea*: prescindint del *Llibre de contemplació en Déu* i del *Llibre del gentil i dels tres savis* i dels altres llibres primerencs, la primera obra en ella esmentada és l'*Art major*, seguida de l'*Art general* (OE I, 39/1).

68. Si mirem la producció dels primers anys d'activitat literària lul·liana, hi trobem una sèrie de llibres que són directament destinats a impulsar el bon estament del món, començant pel *Llibre de contemplació en Déu*, encaminat a allò que n'és el nucli: el centrament de la pensa i de l'amor de l'home en Déu. Hi trobem *Doctrina Pueril*, *Llibre de l'orde de Cavalleria*, *Liber clericorum*, *Llibre de placent visió*, *Llibre dels àngels*, *Llibre d'oracions i contemplacions de l'enteniment*, *Llibre d'intenció*, *Blanquerna*, *Doctrina de príncep*, *Llibre de meravelles*. Si des del primer moment l'objectiu lul·lià s'hagués concentrat, de forma exclusiva, en la conversió dels infidels o en allò que hi menava (cas de les elaboracions de l'*Art*), deuria ésser difícil d'explicar una activitat doctrinal i literària tan important i sostinguda com desviadora de l'objectiu fonamental.

çament d'acceptació del valor cristià de la croada, com és el *Llibre de l'orde de cavalleria*.⁶⁹

La nostra edició

El fet que els exemplars manuscrits del *Llibre qui és contra Anticrist* de Ramon Llull només siguin dos i les explicacions que hem donades més amunt entorn de la qualitat de cada un d'ells no permeten altra alternativa que la de prendre per base de la nostra edició el text conservat en el volum de la Biblioteca Corsiniana de Roma, reservades les variants del muniquès per a l'aparat crític (en el qual també consten, introduïdes per una A algunes variants en llengua catalana del manuscrit de Milà, Biblioteca Ambrosiana, N. 250. Sup, ff. 47-78). Així, doncs, el nostre text s'ha proposat d'ésser, bàsicament, una transcripció fidel de la còpia ara romana (i així, per exemple, hom pot llegir «comesa» en les línies 2-3 i «comesament» en la línia 9; «çón» (= són) en la línia 1083, «entedre» en la 1308, «remembramet» en les línies 1329-1330, «simplicar» en la 196, «tempraça» en la 926, i encara tota una rècula que resultaria massa llarga), d'acord, en la transcripció, amb la significació normalment reconeguda als signes d'abreviatura. Per tant, hom trobarà variants d'una mateixa paraula, com és ara «com / con», «antechrist / antichrist», explicables perquè manta vegada la grafia manuscrita presenta tal varietat i en els altres, perquè a l'hora de resoldre un signe d'abreviació hom s'ha guiat per les normes generals i així ha transcrit «co» amb línia horitzontal d'abreviatura per «com» (d'aquesta manera, quan hom trobi «con», sabrà que en la còpia manuscrita hi ha aquestes tres lletres) i «antxrist» amb línia horitzontal sobre les tres primeres lletres per «antechrist» (i així també hom sabrà que «antichrist» respon sempre a aquesta grafia en el manuscrit).

D'altra banda, allò mateix que hem dit sobre les característiques de la còpia ara romana ha obligat més a aplicar el sentit crític. Per això, quan un text es presentava clarament corromput (cas, per exemple, de «.X.» o «Déu» i la consegüent enumeració de dignitats divines, ja en les línies inicials de la primera part del tractat, l. 66 i 68-69), hom ha recorregut als textos llatins, sobretot quan es demostren tan fidedignes com els de l'actual Clm. 10497,⁷⁰ i ha escrit entre parèntesis quadrats [ ] la paraula, paraules o lletres diverses de les que en el lloc corresponent dóna

69. Vegeu més amunt la nota 66.

70. Vegeu més amunt la nota 56.

la còpia de la Corsiniana; quan el canvi ha estat fet per raons de criteri purament intern, sense base en els textos manuscrits catalans o llatins, les paraules o les lletres afectades pel canvi van col·locades entre parèntesis de rombe < >.

Només he normalitzat d'acord amb l'ortografia actual l'ús de «u / v», el de les majúscules i minúscules i el dels signes de puntuació; he suplert també d'acord amb la grafia actual les caplletres que mai no foren escrites, he transcrit les rúbriques en lletra cursiva i desenvolupo en les corresponents paraules els números expressats amb xifres romanes o aràbigues.

Un cas especial s'ha presentat amb un signe d'abreviatura ondulada, usada pel copista de l'actual volum de la Corsiniana, per exemple, en «contra», «una» i d'altres. Em vaig fixar que en els casos esmentats, sempre acabava amb una ondulació cap amunt i en d'altres amb l'ondulació final en sentit descendent, diferència que s'ha traduït amb la transcripció en «-a» o en «-e» finals, segons que fos un o altre. Una paraula afectada pel signe acabat d'esmentat és «etc.», la qual, ultra les tres lletres normals i damunt elles, porta sempre l'abreviatura ondulada amb final ascendent, raó per la qual he transcrit el mot sencer: «etcètera».

Una paraula sobre l'aparat de fonts. Tothom que conegui mínimament l'estat actual dels estudis entorn de Ramon Llull sabrà que un dels punts en els quals encara anem a les palpentes és el de trobar possibles paral·lels de les doctrines lul·lianes en autors àrabs.⁷¹ No cal dir que el nostre aparat de fonts no aporta res en aquest camp. En canvi, sense cap pretensió de completesa, la indicació de fonts de l'aparat corresponent pot ajudar a copsar la continuïtat de la doctrina lul·liana tant en relació a la tradició doctrinal cristiana com, en la majoria de temes, en comparació amb les obres lul·lianes dels primers anys d'activitat literària, una continuïtat que constitueix el punt bàsic del pensament de Llull encara que en la presentació formal i 'artística' hom pugui veure etapes que, per molt que siguin justificades en el seu pla estructural, mai no poden fer oblidar que l'aigua de la deu segueix essent la mateixa.

L'objectiu principal de l'edició ha estat el d'oferir un text fidedigne, tant per la fidelitat de la transcripció com per la plausibilitat de les solucions proposades en els casos, en els quals m'aparto de la còpia manuscrita

71. Hom pot veure les posicions força divergents de Charles H. LOHR, *Christianus arabicus, cuius nomen Raimundus Lullus*, dins «Freiburger Zeitschrift für Philosophie und Theologie», 31 (1984), 57-88; i de Dominique URVOY, *Sur les origines des figures de l'«Art» lullien*, dins *Raymond Lulle et le Pays d'Oc* (Cahiers de Fanjeaux 22), 249-259. Hom pot tenir una primera idea del contingut dels dos estudis pels resums publicats respectivament dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», IV (1985), 574-575, núm. 2118 i VII-VIII (1988-1989), 565, núm. 4640.

ta. Quan, malgrat tot, el text resultant semblava de comprensió difícil i el text llatí podia facilitar la intel·lecció del sentit, hom ha ofert l'esmentada variant llatina en les notes explicatives. També hi és transcrita en aquells casos en els quals el text català i el llatí no són estrictament paral·lels, perquè, d'aquesta manera, el possible lector té a l'abast de la seva mà la versió que l'autor donà al seu pensament a l'hora de traduir l'obra al llatí.⁷² L'atenció a la versió llatina primitiva tant en les variants de l'aparat crític com en fragments d'una certa llargada en les notes explicatives resulta no sols justificada, ans necessària, si hom recorda l'encert dels casos en els quals el text català de la nostra edició ha resultat més pròxim a l'original en virtut de la versió llatina, com en les ja esmentades línies 66 i 68-69 i d'altres.

Barcelona, Sant Joan del 1990

---

72. Els fragments llatins transcrits en les notes complementàries procedeixen tots del text conservat a Munic, Bayerische Staatsbibliothek, Clm. 10.497, ff. 167-174. Vegeu més amunt en la nota 56 una primera indicació relacionada amb la qualitat d'aquest text.

[Ramon LLULL]

[LLIBRE QUI ÉS CONTRA ANTICRIST]

[Roma, Biblioteca Corsiniana, ms. 44.A.3, ff. CCXXXV^a-CCLVII^d]

Déus, qui en sobirana bellesa verificats ab perfecció los actes de 1
vostres excel·lents dignitats: a donar llabor, honrament e honor co-
mesa lo vostre servidor, qui és home pobre peccador, est libre qui
és contra Antichrist

Del pròlech 5

Con lo món sia començat a conèixer e a amar nostre Senyor, be-
 neyt sia Ell; e com la error, qui és molt gran en lo món, sia contra
 la final intenció, per la qual lo món és creat, per açò la error desvia
 lo mijà, qui és covinent a ésser enfre lo començament e la fi, per lo
 qual desviament és enbarguat lo començament de venir a la fi. On, 10
 per amor d'açò, nós, per gràcia del altisme Senyor, qui és sobirà
 bé, nos esforssam com breument sia demostrada art e doctrina a

---

1 bellesa A bellea | perfecció M perfectió | actes A actus 1-2 actes de vestres
 S tuorum actuum 2 donar S om A vostra | llabor A laor | honrament A honrra-
 ment | e M y | comesa A comença 3 lo C seq li canç | vostre C corr bostre
 S tuus | qui és home S om | pobre A add et | est A aquest | qui S om 4
 és S om | Antichrist M Anticrist

5 M om
 6 e M y | a (amar) M om | Senyor M Señor 7 e M y | la M lo | qui
 M lect dub que 8 intenció M intentió | per açò M hic igitur 9 qui M que | és
 covinent M és convenient S esse deceret | e M y | la M lo 9-10 per lo qual desvia-
 ment S quam ob rem 10 enbarguat M emberguat S consistit impeditum | comença-
 ment M comencament | de venir a la fi S suum finem debitum optinere 11 d'açò M
 da ço | gràcia M gràtia | Senyor M lect dub Señor corr in Señor 12 com breument
 S ut compendiosius add possumus | sia demostrada S elicere | e M y 13 destrohir
 M destruir S retundendum | la M lo | molt S nimis | e M y | qui M que
 14 Antichrist M Anticrist S add radix malorum omnium | e M y | componem M

6-9 A l'hora de la traducció llatina, aquesta frase introductòria fou redactada de for-
 ma més personal: «Omnipotens dominus Deus noster, cuius nomen benedictum in
 eternum, amen. Ad se cognoscendum et diligendum, mundum, qui non erat, in esse
 produxit...».

15 destrohir la error molt perillosa e dampnosa, qui serà sembrada per Antichrist esdevenidor. E per açò componem est libre, per tal que sien en son temps hòmens [aparellats] [sants], [f. CCXXXV^b] devots e savis, a contrestar a Antechrist e a destrohir ab rahons necessàries e ab sancta vida les falçes opinions e rahons que Antechrist dirà.

20 Aquest libre és partit en tres distincions. La primera és de començaments; segona és de les obres de Antechrist; terça és de sancta vida e doctrina.

---

compone | est S presentem | que M y 15 son S huius adversarii | aparellats C
apellats S (resistendi) materiam inveniant 15-16 sants, devots e savis C savis, devots e savis
M sants, devots e sains S sancti, sapientes et devoti 16 e M y | destrohir S convincendi
17 e (M y) ab sancta vida S om | falçes S erroneas add eius | e (M y) rahons S om
| Antechrist M Anticrist 18 (que)...dirà S quibus gentes in dapnationis viam perverter
19 Aquest M Y quest | és partit S dividitur add igitur | la primera S praeit qu-
rum 19-20 començaments M començaments 20 les M las | Antechrist M Antichrist

---

15 *Contemplació*, cap. CCXXXVIII, 29 (OE II, 716/I); quant a «hòmens», cf. *Contemplació*, cap. CCCXV, 29, al final (OE II, 1008/I); *Doctrina* 231, línies 18-21; *Oracions*, 8, 6 i 7 al final (ORL XVIII, 260) 15-16 *Contemplació*, cap. CCCLVIII, 29-30 i cap. CCCLX, 9 (OE, II, 1214/I-II i 1221/I) 46-47 Cf. *Doctrina* 231, lín. 22-28

15-16 Vegeu el text de les línies 1157-1159 i 1166-1191.

15 «Hòmens aparellats, sants, devots e savis». He introduït en el text dues modificacions: «aparellats», que suposo haver estat la paraula originària, contra tots dos manuscrits catalans, on trobem «apellats». Les raons del canvi són tres: a) és fàcil el pas d'«aparellats» a «apellats», car n'hi ha prou d'oblidar-se de la ratlleta horitzontal en la cua de la «-p-»; b) «aparellats» encaixa més bé dins la dinàmica del pensament, car no es tracta de cridar, ans de preparar, d'assortir amb allò que cal per a la lluita; c) la idea acabada d'esmentar és la formulada pel text llatí: «resistendi materiam inveniant et convincendi», és a dir, no es tracta de convidar ans de proporcionar material per a la resistència i el convenciment, per tant, de preparar; cf. les línies 44, 53, 55, etc.

La lectura «sants» ha substituït el «savis» de C també per tres raons: a) s'evita la repetició, ja que la qualitat de «savis» és esmentada a continuació; i b) M i S hi coincideixen contra C: «sants/sancti»; c) el pas de «sants» a «savis» és facilíssim, car la confusió de «n/sv» és freqüent en lletra manuscrita i no és infreqüent que la «t» no pugi el pal més amunt de la línia de les altres lletres.

Vegeu, encara, la diferència entre *Doctrina* i el nostre tractat. Allí Llull pensava en una preparació de cada cristià («...serà mester... que hom s'eparellàs...»), mentre que ací es tracta d'un ensinistrament i aprenentatge de persones amb qualitats específiques, escollides per a aquesta finalitat.

La entenció de la primera distinció és per destruir la segona distinció segons manera de contradicció per antecedent e conseqüent. Cor los començaments necessaris significa[ts] en la primera distinció volrà destruir Antechrist en la crehença e en la intel·ligència dels hòmens, per tal que aquells endugua a errós e en falces sextes, opinions e crehençes, segons ses obres. On nós per amor d'açò posam e provam los començaments necessaris, per tal que en lo temps de Antechrist ab aquells començaments hom destrua ses obres, qui seran contràries a aquells començaments, ab los quals seran temptades e supposades les obres artificialment segons la *Art abreujada de trobar veritat*, e segons que·ls començaments són retgle [f. CCXXXVc] e antesedent a destruir les errós, qui són contra llurs conseqüents.

La entenció de la segona distinció és per ésser contradictòria de la primera. Cor tant serà Antechrist home mal e pervers contra veritat, que anaxí com serà amador de la maior falçetat e error, enaxí serà contrari a la maior veritat, en los dits e en les obres. E cor en los començaments d'aquella primera distinció se contengua la

22 per destruir (M destruyir) S destrui 23 contradicció M contradicció | e M y 24 necessaris M om | significats C significam M significan S significata 25 distinció M distinció | volrà S conabitur | destruyr M destruir | Antechrist M Anticrist | crehença S credulitate | e M y 25-26 intel·ligència C intelligència 26 dels C del | que M y | endugua M indugua | falces M falçes 27 sextes S om | e M y | crehençes M crehences S omne vero contrarium 27-28 per amor d'açò S om 28 e M y | començaments S praeit predicta | que M y 29 Antechrist M Antichrist S huius adversarii sume veritati | començaments M comencaments 29-30 hom destrua ses obres S confundantur eius dicta et opera 30 quals S add scilicet principiis 31 temptades e (M y) supposades (A subposades) S scrutabuntur | les obres S dicta et facta illius 32 abreujada M abreviada S om | de trobar S inventiva | veritat C verita M cristianitat | segons M seq retgle canç | començaments C corr començaments 33 destruyr M destruir | qui M que 34 conseqüents A conseqüentias

35 entenció M entellectió | distinció M distinció S add ergo 36 primera C seq C canç | cor A e | Antechrist M Anticrist | home mal e (M y) S om | pervers contra veritat (M christianitat) S inimicus veritatis 37 anaxí M enaxy | amador S add et promulgator | falçetat M falçetat | e M y | enaxí M en axis 38 contrari S add et destructor | veritat M christianitat S add et directionis | dits S praeit eius 39

24 «Significats» presenta en les dues còpies catalanes lectura insatisfactòria: C «significam», M «significan»; seguim, doncs, el llatí «significata».

24-27 El text d'aquestes línies resulta explicat pel de les línies 811-815 i 1020-1024.

29-34 Vegeu més avall el text de les línies 950-952, 970-971.

31 «les» molt probablement feia «ses» en la redacció més primitiva.

32-34 Des de «començaments...» a «...conseqüents» el text llatí repensa: «...ista principia consistent antecedens destruentia illos errores, qui predictorum principiorum stabunt contrarii consequenti».

40 maior veritat que sia, per açò en la segona distinció se contendrà la maior falçetat que sia, per ço cor Antechrist ab la segona distinció ferà contra la primera.

La terça distinció és a·quest libre per entenció que, hans que sia Antechrist, hom s'eparell per contrastar-li. Cor ten fortment
 45 multiplica error e treball en lo món e tant serà gran la malícia e la falçetat de Antechrist e tan pocha és la devoció e la caritat que hom ha envers Déu e son proisme, que, si hans que Antechrist vingua no·ns aperellam ni·ns ordonam a contrestar a ell e a sos conse-
 50 quents, seguir-se'n ha gran dampnatge a aquells, [f. CCXXXV^d] qui seran en lo temps de Antechrist, e a nosaltres no serà dada glòria per mèrit, lo qual mèrit podem aver per restaurar gran re del dempnatge que Antechrist daria, si hom ans de son temps no feya l'aparallament qui és significat en falçetat en est libell. E cor error ni falçetat no ha poder contra veritat, caritat e devoció, per açò és
 55 bo qu'ens aperellem e que seguescam la ordinació que en est libell se conté contra Antechrist.

---

d'aquella M de aquella | distinció M distinció | contengua M contenga 40 veritat M christianitat | que M y | sia S potest esse 41-42 Antechrist M Antichrist 41-42 distinció M distinció 42 ferà C *lect dub* serà S contrariabitur

43 distinció M distinció | a·quest libre S *om* | que M y 44 sia Antechrist S iste publicus venerit inimicus | s'eparell M se parell | fortment M fortament S *om* 45 e M y | treball S scandala | e M y | serà M ha 46 falçetat M falçetat | Antechrist M Antecrist S istius inimici | que M y 47 envers M en vers | e M y | proisme M *corr* proyme | que Antechrist M y Antichrist S iste 48 no·ns aperellam ni·ns ordonam (M ordenam) S preparati fuerint veritatis et fidei deffensores 49 gran S maxima 50 qui M que | seran M serà S venturi sunt 51 podem M poden | aver S adipisci 52 que M y | Antechrist M Antichrist | daria S habet imferre 53 l'aparallament M l'aparallament | qui M que | és significat en S continetur | falçetat M falçetat S *om* | libell S libro 54 ni M y | falçetat S *add* ratione sui | veritat M christianitat 55 e M y | que seguescam (M seguestam) S *om* 56 Antechrist M Antichrist

57 distinció M distinció 58 Aquesta CM questa | distinció M distinció S *add* huius libri | parts M *corr* *voc illeg* | les M las 58-59 unitat C *lec dub* vintat 59 e M y S *om* | incarnació M incarnatió | ab S in | primera S *add* quidem

---

43-50 Vegeu el text de les línies 1424-1429.

45 «multiplica»; si, d'acord amb l'«ans que Anticrist vingui» de les línies 47-48, aquest encara ha de venir, sembla que ací s'ha d'entendre «multiplicarà».

48-51 Remarquem la coincidència entre Ramon Llull i Arnau de Vilanova en aquest punt concret de preparar-se amb bon assortit defensiu contra Anticrist. Per a Arnau de Vilanova hom pot veure el seu *De mysterio cymbalorum ecclesiae*, (PERARNAU, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», VII-VIII (1988-1989), 86, l. 616-626, 87-88, l. 642-651, 96, l. 818-820 i 99, l. 882-895).

55-56 Vegeu el text de tota la tercera distinció, línies 1157-1537.

Comença la primera distincció

Aquesta distincció és partida en quatre parts, les quals són: unitat, trinitat e incarnació, virtuts. Ab la primera part contradirem les obres de Antichrist per manera de provar la unitat de Déu, a la qual unitat seran contràries les obres de Antichrist. Ab la segona part farem açò matex per provar trinitat ésser en Déu. E per esta manera proçhirem de incarnació e de virtuts, aportant a inconvenient la segona distincció contra la primera. 60

De la unitat de Déu

65

[f. CCXXXVI^a] En Déu ha dignitats, qui en Déu són [Déu]. Les quals dignitats són: bonesa, granesa, eternitat, poder, saviesa,

| contradirem M contradiren 59-60 les obres M las obras 60 provar M privar 61 les obres M las obras S *add* ipsius | ab S in 62 farem açò matex S contrariabimus eidem et suis operibus | provar M privar 63 proçhirem M procehiren | de S in *add* divina | de S in 63-64 inconvenient M inconecement S impossibile 64 distincció M distinció S intentionem

66 són Déu CM són .X. S existentes Deus 67 dignitats S *om* 68 veritat M caritat | justícia S *add* largitas | larguesa CM *om* 69 senyoria, paciència CM *om* S domi-

59-60 *Contemplació*, cap. CLXXVII, 4 (OE II, 511/II): «Aquests dos encercaments (*sensible i intel·lectual*) són fets en cinc coses: la primera és com hom encerca sobre la unitat de la cosa, segona és com hom encerca si la unitat és cosa que sia en dualitat o en trinitat o quaternitat...»

66 *Contemplació*, cap. CLXXVIII, 6 (OE II, 515/II): «L'eternitat qui és en la vostra substància apel·lam nós de paraula 'vertut essencial eternal', mas lo nostre enteniment

66 «En Déu són Déu». Tant C com M diuen: «en Déu són .X.». El text ha estat revisat per aquestes raons: a) en l'*Art abreuçada de trobar veritat* (l. 31-32), les dignitats són setze; b) la llista de dignitats que segueix en totes dues còpies no són deu, sinó tretze; c) i perquè el llatí diu de forma taxativa: «In Deo sunt dignitates existentes Deus». En relació a aquest embolic textual no puc deixar de recordar que, segons Ramon Martí, la teologia jueva ensenyava que l'ésser diví té deu propietats essencials, *Pugio fidei*, III, dist. 1, cap. 5 (VOISIN, Leipzig, Wittigau 1687, 504); fou, doncs, un jueu el copista de l'exemplar actualment a la Corsiniana de Roma o d'algun exemplar intermedi? No puc fer altra cosa que preguntar-ho d'una banda i recordar de l'altra que no hauria estat la primera vegada que hauria succeït una cosa semblant, tal com hom pot veure en el meu *Noves dades sobre traduccions catalanes de la Bíblia els segles XIV i XV*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», II (1983), 349-351.

voluntat, virtut, veritat, glòria, perfecció, justícia, [larguesa], misericòrdia, humilitat, [senyoria, paciència]. E totes estes dignitats són
 70 una essència, una unitat, un Déu sens nuylla distinció de unitat,
 e un en essència e en dignitats e en Déu e deïtat. E si açò no era
 anaxí, seguir-s'ia imperfecció en la unitat de Déu e en les dignitats;
 la qual imperfecció és inconvenient e impossíbol, ab la qual impos-
 75 sibilitat e ab lo qual inconvenient se concordaran les falçes rahons
 que Antichrist dirà de la unitat e de les dignitats de Déu, per ço
 cor ahirarà la veritat e la perfecció qui és en la unitat e en les digni-
 tats de Déu. On, com açò sia anaxí, donchs, en provar unitat ésser
 en Déu un en dignitats, essència e ésser Déu e deïtat sens distinc-
 ció, pot ésser reprès Antechrist en ço que recomptarà de la unitat
 80 <de> Déu.

---

nium, paciència | totes estes M totas estas S *add* divine 70 una S *add* divina | un
 C .I. | nuylla S *om* | distinció M distinció S *divisione* seu *distinctione* 71 e (M
 y) un (C .I.) S *om* | e M y | dignitats M dignitat | e M y S *om* 72 anaxí M
corr enaxí | imperfecció M imperfecció | e M y | les M las S *add* divinis 73
 imperfecció és inconvenient e S *om* | impossíbol M impossible 74 e M y S *om* |
 ab lo qual inconvenient se S *om* | les falçes M las faltas 75 de les M il·lustres 75-77
 per ço cor ahirarà la veritat e la perfecció qui és en la unitat e en les dignitats de Déu S *om*
 76 veritat M christianitat | perfecció M perfectió | qui M que 77 com (M con)
 açò sia anaxí (M anaxís) S *om* | donchs S *manifestum est quoniam* | provar M privar
 77-78 ésser en Déu un (C .I.) S *unius Dei* 78 essència S *præit in* | ésser Déu S *esse*
 Dei | e M y *seg* dignitat *canc* | e deïtat (M deïtat) S *om* 79 reprès M contraris
 | Antechrist M Antichrist 79-80 en ço que recomptarà de la unitat de Déu S in hiis que
 unitati Dei contraria dicit

---

entén que l'eternitat és substància eternal...» 67-69 Raimundus LULLUS, *Ars com-
 pendiosa inveniendi veritatem*, dins *Opera* (MOG I), Magúncia 1721, figura A 69-
 70 Cf. PETRUS LOMBARDUS, *Sententiarum liber I*, VIII, 24, Quaracchi 1971, vol. I,
 99, lín. 21-27; *Contemplació*, cap. CCXLVI, 22 (OE II, 742-743) 70 *Contempla-
 ció*, cap. CLXXVII, 12 i cap. CLXXVIII, 28 (OE II, 512/I i 518/I-II) 75-77 Vegeu
 en aquest mateix aparat de fonts l'anotació a les línies 69-70

67-69 D'acord amb allò que acabem de dir, el nombre de dignitats ha estat restablert
 d'acord amb la llista original, la qual encaixa amb la subjacent en la tercera part
 d'aquesta primera distinció, l. 451-785, al final de la qual són explícitament esmenta-
 des «les setze dignitats demunt dites» (l. 772). La comparació amb *Gentil* i amb *Ora-
 cions* permet de veure l'evolució d'aquesta doctrina: el primer, en efecte, enumera, ul-
 tra l'ésser, set perfeccions divines, preses com a base del discurs del llibre: bonea,
 granea, eternitat, poder, saviesa, amor i perfecció (OE I, 1060/I): el segon, per la seva
 banda, ultra l'ésser, n'enumera nou, que ja anomena 'dignitats' i que també pren per
 base del raonament, fins al punt de constituir l'esquema del llibre: bonea, granea, eter-
 nitat, poder, saviesa, amor, perfecció, glòria, virtut (GALMÉS, ORL XVIII, 231). Indi-
 quem, encara, que, malgrat l'enumeració de les setze en les línies 67-69, les ratlles 738-
 739 del nostre tractat, ultra prescindir de l'ésser, presenten una llista de vuit dignitats.

Manifesta cosa és que Déu és pur actu e que anaxí·s cové actu en la unitat de Déu com en la bonesa, granesa, etcètera, de Déu. Cor, si [f. CCXXXVI^b] no u fahia, convenrien-se ab maioritat de perfecció e de poder e de virtut, de poder e de justícia, bonesa, granesa, etcètera, [mils] que unitat, en quant auria bonea bonificar e granesa magnificar, etcètera, e hunitat no hauria unificar. E cor és inconvenient que la unitat de Déu se convigua ab [minoritat] per privació de son actu e les dignitats de Déu se [convinguen] ab maioritat per presència de lus actus, per açò és demostrat que la unitat de Déu ha eternalment e infinida unificar, qui és son actu, lo qual unificar no poria ésser en la [unitat] de Déu pur actu, sens que distinctes persones, distinctes propietats personals, estant cascuna per-

85

90

81 anaxí·s cové S in tantum oportere esse 82 com M con S quantum | granesa M grauesa | de Déu S eius 83 no u M non | convenrien-se M conxerrien-se 84 perfecció M perfectió 84-85 granesa C lect dub granesi 85 mils CM om | bonea M bonesa 86 granesa M grauesa | hunitat M humilitat C seq h cano | hauria S om | unificar S unire 87 inconvenient S impossibile | se convigua S concordare | minoritat CM maioritat S minoritati 88 privació S absentia | e S add ceteras | convinguen C coniunguen M couingue S habere 89 lus M lurs S suorum | actus S add ultra ipsam Dei unitatem | que la M quella 90 unificar, qui (M que corr voc priorem) és son actu S actum suum, scilicet unire 91 unificar S unire | unitat C veritat

81-101 *Contemplació*, cap. CLXXX, 1-30 (OE II, 523-526) 81-86 *Oracions* 3, 3 (ORL XVIII, 239-240) 81 «Déu és pur actu» S. BONAVENTURA DE BAGNOREGIO, *Quaestio disputata de mysterio Trinitatis*, q. III, art. I, 'solutio obiectionis' 4 («Obras de San Buenaventura» V, BAC 36), Madrid 1948, 208, n. 4; *ibid.*, q. IV, art. I, ratio 13, p. 242, núm. 13

83-85 La frase «...convenrien-se... granesa, etc., mils que unitat...» diu en llatí: «...bonitas quidem et magnitudo, etc., maiorem haberent perfectionem virtutis, potestatis et iustitiae quam ipsa Dei unitas...». «Mils»: el comparatiu, exigít per la dinàmica del pensament, és explícit en el text llatí acabat de transcriure: «...melius...quam...».

87 «Minoritat». Tot i que tant C com M hagin llegit «maioritat», opto per «minoritat» per dues raons: a) és difícil d'entendre que per privació del seu acte, la unitat es trobi en situació de majoritat, més encara, seria anti·lul·lià; b) segurament per això, el text llatí diu «...unitatem Dei concordare minoritati in absentia sui actus...».

88 «Convinguen». La variant ací és només qüestió de lectura: els tres pals que hi ha entre les dues primeres «n-» han estat llegides pels copistes com si fossin «iu» = «coniunguen»; però la paraula tècnica lul·liana és «convenir», com en la línia anterior.

91 «Unitat». Ací cadascú va pel seu cantó: C diu «veritat», M «christianitat». La doble lectura indica clarament que totes dues còpies provénen de «veritat», derivació que sembla explicable si la grafia inicial era «vitat» amb línia d'abreviatura damunt, línia que fou primer interpretada com a «vitat» amb ratlla transversal secant el primer traç de la «v-»; després, la paraula resultant fou llegida en un cas com a «veritat» i en l'altre com a «christianitat». El text llatí dóna la lectura justa: «...unire non potest esse in divina unitate...».

sona Déu e unitat e un e essència e bonesa, granesa, etcètera, no
 sa unisen eternalment e infinida e simplement en ésser una unitat,
 95 un Déu, una essència infinida, eternal en unificar per tots los actus
 de les dignitats de Déu. E car açò és anaxí de necessitat, per açò
 és retgle e doctrina la necessitat damunt dita com Antichrist sia de-
 menat ço que entén de la demunt dita unitat. Lo qual Antechrist
 ab arguments [f. CCXXXVI^r] falços e rahons volrà destroyr la de-
 100 munt dita demostració, ab la qual hom poria [destruir] la falça
 obiecció que Antechrist posarà contra la demunt dita demostració.

Si en Déu són una cosa mateixa bonesa, granesa, etcètera, se-
 gons manera de [sinònim] dicció tant solament, seguex-se que sia
 impossible cosa que Déu aia en si actu qui sia de unificar coses divi-
 105 nes qui sien distinctes en bo e bo, e gran e gran, e és la unitat con-
 cordant ab menoritat en bonesa e bo, e n granesa e gran, etcètera.
 E açò és inconvenient, ab lo qual hom porà contradir a la falça pre-

---

M christianitat S unitate | de Déu S divina | sens que S nisi *seq* nis *exp* 92 perso-
 nes S *add* seu 93 e un e essència e bonesa S tota Dei essentia atque tota divina bonitas
 | no S *om* 94 sa unisen M sanrii senyor S unirentur | e... e M y... y | simplement
 M sinplament | ésser una unitat S esse unius unitatis 95 un Déu S unius Dei | una
 M .I^a. S unius | infinida S *add* et | en unificar S uniendo 96 les M *seq* dignita-
 ses *canc* | és anaxí (M anaxís) de necessitat S necesse datur 97 és S *om* | damunt
 M demunt | com Antichrist sia demenat (M demanat) S querendo ab ipso Antichristo 98
 de S ex | unitat S *add* Dei | lo qual Antechrist (M Antichrist) S *om* 99 falços
 S apparentibus | e M y | rahons S *praeit* falsis | destroyr M destrouir S destrui
 100 demostració M *seq* si en Déu són una cosa *canc* S *add* que indestructibilis est necessita-
 te sui | ab la qual S unde per eam | hom M ho | destruir C destengir M distingir
 S sunt destructibiles | falça M falca 101 obiecció S opositiones | Antechrist M An-
 tichrist | posarà S dabit

102 granesa M grauesa 103 sinònim CM simonia S senonimitatem | dicció M
 dictió | seguex-se que S *om* 104 aia M ara | qui M que 105 qui M que |
 (bo) e M y | (e) gran (e) M gràtia | e (és) C e e M y 105-106 concordant C cor-
 cordant 106 en M ésser | bo S *add* et | granesa M grauesa | gran M gràtia 107
 inconvenient S impossibile 108 Antechrist M Antichrist | com M con 109 unificar
 S unienti | (bo) e M y | gran (e) M gràtia 109-110 granesa M grauesa

---

100 «Destruir». C i M llegiren «destengir/distingir», potser perquè és massa fàcil de confondre «-ru-» amb «-en- / -in-». El text llatí, en canvi, i l'absoluta constància, amb la qual Ramon Llull tant en aquest llibre (vegeu «destruir» en la taula de mots) com en d'altres llocs (cf. ATCA, I (1982), 36, nota a la línia 38), empra la dita paraula, justifica l'opció a favor de «destruir».

104-105 La frase «...que Déu... distinctes...» diu en llatí: «...unitatem Dei habere actum in se unienti proprietates distinctas...».

107 «Sinònim». C i M diuen «simonia» (o «simònia?»), grafia segurament derivada del fet que el copista estava més familiaritzat amb la simonia que amb la sinonímia; el llatí diu «secundum senonimitatem».

107-108 La falsa predicació d'Anticrist és l'objecte del text de les línies 952-1012.

dicació de Antechrist, com sia cosa necessària a la unitat de Déu aver actu de unificar bo e bo, gran e gran, etcètera, en bonesa, granesa, eternitat, etcètera.

110

Gonella e caperò són una cosa en drap e són diverses en forma, cor una és la forma de la gonella e l'altre és la forma del caperó, e ia sie que les formes sien diverses, per tot açò no's seguex que la gonella sia un drap e lo caperó sia altre drap, cor, si ho eren, diversificar-s'ien per matèria aytan fortment com per forma. E açò és inconvenient, per lo qual [f. CCXXXVI^d] és methaforicalment significat que en la unitat de Déu no són distintes ses dignitats per essència, cor, si ho eren, serien moltes unitats e molts déus, los quals no serien units en essència. E seguir-s'ia que gonella e caperó covenguesen mils en unitat de spècia de drap que les dignitats de Déu en essència. E açò és inconvenient, per lo qual és significat que anaxí, e molt mils sens tota comparació, com gonella e caperó se diversifiquen en drap per forma e no per matèrie, anaxí los actus de les dignitats se distincionegen per propietats personals, per la qual distinció són anaxí [concordants] ab l'actu de granesa en uni-

115

120

125

111 C *Man posterior in marg* Exemplum ad intelligendum differentiam dignitatum Dey | una cosa S unum idem | forma S figura 112 una S alia | forma S figura | e S vero | forma S figura | 113 e M y | sie M sia | les formes S iste figure | diverses C disverses *ex corr* distinctes *canc* —tinctes 114 un C .I. S alius | lo caperó sia altre drap S *add* a capucio nec e converso | si ho (M he) eren S *om* 115 matèria S figura | fortment M fortment | com C çom M ço 116 inconvenient S impossible 118 essència M ésser S *add* et natura | unitats S dignitates 118-119 los quals S *om* 119 serien S *om* | en S *add* eadem | essència S *add* et natura | seguir-s'ia que S *om* 120 covenguesen (M conuenguessen) mils S haberent maiorem convenientiam | en unitat de spècia de drap S in unitate panni et natura | que les M per las 121 essència S *add* et natura deitatis | inconvenient S impossible 122 anaxí M anaxís | e M y | tota S *om* | com M con 123 en drap (M drop) per forma e (M y) no per matèrie (M matèria) S figura non autem forma panni | anaxí M anaxís S *om* 124 de les M dels | dignitats S *add* Dei in Deo | distincionegen M distinctionegen | personals S *add* non autem unitate et essentia et natura divinitatis, bonitatis, etc. 125 anaxí M anaxís | concordants CM concordats S concordant *add* ita et multo melius actus ipsarum dignitatum | granesa M grauesa 125-126 unitat S *add* divine essentie et nature 126 són S *om* | spècie S unitate et natura | E'naxí com M E'nax com S Quantum 127 anaxí M anaxís S tantum | cové M convé 128 cor, si no u (M non) era S alias | seguir-s'ia que S *om* 129 e M y | açò M assò S quod | inconvenient S impossible | e car S

125 «Concordants». C i M ho formulen en passiu: «concordats»; he introduït el canvi basant-me en aquestes raons: a) el subjecte són els «actus» (l. 123) i, per tant, allò que fan els actes és actiu; b) la taula de mots indica que Llull emprava sempre el participi present en singular o en plural («concordant/concordants»), mai, en canvi, el passiu o participi passat; c) el text llatí també és actiu: «concordant... actus» = «los actus... són... concordants».

- 130 tat, com són gonella e caperó en spècie de drap. E'naxí com la unitat de Déu és amable, anaxí cové que sia affermable sa maioritat, cor, si no u era, seguir-s'ia que fos maior per l'actu de bonea que per l'actu de granea, e açò és inconvenient. E car unitat e una es-
- 135 sència, unificar e unificant e unificat aya maior concordància ab granesa, eternitat, infinitat que unitat e un sens unificar e unificant e unificat, per açò se cové que sia affermable la maioritat de [unitat] e un en aquelles coses, en les [f. CCXXXVII*] quals és pus considerable sa maioritat en bonesa, granesa, eternitat, etcètera.
- Una forma és la forma que la ànima intel·lectiva ha per si mateixa, altre forma és aquella que la ànima és al cors humà, altre forma és aquella que lo cors ha per si mateix e totes tres les formes s'uneixen a ésser una forma d'ome, sens que no s'i fa composició de formes, car, si ho fahia, seria hom compost per composició de formes

---

cum ergo | e M y 129-130 una essència S unum *add* in quo sint 130 e (unificat) M y | concordància M concordància 131 granesa M *corr* grauesa | e M y | un CM .I. | sens S in quo non est 132 e M y | per açò S *om* | cové S *add* necessariu | que sia affermable S affirmari *add* ratione | maioritat S maioritatis *add* predicte 132-133 unitat C veritat M christianitat S unitatem 133 coses M cosas | les M las 134 sa M la | etcètera S *add* unitatem et unum, in quo sint uniens, unire et unitum, in quibus distincte persone in Deo significantur

135 una S alia | (la) forma S *add* illa 135-136 matexa M matex S *om* 136 forma és S *om* | humà S *add* et | forma S *om* 137 cors S *praeit* ipsum | matex S *om* | totes M totas S *add* iste 138 a ésser S *om* 138-141 sens que no... e de matèria S *om* 138-139 formas M formes 139 compost M contropost 140 e açò M y açò

135-137 En relació a la doctrina de les tres formes, vegeu la nota complementària a les línies 135-139

132-133 Es repeteix ací allò que hem dit en la nota a la línia 91. El llatí diu «unitatem et unum».

135-139 Ni que sigui a tall de curiositat, hom pot veure allò que Arnau de Vilanova diu de la teoria de la multiplicitat de formes i de la seva aplicació a la teologia en el seu *De mysterio cymbalorum ecclesiae*, línies 185-186, (PERARNAU, »Arxiu de Textos Catalans Antics», VII-VIII (1988-1989), 64), amb la corresponent nota explicativa, la qual pot ésser completada amb la dada d'ací. D'altra banda, cal remarcar que per a Ramon Llull, no sols són compostos de matèria i forma i conjunció d'ambdues els éssers corporals, sinó també els espirituals, tal com hom pot veure en el *Llibre de contemplació en Déu*, cap. CCXLVI, 9; CCCXXI, 23; CCCXXV, 13; i CCCXXVII, 5 (OE II, 741/I; 1033/I; 1051/II; i 1060/I, respectivament), amb aplicació explícita de la teoria als àngels en el mateix llibre, CCCXXV, 16 (OE II, 1052/I): «...ço per què substància angèlica és dita que és composta és per ço car és composta de matèria e de forma e de lur conjunció entel·lectual...».

e de matèrias, e açò és inconvenient, com sia veritat que home sia 140
 compost de forma e de matèria e cor la unitat de la forma humana
 sia maior en home per ço cor ha actu de enformar e unificar [en]
 si matexa la concordança e la proporció de las tres formes. E seria
 unitat «forme» menor en home sens [unir] les tres formes, en quant 145
 seria sens formar e unificar e no seria a forma natural cosa acció ans
 ho seria passió. Per açò és demostrat que la unitat de Déu ha con-
 cordança ab granesa en unificar supòsits en granesa infinits, eter-
 nals, en ésser una essència infinida, eternal, un Déu; e concordan-
 sa b menoritat de bonea, etcètera, si no ha en si actu de unificar
 los [f. CCXXXVII^b] supòsits damunt dits, segons qu'és significat 150
 per la methàfora demunt dita.

En unitat de essència infinida, eternal, justa en bonea, poder,
 saviesa, etcètera, on hun essencial infinit, eternal, just engentre en
 bonesa, poder, saviesa, etcètera, altre un essencial infinit, eternal,
 just e que del engenrrador e engenrat hisca altre hun essencial infi- 155
 nit, eternal, just en bonesa, poder, saviesa, etcètera, e que tots tres
 sien en una unitat de essència infinida, eternal, justa en bonesa,
 poder, saviesa, etcètera, cové ésser maior actu de unitat que en uni-
 tat, hon no sia la generació e la processió demunt dita. E cor lo

| inconvenient M inconvenient 141 compost M contrapost | e (de) M y | cor S
 quoniam *add* ita est quod 142 sia S est | enformar (M *corr* informar) e unificar S unire
 informando 142-143 en si matexa CM si matexa (M matex) S in seipsam 143 proporció
 M *corr* oppotció *canc* | seria M saria S *add* etiam 144 forme M forma S *add* huma-
 ne | menor M mejor | home M hom | unir CM *om* S (sine) unire | formes M
 formacions 145 seria M saria | formar e unificar S unire in informando | e (no) M
 y | seria M saria | acció M actió | ans S sed potius 147 ab M en | en unificar
 S uniendo | infinits S *add* et 148 infinida S *add* et | e M y 149 de bonea, etcè-
 tera S *om* 149-150 actu de unificar S unire 150 damunt M demunt 151 dita S *add*
 quod est impossibile. Ergo, etc.

152 essència S *add* et nature | bonea M *corr lect dub* bonra 153 saviesa S *om*
 154 un C .I. | essencial M essential 155 just A *om* M *seq* en bonesa *canc* | e
 (que) M y | engenrat M engenrrat | hisca S procedat *add* unus | hun CM en hun
 (M un) S *om* | essencial M essential 156 e M y 157 sien M *seq* una *canc* | en
 una unitat S eadem unitate | de essència S et eadem essentia *add* et natura 159 e (la)

152-159 Cf. BONAVENTURA DE BAGNOREGIO, *Quaestio disputata de mysterio Trini-*
tatis, q. II, art. II, sed contra 6 (ed. citada en la nota a la línia 81), 178. núm. 6; *Gentil*
 (OE I, 1099/I); text pràcticament idèntic, *ibid.*, 1106/II

142 «En» és afegit perquè sembla exigir-ho tant la correcció sintàctica com la doctri-
 nal, com en el cas paral·lel de la línia 149; el llatí diu «in se».

149 «Unir» manca en les dues còpies catalanes, però tot el raonament es basa en la
 conjunció dels dos conceptes d'unió/unir/unificar/unitat d'una banda i forma de
 l'altra.

160 maior actu de la unitat de Déu sia affermable, per ço cor en Déu per justícia la maior unitat li és amable, per açò cové de necessitat ésser en Déu l'actu qui per majoritat en Déu és significat. Cor, si no ho era, seguir-s'ia que per infinitat la unitat de Déu fos amable per majoritat e l'actu de la unitat <no> fos amable en majoritat per l'actu de la volentat de Déu. E açò és inconvenient e contra l'actu de la justícia de Déu.

En unitat de home no ha primer ne darrer segons [f. CCXXXVII^c] temps, cor ensemps en un temps és fet home de aiustament de cors e d'ànima. E com la ànima se departex del cors, 170 en hun temps matex és privat home per la sepa[ra]ció del cors e de la ànima. On, si Antechrist negua en la unitat de Déu paternitat, filiació e proceció, neguant en Déu primer e darrer, pot-li ésser respost per la semblança demunt dita. Cor, si en la unitat de ànima e de cors, la qual han en ésser hun home, no han primer ne darrer 175 lo hu ne l'altre, e ànima e cors e home són criatures finides e termenades, quant més sens tota comparació pot infinit poder en perfecció unir Pare e Fill e Sant Sperít en ésser una essència, un Déu sens primeria e derreria de paternitat, filiació e processió.

M y S nec | lo M *corr voc dub* la 160 de Déu S divine | sia M sic S est 161 per S ratione | li (M y) és S sit in Deo | per açò S *om* | de necessitat S necessario 162 l'actu M lo actu S illum actum | qui M que | és significat S denotatur 163 seguir-s'hia que S *om* | infinitat S maioritatem 164 per majoritat S in infinitate | e M y S *om* | unitat S *praeit* ipsius | no... amable en S odibilis per 165 per S in | volentat M voluntat | e... e M y... y | inconvenient S impossibile | l'actu M lo actu 166 Déu S *add* Ergo, etc.

167 home M hom | no S nihil | ne M ni | darrer M derrer *corr lect dub* derror 168 en un (C .I.) S eodem | és fet S fit 169 e M y | com M con | la S ipsa | departex M despartex S recedit | del S *add* suo 170 hun M un | separació C sepació M separatió | e M y 171 Antechrist M Anticrist 172 proceció M

171-173 Cf. *Gentil* (OE I, 1099/1-II) 172 «neguant en Déu primer e darrer», cf. *Symbolum 'Quicumque'*, D/S 75: «...et in hac Trinitate nihil prius aut posterius...»

---

164 «No». Tota la dinàmica del discurs es basa en la hipòtesi que el major acte de la unitat de Déu no fos amable ni afirmable (l. 162-163) i per això el text llatí diu «odibilis», és a dir, el contrari d'amable o «no amable».

167 La doctrina segons la qual «en unitat de home no ha darrer ne primer» seria «sententia communis» segons sant TOMÁS D'AQUINO, *Summa theologiae* I, q. 90, art. 4, corp.; I, q. 91, art. 4, ad 3; i I, q. 118, art. 3, corp.

170 «Separació». En C es repeteix allò que hem trobat en la nota a la línia 15, «apellats/aparellats», això és «sepació»; M, en canvi, dóna la grafia correcta, «separació», com també el llatí «separacionem».

E si Antechrist afirma en la unitat de Déu ésser actu de unitat en més de tres persones, affermant maiortat d'actu en quatre o en més persones que en tres, donchs Antechrist afirmarà que axí com una paternitat, una filiació, una processió no serien abasta[nt]s en nombre e en granesa al actu de la unitat de Déu, enaxí un Déu no seri·abastant a ésser un Déu tan solament, e açò matex se [f. CCXXXVII^d] seguiria de molts déus infinits en nombre, e açò és inconvenient. E si Antechrist negua en la unitat de Déu actu de paternitat, filiació e processió, cové que prove altre acte pus noble ésser en la natura de Déu, lo qual és impossible a provar; cor, si era possible, seguir-s'ia que ésser se covengués mils ab generació contra

---

processió | neguant M negant | en Déu S *om* | e M y | darrer M derrer | pot-li ésser respost S *respondendum est* 173 demunt S *ante* 174 la qual han (M ha) en ésser S que constat | hun M hunx | han M ha S *est* | darrer M derrer 175 lo hu ne l'altre (M *corr* altro) S *unius ad alterum* | e ànima e cors e (M y *corr* e) home S *ipsa anima et ipsum corpus cum ipso homine* | criatures M creaturas | finides M finidas | e M y 176 més S *ergo* | sens tota comparació S *om* 176-177 perfecció M perfecció 177 e... e M y... y | en S *om* | essència S *add* et natura | un C .I. 178 primeria C primiera

179 Antechrist M Antichrist | afirma M *affirma* | (de) unitat S *praeit* ipsius 180 més S plures | affermant S *add* potius 181 més S plures | donchs S *tunc* necessario | Antechrist M Antichrist S *praeit* ipse | afirmarà M *affirmerà* | axí com M axís con 182 serien M *sarie* | abastants CM abastàs S *sufficiunt* 183 de la unitat M *iter* | enaxí M enaxís | un C .I. 184 seri(a) M *sari(a)* | e M y 185 e M y 186 inconvenient S *impossibile* | e M y S *autem* | Antechrist M Antichrist 187 e M y | cové S *add* eum | altre S *om* 187-188 ésser S *om* 188-189 si era possible

---

179-193 Cf. *Gentil* (OE I, 1091/I-II, 1096-1097 i 1100/I-II)

179-186 *Contemplació*, cap. CCCXVI, 18 (OE II, 1011/I); *Oracions*, 4, 4 (ORL XVIII, 242-243) 186-193 *Gentil* (OE I, 1099/I), el paràgraf que comença: «Dix lo gentil al crestià...»

181-184 El text d'aquestes línies, des d'«axí com» fins a «tan solament» ha estat reelaborat en la versió llatina, la qual diu així: «...unum Deum non sufficere esse unum Deum tantum, sicut una paternitas, una filiatio et una processio non sufficiunt dicto suo in numero et in magnitudine actui unitati (sic) Dei».

182 «Abastants» són en C i M «abastàs»; el llatí en concreta el sentit actiu: «non sufficiunt»; per tant, «abastants».

189-191 En totes dues còpies catalanes el text és clarament coix, car manca la segona part de la comparació (la primera és «se covengués mils ab generació... per altre cose que no fos pus contrària...»); per això transcriu el text llatí, car ajuda a comprendre i a completar el català: «...quia sequeretur quod esse melius concordaret generationi contra privationem per aliud quod non est magis contrarium corruptioni per processionem in generatione quam ipsa generatio. Et sequeretur...».

190 privació per altre cose que no fos pus contrària a corrupció per processió e[n] generació [que la mateixa generació], e seguir-s'ia que paternitat e filiació e processió no aguessen concordança ab generació, e açò és imposible e contradicció e relació.

Si Antechrist nega en la unitat de Déu obra intrínseca, neguant
 195 en Déu composició ésser, cové afermar en la unitat de Déu simplicitat e son actu, ço és, simplicar «actu», qui és bonificar, magnificar, etcètera, per lo qual simplicar en infinir e eternificar és pus impossible cosa que en la unitat de Déu sia composició, que no seria si en ella no és engendra[n]t actu simple en bonea, etcètera, altre actu
 200 engenrat simple en infinitat, eternitat, etcètera. E car l'actu de la volentat e de la justícia de Déu ha de necessitat actu en infinitat e eternitat, és tot so en Déu estant [f. CCXXXVIII^a] per què sia pus imposible cosa ésser oposició en la unitat de Déu. E per açò és demostrat que en la unitat de Déu cové ésser engenrada simplicitat per bonea, granea, eternitat, etcètera, cor, si no ho era, seria
 205

S om 189 covengués M conegués S concordaret | contra M con 190 cose M cosa 191 en C e M y S in | que la mateixa generació CM om S quam ipsa generatio 192 e (processió) M y | ab S om 193 contradicció M contradicció | e relació S quare, etc.

194 Si S add autem | Antechrist M Antichrist | nega M negua | de Déu S om | obra S operationem 194-195 neguant (M negant) en Déu composició ésser S propter compositionem 195 afermar M affirmar S affirmari 196 e M y | simplicar S simplificare | qui M que 197 simplicar S simplificare | en infinir (M infinit) e (M y) eternificar S om 198 cosa S om 199 engenrant C engenrat M engenrat S generans | actu S actus | etcètera S om C seq ab cano | altre S praeit et 200 engenrat M engenrat 201 volentat M voluntat | ha de necessitat actu S oportet necessario esse 202 és tot so en Déu estant S oportet necessario id esse in Deo 203 imposible M impossible | ésser S om | oposició en la unitat de Déu S eius unitatem compositio 204 és demostrat S manifeste constat | ésser engenrada S generari add simplicem de infinita et eterna 205 per S om | eternitat S om | cor S quod | ho era S om 206 volentat M

194-196 *Gentil* (OE I, 1098-1099)

193 «E relació». En llatí fa «et cetera». Si l'exemplar del qual procedeixen les còpies catalanes hagués dit «e cet», la derivació seria explicable. Ací és conservada per «lectio difficilior».

199 «Engenrant». Totes dues còpies catalanes tenen participi passiu «engent(r)at», cosa que es contradiu amb el text de la línia següent, lloc on escau l'«engent(r)at»; la relació trinitària de Pare-Fill, a la qual al·ludeix el text, demana un actiu i un passiu; el primer és ben explicat en el text llatí: «generans actus».

206 «Contrari». Tot i que les dues còpies catalanes presentin «contrària», segurament per atracció de la «justícia» immediatament anterior, el subjecte de la frase de les línies 206-207 és «l'actu de la volentat», cosa, de més a més, confirmada pel text llatí: «actus... contrarius»; el nominatiu i el masculí no permeten dubtes.

l'actu de la volentat e de la justícia contrari a la simplicitat de Déu e concordar-s'ia ab composició, e açò és impossible.

Unitat ha maior virtut en substància que en accident, com sia cosa que substància se aia a maior realitat que accident, per ço cor l'actu de virtut en les coses substancials és causa als accidens, los quals són segons l'acte de virtut, e és substància. E cor substància és unida de més coses que accident, per açò virtut de moltes coses multiplica pus fortment en unitat de substància que de accident. E cor la maior semblança que effectiu s' à a ssa prima causa covengua contenir en si maior virtut que la cosa que a sa causa és pus dessemblant, per açò és significat que la unitat de Déu és unida en infinita e eternal bonesa, etcètera, de supposits distinchs eternal e infinits en bonesa, granesa, etcètera.

---

voluntat S *praeit* divine | contrari C *contrària* | de Déu S *divine* 207 e M y | composició M *contra*posició | e M y S *om* | impossible S *add* *quare*, etc.

208-218 S *om* 208-209 com sia cosa que substància se aia a maior realitat que accident M *om* 210 les M *las* | coses M *cosas* | als C *lect dub* o ls M *corr* o lo | accidens M *accidents* 211 segons M *segon* 212 coses M *cosas* | moltes coses M *multas cosas* 213 fortment M *fortement* 214 covengua M *convenga* 215 contenir M *contr* *canc*, *remanet spat octo litter* 218 granesa M *grauesa*

219 Per S *add* *has* igitur | 'les M *las* | *damunt* M *demunt* S *ante* | dites M

---

207 El text llatí completa el discurs amb un llarg paràgraf: «Si etiam antechristus negaverit in Deo personarum productionem, negando augmentum in divina essentia, respondendum est eidem quod Deus in unitate essentie et nature est infinitus, perfectus et immensus et inquantum ipse est infinite perfectus in unitate essencie et nature sue, intantum est infinite perfectus et immensus in unitate essentie ipsius et nature sue, cum Deus tantus sit in agere suo quantus est in existere suo, ut in divina natura maiortas et minoritas non implicentur, quod est impossibile, ratione immense perfectionis in bonitate, magnitudine etc., ipsius divine unitatis et essencie et nature Dei. Ergo, Deum oportet esse intantum unientem ex unitate sua quantus ipse est. Istud autem tantum non potest recipi in uniente, cum ipsius unientis unitas non possit recipere augmentum, cum infinite perfecta sit et immensa in bonitate et cetera in ipso uniente necessario; ergo istud tantum resultat in alium unitum totum infinite perfectum et immensum ex una eademmetque unitate, essentia et natura unientis. Et quoniam istam productionem oportet esse in tantum quantum est ipsum uniens et unitus nec uniens possit recipere augmentum, ut dictum est, et eodem unitus, quia in immensitate perfectionis bonitatis, etc., est unitus, oportet istum tantum ex utroque procedere in alium ex utroque tantum quantum est uterque in immensa perfectione bonitatis, etc., unitatis essentie et nature Dei, nec oportet aliud tantum procedere vel producere ex ista processione, quoniam istud tantum est ipse unitus seu productus a predicto uniente, ut productio sit processionis perfectio et e converso in immensa perfectione bonitatis, magnitudinis, eternitatis, etc., et in hoc demonstratur manifeste trinitas benedicta in eadem unitate, essentia et natura deitatis», Clm. 10497, f. 168^a.^b

Per les deu rahons damunt dites e per moltes d'altres porà [f. 220 CCXXXVIII^b] hom contradir a Antechrist en les falçes rahons, que aposarà contra la unitat de Déu per ço que puscha desviar los hòmens de veritat e'ls induga en error. E enaxí com serà amador de les maïors errós, enaxí ahirarà la maior veritat en unitat de Déu. E per açò pot hom conèxer les errós que dirà ni com se significarà 225 ésser Déu per les coses menors e's demostra ésser no Déu per les obres maïors, a les quals seran ses rahons contràries e implicaran contradiccions.

De la trinitat de Déu

A provar trinitat ésser en Déu cové provar obra intrínseca ésser 230 en Déu per totes les dignitats de Déu, cor per aytal provació és possible cose provar ésser en Déu pluralitat de persones, sens la qual no poria ésser obre intrínseca en los actus de les dignitats divines. E provades persones ésser en Déu, és possible cose provar aquelles 235 persones ésser en nombre ternari e ésser les persones distintes per distints actus per distincion de paternitat, filiació, processió, estant

---

ditas | moltes M moltas C seq rahons *canc* | porà S poterunt 220 Antechrist M Antichrist | les M las 221 aposarà S contraponet | per ço que S ut | desviar S pervertere 222 veritat M christianitat | e'ls induga S om | e enaxí M enaxís S nam | com M con S quemadmodum | amador C *corr fors* amedor S amotor 223 de les M dels | enaxí M enax S sic | ahirarà S erit... contradictor | veritat M christianitat 224 e M y S om | per açò S circa quod | conèxer S perpendi | errós S *praeit* eius | ni S et | com M con 225 ésser S om | Déu S *praeit* se | les M las | coses M cosas | e's demostra (M demostre) ésser S om | no Déu S *praeit* sed 226 obres S om | contràries C contratràries *canc* -tra- | implicaran M implicaran 227 contradiccions M contradiccions

229 A M om | obra S operationem | ésser S om 230 totes M totas | cor S namque | provació M privació 231 cose M cosa | ésser S om | sens M sen 232 poria ésser S est | obre M obra S operatio | de les M dels | divines M divinas 233 e S autem | provades M privades | ésser S om | cose M cosa | aquelles S eas 234 persones (M pèrsonas) S om | e M y | les persones M las personas | distintes S *praeit* tamen 234-235 per distints S distincione 235 actus per distincion

---

226-227 «A les quals... contradiccions». El llatí diu: «Quia maioribus semper erunt eius rationes oppositae, contradictionem multiplicem implicantes».

236 En tema trinitari l'expressió «propietat personal» té aquella significació específica explicada per sant TOMÀS D'AQUINO en la *Summa theologiae* I, q. XXX, art. 2, 'ad primum': «...spiratio... licet sit relatio, non tamen dicitur «propietas», quia non convenit uni tantum personae... Sed haec tres relationes, paternitas, filiatio et processio, dicuntur «propietates personales», quasi personas constituentes: nam paternitas est persona Patris, filiatio persona Filii, processio persona Spiritus Sancti procedentis». I així tenim també l'equivalent entre les «propietats personals», paternitat, filiació i processió, i les respectives persones.

cascuna persona divina per si mateixa en la pròpia propietat personal. On nós, per [f. CCXXXVIII¹] amor d'açò, direm breument algunes rahons, hon serà significada e demostrada la trinitat de Déu e ésser aquella trinitat en los actus distinchs de les dignitats de Déu per generació e processió. E cor Antechrist serà contrari a les obres de Déu, seran ses paraules contràries a la divina trinitat, per la qual contrarietat los hòmens cathòlics devots, qui auran conexença de la sancta trinitat, poran destruyr a Antechrist les errós que prehicarà contra la divina trinitat. 240

Manifesta cosa és a il·luminat enteniment de lum de gràcia que 245

(M distincions C *corr* distincions *canc -s*) S *om* | processió S *praeit* et | estant S existente 236 persona divina S *earum* | mateixa M *matex* S *om* | pròpia S *sua* 236-237 personal S *add* una eadem divina essentia et natura cum qualibet aliarum 237 per (C *iter*) amor d'açò S *om* | direm M *diren* S *proponemus* | breument S *brevius* quo poterimus 238 hon serà significada e (M y) demostrada S *significantes* 239 e ésser aquella trinitat S *om* | les M *las* 240 e M y | Antechrist M *Antichrist* | a les M *als* 242 qui M que | auran M *heuran* | conexença CM *coneguxença* C *canc -gu-* 243 sancta M *santa* | destruyr M *destruir* | Antechrist M *Antichrist* | errós M *errorts* | prehicarà M *predicarà* 244 la M *om*

245 il·luminat enteniment de lum de gràcia S *om* 246 e M y | pus S *om* | per

245-261 Cf. *Gentil* (OE I, 1094/1): *De bonea e caritat e de granea e caritat* 245 *Oracions*, 7, 2 (ORL XVIII, 253)

239-240 «E ésser... processió». Aquest fragment ha estat reelaborat en la versió llatina, la qual diu: «...per generationem et processionem in actibus dignitatum ad resistendum factis et operibus Antechristi per viros catholicos et devotos. Quoniam, cum divina trinitas sit sum[m]a veritas et ipse sit sum[m]e veritatis futurus adversarius principalis, ipsam Dei sanctissimam trinitatem conabitur humanis intellectibus abnegare. In hiis autem rationibus procedemus isto modo».

245-261 El paràgraf paral·lel del text llatí no és simple traducció, ans nou repensament i diu així: «Manifestum est bonum et malum esse contraria. Aliter, non esset impossibile malum esse in bono vel e converso. Manifestum est etiam quoniam bonum plus distat a malo bonificando quam non bonificando magisque contrariatur eidem. Sed cum summam impossibilitatem oportet esse necessario quod malum sit in sum[m]o et immenso bono, quod est Deus, et summam distantiam et contrarietatem oportet esse necessario ipsius sum[m]i boni a malo, oportet necessario ipsum sum[m]um bonum bonificare sum[m]um bonum per infinitam et eternam bonitatem, resultante summo bono ex bonificante et bonificato, quoniam sine tanto et tali opere non esset malitia in sum[m]a impossibilitate ipsi sum[m]o bono nec ipsum sum[m]um bonum esset sum[m]e distans a malo et contrarium malo, quod est sum[m]e impossibile. Ergo in Deo est predicta operatio sum[m]i boni, qua significatur sum[m]um bonum generari a sum[m]o bono generante et sum[m]um bonum bonum (sic) procedere ex sum[m]o bono gignente et genito per omnes dignitates et actus earum. Hec autem generatio et processio esse non possunt sine distinctione proprietatum personalium, quia sequeretur quod relacio et non relacio essent idem, quod est contradictio. Ergo, etc.», Clm. 10497, f. 168^b.

bé e mal són pus contraris per obra que sens obra. Cor aytant com bo bonifica, obra e fa bé, e aytant com mal malifica, obre e fa mal, actu de bo e actu de mal són contraris. E, si en bé ne en mal no havia actus, no haurien ab què fossen contraris; e si bé no era contrari a mal, no seria tan impossible cosa que mal fos en bé com és, per ço com bé és contrari a mal. E cor la maior impossibilitat que ésser puscha és ésser malea en la bonesa de Déu, per açò és affermable que en Déu intrínsecament ha obre de bé en bo per infinida e eternal bone-[f. CCXXXVIII^d]-sa, cor sens aytal obre, malícia no seria en aquella impossibilitat que's cové a la bonesa de Déu; per la qual impossibilitat e per la qual obre és significat que en la bonesa de Déu cové ésser engenrat e procehit de bo e bonesa per tots los actus de les dignitats de Déu; la qual generació e processió no porie[n] ésser sens distinció de propietats personals e, si ho eren, seguir-s'ia que relació e no relació fosen una cosa matexa. E açò és inconvenient e contradicció.

En Déu és enteniment e és volentat, e enteniment e entendre en Déu no ha diversitat, e açò matex se seguex de volentat e voler.

obra que sens obra S om | com M con 247 bo M om | e (fa) M y | com M con | obre M obra | e M y 248 bo M bé | e M y | bé ne M *corr lect dub* bo no 249 e M y | era M *corr* eran *canc* -n 250 com M con 251 com M con 254 obre M obra | malícia M malítia 255 cové M convé 256 e M y | obre M obra 257 engenrat e M engenrat y | e M y 258 les M las | e M y 259 porien C porie | distinció M distinció | e M y 260 e M y | fosen M fossen | e M y | açò M assò 261 e M y

262 enteniment M *corr lect dub* enterrament | e enteniment e M y enteniment y 263 e... e M y... y 264 covenen M convenen *add* convé concordar *canc* 265 volentat

262-281 *Contemplació*, cap. CLXXII, 20-21 (495/II)

259 «Porien». Com que el subjecte és doble, el verb ha d'anar en plural, tot i que C presenti el singular «porie». M i S coincideixen en el plural «porien/possent».

262-268 També aquest paràgraf fou repensat i reelaborat en fer la traducció llatina i resultà així: «In Deo intellectus et intelligere non differunt realiter, neque voluntas et velle. Et quoniam impossibile est quod divinum intelligere et divinum velle minoritati concordent, oportet necessario voluntatem velle quod suus intellectus intelligat perfectiorem, maiorem et meliorem operationem, que in potestate infiniti intelligere in bonitate, magnitudine, etc., intelligi possit et e converso, oportet intellectum intelligere quod sua voluntas predictam operationem velit. Sed, si infinitum et eternum bonum, magnum, etc., de tota sua infinita et eterna bonitate, magnitudine, etc., infinite et eternaliter generet infinitum et eternum bonum, magnum, etc., procedente ab utroque infinite et eternaliter infinito et eterno bono, ipsis scilicet gignente et genito et procedente permanentibus una eadem essentia, numero et natura divinitatis», Clm. 10497, f. 168^b.

E cor en Déu entendre e voler se covenen concordar ab majoritat, cové que la volentat vulla que·l enteniment entena la pus perfeta obre e la mellor e la maior que puscha ésser entesa per poder de infinit entendre en bonesa, granesa, etcètera. E cové que·l enteniment entena aytal voler e que entena ço que vol lo voler. E que la justícia de Déu sia volguda e entesa en son justificament per l'enteniment e la volentat de Déu. Cor, si no ho era, seria contrarietat e [f. CCXXXVIII^a] majoritat en minoritat en los actus demunt dits e açò és inconvenient. Per lo qual és demostrat que la volentat vol voler engenrant e voler engenrat e voler proceÿt en eternitat e infinitat, en la qual eternitat e infinitat no·l poria voler, si en lo temps passat e present e esdevenidor no era engenrra[n]t voler e voler engenrrat e voler proçehit. E açò matex se seguex del actu del enteniment e de la justícia de Déu. On, com açò sia anaxí de necessitat, segons que majoritat d'actu se cové convenir en les dignitats de Déu, donchs per açò és demostrada la sobirana obra qui·s

---

M voluntat | entena M enteua 268 entena M enteua | voler M *corr* valor | entena M enteua 269 e M y 270 e M y | la M *om* | volentat M voluntat 271 e M y 272 qual C *seq q camc* 273 volentat M voluntat | engenrant e voler M *om* | proceÿt M procehit 275 e (present) M y | engenrrant C engenrat M engenrrat S gignente 276 e (voler) M y | proçehit M procehit 277 e M y | com M con 278

---

275 «Engenrrant». Ací la situació encara és més clara que en la línia 199 (vegeu la nota corresponent), car la referència trinitària és ací completa. Només el llatí, però, la manté clara: «...ipsis scilicet gignente et genito et procedente...». D'ací ve la modificació introduïda en la grafia.

277-315 També aquest llarg fragment fou repensat i reelaborat en el moment de la traducció llatina. Aquesta diu així: «Est utique ista operatio illa que perfectior, maior et melior potest a divina sapientia et voluntate intelligi et diligi in potestate infiniti intelligere et diligere. Ergo, ipsa est necessariò. Et, per consequens, divina trinitas manifesta est ut divina voluntas non diligit et divina sapientia non intelligat plus privationem quam esse et plus infinitam et eternam cessationem in bonitate, magnitudine, etc., quam infinitam et eternam actionem in bonitate, etc., quod est impossibile. Ergo, etc.

«Oportet necessariò id esse in Deo per quod divina virtus et potestas maiorem habent concordantiam cum actu et per quod divina iustitia magis distat a suo opposito. Sed, si in Deo infinitum et eternum suppositum de tota sua infinita et eterna bonitate, etc., generat infinitum et eternum suppositum, procedente supposito infinito et eterno de tota infinita et eterna bonitate, etc., utriusque, scilicet gignentis et geniti, ipsis tribus suppositis existentibus eadem numero divina essentia et natura, est, utique, id in Deo per quod divina virtus et potestas magis concordant cum actu et per quod divina iustitia magis distat a suo opposito, quia sic est infinita et eterna operatio in eterna et infinita bonitate, etc., veritatis, potestatis et iustitie Dei et infinita et eterna existentia in bonitate, etc., virtutis, potestatis et iustitie Dei. Ergo, etc. Quod si non, magis concordant

280 cové als actus segons de les dignitats, per los quals actus són significades les persones divines qui són en trinitat.

Certa cosa és que maior obre pot fer virtut infinida que finida; donchs pot obrar infinit maior obra en infinit que en finit; donchs per la concordança de poder infinit en virtut infinida cové que justícia e volentat aien obra infinida en virtut infinida e en poder infinit, cor si no u avien, concordar-s'ie majoritat ab poder e ab virtut [f. CCXXXVIII^b] e minoritat ab la volentat e ab la justícia de Déu. E açò és inconvenient, per lo qual és significat que en Déu un infinit hi obre altre infinit. E la infinitat és finida en nombre de persones e és infinida en poder, virtut, justícia, voler. Cor impossible cose és obre infinida ésser en nombre infinit, en ço que no se'n poria seguir unitat de essència infinida en granesa, eternitat, comprenent e termenant temps e quantitat. Ne virtut, poder, volentat e justícia no porien obrar supòsits infinits en granesa, bonesa, eternitat, etcètera.

295 La pus dessemblant obre que sia a la obre de Déu és obre de

les M las 280 les M las 281 qui M que

282 obre M obra 285 e volentat M y voluntat | e M y 286 no u M non | -s'ie C corr sien *canc* -n | e M y 287 volentat M voluntat 289 un C .I. 290 e M y 291 cosa M cose 291-292 no se'n M non se 292 poria M porie 293 e...

e M y... y 293-294 volentat M voluntat 294 e M y

296 dessemblant M dessemblant | obre M obra | sia M sie | (la) obre M obra

297 e la M ala | menys M matex | dessemblant M dessemblant 298 (la) obre M

291-292 Cf. *Gentil* (OE I, 1073/II): «...si és un Déu tan solament és possíbil cosa que la granea de Déu sia infinida en essència per totes les virtuts damunt dites»

virtus et potestas Dei cum potentia quam cum actu et ratione istius sum[m]e privationis concordat divina iustitia sum[m]e cum iniuria, quod est manifeste falsum. Igitur, etc.

«Impossibile est quod divina essentia, cum sit infinita et eterna in bonitare, etc., convertatur cum infinita et eterna otiositate bonitatis, etc. Per oppositum, ergo, necesse est quod convertatur cum infinita et eterna actione bonitatis, etc., quod est impossibile, nisi in ea sit infinitum et eternum suppositum existens tota ipsamet essentia agens infinitum et eternum suppositum de tota ipsa essentia existens totum tota ipsamet essentia, procedente inde infinito et eterno supposito acto toto ab utroque de tota ipsamet essentia et existente toto ipsamet essentia. Ergo predicta supposita sunt in divina essentia. Quod si non, divina essentia non convertitur cum infinita actione bonitatis, etc., sed cum infinita cessatione bonitatis, etc., quod est impossibile. Ergo, etc.»

280 «actus segons»: denominació tècnica en filosofia i teologia, sobretot medieval: «actus primus» és la potència considerada abans de o sens l'acte que li és propi, com la intel·ligència no pensant; «actus secundus» és potència en situació d'actuant o en acte, com la intel·ligència en l'acte de pensar. Vegeu la definició que en dóna sant TOMÀS D'AQUINO, *Summa theologiae*, I, q. XLVIII, art. 5, corp.

mal, hon se seguex culpa e peccat; e la menys dessemblant obra a la obre de Déu és obre, hon se seguesca mèrit e virtuts. On, com sia impossible cosa a Déu obrar contra sa obra la pus dessemblant obra de sa obra, cové ésser possible a Déu obrar obra semblant a sa obra. Cor, si no ho era, seguir-s'ia que a Déu no fos impossible obrar obra de culpa e de peccat e seria deffalliment en los actus de bonesa, granesa, etcètera, e açò és <in>convenient, per lo qual és significat qu'e Déus cové obrar en si matex [f. CCXXXVIII^c] la pus semblant obra que puscha ésser a si matex semblant en bonesa, granesa, etcètera, la qual obre cové ésser a Déu ten semblant que sia Déu, per ço cor la obra lo cové ressemblar ab actu de justícia, perfecció, poder, saviesa, volentat en infinida bonesa, eternitat, glòria, virtut e veritat. E si Déu a ssi matex no podia fer obra qui perferament fos Déu e no la volia obrar e no la sabia obrar, seria defalliment en les suas actualitats e seria contrari contra majoritat d'obre en granea, bonesa, perfecció, e seria possible cosa que Déu pogués obrar la obre que a si matex pot ésser pus dessemblant; e açò és inconvenient, en lo qual santa trinitat és revelada manifestament.

La maior aptitudo que puscha ésser entre coses distinctes en

obra | com M con 299 la M lo 300 a M corr an 301 sa M se 302 e... e M y... y | deffalliment A defalliment 303 és M corr lect dub os | inconvenient CM convenient 303-304 és significat M siguex 307 ressemblar A semblar 308 perfecció M perfectió | volentat M voluntat 309 e veritat M y christianitat | ssi A si | qui M que 310 e M y | volia M volrà | sabia M sabrà | seria M saria 311 les M las | e seria M y saria 312 perfecció M perfectió | e M y 313 obre M obra | e M y 314 santa M stan

316 aptitudo S add naturalis operationis | puscha ésser S sit | entre coses (M cosas) S om 316-317 distinctes en propietats S in proprietatibus... distinctis 317 spècia M spècie -e ex corr | paternal M personal | (filial) e S add per proprietatem | fa S productit 319 (matexa) e M y 319-320 del Pare e del Fill és covinent (M convenient) cosa

305-315 *Oracions*, 7, 5 (ORL XVIII, 254-255)

317-318 *De errore abbatis ioachim. De Trinitate*, D/S 805: «...alius sit Pater, alius Filius, alius Spiritus Sanctus...» 318-320 Cf. *Symbolum Nicaenum*, D/S 125: «...natum ex Patre unigenitum, hoc est de substantia Patris...»; cf. *Gentil* (OE I, 1100/I), paràgraf: «Respòs lo crestià: Tot lo Fill és engenrrat de tot lo Pare...» 319 *Fides Damasi*, D/S 71: «...de Patre et Filio...»; *Symbolum Constantinopolitanum*, D/S 150: «...qui ex Patre Filioque procedit...»; *Concilium Lateranense IV, De fide catholica*, D/S 800: «...Spiritus Sanctus pariter ab utroque...»

303 «Inconvenient». C i M diuen que és convenient, però tota la dinàmica de la reflexió porta a la negativa: «...deffalliment en los actus (*divins*) de granesa...<no> és convenient» o «és <in>convenient».

- proprietats sots una spècia és fer una cosa altre per paternal propietat e per propietat filial e proçessional. Cor lo Pare fa lo Fill de sa entitat mateixa e del Pare e del Fill és covinent cosa exir causa a actu de caritat, justícia. On, com açò sia anaxí e cor la pus noble obre que [f. CCXXXVIII^d] pusche ésser pot ésser obre de Déu en Déu, bo en bo e de gran en gran e de eternal en eternal, etcètera, per açò cové de necessitat que aquella obre sia en la maior aptitudo e en la maior propinqüitat e unió e simplicitat que puscha ésser.
- 325 Cor, si no ho era, seria la obra per una manera concordant ab maioritat e per altre ab menoritat, e açò és inconvenient; per lo qual és demostrat que en Déu cové ésser paternitat, filiació, processió, sens les quals propietats seria inconvenient per menoritat obra de Déu en Déu e de bo en bo, etcètera.
- 330 La maior perfecció en nombre que sia en obre e de obre en

exir (M axir) causa a caritat, justícia S condecens est actum amoris, caritatis, iustitiae, etc., procedere ab utroque 320 com M con | anaxí M anaxís | e M y | la M lo 321 obre M obra 322 e... e M y... y 324 (unió) e M y 325 concordant M concordat 326 e M y | menoritat M minoritat | e M y 328 propietats M propietats | seria M serie -e ex corr | menoritat M minoritat | obra M obre

330 perfecció M perfectió | e M y 331 un C .I. | tres C .III. | anaxí M

330-357 Cf. *Gentil* (OE I, 1091/I-II, 1096-1097, 1100/I-II) 332-335 *Symbolum «Clemens Trinitas»*, D/S 73: «Pater itaque et Filius et Spiritus Sanctus, unus fons, una substantia, una virtus, una potestas est» 335-336 amb referència a les obres naturals, *Contemplació*, cap. CCCXXVII, 20-21 (OE II, 1062/II) 337-338 ALANUS DE INSULIS, *De arte seu articulis catholicae fidei*, I, VI (PL 210, París 1855, col. 599): «...cuiuslibet substantiae est triplex causa, scilicet materia et forma et earum compago, quarum trium eadem est causa»; Ramon LLULL la repeteix dins *Contemplació*, cap. CCXLVI, 4, 8 i 14 (OE II, 740/II-741/II) 338-342 *Contemplació*, cap. CCCXXVII, 21 (OE II, 1062-1063) 338-340 *Contemplació*, cap. CCCLV, 17 i 26-27 (OE II, 1098/I i 1199/II) 340 *De errore abbatis Ioachim. De Trinitate*, D/S 804: «...in Deo solummodo Trinitas est, non quaternitas...» 354-357 *Contemplació*, cap. CCCXVIII, 29-30 (OE II, 1021/I-II)

320-329 La traducció llatina fou també una revisió de tot el raonament. Veus-lo ací: «Cum, ergo, in Deo sit divine nature operatio, cum naturaliter non sit de seipso otiosus et ista operatio sit maior et nobilior que possit esse, oportet eam esse necessario in maiori aptitudine que possit sciri. Set maior aptitudo que sit est de bono ita produci bonum et de magno magnum et de eterno eternum quod Filius bonus, magnus et eternus, etc., generetur de Patre bono, magno, eterno, etc., et quod spiretur ab utroque Spiritus Sanctus bonus, magnus, eternus, etc., amor utriusque et hoc ut infinita et eterna bonitate, etc., sine distinctione essentie et nature Dei. Ergo in Deo sunt Pater et Filius et Spiritus Sanctus unus Deus, sine quibus impossibile esset ratione minoritatis esse operationem divinam, de Deo in Deum, de bono in bonum, etc. Ergo, etc.», Clm 10497, f. 168^d.

330-337 També en aquest cas l'autor repensà la seva exposició doctrinal en fer la tra-

nombre és de un e de tres, anaxí que un aia en si tres propietats personals per si estants, essencials, e que aquells tres sien una essència, una substància per si matexa estant e que lo un no puscha ésser sens l'altre en nombre de tres ni en la essència, ni la essència no puscha ésser sens los tres ni ls tres sens la unitat de la essència. E 335 açò és significat per les obres naturals e per les obres intel·lectuals, cor tots los supòsits són units de tres coses, matèrie e forma e con iuncció, e tots [f. CCXL^a] tres són una substància. E, si lo supòsit qui és un e és en tres no havia tan gran compliment en nombre de [un] e de tres com de un e de quatre e de més, auria deffalli- 340

anaxís | un C .I. | tres C .III. | propietats M propietats 332 essencials M essen-
cials | e M y 333 una C .I^a. | substància M sustància | un C .I. 334 sens
M seq los tres *canc* 335 unitat C seq de *canc* 336 e M y | les M las 337 coses
M cosas | e... e M y... y 338 substància M sabiduria 339 qui M que | un C
.I. 340 un C deu M Dēu S unius | un C .I. | quatre C .IIII^a. 341 quascú M

ducció llatina, amb el resultat següent: «Maior perfectio que est numeri in substantia et substantie in numero est unius in tribus et trium in uno, ita quod unum in se habeat tres proprietates personales, scilicet tria supposita personalia et sint illa tria tota unamet numero essentia seu substantia per se stans tota ratione cuiuslibet totius ipsorum trium, ita quod alii eorum non potest esse sine reliquis duobus, ipsa essentia, nec ipsa essentia sine ipsis tribus, nec e converso. Hoc autem esse numeri in essentia et e converso denotatur in operibus naturalibus, intellectualibus et sensualibus, quoniam omnis substantia creata in tribus consistit, una et tria consistunt unum. Forma enim et materia et coniunctio consistunt una substantia et una substantia consistit in forma et materia et coniunctione illarum. Si, autem, in unaquaque substantia creata non esset tanta perfectio numeri unius et trium quanta unius et quatuor vel amplius, esset utique defectus in quolibet illorum quatuor in quantum unum non sufficeret duobus ad perfectionem ipsius substantie et sequeretur processus in infinitum. Itaque constitueretur substantia ex privantibus perfectionem, habens defectum in seipsa. Si vero substantia esset una in duobus tantum esset quidem defectus in quolibet ipsorum duorum, quia deficeret eis illud tertium, in quo equaliter proportionarentur et sic etiam constaret defectiva substantia. Si, autem, ipsa substantia esset una tantum numero unius non haberet quidem in se actionem, quia privaretur activo et agibili in proportione utriusque et sic non esset id quod est ipsa substantia, quod est contradictio. Quare, ex predictis exemplariter denotatur numerus unius in tribus et trium in uno esse in Deo decentior omni alio numero. Ergo, numerus unius in tribus et trium in uno est in eo. Quod si non, est utique defectus et minoritas in divina potestate, virtute, veritate, iustitia et perfectione, etc., quod est impossibile et sequeretur quod magis decens esset minus decens et e converso, quod est contradictio. Ergo, etc.», Clm. 10497, f. 168^d.

336 Ací l'autor fa referència a les «obres intel·lectuals», les quals semblen oblidades en les línies següents, que només s'ocupen de les naturals. L'oblit serà compensat de seguida en les línies 362-366.

337-338 Vegeu més avall el text de les línies 358-359.

340 «De un e de tres». Tots dos textos catalans diuen «de deu e de tres». Però la comparació, tant en llocs paral·lels del mateix text català (l. 331, 339) com en llocs del llatí,

ment en quascú dels quatre en quant una propietat distincta d'al-
 tre no abastaria a unir una substància. E seria la substància unida
 de coses, hon privaria perfecció e auria en si matexa deffallyment.
 E si la substància era una en dos suppòsits tan solament, hauria def-
 345 falliment en quascú dels dos suppòsits, en so que no aurien pro-
 prietat personal, en la qual agualment se concordassen e seria la
 substància avent deffalliment. E si nombre era pus perfet en un
 que en dos ni en quatre o en més, poria ésser la substància pus no-
 350 ble sens actu de propietats personals e sens obre que ab obre, e
 potència e àbit serien pus nobles coses que actu. E açò és inconve-
 nient, per lo qual és metafòricament significat que en Déu és
 nombre de un e de tres pus covinent nombre que negun altre nom-
 bre. E si lo pus covinent nombre qui sia no era en la obre de les
 dignitats de Déu, seguir-s'ia que fos menoritat e deffallyment en
 355 l'actu de bonea, poder, justícia, savi-[f. CCXL^b]-esa de Déu con-
 tra sa infinida virtut, veritat, perfecció, voluntat en la granea de
 Déu e açò és inconvenient.

Ymaginació ymagina com home és hu e és tres, cor hun home

quas en | quatre C .III^c. | propietat M propietat 342 una C .I^a. M seq sabi-
 duria. E saria *canc* | substància M sustància | substància M sustància 343 privaria M
 provaria | perfecció M perfectió | e M y | deffallyment M deffalliment 344 dos
 C .II. 344-345 hauria deffalliment M om 345 dels C seq n *canc* | dos C .II. 345-
 346 propietat M propietat 346 agualment M equalment 347 avent M antecedent |
 un C .I. 348 dos C .II. | ni M tres | quatre C .4^c. | poria M porie 349
 (ab) obre M *corr lect dub* oltre 350 potència M per ço 352 un C .I. | covinent M
 convenient | que M seq sia no era en la obre *canc* 353 covinent M convenient | qui
 M que | les M las 354 menoritat M minoritat | deffallyment M deffalliment 356
 sa M la | perfecció M perfectió 357 e M y

358 ymagina S attingit | com M con | e M y S om | tres S in tribus *add*
 scilicet in forma, materia et coniunctione 358-359 cor hun home és ço que és, home compost

358-362 *Contemplació*, cap. CXC, 18 i cap. CCCXV, 1 (OE II, 558/II i 1005/I)
 358-359 *Contemplació*, cap. CCXLVI, 4 i cap. CCCXVII, 13 (OE II, 740/II i
 1015/I). Vegeu en aquest apartat de fonts, la nota a les línies 337-338; sobre la «imagi-
 nació», vegeu *Contemplació*, cap. CCLXXXII, 11-12 (OE II, 868/1) 359-362 *Con-*

s'estableix entre un i tres, d'una banda, i un i quatre, de l'altra (aquest darrer extrem
 com a hipòtesi a rebutjar).

358-366 Hom pot veure en aquesta acumulació d'exemples ternaris una certa conti-
 nuïtat en aquella doctrina que Sant TOMÀS D'AQUINO formulava així: «Antiqui ute-
 bantur ternario numero in sacrificiis et orationibus propter quandam ternarii numeri
 perfectionem», *Summa theologiae*, I, q. 32, art. 1, 'ad primum'.

359 Vegeu més amunt el text de les línies 337-338.

és ço que és, home compost de matèrie e de forma e coniuñció. E ymaginació ymagina que lo món és un e és compost de tres coses 360
 distintes en spècies, com són sensualitats e intel·lectualitats e animals. E ente[n]iment entén com obra de membrar, entendre e amar és composta dels tres actus demunt dits e és una obre ten solament estant en los distincs actus, e açò matex se seguex de argument, qui és un estant en dues proposicions e en una conclusió; e 365
 açò matex se seguex de les altres coses. On, com les coses demunt dites sien ymaginables e enteses segons causa e effectu en les criatures, per açò en la infinida granea de Déu, la qual és en actu de infinir en actu de bonesa, eternitat, poder, etcètera, és intel·ligible

S *om* 359 coniuñció M coniuñció 360 ymaginació ymagina M imaginació imagina S intelligit intellectus | un C .I. | compost de tres coses (M cosas) S in tribus constantem 361 distintes en spècies S *om* | com M con S scilicet in | sensualitats M spiritualitats S sensualitate | e... e M y... y | intel·lectualitats S intellectualitate 361-362 animals S animalitate 362 enteniment C enteiment | com M con | obra M obre | membrar M *corr* membras *canc* 362-363 com obra de membrar, entendre e (M y) amar és composta dels tres (C .3ra) actus demunt dits S unum actum anime rationalis in tribus constare, scilicet in recolere, intelligere, velle 363-364 e (M y) és una obre ten solament estant en los distincs actus S *om* 364 açò matex se seguex de S *om* 365 qui (M que) és S *om* | un C .I. | estant S in tribus, scilicet | dues M duas | proposicions S premissis | e M y | en una S earum | e M y 366 açò matex se seguex de les altres coses S sic de similibus | com M con 367 ymaginables e M imaginables y | les M las 369 etcè-

templació, cap. CCCXVII, 10 (OE II, 1014/1-II) 361-362 *Contemplació*, cap. CCXLVI, 6 i en particular 16 (OE II, 740/II i 742/I) 362-363 Cf. AURELIUS AUGUSTINUS, *De Trinitate*, lib. X, cap. XI, núm. 17 (MOUNTAIN, GLORIE, CC, Series latina L, Turnholt, Brepols 1968, 329, lín. 1-332, lín. 3); *Contemplació*, cap. CCXLVI, 21 (OE II, 742/I) 364-365 *Contemplació*, cap. CCLXXXII, 11, cap. CCLXXXIV, 14

362 «Enteniment». L'«enteiment» de C ha d'èsser considerat simple falta de copista i, per tant, cal seguir la lectura normal de M i de S: «enteniment/intellectus».

366-375 La darrera part d'aquest paràgraf fou repensada abans o amb motiu de la traducció llatina i donà en aquesta una redacció diversa: «Cum ergo predicta attingantur in maiori perfectione essendi ratione predicti numeri unius in tribus et e converso et effectus in sua maiori perfectione essendi sit similis sue cause, oportet in ipsa sum[m]a causa, que est Deus, esse numerum unius in tribus et trium in uno. Alias sequeretur quod maior similitudo, quam effectus habet sue cause, est maior dissimilitudo et maior perfectio essendi maior defectus essendi, quod est contradictio. Ergo, etc.», Clm. 10497, f. 169^d.

367 Cal tenir present que en la llengua de Ramon Llull les paraules «ocasió, occasio-nadament» signifiquen «causa» i «segons relació de causa i efecte», sentit contraposat al de l'expressió «a aventura». Hom pot veure una mostra de la contraposició «ocasió-ventura» en el text de *Contemplació*, cap. CCCLI, 26 (OE II, 1179/I) i la traducció d'«ocasió» pel llatí «causa» en l'aparat crític a la línia 1437.

370 com la essència de Déu és una bonesa, granesa, etcètera, e per açò
 car en Déu cade dignitat hi cové aver son propri actu, cové que y
 sia obre intrínseca distincta per tots los actus. E cor cada [f.
 CCXL:] propietat distincta cové ésser igual a la essència e a les
 dignitats, cové que cascuna propietat personal sia essència, dignitat
 375 e Déu e que ensemps sien una essència, un Déu tan solament.

Humà enteniment sap so que Déus no és per neguació, scient
 que Déus no és mal ni és poch ni és començat ni és deffalliment
 de poder ni és ignorància, etcètera. E per açò se cové de necessitat
 que l'enteniment puscha seber per afermació que Déus és bonesa,
 380 granesa, eternitat, poder, saviesa, etcètera. Cor, si açò no podia se-
 ber, impossible cose seria que pogués per neguació seber ço que
 Déus no és. On, com pus pròpria cosa sia a enteniment seber la
 cosa que és per actu de la [dignitat e per la mateixa] dignitat que
 per la dignitat mateixa tant solament, sab l'enteniment d'ome més

---

tera M *seq* y per açò, car *canc* 370 com M con | e M y 371 propri M propi |
 y M hi 372 intrínseca M intrínseca | distincta M distincte 373 distincta M distinc-
 te | igual M igual | e M y 374 cascuna M *corr lect dub* cassina 375 e... e M
 y... y | sien M sie | un C .I.

376 sap S attingit | so M ço | per S in 377 ni (M *corr lect dub* m) és començat
 S *om* | deffalliment S *deffectivus* 378 de poder S *om* | ignotància S *add* neque
 privatio et sic de aliis huiusmodi | etcètera. E S *om* 379 puscha CM *add* ésser C *canc*
 | per afermació (M *affermació*) que Déus S *affirmantem Deum* | és S *add* unitatem
 380 etcètera S *add* et unire, bonificare, magnificare, eternificare, posse, intelligere, etc., in
 suma perfectione unitatis, bonitatis, etc. 380-382 Cor, si açò... Déus no és S *om* 380-381
 seber M saber 381 cose M cosa 382 on S *ergo* | com M con | pròpria M pròpia
 383 dignitat e per la mateixa CM *om* S *dignitatis* et per ipsam 384 sab l'enteniment S
proprius est quidem intellectui | d'ome S *om* 385 en Dèu fruent (M *om et remanet spat*

---

i cap. CCCXXVII, 18 (OE II, 868/I-II, 876/II i 1062/I) 372-374 *Fides Pelagii Pa-*
pae, D/S 441: «...tres personas sive tres subsistentias unius essentiae sive naturae, unius
 virtutis, unius operationis, unius beatitudinis atque unius potestatis...» 376-380 Cf.
 ARISTOTELES, *De coelo*, l. 1, cap. 3, núm. 6 (*Opera omnia graece et latine*, II, París,
 Firmin-Didot, s. d., 370-371); i Sanctus THOMAS AQUINAS, *Summa theologiae*, I, q.
 88, art. 2, «ad secundum»; cf. també *Gentil* (OE I, 1073-1074)

376-378 *Contemplació*, cap. CCCXVIII, 7-9 i 13-14 (OE II, 1018 i 1019) 379-382

---

383 «dignitat e per la mateixa». Aquesta és la formulació donada pel text llatí: «...sci-
 re id quod est per actum dignitatis et per ipsam dignitatem quam per ipsam dignitatem
 tantum...»; així, el raonament resulta més clar en el sentit que no es tracta d'una dis-
 junctiva (fixar-se en l'acte o fixar-se en la dignitat), ans d'una cumulativa: el nostre co-
 neixement intel·lectual positiu de Déu resulta més potenciat si es basa en la considera-
 ció de la dignitat i del seu acte que no pas si només es fixa en la dignitat estricta.

en Déu fruent, sabent que Déus és bonificar de magnificar, eter 385
nificar, possificar, etcètera, e se bent que Déus és magnificar de bo-
nificar, eternificar, possificar, e Déus és eternificar de bonificar,
magnificar, possificar, etcètera, e Déus és possificar de bonificar,
magnificar, eternificar, etcètera, que no [f. CCXL^d] fa tant com
solament sap per neguació so que Déus no és, ni per afirmació, 390

octo litter) sabent S scire in Deo et ex Deo sciendo 386 possificar S posse add scire et dilige-
re unire, etc. | és S esse add unire essendi et 386-388 magnificar de... possificar, etcètera
S bonificare magnificandi et magnificare possendi et sic de aliis 389-390 no fa tant com (M
con) solament S om 390 ni S et quam 391 so que Déus és S etiam Deum esse tantum

Gentil, Del pròleg, «Lo primer arbre...» (OE I, 1058/II) 391-393 Cf. Sanctus AN-
SELMUS CANTUARIENSIS, *Proslogion*, cap. 3 (SCHMITT, BAC 82, Madrid 1952, 368):
«...Sic ergo vere est aliquid quo maius cogitari non potest, ut nec cogitari possit non
esse...»; Sanctus BONAVENTURA DE BAGNOREGIO, *Itinerarium mentis in Deum*, 6, 2
(BAC 10, Madrid 1945, 620): «...optimum quod simpliciter est quo nihil melius cogi-
tari potest; et hoc tale sic est, quod non potest recte cogitari non esse, quia omnino
melius est quam non esse; sic est, quod non potest recte cogitari, quin cogitetur trinum
et unum»; *Gentil* (OE, I, 1092/II), *D'eternitat e perfecció*, al mig del paràgraf

384-391 A la doctrina tradicional relativa als tres camins per mitjà dels quals hom
pot conèixer allò que és Déu (cosa que no s'ha de confondre amb l'existència de Déu),
els de negació (línia 376), d'afirmació (línia 379) i d'eminència o majoritat (línia 391-
393), Llull n'afegeix un altre, que considera superior: el de pensar-lo com a acte o ac-
tuació intercomunicada de totes les dignitats.

385 «Fruent». Paraula ben clara en C. Però és un problema no resolt. M deixà l'espai
corresponent en blanc, segurament perquè al seu copista o al copista del text del qual
copiava, el mot ja no el convenia. El text llatí l'ignora: «...scire in Deo et ex Deo scien-
do Deum esse bonificare...». Tot i que ni jo mateix no la vegi massa clara, posaré l'úni-
ca hipòtesi que se m'acut: «fruent» no diria en l'original «scient», explicat per un copis-
ta amb el «sabent» que ve a continuació, com si digués «scient (sabent)»?

391-401 El text llatí reelaborà tota aquesta darrera part del paràgraf. La nova redacció
diu així: «Cum autem in Deo oporteat esse id, per quod intellectus humanus altius
attingit in Deo et ex Deo, oportet necessario predictos actus in sum[m]a perfectione,
ut dicti sunt, esse Deum in ipsa deitate, per quod necessario sequitur Deum esse unire
et bonificare, magnificare, etc., supposita in eadem divina essentia et distinguere et bo-
nificare, magnificare eadem in proprietates personales, aliter enim non essent predicti
actus in sum[m]a perfectione, quod per se patet intelligenti. Ergo, in divina essentia
sunt supposita personalia, videlicet tria, in ipsa divina unitate, ut supra probatum est»,
CIm. 10497, f. 169^v. Ultra el de la brevetat, el fragment té dos avantatges: a) clarifica
la frase inicial del paràgraf, la de les línies 391-392; b) dóna la base per a refer la frase
de les línies 399-400, perduda en les dues còpies catalanes, mancaça més de dordre
pel fet d'ésser l'oració principal.

391-393 Sobre el «quo maius cogitari nequit», vegeu les pàgines de Jaume de PUIG
I OLIVER, *Sant Anselm i Ramon Sibiuda*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», VII-
VIII (1988-1989), 255-263.

scient so que Déus és: bonesa, granesa, etc. On, per ço com l'enteniment humà sap pus altament en Déu covengua ésser en Déu de necessitat, per açò és demostrat que en Déu és bonificar, magnificar, eternificar, possificar, etcètera; lo qual bonificar, magnificar, eternificar, possificar, etcètera, és demostrat que en Déu és unificar de supòsits en essència e és distincioneugar los supòsits en propietats personals per bonificar, magnificar, eternificar, possificar, etcètera. Cor sens unificar e distincioneugar en la entitat de Déu los actus infinits [no serien los dits actus en sobirana perfecció, e açò és evident]. On, com açò sia enaxí, donchs per açò és demostrada la sancta trinitat de Déu.

De necessitat se cové que Déus aia vol[e]r en amar si matex e que la voluntat vulla que'l enteniment de Déu aia entendre en si matex ésser Déu. E de necessitat se cové que'l enteniment [f. CCXLI^a] de Déu entena que lo voler de Déu qui ama Déu han

---

| com M con S cum *add* autem 396 distincioneugar C distinció neguar M distinció negar 396-397 propietats M propietats 398 distincioneugar C distinció *seq* neguar *canc* M distinció 399-400 no serien los dits actus en sobirana perfecció e açò és evident CM om C non essent predicti actus in summa perfectione, quod per se patet 400 com M con | enaxí M anaxís 401 sancta M santa

402 voler C volr 402-403 e que la M aquella 403 aia M dóna 404 ésser CM *seq* de C *canc* | que'l C *seq* necessitat de Déu *canc* 405 entena M entene | voler M *add* dit | de C *iter* | qui M que 406 e (si) M y 408 deffaylent voler M defa-

---

402-422 L'autor optà per una reducció dràstica a l'hora de la traducció llatina, que diu així: «Deus tantum intelligit et diligit seipsum ratione sue existentie quantus ipse existit Deus. Sed ipse existit suppositum personale perfectum in infinita et eterna bonitate, etc., et intelligere et diligere se habet ad tantum quantus ipse est intelligens et diligens suppositum personale. Aliter, Deus non intelligeret neque diligeret se tantum quantus ipse est, quod est impossibile. Ergo, de tota essentia et natura suppositi personalis, quod est Deus, intelligendo et diligendo producit suppositum personale, Deus. Quod siquidem produci est generari, quia totus idem in essentia nascitur et natura alius ab alio eodem essentia et natura et procedit ista ydemptitas utriusque aliud suppositum ab utroque, ut ista generatio intantum quantus Deus existit distet ab accidente et minoritate et sic necessario habetur in Deo benedicta trinitas personalium suppositorum», Clm. 10497, f. 169^{a, b}.

402 «Voler». El «volr» de C és simple falta del copista, que no col·locà la ratlleta horitzontal damunt la «r».

403-404 En un estudi de la doctrina trinitària de Llull, potser caldria esbrinar la relació entre l'afirmació del text d'aquestes dues línies i la del capítol *De Trinitate divina*, del Concili XI de Toledo (D-S, 525): «...nec ulla in Deo necessitas capit, nec voluntas sapientiam praevenit...».

404 La línia, seguint els dos textos catalans, acabaria amb la paraula «entena», ací suprimida perquè és repetició de la que es troba en la línia següent.

ésser agual en voler a la essència e a la entitat de Déu; e si l'enteni-
ment de Déu açò no entenia en la volentat de Déu, entendria en
aquella deffaylent voler en bonificar, magnificar, etcètera, e açò és
inconvenient. Per lo qual és significat que la voluntat e l'enteni-
ment de Déu són Déu e que lur obre és Déu equal a Déu. La qual 410
obra no porie ésser equal en bonificar, magnificar, etcètera, si hun
Déu entenen e amant si mateix no feya Déu entès e amat e entenen
e amant e que alietat sia en propietats personals distintes e la uni-
tat sia en essència una, per la qual e en la qual sien un Déu ten
solament. E si açò no era axí e era impossible, seria la obre de Déu 415
en entendre e en voler <deffaylent> per defallyment de poder en
magnificar, bonificar, justificar, largificar e'n donar Déu a Déu és-
ser divinal. E enaxí com en home entendre no és equal en quantitat
a home, hans és home maior que son entendre, enaxí en Déu sa
obra [f. CCXLI^b] no seria equal a si mateix si, entenen e amant 420

lliment | e M y 409 e M y 410 són M equal a *in spat vacuo* 412 e (amant) M
y | amat M amant | e M y 413 e M y | propietats M propietats 416 e M
y | deffaylent C deffallyment M deffalliment | defallyment M deffalliment 418
enaxí M en axís 419 enaxí M eaxí 420 mateix M mateix | e M y 421 (amar) e
M y
423 actu S om | com M con S quantum 424 és M om | e M y | serien

413-414 *Symbolum 'Quicumque'*, D/S 75: «...alia est enim persona Patris, alia Filii, alia Spiritus Sancti; sed Patris et Filii et Spiritus Sancti una est divinitas...»; LEONIS I, *Epistola Quam laudabiliter*, D/S 284: «...sed Patris et Filii et Spiritus Sancti una est divinitas...»; *Concilium Lateranense IV. De Trinitate*, D/S 805: «...alius sit Pater, alius Filius, alius Spiritus Sanctus... id quod est Pater, est Filius, et Spiritus Sanctus idem omnino...»

416 «Deffaylent». Malgrat que els dos textos catalans diguin «deffalliment», la dinàmica del discurs demana un adjectiu que qualifiqui la situació de l'acte afectat pel defalliment, adjectiu que no és altre que «defallent», tal com l'arrel de la paraula equivocada indica. El text llatí no proporciona cap punt de referència, tal com hom pot veure en la nota a les línies 402-422.

424-444 Des de «Cor si...», la traducció llatina ha repensat el raonament i diu així: «...cum impossibile sit in Deo maioritas et minoritas, prima intentio et secunda. Ergo, quia Deus intelligit et diligit seipsum totum, bonificat, magnificat, eternificat, etc., seipsum totum. Seipsum autem, cum sit perfectum suppositum bonum, magnum, eternum, etc., bonificans, magnificans, etc., non potest bonificare, magnificare, etc., et oportet necessario quod bonificet, magnificet, etc., totum seipsum, quia intelligit et diligit totum seipsum et quia non potest maior esse in suo existere quam in agere, ideo de necessitate intelligit et diligit et bonificat et magnificat, etc., seipsum totum in aliud suppositum personale tantum quantum ipse est in supposito personali. Et ita

si matex, no engenrrava igual a si matex en entendre e amar e bonificar, magnificar, etcètera.

En Déu és aytan gran actu bonificar, magnificar, etcètera, com és entendre e amar. Cor si no ho era, serien bonesa, granea, etcètera, potències, e entendre e amar serien actus e seguir-s'ia que enteniment e volentat se concordasen ab maioritat en perfecció e en primera entenció <mils> que bonesa, granesa, eternitat, poder, perfecció, larguesa, justícia, e açò és inconvenient; per lo qual és significada trinitat ésser en Déu. Cor anaxí com en Déu s'àn entendre e amar per la primera intenció, enaxí s'àn a la primera intenció bonificar, magnificar, donar e largificar e possificar; e en Déu enteniment s'à aytant a bonificar, magnificar, etcètera, com s'à ha entendre, e açò matex se seguex de la volentat; e si açò no era anaxí, seguir-s'ia contrarietat en Déu; e axí com lo foch simple, qui ha son actu en foch compost, hon se seguex que foch enge[n]ra foch e foc obra en foch convertent a sa spècia per forma de foch los altres

---

M serie 425 potències M potènties | e... e... e M y... y... y | serien M serie | que M y 426 e volentat M y voluntat | concordasen M concordassen | perfecció M perfecció | e M y 428 perfecció M perfecció | e M y 429 significada M significade seq eter canc | anaxí M anaxís | com M con 430 e M y | intenció (enaxí) M entenció | enaxí M enaxís 431 (donar) e M y | possificar M passificar | e M y 432 com M con 433 e M y | volentat M voluntat | anaxí M anaxís 434 e axí M y axís | com M corr con | lo C seq forch canc | qui M que 435 compost M compost | engentra C engera M engenrra | foch M focx 436 e M y | foch M corr focx canc -s | spècia M spècie 437 enaxí M enaxís 438 e... e M y... y 439 en M iter y en realitat 440 perfecció M perfecció | e M y | volentat M volun-

---

434-437 *Contemplació*, cap. CCCXXV, 22 (OE II, 1052-1053)

Deus, existens suppositum personale bonum, magnum, etc., bonificans, magnificans, etc., generat de toto seipso aliud suppositum personale, in quo totus ipsemet Deus consistit totus bonificatus, magnificatus, eternificatus, etc., et procedit inde aliud tertium suppositum personale ab utroque necessario, in quo totus ipsemet Deus bonificans, magnificans, etc., et bonificatus, magnificatus, etc., consistit fructus toto generante, scilicet Patre, fruente toto Genito, scilicet Filio, et e converso, in toto ipso procedente supposito personali, scilicet Spiritu Sancto. Aliter bonificare, magnificare, etc., essent maiores actus in generatione quam in ipsius generationis fructione, quod est impossibile. Et sic, per consequens, demonstratur mediante gratia Dei divinorum suppositorum personalium trinitas benedicta». Clm. 10497, f. 169^b.

427 «Mils» manca en totes dues còpies catalanes. Tampoc no és possible el recurs al text llatí, perquè ací ha estat reelaborat i no ha conservat aquesta frase. La raó d'haver introduït la paraula és el caràcter comparatiu de tot el context, ja des del començament del paràgraf («aytan gran»), entre l'acte de bondat, etc., d'una banda, i entendre i amar, de l'altra.

elaments subiects a a-[f. CCXLI]-quella forma per matèria, enaxí en Déu enteniment e voluntat arien obra e actus contra la entitat de bonesa, granesa, etcètera, que en realitat e en essència són eguals en perfecció, virtut a enteniment e ha volentat. E cor sia cosa impossible que enteniment e volentat <aïen> nul·la porroguativa ni nobilitat sobra la bonesa, granesa, etcètera, de Déu, per açò és significat que en Déu és la sancta trinitat significada per egual actualitat de les dignitats divines. 440

Per les deu rahons damunt dites e per moltes d'altres rahons pot hom contrestar e destruyr a Antechrist les falçes rahons que dirà contra la gloriosa trinitat de Déu, cor per les rahons, per les quals la sancta trinitat és provable, són les falçes rahons de Antechrist destruybles, per ço cor contradiu per consegüent la serta demostrabilitat de la divina trinitat. 445 450

De la incarnació del Fill de Déu

Cor Antechrist s'esforçarà a destruyr la sancta fe cathòlica dient arròs de la incarnació del Fill de Déu, per açò cové provar encarnació per rahons necessàries, per les quals hom puxa destruyr a An-

tat 441 impossible S impossibile | volentat M voluntat | aïen CM dien | porroguativa M porroguativa 444 de les M dels

445 les M las deu C .X. damunt M demunt S ante | e M y 446 contrestar e destruyr (M destruyr) S resistentia fieri | Antechrist M Antichrist 447 les (rahons) M las 448 sancta M santa | és S consistit | falçes S erronee | Antechrist M Antichrist 444 destruybles M destruïbles | serta M santa

451 fill de S om 452 Antechrist M Antichrist | s'esforçarà S nitetur *add* totis viribus | destruyr (M destruyr) la sancta S om | cathòlica S *add* persecutor | dient S promulgare 453 de la S adversus | per açò S *add* iuxta posse nostrum, confisi Dei gratia | provar S *seq* ipsam Dei 454-456 per les quals... senyor Jhesuchrist S ut ille falsitates vellantur, quas de divina incarnatione ipse inimicus publicus seminabit 454 hom M hon |

452-453 *Contemplació*, cap. CXCIV, 28-30 (OE II, 576/I-II) 461 Vegeu anotació d'aquest aparat crític a les línies 391-392

441 «Aïen» és en tots dos textos catalans «dien». El llatí només ofereix un punt de referència llunyà en «essent maiores actus» (vegeu el text copiat en la nota 424-444, cap al final). En canvi, «aïen» té a favor seu: a) una prerrogativa és quelcom que és posseït, no, pròpiament, que és dit; b) per això, la línia 438 ofereix un text completament paral·lel, en el qual es troba «aïen»; i c) no és difícil d'explicar el pas de «aïen» a «dien», car n'hi ha prou amb el fet que la «a-» inicial tingués un pal una mica més llarg del normal.

- 455 techrist les falçes rahons que dirà de la incarnació [f. CCXLI^d] de nostre senyor Jhesuchrist. On nós, per amor d'açò, nos esforçam ab ajuda de la benedicció sobirana a provar incarnació. La qual probació fem ab les divines dignitats, les convertim en la granesa infinida divina, exemplificant l'actu de cascuna dignitat en la granea de
- 460 Déu per tal que aiam art e retgla a demostrar encarnació per los actus de les divines dignitats, qui ab maioritat han concordança.
- E primerament comensam a la divina bonesa.

De la granesa e bonesa de Déu

- Infinít bé e Déu són una cosa mateixa e per açò segueix-se que
- 465 en Déu sien una cosa mateixa bonesa e granesa e que'l bé de Déu

---

puxa M pugua | destruyr M destruyr 454-455 Antechrist M Anticrist 455 dirà M diran | la M seq primera *canc* 456 nostre M nostro | Jhesuchrist M Jesuchrist 456-457 on nós... provar incarnació S *om* 457 benedicció M benedicció 458 ab S per | les M las | les convertim en S contrahendo illas ad 459 exemplificant S in exemplificationem 459-460 de Déu S *om* 460 e M y | demostrar S demonstrandi *add* ipsam Dei 461 de les M dels | qui (M que) ab maioritat han (M ha) concordança S *om* 462 e M y
463 e M y
464 e... e M y... y | una CM un | mateixa S *add* numero | segueix-se que S *om* 465 en Déu S Dei | mateixa S *add* numero | e... e M y... y 467 obre M

464-487 *Contemplació*, cap. CLXXXV, 9 (OE II, 540/II) 471-478 Cf. *Gentil* (OE I, 1103/I, *De justícia e ira*) 472-475 *Oracions*, 2, 4 (ORL XVIII, 237-238)

458-460 Un paràgraf del *Llibre de contemplació en Déu* podria fer comprendre el mecanisme dialèctic de les raons a favor de l'Encarnació que seran proposades en tota aquesta tercera part. Diu així: «Si la vostra bonea, sènyer Déus, hagués creat home e no l'hagués recreat, no fóra significat que vostra granea fos tan gran com és significat ella ésser gran, per ço car ha volgut recrear l'home», cap. LX, núm. 12, (OE II, 228/I). Si hom substituïx «l'hagués recreat» i «recrear home» per «s'hagués encarnat» i «encarnar-se» o «fer-se home» crec que tindrà un bon resum que l'ajudarà a comprendre les explicacions que vénen.

465-487 També en aquest cas el text fou repensat en fer la traducció llatina, després de la qual fa així: «...et bonitas infinita bonificando infinite magnum et magnitudo infinita magnificando infinite bonum, magnum in infinitate eternificandi, possificandi, sciendi, volendi, etc., hoc autem ita oportet esse ut non finiretur infinitas in bonitate et magnitudine et e converso, ratione minoritatis et defectus. Unde sequitur ex predictis quod ipsa Dei infinitas in bonitate, magnitudine, etc., in bonificare, magnificare, etc., nec intra se in natura sui nec extra se in effectu suo limitari potest. Et ideo sequitur, si Deus creaverit bonum finitum et univerit illud secum in eadem persona,

sia infinit en bonificar granea e que la granea divina sia infinida en magnificar bonesa. E cové que aquesta obre sia ab eternificar e possificar, etcètera, cor, si no ho era, seguir-s'ia menoritat de bé en bonea contrària a la granea, com sia cosa que eternificar e possificar, etcètera, sien gran bé. On, com açò sia anaxí, donchs per la causa demunt dita se seguex l' affectu, so és a sseber, que si Déus ha creat bé e ha aquell a si matex aiustat e unit en ésser una persona, és aquell [f. CCXLII^a] bé creat tan gran en lo bé increat e en si matex, que lo bé increat no poria usar de maior bé creat [ne bé creat] no pot reebre de bé increat maior bé e influència. E per açò és feta concordància en maioritat de granesa enfre bé increat e bé creat, en quant lo bé increat infunda en bé creat aytant com lo bé creat ne pot rebre. E per aquest tan gran bé és en maior actu lo bé de Déu e[n] bé creat e n lo bé creat n'à maior actu en l' increat que no fóra l' actu de bé creat e increat, si Déu a ssi no agués unit e coniuert bé creat, ço és la humanitat de nostre senyor Jhesuchrist, lo qual és maior bé en ésser una persona ab lo Fill de Déu que no és tot altre bé creat. Per lo qual bé increat e creat pot lo nostre bé reebre maior bé del subiran bé que no pogre sens encarnació. On com açò sia anaxí, donchs segons actu de bonea en granea de bé,

obra | e M y 469 com M con | e M y 469-470 possificar M passificar 470 com M con | anaxí M anaxís 472 creat M causat 473 increat M incarnat 474 creat M causat 474-475 ne bé creat CM om S nec bonum creatum 475 maior S om | bé S bonitatem | e M y 476 e M y 477 infunda M infinida | com M con 478 rebre M rèbrer | tan M tant 480 e M y | agués M hagués 481 e M y | coniuert M contraunit | la M lo | Jhesuchrist M Jesuchrist 483 e M y 484 pogre M pogué 485 com M con | anaxí M anaxís

est utique illud bonum creatum adeo magnum in increato bono et in seipso quod nec bonum increatum potest uti maiori bono creato nec bonum creatum a bono increato potest maiorem recipere bonitatem et influentiam. Quocirca fit concordantia in maiori-tate magnitudinis inter bonum increatum et bonum creatum eo quod bonum increatum in bonum creatum tantum infundit quantum ipsum bonum creatum recipere potest. Et ex hoc tam magno bono consistit in maiori actu bonum increatum in bono creato et e converso, quam si predicta unio boni increati et boni creati non esset, scilicet ipsa Dei incarnatio, que maior est omni alio bono creato. Quare oportet eam necessario esse ut ipsa bonitas Dei non sit magnitudine limitata in actione super effectum suum et in receptione effectus ab eadem, quod est impossibile. Ergo, etc.», Clm. 10497, f. 169^c.

474-475 «Ne bé creat» manca en totes dues còpies catalanes, però és ben explícit en el text llatí: «nec bonum creatum» i és encertat, car altrament, el subjecte de la línia 475 essent el mateix de la línia 474, tota la frase és pura contradicció.

479 «En»: C i M es limiten a una «e»; el llatí és explícit: «in bono creato».

eternitat, poder, etcètera, és demostrada la incarnació del Fill de Déu.

De la granesa e eternitat de Déu

Certa cosa és que granesa de durabletat se pot mils convenir ab
 490 maioritat en eternitat que en durament que no sia eternal. E per
 açò durable comensat [f. CCXLII^b] pot ésser pus durable en eter-
 nal que fora eternal. E eternal pot pus usar d'actu eternal en dura-
 ble comensat, a ci aiustat e unit, que no fa en durable començat,
 ab lo qual no sia aiustat ni unit. E cor maioritat de abtitud e
 495 porció aia maior possibilitat en granesa [d']eternitat e'n unió d'eter-
 nal [e] començat, si lo eternal gran a çí no agués unit e aiustat
 lo durable començat fóra maior possibilitat sens actu enfre eter-
 nal e creat de aptitudo, concordança e congruïtat, e aquell maior
 actu fóra en privació concordant ab menoritat contra granesa e eter-
 500 nitat en lo poder, voler bé de Déu, hon privara actu de justícia,
 liberalitat, caritat, contra la bonesa, granesa, perfecció de Déu. E
 açò és inconvenient, per lo qual, encarnació és revelada manifesta-
 ment.

489 Certa cosa és que S om M add la | durabletat S durationis | se S om 490
 que (no) S om | sia S om | e M y 491 durable S durans 492 e S add ipsum
 | pus S potius 493 a ci CM aci S sibi | aiustat e (M y) S om | no fa S om
 494 ab lo qual no sia aiustat ni unit S sibi non unito | e M y S igitur | cor S cum
 | e M y 495 d'eternitat CM eternitat S eternitatis 496 e M y | a çí CM aci S
 sibi | agués M hagués 497 possibilitat S add aptitudinis, proportionis, concordantie et
 congruitatis 498 e M y | creat S inceptum | de aptitudo, concordança (M concordança)
 e congruïtat (M congruïtat) S om | e M y S add sic | aquell M aquel 499 concor-
 dant S om | menoritat C memoritat | contra M iter, primum cans 500 poder S add
 et | bé S om | hon S in quibus | privara (M provara) S abeset 501 perfecció
 M perfectió 502 qual S add ipsa Dei 502-503 manifestament S om
 504 e M y

494-501 *Oracions*, 4, 6 (ORL XVIII, 243-244) 494-496 *Contemplació*, cap.
 CCCXX, 12 (OE II, 1027/II)

495 «D'eternitat»: «d'» manca en els dos textos catalans, però el llatí (i el sentit) no
 permeten dubtes: «in magnitudine eternitatis».

496 «Eternal e començat». La conjunció copulativa manca en els dos textos catalans,
 però el llatí «eternalis et incepti» corregeix la contradicció, sobretot per a Lluïl, de quali-
 ficar una cosa alhora com a eterna i començada.

De la granesa e poder de Déu

Manifesta cose és que'l poder de Déu pot aver maior concordança ab granesa possificant ab Déu que en creatura, la qual, per ço cor és finida, no pot reebre in-[f. CCXLII^e]-finidament l'actu del poder de Déu infinit. E lo poder de Déu pot més influir e infundar de gràcia e de virtut en home que en planta ni en bèstia, e açò per tal com home ne pot més reebre que planta ni bèstia. On, com açò sia anaxí, donchs si Déus ha en si matex home, ab lo qual sia una persona, e que <no> se'n puxa seguir null inconvenient en Déu ni en home, seguex-se'n la maior concordança que puscha ésser enfre granea e poder en Déu e en creatura. Cor anaxí com home pot més reebre de Déu que bèstia, axí home, qui sia Déu, pot més reebre de granea en poder que home, qui no sia Déu e Déu n<e> pot aver maior ús de poder en aquell home, qui és Déu, que en home no Déu. E per l'ome Déu pot-n<e> home no Déu aver maior poder en conèxer e amar Déu que no agra, si home no fos Déu.

505 Manifesta cose (M cosa) és que'l S *om* 506 ab... ab S *om* | que S *quam add* possificantí 507 reebre M reèbrer | infinidadament M *lect dub* infundament | l'actu S *praeit* quantum est ratione sui 507-508 del poder de Déu infinit S *infinite potestatis Dei* 508 e S *etiam* | influir M influir | infundar S *infundere* 509 gràcia M gràtia | en planta ni en bèstia S *brutum et plantam* 509-510 e açò per tal S *om* 510 com M con | ne S *ex eis* | planta ni bèstia S *brutum sive planta* 510-511 com (M con) açò sia anaxí (M *anaxís*) S *om* 511 ha S *univerit* | en si matex S *sibi ipsi* 511-512 ab lo qual sia una persona S *in eadem persona Dei* 512-513 e (M y) que no se'n puxa (M *puga*) seguir null inconvenient en Déu ni en home S *om* 513 seguex-se'n S *constat inde* | concordança C *concordaça* 514 e (poder) M y | anaxí M *anaxís* | com M con 515 reebre M reèbrer | qui (M que) sia S *existens* 516 que home M *iter* | qui (M que) no sia S *non existens* | ne CM no 516-518 e Déu... no Déu S *om* 517 qui M que 518 e M y | per S *add ipsum* | pot-n<e> CM pot no 519 en conèxer

508-510 *Contemplació*, cap. CCCXXII, 6 (OE II, 1035/II); cf. *Gentil* (OE I, 1109/I)

512 «No» manca en totes dues còpies catalanes, però la redacció sense el «no» resulta un contrasentit. I com que el text llatí ha prescindit d'aquesta condicional, l'única raó que justifica la introducció del «no» és la coherència del sentit.

516 «Ne» és «no» en els dos textos catalans; altra vegada aquesta frase ha resultat suprimida en la traducció llatina. També en aquest cas, el canvi es justifica per la coherència del sentit.

518 «Pot-ne». Les dues còpies catalanes donen «pot no home no Déu». La traducció llatina ha prescindit de la primera negativa: «potest homo non Deus», negativa que converteix la frase en contradictòria (¿com és possible d'afirmar quelcom de teològic d'algú que no és ni home ni Déu?). La variant, doncs, suprimeix la contradicció.

- 520 E lo home, qui és Déu per ésser una persona ab Déu, n'à maior poder en conèxer e amar Déu e si matex e tot so que sia amable; e'n pot més ahirar ço qui és ahirable. On, com açò sia anaxí, donchs per maior concordança de poder e granea en Déu e en creatura és demostrada encarna-[f. CCXLII^d]-ció en la granea que poder ha en
- 525 la saviesa, volentat, justícia, veritat e virtut de Déu, a la qual granea de poder fóra iniusta la saviesa e la volentat e la libertat de Déu, si la incarnació fos ahirable en la volentat e perfecció divina.

De la granesa e saviesa de Déu

- Saviesa e granesa d'entendre se concorden e desconvenen-se en
- 530 menoritat d'entendre. On, per ço que saviesa molt se puxe concordar ab granesa, per açò volch Déus multiplicar saviesa creada en saviesa increada, per unió de saviesa increada e create, sens la qual unió saviesa increada ni creada no pogren tan fortment concordar ab granea de entendre. E fóra privació de granesa, per la qual no
- 535 fóra enteniment en creatura, qui pogués entendre perfetament la saviesa que Déus Pare ha en engenrar Déu Fill e en donar processió a Déu Sant Sperit, e que ha en si seber si matex e les creatures.

M en conoxensa S cognoscendi | e M y | que no agra, si home no fos Déu S om | e M y S add etiam ipse 520 qui M que S om | per ésser S existendo 521 e (si)... e M y... y 523-524 és demostrada S manifestatur add divina 524 poder S praeit divina 525 saviesa M lect dub fatnesa / fainesa / famesa | veritat M pietat | e M om 526 saviesa M sa mesa | e... e M y... y 527 incarnació S add predicta | en S om | e M y | perfecció M perfectio 528 e M y 529 e M y | d'entendre M Déu tendrà | concorden M concorda | e S autem 530 menoritat M minoritat | saviesa S add divina | se S om 531 granesa M granesa | per açò S om 532 de saviesa increada (M increade) e create S utriusque sapientie | qual S add silicet (= scilicet) 533 saviesa increada ni creada S utraque sapientia | pogren M poguen | fortment M fortemment S vehementer 534 e S itaque | privació M provació S absentia | de M lect dub di | granesa S praeit illius | qual S add siquidem absentiam | no S nullus 535 qui M que 536 saviesa S praeit ipsam | en S om | engenrar M engenrar | e M y S et add quam Deus Pater et Deus Filius habent | en donar processió S producendo 537 a Déu S om | que S add etiam Deus | si S om | seber M saber | e M y | les M las 538 e açò matex se seguira de la saviesa del Fill e (M y) del Sant Sperit S om 538-539 e (M y) seguira's que S om 539

537 «En si saber si matex»: el primer «si» només té sentit si és entès com a pronom de tercera persona en acusatiu, subjecte de l'infinitiu «saber»; en tal cas, cal reconèixer que immediatament és repetit en el «si matex» i així es podria traduir mitjançant la frase llatina «se noscere seipsum», però el text llatí ha suprimit aquell primer «si»: «...sapientiam... quam etiam Deus habet sciendo seipsum et creaturas...».

E açò matex se seguira de la saviesa del Fill e del Sant Sperit. E se-
guira's que nul·la creatura no sebera segons que's cové a granesa,
en si matexa ni en les altres criatures, que's cové ésser [f. 540
CCXLIII^a] creada per ço que Déus sàpia aquella granea e saviesa e
que aquella saviesa sàpia gran la saviesa de Déu e <n> si matexa
e'n les altres criatures. E, Déus no fos home, no sabera tan savi en
ésser humà com fa cor és home.

De la granesa e volentat de Déu

545

Manifesta cosa és que volentat en Déu pot més voler que en
creatura. E, si més ho pot voler, cové-se que més hi puscha aver,
e si més hi pot aver, cové que més hi aia. Cor, si no u havia,
concordar-s'ia granesa ab menoritat en los actus de les divines dig-

nul·la S nec aliqua | sebera M sabera S *praeit* perfecte 539-541 segons que's cové a
granesa en si matexa (M matex) ni en les (M las) altres criatures (M criaturas), que's cové ésser
(M om) creada (M encreada) S magnitudinem illam, quam sibi et aliis creaturis oporteret creari
541 aquella granea S eam magnam 541-542 e (M y) saviesa e (M y) que aquella saviesa
sàpia gran (M om et *canc spatium septem litter*) la saviesa de Déu S om 542 en C e M
y S in | si matexa S sapientia sua 542-543 e'n les altres criatures (M criaturas) S et
in sapientia creaturarum 544 com M con

545 e M y

546 manifesta cosa és que S om | volentat M voluntat | en Déu S divina | pot
més voler S plus vult 546-547 en creatura S voluntas creata 548 e M y | hi C *corr*

540-541 «Que's cové ésser creada». L'antecedent i subjecte d'aquesta oració subordi-
nada de relatiu és «granesa», extrem que resulta clar en el text llatí: «...magnitudinem
illam, quam sibi et aliis creaturis oporteret creari, ut Deus sciret eam magnam in sa-
pientia sua et in sapientia creaturarum».

542 «En si matexa e'n». Aquesta és la lectura que resulta clarificada pel fragment llatí
que acaba d'ésser copiat en la nota anterior.

543-544 El fragment «E, Déus...com fa cor és home» és reelaborat en la traducció lla-
tina d'aquesta manera: «Cum, ergo, tanta privatio et ex parte Dei et ex parte creature
ratione magnitudinis iustitiae in ipsa Dei sapientia et voluntate sit impossibilis, necessa-
rium est eius oppositum. Unde benedicta Dei incarnatio esse declaratur».

547-562 Gairebé tot el paràgraf ha estat revisat en la traducció llatina, la qual fa així:
«Ergo, oportet quod plus sit in Deo ratione divine voluntatis quam voluntas creata velle
possit. Quare oportet quod magnitudo divine voluntatis in magno velle perficiat quod
totum illud magnum bonum sit quod potest in Deo creatura diligere. Creatura, vero,
non potest maius bonum diligere de creatura in Deo et e converso quam quod volens
increatedum et creatum sint una persona in Deo, ut ipsum volens creatum tantum diligit
volens increatedum quod non possit diligi amplius a creatura et ut ipsum volens increa-
tum non possit extra se amplius velle. Quare, necessario oportet esse ipsam in incarna-
tionem in homine, ut creatura non velit plus in Deo quam divina voluntas, quod est
impossibile», Clm. 10497, f. 169^d.

550 nitats, e açò és inconvenient; per lo qual és significat que lo voler de Déu és tan gran en la divina granea, que vol que en criatura sia tan gran per actu de voler e aver l'opiect volgut per lo voler, que sia a ell aiustat e unit creat voler, qui ham tant la divina volentat, que més no puscha voler; e que la divina volentat ham tant aquell
 555 voler que'l façe un en persona ab si matex, e que en aquell voler creat a ssi unit dé exalçament a tots los altres volers creats [f. CCXLIII^b] amables. On, com açò sia la maior granesa que puscha ésser considerada de Déu a criatura e de criatura a Déu e de una criatura a altre, per açò en la [maioritat] tan gran de volentat és sig-
 560 nificada incarnació, que és causa a granesa de volentat en justícia, perfecció, bonesa, virtut, libertat, passiença, misericòrdia, humilitat.

De la divina granea e virtut

565 Lo maior actu de virtut qui ésser puscha és que Déus virtuós sia actu de Déus virtuós, estant un Déu virtuós distinct d'altre e ensempe que sien una essència divina e virtut infinida en bonesa, granesa, etcètera. E après lo maior actu demunt dit, és possible cosa ésser lo maior actu de virtut que Déus poch aver en creatura: aiustar e unir virtuós creat ab increat per virtut de bonesa, granesa, etcètera.
 570 ra. On, com açò sia anaxí, si encarnació res no fos, fóra en potència lo maior actu de virtut que Déus pot haver en obre extrínseca fora de si matex e no vengra en actu. Per la privació del qual, fóra de-

---

hu *exp* -i M hu 549 en M ab 550 e M y 552 e M y | aver C *seq* bject *for*
corr briect 553 sia M si | a C *corr* e M *om* | qui M que | volentat M voluntat
 555 un C .I. | e M y 557 com M con 558 considerada M considerade | e...
 e M y... y | una C .I^a. 559 maioritat C monoritit M maioritat | volentat M vol-
 untat 561 perfecció M perfectió

563 divina S *om* | e M y | virtut S *add* Dei

564 qui M que | ésser puscha S *sit* 565 estant un S existente alio | Déu S *om*
 | d'altre S ab illo *add* virtuoso 565-567 e ensemps que sien (M *sie*) una essència divina
 e (M y) virtut (M *virtud*) infinida en bonesa, granesa, etcètera S *eisdem existentibus eadem*
 numero divina essentia infinita in virtute infinite bonitatis, magnitudinis, etc. 569 e M y
 570 com M con | anaxí M anaxís | encarnació M encarnatió | en potència M em-
 però 572 e M y 572-573 defallyment M defalliment 573 e M y 573-574 impossí-

---

559 «Maioritat». Aquest és un cas, en el qual M sembla ésser més fidel a l'original i per això ha estat introduïda la seva lectura. El text llatí no és ací traducció, ans reelaboració, en la qual no ha entrat la frase que ens ocupa.

567-581 La traducció llatina d'aquest fragment ha resultat força diversa del text català

fallyment de virtut en bonesa, granesa, etcètera. E açò és impossíbol. [f. CCXLIII^e] Per lo qual és demostrada incarnació, en la qual Déus ha maior actu de virtut que Ell pot aver en criatura e que criatura pot rebre, assument virtut increada a ssi matexa virtut creada. E d'abdues les virtuts sia estant una persona increada e creada e ésser en aquella persona virtut restaurant l'umà linatge per recreació e per aquella virtut ésser la maior possibilitat que actu de virtut creada pot aver en fe, sperança e caritat, etcètera, a reebre glòria e influència de la sobirana virtut.

De la granesa e veritat de Déu

Veritat increada hauria deffallyment en bonesa de granea, eternitat, poder, etcètera, si no avia actu infinit en granea de bonesa, eternitat, poder, etcètera, del qual actu exí[s] veritat infinida en granea de bonesa, eternitat, poder, etcètera. On, com l'actu demunt dit sia lo maior actu que veritat creada puscha pendre per object, cové-se de necessitat, segons actu de veritat increada en actu de bonesa, granesa, etcètera, que sia actu tan gran de veritat creada

bol M impossible 575 aver M haver | e M y 576 rebre M rèbrer | matexa M matex 577 abdues M aldues | estant M e stant | una C .I^a. | e M y 578 e M y 578-579 recreació M recreats 579 e M y 580 aver M haver | e M y 581 e M y

582 e M y

583 hauria deffallyment (M deffalliment) S deficeret | en bonesa de granea S magnitudini bonitatis 584 actu S om 585 exís CM exir S oritur | veritat S verum 586 on S autem | com M con 586-587 l'actu demunt dit S predictos actus 587 sia S add ipse | veritat S verum 589 gran S add in bonitate, etc. 590 que S add intelligendo

i diu així: «Post autem istum actum est ipse maior qui sit et iste est de Deo ad creaturam, si virtuosus creatus cum virtuoso increato eadem persona cum Deo consistat per infinitam virtutem bonitatis, magnitudinis, etc. Unde, si incarnatio Dei nichil esset, abesset quidem maior virtutis actus, quem extra se Deus habere potest. Hoc autem esset defectus infinite virtutis in bonitate, magnitudine, etc., quod est impossibile. Per quod declaratur incarnatio Dei, in qua Deus maiorem habet actum virtutis in magnitudine bonitatis, quam potest habere in creatura et creatura recipere ab ipso Deo», Clm. 10497, f. 169^d.

576 «Assument virtut increada». Potser no caldria dir-ho, però també potser pot ajudar a la comprensió de text i de context recordar que «virtut increada» és subjecte.

585 «Exís». Totes dues les còpies catalanes llegeixen «exir», el text llatí sembla més correcte: «...ex quo oritur verum»; si l'original primitiu hagués presentat una «-s» final llarga, no hauria estat difícil de confondre-la amb «-r».

592 «Veritat pot aver». Cal sobreentendre que es tracta de la veritat increada, cosa que fa constar explícitament el text llatí.

- 590 que pusche reebre per obiect, entenenent e amant, l'actu de [f. CCXLIII^d] veritat increada, segons que's cové a la granesa, que la veritat pot aver en veritat creada per bonea, granea, etcètera, e que lla veritat creada pot reebre per la influència del actu increat, que veritat ha en bonea, granea, etcètera. On, com açò sia anaxí,
- 595 donchs, segons que actu de justícia e actu de veritat han concordança en granesa de bonea, etcètera, se seguex per los actus demunt dits incarnació ésser, per la qual sequesquen los actus a granea necessaris en veritat increada e creada.

De la granesa e de la glòria de Déu

- 600 No tan solament fo encarnació necessària ha restaurar lo humà linatge, hans ho és a demostrar los actus de les dignitats de Déu.

et amando | pusche M puscha | reebre S sumere | entenenent e (M y) amant S om
 591 que's M que es 592 aver S add per bonitatem, magnitudinem, etc. | en S add
 ipsa | veritat S add increata | per bonea, granea, etcètera S om 592-593 que lla CM
 quella S quam 593 veritat S praeit ipsa | reebre M rèbrer | per S ab | increat
 C increant M increat S increati 594 veritat S add increata | com M con 595 e M
 y 598 e M y
 599 e M y
 601 linatge M imatge | les M las 602 pogra M pugua | excelssat M excel'lent
 603 volentat M voluntat | com M con | com M con 606 qui M que 611 con-

600 La doctrina de la primera frase és present en els símbols des del segle IV: en el d'EUSEBI DE CESAREA, D/S 40; en el símbol baptismal d'Antioquia, D/S 50, en la *Recensio coptica constitutionum Ecclesiae Aegyptiacae*, D/S 62, en la *Fides Damasi*, D/S 72, en el *Symbolum 'Quicumque'*, D/S 73 (38) i així atribà al *Symbolum Nicaenum*, D/S 125: «...qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit..., incarnatus est...» 600-601 *Contemplació*, cap. CLXXXIV, 21, cap. CXCIV, 26 i 27, cap. CCCXXIII, 25, i cap. CCCXXVIII, 8 (OE II, 538/II, 576/I, 1043/II i 1066/I) i sobretot cap. CLXXXV, 9-11, 16-18, *ibid.*, 540/II i 541/I-II; Cf. *Gentil* (OE I, 1101/II; 1114/II: *De perfecció e accidia*)

593 «Actu increat». C llegeix «increant»; M i S, en canvi, concorden a donar «increat/increati»; tota la dinàmica del pensament exigeix «acte increat», car tot el raonament del paràgraf gira entorn de l'influx que la veritat increada pot realitzar en la veritat creada.

594-598 La conclusió d'aquest paràgraf ha estat reelaborada en el text llatí: «Unde, per predicta patet, secundum actum iustitiae et veritatis in magnitudine bonitatis, etc., incarnatio Dei, per quam consistit actus necessarii (sic) magnitudini in veritate increata et creata», Clm. 10497, f. 170^a.

600-619 La traducció consistí també en una reelaboració de tot el paràgraf, que ara fa així: «Gloria sum[m]a et ultima super omnes glorias est illa quam Deus habet in seip-

Cor sens encarnació no pogra ésser tan exlssat enteniment a enten-
 dre ni volentat a amar la glòria de Déu, com se cové. On, com la
 maior glòria que sia és la glòria, que Déus ha en si matex, glo-
 rieiant Déu en Déu, donant Déu glòria a Déu per infinida glòria 605
 en bonesa, granesa, etcètera, per açò, si no fos qui d'aquesta tan
 gran glòria reebés la granesa de glòria que's cové reebre, fóra glòria
 en Déu concor-[f. CCXLIII*]-dant ab menoritat contra la granesa
 de glòria en l'actu de bonesa, granesa, etcètera. Et cor justícia co-
 vengua concordar granesa de glòria ab l'effectu que li cové, per ço 610
 que·l effectu aya conexença de la gran glòria de Déu, per açò en
 l'actu de la justícia de Déu és demostrada encarnació ésser, per ço
 que sia causa a ésser coneguda e amada la granea que's cové a la
 divina glòria, en la qual causa hauran glòria les sensualitats corpo-
 rals, on cové justícia donar glòria als homes qui seran sants en glò- 615

---

xença M conexença 613 e M y | granea M granesa 614 sensualitats M spiritualitats
 615 homes M hòmens | qui M que 616 sensualitats M spiritualitats | pogren C
 corr pogran 617 sensual M spiritual

---

so Deo gloriante in Deo dante Deo gloriam Deo per infinitam gloriam unius divine
 essentie in bonitate, etc. Unde, si non esset qui huius sum[m]e glorie reciperet in crea-
 turis magnitudinem glorie que conveniens est acceptari, concordaret quantum ad hoc
 in Deo gloria minoritati contra magnitudinem glorie in actu bonitatis, etc., quod est
 impossibile. Quare, ratione iustitie oportet predictam magnitudinem glorie concordare
 effectui, ut ipse effectus habeat illam maiorem cognitionem et dilectionem summe glo-
 ric, quas habere potest. Quod tamen esset impossibile absque unione nature divine et
 humane in una persona Dei, ut in eadem persona fruantur anime beate divinitate in
 gloria et sensus beatorum corporum humanitate Dei, Deo in homine perficiente glo-
 riam toti supposito humano cuiuslibet beatorum», Clm. 10497, f. 170^a.

600-601 Per al tema d'Encarnació, hom pot veure el capítol CXCXV de *Contemplació*,
 sencer, o també el text del cap. CCCXVI, 26 (OE II, 573-576 i 1012/II). Vegeu més
 avall el text de les línies 1223-1227. Sembla interessant de remarcar que, mentre per
 a la primera part de la frase tenim nombre de documents oficials, que hom pot veure
 en la nota de l'aparat de fonts corresponent a la línia 600, i de precedents teològics
 (entre els darrers és indispensable d'esmentar el *Cur Deus homo* de sant ANSELM DE
 CANTERBURY), per a la segona part els precedents són en les obres anteriors de Ramon
 Llull (vegeu la nota de l'aparat de fonts a les línies 601-602), car es tracta de doctrina
 seva específica, que uns quants anys després també ensenyaria Duns Escot. La biblio-
 grafia entorn d'aquest tema lul·lià, el de la decisió eterna de Déu que el Fill s'encarnés,
 és extensa i darrerament n'ha recordades algunes mostres Eusebi COLOMER, *Ramón*
Llull y Ramón Martí, dins «Estudios Lulianos», XXVIII (1988), 1-37, en particular 22,
 nota 70; sembla, doncs, que aquest text tan primerenc no permet de col·locar la doctri-
 na específica lul·liana sobre el motiu de l'Encarnació només a partir de l'any 1285, cosa
 que fa OE II, 1261, nota 68.

ria. En les quals sensualitats no pogren haver glòria sens la incarnació del Fill de Déu, lo qual per natura intel·lectual e sensual serà glòria en aquella granesa que ab l'actu de justícia se cové e[n] la celestial glòria.

620 *De la granea e perfecció de Déu*

Açò en què perfecció se pot concordar pus fortment ab granea és Déu, com sia cosa que nul·la cosa sia infinida en granea de bo·nea, eternitat, poder, etcètera, mas tan solament Déu. E per açò cové-se, segons actu de perfecció, que granesa sia tan gran en actu

---

620 perfecció M perfectió

621 açò M naçò | perfecció M perfectió 622 com M con 624 perfecció M per-

---

618 «En la». En compte d'«en», C i M diuen «e». Entre «en» i «a», el paral·lelisme amb «en glòria» de les línies 615-616 m'ha inclinat a favor de la primera de les dues preposicions.

621-664 En el moment de la traducció llatina fou revisat tot el paràgraf. Ara diu així: «Cum infinita perfectio sit in actu cuiuslibet divinarum dignitatum per distincta supposita personalia perfecta habentia actum infinitum perfectionis et existentia una eadem numero essentia perfecta et infinita in bonitate, etc. Sicut, igitur, habet infinite actum perfectum in ipsa intrinseca operatione, sic oportet eam habere perfectum actum in extrinseca operatione, ut sum[m]us defectus extrinsecus non privet magnitudinem actus divine perfectionis in creatura et magnitudinem actus perfectionis create in Deo. Iste autem perfectus actus in extrinseca Dei operatione est ipsa Dei incarnatio, scilicet unio divine nature et humane, ut actus divine iustitie non desit divine magnitudini in bonitate, etc., perfectionis paternitatis, filiationis et processions in effectu, que significantur per ipsam personam unam increatam et creatam, in qua perfectio tanta est in unitate, quod superfluum esset Dei Filium incarnari in pluribus hominibus. Sicut esset superfluum in Deo plures esse patres et plures filios et plures spiritus sanctos, quod scilicet superfluum in Deo est impossibile. Si enim Deus Pater multos homines unisset Filio suo in ratione perfectionis operis in maiori magnitudine requireret ipsa maior magnitudo perfectionis operis processum in infinitum, scilicet numerum infinitum hominum, quod numquam consequetur; et sic sequeretur imperfectio. Quare, ratione maioris magnitudinis operationis, oportuit necessario unum hominem uniri persone Filii Dei, ut tantum virtutis intellectualis et sensualis quantum infiniti homines habere possent univerit sibi Deus in uno homine tantum. Et hoc cum creatura tantum [*vacat spatium duarum vel trium litterarum*: ob?] possibilitatem perfectionis in intellectualitate et sensualitate possit recipere unita in entitate Dei per communicationem in unitate persone infinite et finite. Et ob hoc necessario oportuit esse ipsam incarnationem. Quod si non, posset Deus plus communicare perfectionem suam creature et plus esset in non esse perfectionis et unitatis in bonitate, magnitudine, etc., effectus quam sit in esse. Quod est summum inconveniens et contra magnitudinem perfectionis divine iustitie. Ergo, ipsa Dei incarnatio est», Clm. 10497, f. 170^a.

de perfecció que en bonea, granesa, etcètera, perfecció sia perfec- 625
cionatgant eter-[f. CCXLIII^b]-nalment e infinida en bonea, etcè-
tera. On com açò sia anaxí, donchs segons l'actu gran que perfecció
divina ha en si matexa per distints supòsits perfets havens actus
de perfecció e stans una essència divina perfeta tan solament, [axí's 630
cové] que aya perfecció perfet actu en tan gran creatura que puscha
ésser la creatura effectu tan gran que puscha reebre l'actu perfet,
que la divina perfecció pot aver en creatura e que creatura pot re-
bre. La qual perfecció és en la encarnació del Fill de Déu, qui aiusta 635
a çí matex natura humana, en lo qual aiustament hac lo meior
actu que perfecció de Déu pot aver en creatura ni creature reebre.
E aquella perfecció és abastant en una persona increada e creada a
tot hactu de perfecció que Déus pot haver en les creatures e que
les creatures poden haver. On, si Déus no agués l'actu tan gran en
la granea que li cové, segons actu de justícia, bonesa, etcètera, fóra 640
contrari al actu de la perfecció divina en granea de bonea, etcètera.

fectió 625 perfecció M perfectió 625-626 perfeccionatgant M perfectionatgant 626 e
M y 627 com M con | anaxí M anaxís | perfecció M perfectió 629 perfecció M
perfecció | e M y 629-630 axí's cové CM om S sic oportet 630 perfecció M perfec-
ció | creatura M cretura 632 perfecció M perfectió | aver M haver | e M y 632-
633 rebre M rèbrer 633 perfecció M perfectió | encarnació M encarnatió | qui M
que 635 aver M *correct dub* avar | creature M creatura 636 perfecció M perfectió
| e M y 637 hactu M actu | perfecció M perfectió | les M las | creatures C
caturas e M y 638 creatures M creaturas | agués M hagués 640 perfecció M perfec-
ció 641 perfecció M perfectió | e M y *seq prof canc* 642 qui M que | una C
.I^a. | e M y | hon M hom 642-643 perfecció M perfectió 643 sobrefluïtat M
sobrefluïtat 643-644 perfecció M perfectió 644 moltes M molts | persones M perso-

633-635 Cf. ATHANASIUS II, *In prolixitate epistolae*, D/S 357: «... (opifex om-
nium)... dignatus est... ineffabiliter sibi ex ipsa [Virgine] aedificari templum et istud
sibi univit...»; *Concilium Viennense, Constitutio 'Fidei catholicae'*, D/S 900: «... Dei
Filium... corpus... assumpsisse... ad unitatem suae hypostasis et personae»; Cf. *Gentil*
(OE I, 1112/1) 641-644 Cf. *Gentil* (OE I, 1107/1)

622 Aquesta és doctrina propugnada teològicament, per exemple, per sant TOMÀS
D'AQUINO, *Summa theologiae*, I, q. VII, art. 1-4 i per sant BONAVENTURA, *Quaestio-
nes disputatae de mysterio Trinitatis*, q. IV, art. I, 'Respondeo' (BAC 36, Madrid 1948,
248): «... infinitum vero per abnegationem termini circa quantitatem virtutis... non po-
test esse nisi in summe simplici...».

629-630 «Axí's cové». Aquest sintagma manca en les dues còpies catalanes, cosa que
deixa la construcció gramatical consecutiva sense l'expressió que fa d'enllaç entre les
dues parts de la consecució. La traducció llatina, en canvi, és completa: «sic oportet eam
habere» i a base del text llatí ha estat completat el de la nostra edició.

629-635 Vegeu el text de les línies 600-601 i 1223-1226.

E fóra contra la perfecció de paternitat, filiació e processió divinal, qui és significada per la una persona increada e creada, hon ha perfecció tan gran granea, [f. CCXLIII^c] que sobrefluÿtat fóra perfecció en encarnar-se lo Fill de Déu en moltes persones, anaxí com
 645 fóra sobrefluÿtat de perfecció divina, si en Déu agués més de tres persones. Si Déus Pare comunicàs la persona del Fill a ésser ajustada a molts hòmens infinits en nombre, per ço que la perfecció de la obra ne fos maior en granesa, fóra imperfecció multiplicar lo nombre dels hòmens infinidament, cor multiplicació de coses infinides en nombre no pot venir a perfecció. E per açò covench que
 650 la persona del Fill s'eiustàs ab un home tan solament, per ço que la virtut sensual e intel·lectual, que infinits hòmens en nombre pogren reebre, pogués Déus comunicar en hun home finit en nombre, en la qual fi pot ésser perfecció a la fi, a qui és comunicada.
 655 E cor creatura en la entitat de Déu ha possibilitat de reebre aquella perfecció per comunicació en unitat de persona infinida ab finida, per açò covench ésser incarnació, cor, si no ho fos, pogra més Déus comunicar la perfecció e creatura més reebre que'l actu de larguea, caritat, bonea, granesa de Déu, e açò és inconvenient, per lo qual
 660 és demostrat que ayntanta e més [f. CCXLIII^d] de perfecció pot Déus comunicar en un home com en hòmens infinits en nombre, en quant aquell home és aiustat ab infinida perfecció; e multiplicació de nombre no y porie comunicar ab Déu en quant no pot reebre perfecció nombre infinit.

665 *De la granesa e justícia de Déu*

Justícia és tan gran en Déu que ha bonesa fa bonificar e a gra-

nas 645 sobrefluÿtat M sobrefluÿtat | perfecció M perfectió 647 perfecció M perfectió 648 ne fos M ne fes *corr* no fos | imperfecció M imperfectió 650 perfecció M perfectió | covench M convench 651 un C. I. 652 sensual M spiritual | e M y 654 perfecció M perfectió 656 perfecció M perfectió 658 perfecció M perfectió | e M y 659 e M y 660 e M y | perfecció M perfectió 661 un C. I. 662 perfecció M perfectió | e M y 663 ab M en 663-664 reebre M reèbrer 664 perfecció M perfectió

665 e M y

666 justícia és tan gran en Déu S tantam habet in Deo justitia magnitudinem | que ha bonesa fa bonificar S quod ratione ipsius divina bonitas bonificat | e M y | a S *om* 666-667 granesa S *praeit* divina 667-669 La qual... magnificar, etcètera S *om* 668 e

668 «Sens que» és lectura de totes dues les còpies catalanes i no pot ésser clarificada pel text llatí, car omet tota la frase. Sembla que s'ha d'entendre «sens allò que».

nesa magnificar, etcètera. La qual granesa justícia no poria haver, si era sens que a bonesa fa bonificar e a granesa magnificar, etcètera. La qual granesa justícia no poria haver, si era sens justificar, qui és son actu, en bonesa, granesa, etcètera. On, com l'actu de justícia sia molt gran en Déu, per açò's cové que l' actu que justícia ha en Déu sia aytan gran en creatura com se cové, segons abtitudino e concordança, ésser enfre causa e affectu, la qual granesa d'aptitudo e de concordança no pogra ésser en causa e effectu sens encarnació. La qual encarnació covench ésser per ço que en ella agués la justícia de Déu granesa en l'actu que li cové haver en criatura segons l'actu que ha en bonea, granesa, etcètera. On com açò sia anaxí de necessitat segons la concordança qui's [f. CCXLV^a] cové enfre justícia e granesa, donchs per açò és demostrada ésser encarnació, sens la qual justícia de Déu no's poria concordar en creatura ab la granea qui's cové en actu de justícia. E cor encarnació és, per açò la justícia de Déu pot haver maior actu en creatura, en quant creatura per encarnació ne pot ésser pus subiecte e pus obedient a ésser subiect del actu de justícia, e Déus pus guardonar ho punir home. E justícia ne demostra maior son actu en ésser home e Déu una persona, la qual sia endressament com justícia puscha pus justificar en creatura e misericòrdia perdonar.

M y 669 qual S hanc *add* autem | justícia S *praeit* ipsa Dei | era S ipsa consistet 670 com M con | justícia *praeit* divine 671 per açò's S *om* 672 com M con | e M y 673 enfre S *om* | causa S *praeit* sume | affectu M effectu S effectus *add* in magnitudine bonitatis, etc. | la qual S *add* autem 674 no S nihil | pogra M *corr* pogran *canc* -n | ésser S *esset* | en S inter | causa S *praeit* sumam | e M y | effectu S *praeit* eius | encarnació S *praeit* Dei 675 covench S *oportet add* necessario | en ella S *om* 676 criatura M creatura 676-677 segons l'actu que ha en bonea, granesa, etcètera S *secundum* quod habet eum [*actum*] in magnitudine bonitatis, etc. 677 com M con 678 e M y 681-682 de Déu M *om* 683 ne M no | subiecte M soiecte | e M y | subiect M soiect 684 e (justícia) M y 685 e M y | una C .I^a. 686 endressament M endressement | com M con | creatura C catura 688 e M y | larguesa M longuesa 689 negun M segun S *om* | de Déu S divina *add* ratione largitatis | tan gran

688-701 *Contemplació*, cap. CLXXVIII, 17 i 27 (OE II, 517/I-II)

677-687 Tota aquesta darrera part del paràgraf ha resultat fortament reduïda en la traducció llatina, que diu així: «Quoniam, si ipsa incarnatio non esset, non haberet iustitia divina magnitudinem sui actus in creatura, eo quod creatura non esset tantum subiecta nec tantum obediens actui divine iustitiae, nec Deus tantum remunerare posset seu punire hominem, si non est ipsa incarnatio, quantum si ipsa est. Quare, oportet eam necessario esse», Clm. 10497, f. 170^b.

De la granesa e larguesa de Déu

Negun do no pot donar la larguesa de Déu tan gran com do
 690 que sia Déu. Sens lo qual do, larguesa e do no's concordarien en
 ésser eguals en granesa infinida en actu de bonesa, eternitat, poder,
 saviesa, etcètera. E car Déus no poria donar do fora de sa entitat,
 qui no agués per sa simple propietat enclinació a no ésser e a def-
 695 fallyment del qual no ésser és creat, per açò Déus volch ésser encarnat
 per ço que a natura humana fos donat [f. CCXLV^b] lo Fill de
 Déu, hon no ha negun enclinament a no ésser ni ha deffallyment.
 E si Déus no fos incarnat, lo actu de la larguesa no agra donat do
 equal a sa granesa e en son do deffaylliria granesa en l'actu de lar-
 700 guesa, lo qual se concordara ab menoritat, la qual concordança és
 impossíbol en l'actu de justícia, bonesa, perfecció, volentat, etcète-
 ra. Per la qual impossibilitat encarnació és demostrada.

S maius | com M con S quam *add* si det 690 que sia S *om* | larguesa S *add* Dei
 | e M y | en S *add* eadem numero essentia et natura 691 eguals S *om* | en S
praeit et | en actu S *actus* 692 saviesa, etcètera S *om* | entitat S *add* ex largitate
 sua 693 qui M que | per sa (M se) simple propietat S *ex propria natura sui* 693-694
 deffallyment M deffalliment S *defectum* 694 del qual S *unde* | no ésser S *om* |
 és M *add* tant *canc* | Déus S *add* *benedictus* 695 natura S *add* *nostre* 696 hon S
 qui | enclinament M *inclinament* | deffallyment M deffalliment S *defectum* 697 e

---

702-717 *Contemplació*, cap. CLXXVIII, 21, cap. CLXXXVI, 22-24 i cap. CCCXIX,
 23-24 (OE II, 517/1, 545-6 i 1024-1025) 714 Vegeu la nota d'aquest apart a la
 línia 600

---

694 «És creat». Potser no caldria dir que el subjecte segueix essent «do». El text llatí
 clarifica el sentit de la frase: «...donum... inclinationem ad non esse et defectum, unde
 creatum est».

703-717 Tot el paràgraf fou repensat i fortament resumeix en fer la traducció llatina.
 Aquesta diu així: «Largitas et misericordia equalem habent in Deo magnitudinem.
 Ideo habet misericordia Dei tantum actum in magnitudine quantum largitas eius. Sed
 cum in Deo nulla possit esse culpa sive peccatum nec aliqua indigentia, non habet in
 Deo misericordia actum parcendi seu miserendi et ideo ipsam Dei incarnationem esse
 oportuit ut ipsa misericordia miseretur et parceret in creatura equaliter cum largitate
 in infinita magnitudine equalitatis earum, miserente et parente misericordia in Filio
 Dei dato humano generi ad deliberationem et redemptionem generis humani per infi-
 nitum donum largitatis in bonitate, magnitudine, etc., sine quo actus misericordie et
 largitatis non possent concordare in equalitate bonitatis, eternitatis, potestatis, etc.»,
 Clm. 10497, f. 170^c.

703 «Àn» és «en» en totes dues les còpies catalanes, però la frase llatina copiada al
 començament de la nota anterior clarifica el sentit de cada paraula, començant pel fet
 que «misericòrdia e larguesa» són subjecte i, per tant, «àn/habent».

De la granesa e misericòrdia de Déu

En Déu [àn] egual granesa, misericòrdia e larguesa, e per açò cové que misericòrdia divina aia aytan gran actu en granesa com larguesa; e cor en Déu no aia culpa ni peccat ni nul·la necessitat, misericòrdia no ha en Déu actu de misericordiar ni de perdonar, cor aytal actu no s'i cové, cor si s'i covenia seguir-s'ia en la divina essèncie menoritat ésser e deffallyment, la qual conseqüència és impossíbol en la justícia, bonesa, granesa de Déu. Per la qual impossibilitat és demostrada encarnació ésser, per tal que la misericòrdia de Déu misericordieg en creatura egualment ab larguesa, la qual egualtat sia en granesa infinida [f. CCXLV^c] perdonant, misericordieiant misericòrdia ab lo Fill de Déu, donant-lo a natura humana per utilitat e per delir original peccat, al qual deliment fon necessari infinit do de larguesa en granesa de bonesa, etcètera, sens lo qual do, actu de misericòrdia e de larguesa no's porien convenir en egualtat de bonea, eternitat, poder, etcètera.

De la granesa e humilitat de Déu

Humiliar, qui és actu de humilitat, no cové ésser en la obra intrínseca de Déu, jasia que humilitat e Déu sien una cosa matexa.

S quocirca | si S *add* ipse 698 egual S idem et equale | sa M se | granesa S *add* in eadem numero essentia et natura | e M y S itaque | en son do S *om* | deffaylliria M deffayllicia S defecisset | en l'actu S actui *add* ipsius 699 qual S *add* siquidem | menoritat M minoritat 700 impossíbol M impossible | en l'actu S ratione actus | perfecció M perfectió | volentat M voluntat S *om* 701 per la qual impossibilitat S unde | encarnació S *praeit* ipsa | és M et

702 e M y

703 àn CM en | e(per) M y 704 com M con 705 e M y | peccat M peccat 707 aytal M aital | (si) s'i M *om* 708 e deffallyment M y deffalliment 708-709 impossíbol M impossible 711 de C *lect dub* deg | misericordieg M misericordiós 712-713 misericordieiant M misericordiant 714 e M y | peccat M peccat 716 e M y | porien M porie

718 e M y

719 qui M que S quod 720 e M y | sien M sian 721 e M y | perfecció

718-736 *Contemplació*, cap. CLXXVIII, 23, CLXXXV, 22-24 i cap. CCCXIX, 25-27 (OE II, 517/II, 542/I i 1025/I-II) 730-735 *Contemplació*, cap. CLXXXVI, 28-29 i cap. CCLI, 23 (OE II, 546/II i 763/I)

719-736 També aquest paràgraf resultà nou en la traducció llatina, la qual diu així: «Quamvis humilitas et Deus sint idem numero, propter hoc tamen non oportet humiliare, quod est humilitatis actus, esse in intrinseco Dei opere. Sed quoniam inconve-

- E cor se descobé segons justícia de la bonesa, perfecció de Déu, que humilitat sia sens humiliar igual a ssi matexa en granesa de bonesa, perfecció, justícia, per ço covench encarnació ésser de necessitat, per tal que la humilitat del Fill de Déu humiliàs lo Fill a pendre natura humana, en lo qual humiliament foren eguals humilitat e humiliar en granesa, com sia cosa que lo Fill de Déu sia humiliat e fo lo humiliament que fou en ésser encarnat. En lo qual actu de humilitat és humiliar Déu en durabilitat en la divina volentat virtut e volent ésser sens fi lo Fill [f. CCXLV^d] Déu home Déu, lo qual home Déu humilià la humilitat de Déu ha pobretat, turmens, mort en aquest món, en la qual mort del home Déu fo humiliat [lo] Déu home en sa humanitat matexa, en la qual humanitat e pobresa, turmens e mort, lo poder e la justícia de Déu pogren pus luny luyar a supèrbia l'actu de humilitat per encarnació e per mort que sens encarnació e sens mort. Per lo qual maior luyament pòch ésser maior en granesa la concordança de humilitat e son actu.

M perfecció 723 perfecció M perfecció 725 eguals M equals | e M y 726 com M con 728 volentat M voluntat 729 e M y | volent M voler 730 ha M a 731 lo CM fo 732 e M y 733 e M y | e (la) M y 734 e M y 735 e M y 736 e M y 737 e M y

737-755 *Contemplació*, cap. CLXXVIII, 22 (OE II, 517/II) 748-749 Cf. *Contemplació*, cap. LXVI-LXVIII (OE II, 240-246) i cap. CLVII, 13 (OE II, 453/1) 755 El concepte d'«evum = aevum» també es troba en *Gentil* (OE I, 1077/1)

niens est secundum iustitiam perfectionis divine bonitatis, etc., humilitatem Dei esse sine humiliari equali sibi ipsi in magnitudine perfectionis bonitatis, iustitiae, oportuit Dei incarnationem esse necessario, ut humilitas Filii Dei ipsum Filium humiliaret ad assumendum naturam nostram, in qua scilicet assumptione, humilitas et humiliare fuerunt aequales in magnitudine. Ipsa autem humilitas est ipsemet Deus Dei Filius, eius autem humiliare fuit ipso Dei Filio volente se sine fine esse Deum hominem, qui scilicet Deus homo divinam humilitatem obedire fecit in hoc mundo paupertati, cruciatibus atque morti, in qua scilicet morte hominis Deo uniti humiliavit se ipsum ipse Deus homo in suamet humanitate in paupertate, cruciatibus et morte, ut ipsa divina iustitia in magnitudine bonitatis distanteret actum humilitatis a superbia. Unde, necessario patet quod actus divine humilitatis non tantum distaret a superbia nec tantum necessario oportuit Deum incarnari in homine et illum hominem mori», Clm. 10497, f. 170^r.

729 «E» té a favor seu tots dos textos catalans, però sembla superflu, si tenim en compte el text llatí: «...eius autem humiliare fuit ipso Dei Filio volente se sine fine se esse Deum hominem, qui Deus homo...».

731 «Lo Déu». Les dues còpies catalanes diuen «...fo humiliat fo Déu...». La facilitat de confusió entre «f» sense cua i «l» i el llatí «...humiliavit se ipsum ipse Deus homo» han conduït a retrobar el «lo» inicial sota el segon «fo».

De la granesa e senyoria de Déu

Aytant com lo serf e·l sotmès és maior en granesa, bonesa, poder, saviesa, caritat, justícia, veritat, virtut, aytant actu de senyoria pot ésser gran en lo senyor e actu de servitut en lo sotsmès. E cor la senyoria de Déu no·s puxa concordar ab tan gran actu de senyoria en sotsmès, qui no sia aiustat ab Déu, con fa en sotsmès, qui sia una persona ab Déu, per açò la justícia justifica en la volutat de Déu com home sie Déu, per ço que en aquell home justícia e volentat concordassen la senyoria [f. CCXLVI^a] de Déu ab la granesa qui li cové. Ab la qual granesa no li pogren concordar sen unitat de persona en un home Déu, en lo qual home Déu fon reemut e comprat l'uman liyatge per recreació, e per açò és Déu senyor per creació e per recreació e per benefici e és-na la senyoria en justícia, poder, perfecció concordant ab maioritat, ab la qual no·s pogra tan fortment concordar sens encarnació, en quant la actualitat de sa senyoria no agra matèrie qui pogués reebre tan gran forma de subiecció com cové ésser sots la divinal dominació, per tal que justícia, misericòrdia e poder n'agen maiors ús e actu en la perfecció qui ab evum se cové.

738 aytant M ni tant S quanto | com M con S om | e S seu | granesa S om
 739 caritat, justícia, veritat, virtut S om 740 e cor S sed cum 741 puxa M puga |
 ab S om | actu S add suo 741-742 de senyoria S om 742 qui M que | ab S
 om | con S quanto add concordaret | qui M que 743 volutat M voluntat 744
 com M con | justícia S praeit divina | e M y 745 concordassen S facerent... con-
 concordiam | de Déu S divinam | ab S om 746 qui li cové S se decenti | Ab la qual
 granesa no li pogren concordar S quod quidem fieri non potuisset | sen M sens 747 en
 un (C. I.) home Déu S et Dei et hominis 747-748 fon reemut (M reeunit) e (M y) comprat
 S recreatum fuit 748 liyatge M linatge | per recreació S redemptione eterna | e (M
 y) per açò S ut | és S esset | Déu S praeit ipse 749 e... e M y... y | e per benefici
 S om | e M y | senyoria S praeit eius 749-750 en justícia, poder, perfecció (M per-
 fecció) concordant ab maioritat S maioritati iustitiae, potestatis et perfectionis 750-751 ab la
 qual no·s pogra tan fortment concordar S hoc autem esse non posset 751 sens S add predic-
 ta | en quant S eo quod | actualitat S actui | sa S divini 752 no agra S abesset
 | qui (M que) pogués reebre S receptiva 753 com M con S quantam | ésser sots S
 om | que S add divina 754 e M y | n'agen M n'age | maiors ús e actu S magni-
 tudinem usus sui actus seq usus expunct | en la perfecció (M perfecció) S in illa magnitu-

750 «La senyoria» potser era inicialment «sa senyoria».

755 Veus ací la definició d'«evum = aevum» consignada per Ramon LLULL en *Gentil* (OE I, 1077/1): «...una eternitat, qui és apel·lada en latí 'evum', e és eternitat qui ha començament e no ha fi, e és creada per la sobirana eternitat qui és sens començament ne fi; la qual l'ha creada per guasardonar hom per humilitat, e per punir hom per supèrbia...».

De la granesa e patiència de Déu

Actu de passiença és passiençar. E cor passiença e maioritat se covenen contra inpassiença e son actu, qui és malicieiar, per açò passiença divina, qui en si mateixa no ha malícia, vol ésser gran en

760 passiençar per encarnació, sens la qual encarnació sa granesa no pogra haver tan gran actu [f. CCXLVI^b] com li cové en justícia, perfecció. La qual justícia e perfecció foren contraris a la granesa de llurs actus, si en la volentat de Déu no concordaven voler ab granea

765 de passiença, sens la qual concordança seria volentat contrària ha granesa de son actu, la qual contrarietat és impossíbol en l'actu de justícia e perfecció, per la qual impossibilitat és demostrada incarnació. En la qual e per la qual, paciència e son actu han la maior concordança que poden aver en granesa, qui sia unida de virtut increada e creada. Per la qual granea de virtut, la paciència de Déu

770 pot pus sostenir per home e sostenir en home e aver paciència en home peccador, qu[e] no pogra sostenir sens incarnació.

Per les setze dignitats demunt dites e per llurs actus avem pro-

---

dine perfectionis | qui M que 755 evum M en un

756 e M y | paciència M potència

757 passiençar M pacienciar S pati | e... e M y... y 758 contra M con | e son M y a son | que (N qui) és malicieiar S om 759 qui (M que) en si mateixa no ha malícia S om | vol S voluit 760 passiençar M pacienciar S patiendo | encarnació S praeit divinam | encarnació S om | sa S ipsius add patientie 761 com M con S quantum | justícia S add et 762 qual S ipsa praeit nam | e M y | perfecció M perfectió 763 volentat M voluntat | concordaven S facerent... concordari 764 passiença M paciència | volentat M voluntat S praeit divina | contrària C seq^o | ha M a 765 la qual contrarietat S quod | impossíbol M impossible 766 justícia S praeit divine | e M y | perfecció M corr imperfectió cano im- | per la qual impossibilitat és demostrada (M demonstrate) S ergo oportet esse 766-767 incarnació S praeit ipsam Dei 767 e... e M y... y 768 granesa S praeit aliqua 768-769 qui (M que) sia unida de virtut increada e (M y) creada S virtute increata et creata virtute existentibus una eadem numero persona Dei 770 e... e M y... y | aver M haver 771 que C qui

772 les M las | dignitats S add seu attributa Dei | demunt dites (M ditas) S predictas | e (M y) per S cum 773 qui M que S que | és S add ipsa | actu S operatio 774 en S add omni | ne en totes les creatures (M totas las creaturas) S om 775

769-771 Aquest acabament de paràgraf fou reelaborat en la traducció llatina, en la qual fa així: «...per quam scilicet unionem divina potentia magis sufficere potest per hominem et in ipso homine et magis habere patientiam in peccatoribus. Quare necessario oportet ipsum Deum esse incarnatum», Clm. 10497, f. 170^d.

771 «Que». C llegeix «qui», M «que»; el text llatí canvia completament la construcció, la qual en el català és clarament una comparativa, que gira entorn de la seva conjunció específica, «que», no pas «qui».

vada la encarnació del Fill de Déu, qui és lo maior actu que les dignitats de Déu poden aver en creatura ne en totes les creatures. E cor Antechrist se feyerà ésser Déu e aquell feyment serà contrari a veritat e concordant ab felsetat, per açò en la maior [f. CCXLVI] congruïtat e concordança de les dignitats de Déu e lurs [actus] per granesa de bonesa, bonificar; e granesa, magnificar, etcètera, pot hom destruir, seguint la retgla de les dignitats demunt dites, les falçes rahons e les errós qui's seguirien, si Antechrist era Déu. Cor si era Antechrist Déu, seguir-s'ia concordança de manoritat e les dignitats e llurs actus contra maioritat. E cor maioritat e ésser e perfecció se convinguen, e menoritat e no ésser e imperfecció, per açò és demostrada falcetat ésser en los dits contraris a la maioritat dels actus de les dignitats divines.

De virtuts creades

Aquesta quarta part, qui és de la primera distincció, és dita de set virtuts, les quals són fe, speranza, karitat, justícia, prudència, fortitudo, temprança. Per cascuna d'estes set virtuts porà hom confondre e destruir a Antechrist ses falçes rahons e opinions, que dirà contra nostre senyor Jhesuchrist, concordant-se la obra de Ante-

Antechrist M Antichrist | feyerà M feyrà S finget | e M y | aquell S qua | feyment M fayment S ficione | serà S add sum[m]us 776 e M y S om | per S ob 777 e M que | de les M dels | e M que | lurs S earum add actuum 777-778 per granesa... magnificar, etcètera S om 778-779 destruir M destruir 779 de les (M las) dignitats S om | demunt dites S antedictam 780 qui's seguirien S qui sequentur | Antechrist (M Antichrist) era S iste perfidus esset | era S ipse fuerit 781 Antechrist M Antichrist S om | dignitats S add Dei 782 contra (M con) maioritat M corr maioritats *canc -s* S add et perfectionem | e M y | e perfecció M y perfecció 782-783 se convinguen S concordant 783 e menoritat e M y menoritat y | imperfecció M imperfecció S defectus 783-784 és demostrada S manifestabitur 784 falcetat M falçetat 784-785 ésser en los dits contraris a la maioritat dels actus de les (M dels) dignitats divines S ipsius Antechristi falsi Dei per ipsarum maioritatem actuum dignitatum

787-788 Aquesta quarta... set virtuts S om 787 distincció M distinció 788 set C .VII. | les quals S virtutes create | karitat M caritat 789 set C .VII. | virtuts S om 790 e M y | Antechrist M Antichrist | e M y | dirà S adducet 791 nostre

775 Cf. més avall el text de les línies 1041 i ss.

777 «Actus», tot i que manqui en les dues còpies catalanes, és exigit pel paral·lelisme de la línia 782 i confirmat pel text llatí: «...in maiori congruitate et concordantia divinarum dignitatum et earum actuum...».

781 «De manoritat e les dignitats». Cal precisar que tots dos substantius són genitius, tal com diu clarament el text llatí: «...minoritatis et dignitatum...»; cal, doncs, sobrentendre «e de les dignitats».

christ ab [f. CCXLVI^d] vicis contra les virtuts e concordant-se la obre de Jhesuchrist ab virtuts contra vicis. On n'ós, per amor d'açò, eximplificarem ab concordança de quascuna virtut granesa, per ço
795 que per la maior concordança de virtut e granea sia coneguda la

S om | Jhesuchrist M Jesuchrist | concordant-se M concordança | obra S operibus
791-792 Antechrist M Antichrist 792 ab S om | contra les (M las) virtuts S om |
e M y | obre S operibus 793 Jhesuchrist M Jesuchrist | ab S om | virtuts S
praet ipsi | contra vicis S om | d'açò M seq exim 794 eximplificarem M eximpli-
ficaren | quascuna M cascuna 795 e M y 796 Antechrist M Antichrist 797 set C

793-796 *Gentil* ja formula el principi: «Certa cosa és que un semblant amb altre s'enfortheix contra son contrari e son dessemblant...» (OE I, 1098/I, *De fortitudo e ira*) (vegeu sobre aquest punt la nota corresponent a aquestes línies en l'aparat de Notes complementàries)

793-799 Aquesta segona part del paràgraf ha resultat diversa en la traducció llatina, el text de la qual diu: «Unde, Antechristi opera per concordantiam cuiuslibet virtutum cum magnitudine denodabimus, prout brevius poterimus, iuvante ipso Domino Ihesu Christo, ut in maiori concordantia virtutum et magnitudinis agnoscatur ipsa contrarietas, quam Antechristi opera habebunt adversus magnitudinem actuum septem virtutum predictarum, que sunt similitudines divinarum dignitatum in opere extrinseco, ut homines per illas virtuosi valeant ad divinam beatitudinem feliciter pervenire», Clm. 10497, f. 170^d.

793-796 Ja sant AGUSTÍ D'HIPONA en l'*Epistola* 167, *De sententia Iacobi apostoli*, cap. II, 4 reporta la frase «qui unam virtutem habet, omnes habet; et qui unam non habet, nullam habet?» (GOLDBACHER, «Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latino-rum», XLIV, Viena 1904, 591, lín. 11-12). La frase fou repetida en les escoles medievals i així, per exemple, ALÀ DE LILLA dedica tot un article del seu *De virtutibus et vitiis et de donis Spiritus Sancti* a esbrinar si «qui habet unam habet omnes», tal com hom pot veure en Odon LOTTIN, *Le traité d'Alain de Lille sur les vertus, les vices et les dons du Saint-Esprit*, dins *Psychologie et Morale aux XIIe et XIIIe siècles*. Tome VI. *Problèmes d'Histoire Littéraire de 1160 à 1300*, Gembloux, J. Duculot éditeur 1960, 45-92, en particular 47, lín. 16-17 i 66-68; i a 67, lín. 35-36 sentència: «Qui habet unam virtutem habet omnes in habitu, quod non in usu, ut referatur ad mentis habitum, non ad usum». FELIP EL CANCELLER, també repeteix el principi i el discuteix en *Summa de bono*, ed. Nicolai WICKI (Corpus Philosophorum Medii Aevi. Opera Philosophica Mediae Aetatis Selecta II), Berna, Francke Verlag 1985, 1069, lín. 22 ss. Altres «autoritats»: sant JERONI, *In Isaiam*, 15,26 i 6, 16 (PL 24, París 1845, col. 558 C i 246 A); i sant AGUSTÍ D'HIPONA, *Tractatus in Ioannem*, 83, 3 (PL 35, París 1902, col. 1846).

794 «Virtut granesa» és la lectura unànime dels dos textos catalans; el text llatí acabat de transcriure diu «virtutis cum magnitudine»; entre les dues paraules, doncs, s'hi ha d'entendre un «ab», com en el text llatí, o un «e» com en la línia següent.

796-799 Remarquem que aquest principi, potser formulable amb la següent proporció: «Les dignitats s'identifiquen en Déu les unes amb les altres com les virtuts ho fan en l'home virtuós», proporciona arrelament i per tant consistència metafísica a la doctrina del mutu enfortiment de les virtuts. Vegeu, de més a més, el text de les línies 1056-1062.

contrarietat, que les obres de Antechrist auran contra la granea qui's cové als actus de les set virtuts damunt dites, qui són actus de les dignitats divines en obre extrínseca, per tal que home per virtuts vengua a la divinal benahuÿrança.

De la granesa de fe

800

Tot lo maior actu de fe és a home creure en la unitat e trenitat e encarnació de Déu e en los altres articles e en los sacraments e manaments, qui a la sancta fe cathòlica se convenen. On, com Antechrist sia pus contrari al maior actu de fe que al menor, per ço cor fe és pus gran virtut en maior actu que en menor, per açò en la maior concordança de granesa de fe porà hom confondre a Antechrist les errós que't dirà contra la majoritat de fe. En la qual majoritat farà [f. CCXLVII^a] Antechrist contrari a la majoritat dels [actus] de les dignitats divines, volent Antechrist enclinar los hòmens a fe menor sens forma contra fe maior avent regularitat e for-

810

.VII. | damunt M demunt | qui M que 798 les M las | divines M divinas | home M hom 799 vengua M vengua | benahuÿrança M beneventurança
801 tot S om | creure M crèurer | e M y 802 e... e... e... e M y... y... y...
y | de Déu S om 803 qui a S om | se convenen S om | com M con 803-804
Antechrist M Antichrist 805 en S add suo | per açò S om 806 porà hom confondre
S confundende sunt 806-807 Antechrist M Antichrist 807 dirà S opponet | contra
S om 808 farà... contrari S contrariabitur 809 actus CM om S actuum | Antechrist
M Antichrist S *praeit* ipse | volent S affectans | Antechrist M Antichrist S om 810
forma S foran | avent M havent | regularitat S regulam | e M y 811 e S enim
| Antechrist M Antichrist S om | volrà S conabitur | destruyr M destruyr | actu
S actibus 812 enteniment fals e (M y) fantàstich (M fantàsticx) S fantasticorum intel-
lectuum hominum | per S in | falça M falçe S falsis | ymaginació e (M imaginació y)
il·lusió S ymaginationibus et illusionibus 812-813 enclinant S declinans 813 Antechrist

801-821 *Gentil* (OE I, 1096/I-II) 801-803. Cf. *Symbolum 'Quicumque'*, D/S 75-76, quant a unitat, trinitat, encarnació i articles; *Doctrina, pròleg* 40, línies 23-26 803 sobre els manaments, Cf. *Gentil* (1079/I) 814-816 Cf. *Gentil* (OE I, 1090/I-II)

801-802 Des del començament de la seva activitat literària, Lull coneix els catorze articles de la fe cristiana, que hom pot veure en el *Gentil* (OE I, 1090/I) i, no cal dir, en *Doctrina*.

808 «Farà... contrari». Les dues còpies catalanes coincideixen en el «farà»; el text llatí diu «contrariabitur», cosa que encaixaria amb «serà... contrari».

809 «Actus». La lectura dels dos textos catalans «dels de les» resulta ben completada i clarificada amb el llatí «majoritati actuum».

811-814 Vegeu més avall el text de les línies 1014-1054.

ma. E per falçes miracles, Antechrist volrà destruyr fe en actu de enteniment fals e fantàstich per falça ymaginació e il·lusió, enclinant Antechrist ab falçes miracles l'enteniment dels hòmens a actu sensual contra actu intel·lectual. E cor fe és creada en home en
 815 quant enteniment en esta present vida no pot ten bé bastar a entendre les coses intel·lectuals com les sensuais; e cor Antechrist enclinarà a minorància l'enteniment dels hòmens pus fortment en les coses intel·lectuals que en les sensuais, e fe sia maior e pus noble en sobrepuyar l'enteniment qui entén les intel·lectualitats que l'enteniment qui entén les sensualitats, per açò Antechrist serà contra
 820 la majoritat de fe.

De la granesa de sperança

Esperança qui spera en ten gran granea que engendre Déu e d'on ysca Déu en bonesa, eternitat, etcètera, e quella granesa sia un Déu
 825 tan solament, [f. CCXLVII^b] avent infinida granea en bonesa, eternitat, etcètera, no pora ésser maior en son actu. E esperança

---

M Antichrist S om 813 Antechrist M Antichrist S om | ab M in *add* suis 814 sensual S spiritual | e S unde | home S hominibus 814-815 en quant S ad hoc quod 815 esta S om 816 com M con S quantum | sensuais M coses spirituais | Antechrist M Antichrist S *praet* ipse 817 minorància S ignorantiam | fortment M fortemente S vehementius 818 sensuais M spirituais | e M om | fe sia maior e pus noble S existente fide excellentius 819 sobrepuyar l'enteniment qui (M que) entén S om 820 sensualitats M spiritualitats | Antechrist M Antichrist
 823 qui M que | en ten CM entén S in tanta | engendre M engentra | e M y 824 ysca M isca | un C .i. 827 e (s'espera) M v 828 e M y 829 obre M

823-836 La traducció llatina ha reelaborat tot el paràgraf, amb aquest resultat: «Spes, qua speratur in tanta magnitudine quanta est ipsamet qua Deus Deum generat, unde procedit Deus in infinitate, magnitudine bonitatis, eternitatis, etc., gignente et genito et procedente, existente uno Deo tantum in ipsa infinita magnitudine bonitatis, eternitatis, etc., non potest esse maior in actu suo. Atque spes qua speratur in eo, qui Deus voluit esse homo et qui voluit se hominem ut homo mori propter maiorem actionem divinitatis in sua humanitate et passione humanitatis sub sua divinitate, procedente inde maius parcere misericordie ad homines non potest esse maior in aliquo opere intrinseco, quod Deus agat. Cum ergo spes sit maior secundum hec antedicta nec ultra possit in aliquo alio esse maior nec equalis contra predicta, in hoc quidem maiori actu spei patebunt manifeste errores Antechristi contra magnitudinem spei, ipso declinante homines ad minorem actum spei contra maiorem», Clm. 10497, f. 171^a.

823 «Engendre Déu». El text llatí ajuda a clarificar, si més no, el text català: «...quanta est ipsamet qua Deus Deum generat...», cosa que donaria: «Esperança qui spera en ten gran granea com és aquella mateixa amb la qual Déu engendre Déu».

827 Potser caldria llegir així el final d'aquesta línia: «...e <que> Déu ha volgut...».

qui's confia e s'espera en Déu, qui vol ésser home e Déu, ha volgut que aquell home sia mort per recrear home e per perdonar a home, no pot ésser maior en nul·la obre que Déus puscha fer en home. On, com speranza pusqua ésser maior segons los començaments demunt dits e no puscha ésser maior [ne] agual contra los començaments demunt dits, per açò en lo maior actu de speranza seran demostrades les errós que Antechrist dirà contra speranza, enclinant Antechrist los hòmens a menor actu de speranza contra maior, per tal que per menor actu de speranza sia pus contrari a esperança, qui és actu de les divines dignitats per creació. 830 835

De la granesa de caritat

Actu de caritat és gran en granesa d'àbit de fe, speranza, justícia, prudència, fortitudo, temprança e 'e converso'. E açò és per la concordança de les virtuts. E per ço que actu de caritat ha maior concordança ab granesa en caritat que en [f. CCXLVII^e] fe, speranza, etcètera, fonch matèria e àbits com en llur granea de potència e àbit caritat puscha haver son actu. E per açò, com caritat à son pur actu, adonchs particularment les altres virtuts per a b universalment e comuna són llurs àbits un actu unit ab actu de caritat. E 840 845

---

obra 830 com M con 831 e M y | ne CM en S nec 832 en M que | speranza C speraça 833 i 834 Antechrist M Antichrist 834-836 per tal que... per creació S om 835 de speranza M desperança | sia pus contrari a esperança M om

838 és CM en S est 839 e M y | converso M contra | e açò és S om 840 virtus S earum | e (M y) per ço S et ratio quare 841 ab S om | en S om | en S om 842 etcètera S add constat in hoc quod fides, spes, etc. | fonch M fonchs S sunt | e M y | àbits M hàbits 842-843 com (M con) en llur granea de potència (M poder) e (M y) àbit caritat S per quos caritas in earum magnitudine de potentia et habitu 843 puscha haver S habeat | com M con 845 e comuna M y comunement | un C .I.

843-850 Aquesta part central del paràgraf resultà diferent en la reelaboració de la traducció llatina i diu així: «Et ideo, cum caritas pure constat actu, tunc ceterae virtutes sunt unus actus habitualis vel unus habitus actualis, de quo caritatis actus vivit. Et quoniam caritas tunc particulariter obtinet suum actum, habet ideo finalem intentionem et tunc ceterae virtutes sunt eidem medium, per quod ipsa caritas movetur ad actum finalem de principio usque ad finem, ut in ipsa caritate suos actus concordet maioritati et in ceteris virtutibus minoritati», Clm. 10497, f. 171^a.

844 «Per ab». Aquesta és la lectura certa dels dos exemplars catalans. El text llatí, acabat de transcriure, és diàfan: «...ceterae virtutes sunt unus actus habitualis vel unus habitus actualis, de quo caritatis actus vivit...». L'única cosa que se m'acut a fi d'atribuir un sentit coherent al sintagma català, és la d'entendre «ab» en sentit de «beceroles» o d'«a. b. c.». És simple hipòtesi.

cor caritat particularment ha son actu a la final entenció e la obra de les altres virtuts li són mijà, per lo qual caritat se mou a la final entenció del començament tro a la fi, per açò en caritat actu caritatiu ha concordança ab majoritat e les altres virtuts ab minoritat se concorden, e açò relativament; e açò matex se converteix en les altres virtuts. On com açò sia anaxí, donchs segons la retgla e la ordinació demunt dita de caritat e son actu, porà hom temp[er]ar Antechrist en aquelles coses, en les quals serà contrari a la majoritat del actu de caritat e de la universalitat del actu de les altres virtuts subiectes a caritat, segons que demunt és significat. E cor los actus de les divines dignitats no sien [f. CCXLVII^d] contraris a la granea de caritat, per açò Antechrist, qui en caritat serà contrari a les dignitats de Déu, pot ésser reprès en ço que serà contra la granesa de caritat e son actu.

860 *De la granesa de justícia*

Tant és gran la coniuñció e la concordança que iustícia ha ab fe, sperança e caritat, prudència, fortitudo, temprança, que hon pus justícia justifica l'actu de fe, sperança, caritat, etcètera, pus fortment crex e muntiplica justícia son actu en fe, sperança, etcètera. On, com açò sia anaxí, donchs Antechrist qui serà home maligne iniust, s'esforçarà a destruyr la granesa de justícia destruent los

| e M y 846 entenció M intenció | e M y 847 lo M la 848 començament S començament 849 e M y | minoritat M minoritat 850 e... e M y... y | e (açò) S om | matex S add etiam quod dictum est de caritate | se converteix S constat 850-851 en les altres virtuts S de unaquaque aliarum existente particulariter actu 851 On com (M con) açò sia anaxí S om | la S hanc 852 demunt S om | caritat S add et aliarum virtutum | e (M y) son actu S om | temptar CM temprar S temptari 852-853 Antechrist M Antichrist 854 actu S actuum | e M y | e de la universalitat del actu S om 854-855 subiectes a caritat, segons que demunt és significat S secundum predictam habitudinem mutuam virtutum 856 sien S sunt 857 de S add actu | caritat S add sed concordet | Antechrist M Antichrist | qui M que 857-859 per açò... e son actu S potius poterit Antechristum reprehendi in hiis, in quibus adversabitur magnitudini caritatis et actus illius 859 e M y

861 és gran M gran és | coniuñció M coniuñció | e M y 862 e M y | prudència, fortitudo, temprança S etc. 862-863 hon (M hom)pus S in quantum... plus 863 caritat S om 864 fortment M fortment S tanto vehementius | e M y | muntiplica M multiplica 865 On com (M con) açò sia anaxí (M anaxís) S om | donchs S et ideo | Antechrist M Antichrist | qui (M que) serà S om 866 iniust S praeit et | destruyr M destruyr 868 e M y | segons C segens S ut 869 demunt S om | en CM

852 «Temprar» és en les dues còpies catalanes «temprar»; però els «temprar» de les línies 880 o 800 i el llatí «temptare» justifiquen l'opció a favor de «temprar».

actus de fe, sperança, caritat, etcètera. E cor ses obres seran contràries a la granesa que justícia pot haver e és ordenada ha aver, segons que demunt és dit, per açò en les obres d'Antichrist serà significada injúria, la qual és impossíbol ésser en Déu, per la qual impossibilitat Antechrist se significarà ésser no Déu, ia sia açò que ell digua si matex ésser Déu. 870

De la granesa de prudència

[f. CCXLVIII^a] Granesa de prudència és segons potència de [memòria], volentat e enteniment en àbit e actu de si matexa e de les altres virtuts. E per açò prudència és [jutjada] ésser gran segons la granea de son actu, segons la qual és gran en la universalitat de les altres virtuts a ella subiectes en la actualitat de sa obra; e cor Antechrist serà contra prudència en ço que enclinarà prudència en los hòmens a menoritat, per açò porà hom temptar Antechrist ab la granea de prudència. E porà·l hom rependre, en quant destruyrà prudència en los hòmens destruent maioritat en ella e en les altres virtuts, per les quals e ab les quals e en les quals prudència crex 880

---

es | Antichrist S *praeit ipse* 870 ésser S *om* 871-872 ia sia açò... ésser Déu S *quavis se esse Deum dicat*

874 és segons S *constat in* 875 memòria CM menoritat S *memorie* | e M y | e (actu) M y S *add* in 876 jutjada CM viciada S *iudicatur* | ésser S *om* | segons S in 876 segons la qual S *per quem* | és S *ipsa consistit* | universalitat S *universitate* 878 les M las | a ella S *eidem* | sa M se | e M y 879 Antechrist M Antichrist | serà M *sarà* S *consurget* | en ço que S *enim* | enclinarà S *declinabit* 880 per açò S *quo circa* | Antechrist M Antichrist | ab S in 881 E porà·l hom rependre (M *repandre*) S *om* | en quant S *cum* | destruyrà M *destruirà* 882 destruent S *confundens* | e M y 883 les M las | e (M y) ab les quals S *om* | crex S *auget* 884 e M y | en M que | anaxí M *enaxís* | com M *con* 884-886 Cor anaxí (M *enaxís*)... potència racional S *nam sicut memoria auget suum actum in nobilitate et virtute intellec-*

---

874 Llull dóna aquesta definició de 'prudència' en el *Gentil* (OE I, 1104/II): «Prudència és elegir major bé e esquivar major mal...»; i també aquesta: «Prudència és libetat de coratge, qui sap e vol elegir bé e esquivar mal, o elegir major bé o esquivar menor mal...». (OE I, 1064-1065).

875 «Memòria». Els dos manuscrits catalans coincideixen en «menoritat»; el llatí, en canvi, posa «memorie», concepte que encaixa amb l'enumeració de les potències de l'ànima, raó que em fa decantar per la lectura del text llatí.

876 «Jutjada» és en els dos exemplars catalans «viciada»; però: a) la facilitat amb la qual els tres traços inicials poden ésser llegits «iu-» o bé «vi-» i amb la qual la «c» es pot confondre amb una «t» en els manuscrits medievals; b) la coherència del sentit (¿Com resultaria gran la prudència justament pel fet d'ésser viciada?); i c) el fet que el llatí digui «iudicatur» m'han inclinat a «jutjada».

885 e multiplica son actu en granesa. Cor, anaxí com en animal potència
vegetable crex la utilitat en la nobilitat de la potència sensitiva
e la sensitiva crex sa virtut en la nobilitat de la potència racional,
enaxí prudència crex son actu en la nobilitat de fe, sperança, etcètera,
890 contra la qual nobilitat [f. CCXLVIII^b] serà Antechrist a destruir
granesa en la prudència dels hòmens, per tal que aquells induga
en error, per la qual los faça ignorar Déu e la incarnació de nostre
senyor Déu Jhesuchrist e que los hòmens erren en ell en lo lloch
de Jhesuchrist, avents actus de vicis contraris <a> virtuts, per
los quals significarà si matex ésser no Déu ni amador de virtuts.

De la granesa de fortitudo

895 En força de fe, sperança, caritat, justícia, prudència, tempraça,
és actu de fortitudo. E segons que en les virtuts és força gran, se
seguex que fortitudo e granesa aien concordança. On, com açò sie
anaxí, donchs segons los començaments de fortitudo demunt dits
pot ésser temptat Antechrist en ço que serà contrari als demunt dits
900 començaments. Cor ab forces sensuais destruirà e delirà fortitudo
en los hòmens destruent en aquells fe, sperança, caritat, justícia,

---

tus et intellectus suum actum in virtute et nobilitate voluntatis et e converso 886 sa M la
| racional M personal 887 enaxí M enaxís | crex S auget | nobilitat S magnitudi-
ne 888 nobilitat S magnitudinem | serà S consistet | Antechrist M Antichrist S *add*
ut dictum est 888-889 a destruir (M destruir) granesa en la prudència dels hòmens S *om*
889 aquells S homines 889-890 induga M indugua 890 error S errores | per la qual
los faça S *om* 891 nostre S *om* | Déu S *om* | Jhesuchrist M Jesuchrist 891-892
e que... a virtuts S *om* 892 lloch M lloex | Jhesuchrist M Jesuchrist | vicis M molts
| a C e M y 892-893 los quals S quod 893 matex S *om* | ni amador de virtuts
S *om*

895 caritat S *add* etc. | justícia, prudència, tempraça S *om* 896 és S consistit
| e M y | les M las | virtuts S *praeit* ipsis | és S consistit 897 que S *om*
| e M y | aien S *om* | concordança M concordància 898 anaxí M anaxís 898-899
donchs segons los començaments de fortitudo demunt dits pot ésser S *om* 899 temptat S
patet temptari | Antechrist M Antichrist | serà contrari S opponet | demunt dits S
istis 900 començaments C comencaments | ab C *int lin corr* a *canc* | forces S forti-
tudine | sensuais M spirituais | destruirà M destruirà | e M y | fortitudo S *praeit*
hanc *add* intellectualem 901 destruent S *add* fidem | sperança S *add* etc. | 901-

---

891 «Erren» té a favor seu el testimoniatge de les dues còpies catalanes i ací el text
llatí s'ha saltat dues línies del català. Però «erren» podria ésser una mala lectura de
«creen»; la confusió entre «e» i «c» i entre «r» i «e» pot ésser molt fàcil en textos manus-
crits.

895 «Força» és substantiu, no adverbi.

902 «Són». Els dos textos catalans s'acorden a llegir «lo». El text llatí, en canvi, diu:

prudència, tempraça, que [són] sement, rajls e branques de forti-
[f. CCXLVIII^c]-tudo, en la qual virtut ha maior e pus noble obre
que en les coses sensuais. Hon, com Déus aie stablits e hordonats
los demunt dits començaments a multiplicar granea en fortitudo e 905
Antechrist destruhirà aquells començaments a multiplicar granesa
en lo contrari de fortitudo, per açò porà ésser reprès Antechrist en
ço que's feynerà'n ésser Déu, lo qual no és contrari a ssa obra mate-
xa ni desama granesa en fortitudo ni en les altres virtuts. Car, si ho
feye, serie contrari a la granesa de sa bonesa, eternitat, poder, etcète- 910
ra, e açò és inconvenient.

De la granesa de tempraça

Tempraça és virtut enmig de dues estremitats contràries als ac-
tus de fe, sperança, caritat, justícia, prudència, fortitudo. En la gra-
nesa dels quals actus e en l'uniment e aiustament la una en l'altre 915
e ensemps és multiplicada la granesa de tempraça, en la qual serà
a'ntechrist contrària. Cor tants seran los dons [f. CCXLVIII^d] que

---

902 caritat, justícia, prudència, tempraça S om 902 són CM lo S sunt | rajls M
raïls | e M y 902-903 fortitudo C fortitudo 903 qual S quibus | e M y 904
sensuais M spirituals | hon S ergo | com Déus C corr deus *canc* -n- M cad un
| aie stablits (M stablits) S ordinaverit | e M y 905 e M y 906 Antechrist M
Antichrist 907-908 en ço que S cum 908 feynerà'n M feirà'n S finget | no és S
impossibile est esse 909 ni desama (C corr desema) S om 909 ni en C nien M men
909-911 Car, si ho feye (M feia)... e (M y) açò és inconvenient S ne sit contra magnitudinem
sue sapientie, voluntatis, bonitatis, etc. 910 la C *seq* bor *canc*

912 granesa C corr bonesa
913 de C *seq* III *canc* | contràries M contraris S *praeit* existens 914 caritat S *add*
etc. | justícia, prudència, fortitudo S om 915 e (aiustament) M y | una C .I^a. 916
e M y | serà M seria 917 Antechrist M Antichrist | tants M *corr lect dub* tantest
S tanta 918 derà S impendet | e M y | miracles S *praeit* illius | que ferà S
om 919 sensuais M spirituals | gran S *add* etiam | serà S om | la M lo C *seq*
de *canc* | que's (M de que's) hòmens hauran S quem inferet hominibus | da (M de)

---

913 La definició de tempraça ja es troba almenys dues vegades en *Gentil* (OE I, 1065/I i 1128/II)

«...que sunt semina, radices et rami...»; l'original, doncs, devia tenir una «s-» inicial llarga, confosa amb «l-».

907-908 El lector pot veure més avall el text de les línies 953 i ss.

914-917 La traducció llatina diu: «In quorum scilicet actuum magnitudine et coniunctione unius in alterum insimul multiplicatur temperantie magnitudo, cui adversatur Antechristus».

- derà dels béns temporals e ten grans seran los miracles que ferà en les coses sensuais e ten gran serà la temor que·ls hòmens hauran da ell, que temprança destruyrà en lo mig dels strems, multiplicant en aquells granesa e multiplicant en temprança menoritat. E per çò en fe serà destruyda crehença e l'esperança spera[r] e en caritat amar. E justícia no porà justificar, ne prudència conèxer la causa per son effectu ni fortitudo no porà ésser contra gola, luxúria, avarícia, et cètera. E per açò, Antichrist, destruent temprança en les altres virtuts e les altres virtuts en teprança, damostrarà a il·luminat enteniment forts, justs, gran en actu de caritat e de sperança, que no és Déu, lo qual enteniment en les falçes obres d'Antichrist pora·n aver conexença molt gran de Déu.
- E per les set virtuts demunt dites havem significada la art e la manera per la qual hom porà, de aquelles virtuts, fer començaments a destruyr a·ntichrist les falçes errós que sembrarà e les falçes opini-[f. CCXLVIII^a]-ons, en què metrà los hòmens. Cor, destruhint Antechrist granesa en los començaments, ab los quals los hòmens són aperellats a venir a perpetual glòria, serà Antechrist causa

ell S *om* 920 que S quod *add* eorum | destruyrà M destruirà 921 granesa S *dis-*
temperantiam | e (M y) multiplicant en temprança menoritat S *om* 922 serà M *seria*
 | destruyda M destruyda | crehença S *credere* | e M y S *add* in | sperar C *sperat*
 M *spiritualitat* S *sperare* | e M y S *nec* 923 no S *om* | porà justificar S *iustificabit*
add in hominibus 923-924 la causa per son effectu S *om* 924 porà ésser S *erit* | gola,
 luxúria, avarícia S *vitia* 925 e (M y) per açò S *quocirca* | Antichrist M *Anticrist* S *om*
 | destruent S *destruet* 926 e les altres virtuts en teprança (M *temprança*) S *et e converso*
 | damostrarà S *unde patebit* 927 gran en actu de caritat e (M y) de sperança S *in magnitu-*
dine fidei, spei et caritatis | que S *add* illum perfidum 928-929 lo qual... de Déu S *ymo*
 in eius falsis operibus se manifestabit in opposito *cognitio magna Dei* 929 conexença M *conex-*
 ença | gran M *grans*

930 e M y S *om* | set C .VII. 931 hom C *lect dub* home | aquelles M *corr*
 aquells 931-933 per la qual... los hòmens S *destruendi falsos errores Antechristi, quibus co-*
nabitur hominum privare virtutes 932 destruyr M *destruir* | e M y 933-934 destruhint
 M *destruent* 934 Antechrist M *Antichrist* | començaments S *add* antedictis virtutum
 | ab los quals S *per* que 934-935 hòmens S *iusti* 935 aperellats S *vocati* | a venir

917-918 Cf. més avall el text de les línies 1055-1086.

918-919 Vegeu més avall el text de les línies 1014-1054.

919-920 El lector pot veure més avall el text de les línies 1114-1149.

922 «Sperar». C diu «sperat», M «spiritualitat»: la divergència manifesta la incertesa de la lectura; el text llatí és clarificador: «in spe sperare», en coherència amb els actes de creure i d'estimar dels quals parla el context.

926-927 «Il·luminat enteniment» potser hauria d'anar en plural, igual com en la traducció llatina.

932-933 Vegeu més avall el text de les línies 953 i ss.

en multiplicar granea en los set peccats mortals, qui són carrera de perdurable dampnació. E cor aytal obre sia contrària a la obre de Déu e sia contràri a obra que nostre senyor Jhesuchrist hach en lo món, per açò en les obres matexes d'Antichrist serà significat que ell no serà Déu.

940

De la segona destincció

Aquesta destincció és de les obres que Antechrist ferà en aquest món, les quals seran sots moltes spècies. Mas nós breument [sots] poques spècies recomtarem algunes obres d'Antichrist, per tal que pus abreuïadament signifiquem la manera, segons la qual porà és-

945

S om | a M ab | glòria M gràcia | Antechrist M Antichrist 936 set C .VII.
 | peccats S vitiis | qui M que | són S om | carrera S tramites 937 aytal M
 aital S istud | sia S erit C seq ali *canc* 938 sia contrària S om | obra S *praeit*
 illi | nostre S om | Jhesuchrist M Jesuchrist | hach M hax S *prosecutus est* 939
 matexes M matexas | d' S om | serà significat S manifestabit 940 serà S esse
 941 De S om | segona S *praeit* incipit | destincció C *corr* destrucció M distinció
 942-943 Aquesta... les quals S Antechristi gesta seu opera 942 destincció M distinció
 | Antechrist M Antichrist 943 seran S consistent | mas M mes S autem | breu-
 ment S om | sots CM om S sub 944 recomtarem M recontarem | algunes obres
 S aliquam illarum | d'Antichrist S om 945 abreuïadament M abreuïadament | signi-

946-947 *Doctrina* 230-231, línies 12-17

938 Cf. més avall el text de les línies 1503-1513.

942-943 ADSO DERVENSIS, *De ortu et tempore Antichristi* (VERHELST, CC, *Continuatio Mediaevalis* XLV, Turnholt, Brepols 1976, 24-25, línies 61-85) resumeix així les múltiples obres d'Anticrist, que jo reduexo a les formulacions bàsiques: «Reges et principes primum ad se converteret, deinde per illos ceteros populos... prius destruet que Dominus illustravit... per universum orbem nuncios mittet et praedicatores suos... Faciet quoque signa multa et miracula magna... Excitabit persecutionem sub omni celo supra christianos et omnes electos. Eriget enim se contra fideles tribus modis, id est, terrore, muneribus et miraculis. Dabit in se credentibus auri et argenti copias. Quos vero non poterit muneribus corrumpere, superabit terrore. Quos autem terrore non poterit, signis et miraculis seducere temptabit. Quos nec signis poterit, in conspectu omnium miserabili morte cruciatos crudeliter necabit». JACOBUS DE BENEVENTO, *De adventu et statu et vita Antichristi*, dins Sancti THOMAE AQUINATIS, *Opera omnia*, XXVIII, París, Vivès 1875, 620-625, exposa la múltiple activitat de l'Anticrist en tres seccions: engan-yifes per a atreure's els jueus, els pagans i els cristians i passa revista a l'impacte que causaran en les diverses classes socials.

943 «Sots» manca en les dues còpies catalanes, però es troba en la traducció llatina, «sub» i encaixa amb la correcció gramatical.

ser reprès Antichrist en les obres, les quals [són]: <falses> rahons, miracles, dons e promitaments, turments. Per aquelles sinc spècies d'obre maiorment s'esforçarà Antechrist a metre error en lo món. [f. CCXLVIII^b] On nós, per amor d'açò, volem aquestes obres
 950 aportar a inconvenient, segons que antesedent cové, los començaments d'on avem tractat en la primera distinció.

De les falçes rahons que Antechrist dirà

Esforsar s'à Antechrist a provar per demostracions ell ésser

---

fiquem M signifiquen | segons S per 946 obres S *praeit* suis | són C fon M fou
 S sunt *add* iste | falses C altres M altes S *om* | rahons M *add* a 947 e M y
 | promitaments M por molts S promissa *add* et | aquelles M aquells S has *add* enim
 | sinc C *corr* sinq M singulars 948 s'esforçarà M s'esforçarà | Antechrist M Antichrist
 S iste perfidus | a metre error en lo món S mundum pervertere in errorem 949 nós
 S *om* | per amor d'açò S *om* | volem S nitetur 950 antesedent S *add* esse 950-
 951 començaments M comencaments S *praeit* illa (principia) 951 d'on S de quibus |
 distinció M distinció C *seq* de les fal *canc*
 952 que Antechrist (M Antichrist) dirà S *om*
 953 esforsar M sforsar | Antechrist M Antichrist | a provar per demostracions S de-

---

954-955 *Contemplació*, cap. CLIV, 22 (OE II, 446/1) 963-968 ARISTOTELES LATINUS, *Analytica posteriora. Translationes Iacobi, Anonymi sive Ioannis', Gerardi et recensio Guillelmi de Moerbeka*. Ediderunt Laurentius MINIO-PALUELLO et Bernardus G. DOD (Aristoteles Latinus IV, 1-4), Bruges-París, Desclée De Brouwer 1968, 129, línies 27-31: «Hic igitur sillogismus non propter quid, sed quia est... Evenit autem et per alterum monstrari alterum, et erit propter quid demonstratio...»

---

946 «Són falses». Les dues còpies catalanes són testimonis d'inseguretat textual: C «fon altres», M «fou altes». La traducció llatina diu «sunt iste»; per tant, el «són» encaixa amb el text llatí i amb la coherència textual; en la paraula següent, l'opció a favor de «falses» no s'allunya gaire d'«altres/altes» i encaixa amb la qualificació de «falses» que acompanya les «raons d'Antichrist» des del començament del tractat (línia 17) fins al seu acabament (línies 950, 958, 995, 998, 1556).

946-947 L'ordre d'aquestes activitats és formulat diversament en els *Començaments de doctrina pueril*, cap. XCVI: «...farà falsament miracles, e prometrà grans dons, darà dels béns temporals... Grans menasses e grans morts farà a aquels qui no'l creuran ne l'obeyran, e forts rahons e semblances darà...» (SCHIB, «Els Nostres Clàssics» 104, Barcelona 1972, 230-231, línies 12-17).

950-952 Hom pot veure més amunt el text de les línies 29-34 i més avall el de les línies 970-971 i 998-1012.

952-1012 Ultra tot això, segons el mateix Lull en el tractat que ens ocupa, l'Antichrist també dirà raons falses contra l'Encarnació (línies 454-456).

953-954 L'afirmació inicial d'aquest paràgraf completa, però també ha d'ésser completada amb la també inicial del capítol XCVI de *Doctrina*, en el sentit que, essent home carnal tramès en aquest món pel dimoni, pretindrà fer-se passar per Déu.

Déus. La qual probació és impossíbol, cor demostració no's pot fer
 sinó de coses veres. Mas per la gràcia e subtileza que serà an Antechrist per obre de sperit maligne farà semblant a las jènts que sia
 demostració so que no ho serà. Hon, per açò, la doctrina d'est libre
 ensenya com les falces rahons, que Antechrist fayerà ésser demonstra-
 tions, hom destrua per les tres spècies de demostració, segons que
 és significat en los començaments d'on és la primera distinció. Cor
 una spècie de demostració és demostrar la unitat de Déu per actu
 de eguals dignitats divines e demostrar per elles la sancta trinitat
 en los actus de les divi-[f. CCXLVIII^c]-nes dignitats. Altre demost-
 ració és com per causa és demostrat l'effectu, segons que encarna-
 ció és demostrada per l'actu de les divines dignitats. Altre demost-
 ració és demostrar la causa per l'effectu, so és a sseber, demostrar
 l'actu transitiu de les divines dignitats per encarnació e demostrar
 encarnació per l'actu de les virtuts creades.

On, com açò sia anaxí, donchs per estes tres spècies de demos-

---

mostrate 954 probació S demonstratio | impossíbol M impossible 954-955 no's pot fer
 sinó de coses veres S est tantum demonstratio vera 955 mas M mes | gràcia M gran S
 maximam | e M y | que serà S om | an M en 955-956 Antechrist M Antichrist
 S sui 956 per obre M pobre | que sia S om 957 que S om | hon M hom S
 om 958 ensenya S innuit | com M con | falces M falces | Antechrist M Antich-
 rist | fayerà C corr fayerà canc -h- M fairà 958-959 com les falces rahons... ésser de-
 monstrations S falsitatem demonstrationis Antechristi 959 hom (M hon) destrua S manifesta-
 re | segons que S velut 960 és significat S denotatur | en S add ipsi | d'on S
 ex quibus | és M seq per canc | distinció M distinció 962 eguals M aguals canc
 aguls | e M y 963 les M las | 963-964 demostració S demonstrationis species 964
 com M con 967 e M y
 969 com (M con) açò sia anaxí (M anaxís), donchs S om | tres C 3es 970 pot S

960-968 Aquestes línies presenten com una síntesi de tota la primera distinció del nostre tractat. La primera forma de demostració val per a les seves parts primera i segona; la segona forma de demostració val per a la tercera i la tercera forma per a la quarta.

963-968 Si hom es fixa en l'aparat de fonts, s'adonarà que hi és assenyalada la font en els *Analytica posteriora* d'Aristòtil, d'on rebé la doctrina tota l'escola medieval, la qual la concentrà en les dues denominacions de «propter quid» (= prova de causa a efecte) i de «quia» (= prova d'efecte a causa). En canvi, no hi ha font igual per a la primera forma de demostració, en relació a la qual Ramon Llull estava segur d'haver proposat un «novus modus demonstrandi», per dir-ho amb el títol d'un posterior llibre seu.

965-968 Vegeu el text de les línies 1294-1295.

966-968 La traducció llatina corresponent diu així: «...unitatem Dei et beatissimam eius trinitatem per equiparantiam divinarum dignitatum et actuum earum et ista demonstratione demonstrantur actus divinarum dignitatum per ipsam incarnationem Dei et ipsa incarnatio per actus virtutum creaturarum».

- 970 tració pot ésser reprès Antechrist qua <n>tra los falços arguments que farà contra la conseqüència dels primers comensaments, hon se formen veres demostrations, segons la *Art abreuiada de trobar veritat*. Alguna congruïtat donarà Antechrist a les paraules per algun actu de una dignitat divina o de virtut creada o per alguna obra natural. E aquella congruïtat serà representada a l'umà enteniment per falça ymaginació, per la qual [farà] l'enteniment fantàstich aver son actu desviat de veritat, per ço com ten solament pren objecte l'actu de una dig-[f. CCXLVIII^d]-nitat o virtut o obra natural tan solament.
- 980 Axí com los sarraïns, qui han enteniment fals e fantàstich, en quant dien que, per rahó de perfecció en poder divinal, homo no pot peccar sens volentat de Déu. E axí com aquells qui dien que

---

poterit | Antechrist M Antichrist | quantra CM quatre S in *add* suis | falços C falcos 971 farà S opponet | contra S *om* | hon S ex quibus 972 abreuiada S *om* | de trobar S inventivam 973 congruïtat M congruïtat | Antechrist M l'Antichrist | paraules S *add* suis | algun S unum | una C .I. S alicuius 974 o (per) S *add* etiam 975 e M y S *om* | aquella S ista *add* quidem | congruïtat M congruïtat | serà representada S *add* veritas 976 falça C *seg* opn *canc* | ymaginació M imaginació S *add* aut falsam opinionem vel per obstinationem | farà CM serà S fieri contingit | fantàstich M fantàstichs 976-977 aver son actu desviat de veritat S a veritatis notitia deviare 977-979 per ço com (M con)... solament S *om* 978 una C .I^a.

980 Axí (M Axís) com S Secundum quod patet apud | sarraïns M sarraïns | qui (M que) han enteniment fals e (M y) fantàstich (M fantàstichx) S *om* 981 dien M diem | perfecció M perfectió | homo S nemo 982 e (M y) axí (M axis) com aquells S et secundum etiam quod patet apud quosdam philosophos 983 demostració se fa S demonstrative

---

972-973 *Ars compendiosa inveniendi veritatem* (MOG I, Magúncia 1721 [207])/I-II. «...Haec etiam ars docet proponere quaestiones, et necessariis rationibus eorum dubitationem breviter solvere...»; cf. *ibid.*, 11/II, *De modo II. Disputationis* i 17/II: *Pars II. [Secundae Distinctionis]* 975-978 *Contemplació*, cap. CXc, 21 (OE II, 559/1) 977-979 *Contemplació*, cap. CCCXVI, 27 (OE II, 1012/II)

980-982 *Contemplació*, cap. CCLXXXII, 13; cap. CCCXXII, 16-21; cap. CCCXXVIII, 14; cap. CCCL 8 i 11 (OE II, 868/I-II, 1037-1038, 1067, 1170-1171/I); Cf. *Gentil* (OE I, 1119/I-II) 983-985 Vegeu les indicacions en l'anotació d'aquest aparat a les línies 988-993 984 *Anathematismi contra Originem in Synodo Constantinopolitana*, D/S 410: «Si quis dixerit... creaturas Deo coaeternas esse, anathema sit.»

---

973 «Les paraules» és en llatí «suis sermonibus» i per tant és possible que el text català inicial digués «ses paraules».

976 «Farà» és «serà» en els dos textos catalans, però el llatí corregeix en «fieri»; aquesta solució i la coherència del sentit inclinen a favor del «farà».

982-984 i 988-993 Per a aquesta temàtica hom pot veure l'article de Ruedi IMBACH, *Lulle face aux Averroïstes parisiens*, dins *Raymond Lulle et le Pays d'Oc* (Cahiers de Fanjeaux 22), Tolosa de Llenguadoc, Privat 1987, 261-282.

demostració se fa que·l món sia eternal, dients que no és eternal, en quant crehen que ha haüt començament, et per açò impliquen llurs paraules contradicció. E cor los serreyns no sguarden concordança del actu de justícia e perfecció ab l'actu de poder e de la voluntat de Déu, no <saben> fruyr l'actu de la divina volentat e poder. E cor los naturals affermen lo món ésser eternal per ço que obre natural significa ésser possíbol e no guarden lo inconvenient qui se'n seguirie en los actus de les dignitats divines, per açò erren en ço que dien, affermant lo món ésser eternal segons cors de natura, del qual cors no pot usar natura sens justificat actu de divina justícia en obre natural. On, com açò sia anaxí, donchs per ço que demunt és exemplifi-[f. CCL]-cat és donada doctrina com sia Antechrist reprès en les falçes rahons que dirà en la segona contrarietat ésser entre un actu e altre o en Déu o en virtuts o en natura, la qual con-

983-985 dients que... contradicció S *om* 984 crehen M *seq ch canc* 985 paraules M paraules | contradicció M contradicció | e cor los serreyns (M serrayns) S peccant quidem sarraceni eo quod | no sguarden S ignorant 986 e M y | perfecció M perfectió | ab S et | e M y 987 saben CM fa ben | fruyr M fruir | no saben ... e (M y) poder S *om* 989 possíbol M possible 990 seguirie M seguiria 990-991 per açò erren en ço que dien S et ideo est eorum error manifestus 991 ésser S *om* 991-992 del qual cors S quo 992 justificat C *corr lect dub* justiciant | de divina justícia S bonitatis, magnitudinis, etc. 993 On, com (M con) açò sia anaxí (M anaxís) S *om* 993-994 demunt és exemplificat S dicta sunt 994 donada S *add* exemplariter | Antechrist M Antichrist

985-988 *Contemplació*, cap. CCCXXIX, 21 (OE II, 1073/II); *Vita coaetanea*, 26-27 (HARADA, CC Continuatio Mediaevalis XXXIV, Turnholt, Brepols 1980, 289, línia 375-291, línia 428 i OE I, 45) 988-993 Cf. *Gentil* (OE I, 1078/1-II i 1087/II); *Contemplació*, cap. CLXXVIII, 17-18; cap. CXCVI, 7 i 20 i cap. CCXLV, 9 i 26 (OE II, 517/I, 577/I-II, 579/I, 737/I i 739/I-II) 988-990 *Contemplació*, cap. CLI, 2-7 (OE II, 437/II) 989-990 *Oracions*, 4, 5 (ORL XVIII, 243)

987 «Saben». Les dues còpies catalanes diuen «fa ben»; el text llatí no ha conservat la frase paral·lela; per això l'única raó a favor del canvi és la coherència del sentit. Recordem que el sintagma «saber fuir» es troba, almenys en *Llibre de contemplació en Déu*, cap. CCCXXVI, núm. 26 (OE, II, 1058/II) dins el següent context: «...qui ab les tres potències damunt dites (*memòria, enteniment i voluntat*) vol adorar e contemplar vostra glòria, sàpia fruir ab elles en vostra glòria...»; també sembla paral·lela la frase: «...alegre e pagat per fruir en vostres virtuts...» CCCXLIX, 5 (OE II, 1165/I); i encara: «...consolat en les vostres glorioses virtuts, fruent en aquelles, membrant e entenent e amant...», *ibid.*, 6. Altre ús de «fruir» es pot veure en el mateix llibre, c. CCXXIV, 9 (OE II, 660/I).

988-989 La traducció del fragment entre «E cor... divines» diu així: «Et falluntur naturales in eternitate mundi, eo quod non advertunt ad illos actus, quos divine dignitates habent super naturam et in natura effectus non attingentes ultimum finem quare mundus est».

trarietat és impossíbol, segons los comencaments demuts dits.

Moltes falçes rahons, cavil·lacions e sufismes posarà Antechrist en son libell, les quals poden ésser destruydes per demostracions concordans ab los demunt dits comencaments demostrables. Per la qual demostrabilitat són totes coses a [elles] contràries destruables. E si açò no era anaxí, seguir-s'ia que veritat no's concordàs pus fortment ab demostració ab los pus nobles comencaments que en los menys nobles. E açò és inconvenient e contrari a·ctu de les divines dignitats.

Si Antechrist supposa per fe son adveniment, dient que hom crea ell ésser Déu, dient que son adveniment no's pot donar demostració, cové-li ésser respost segons los inconveniens que's segui-

---

995 falçes C façes | que dirà (C drra) S suis 995-997 en la segona... demuts dits S ex eis namque sequetur contrarietas inter actus dignitatum vel virtutum vel nature. Quod est impossibile, secundum principia supradicta 996 un C .I. | e M y 997 impossíbol M impossible | comencaments C comecaments demuts M demunt

998 moltes M moltas | falçes S falsitatis | e (M y) sufismes S om | Antechrist M Antichrist 999 son libell (M libre) S scriptis suis | destruydes M destruïdas | demostracions S add necessarias 1002 e si açò no era anaxí (M anaxís) S quod, si non 1002-1003 pus fortment (M fortment) S om 1003 ab los pus nobles S necessariorum | que S sed potius 1003-1004 los menys (M menis) nobles S impossibilium 1004 e... e M y... y | inconvenient S manifeste falsum

1006 Antechrist M Antichrist | supposa S suponi dicat | fe S credere | que C seq son adveniment *canc* 1006-1007 dient que hom crea ell ésser Déu S om 1007 dient S affirmans | son S praeit de 1008 cové-li ésser respost S respondendum est ei | inconveniens M inconveniens S impossibilitatem 1009 en S add supra positis 1009-1010

1006 1 Io 2, 18; 2 Thess 2, 4

995 «En la segona» és allò que diuen les dues còpies catalanes. La traducció llatina diu: «...ex eis namque sequetur contrarietas...» i em pregunto si el text original no deia: «on sa seguirà», però no m'atreveixo a afirmar-ho, perquè «en la segona contrarietat» també podria significar «en el context de les contrarietats, de les quals parla la segona distinció».

1000-1001 El fragment que hi ha entre «concordans... destruables», ha estat traduït d'aquesta manera: «concordantibus principiis antedictis demonstratis et demonstrabilibus necessario. Per ipsam enim demonstrationem eorum destructibilia sunt omnia illis contraria».

1001 «Elles». Les dues còpies catalanes coincideixen en «ells los»; la traducció llatina talla el problema: «illis»; la correcció de la frase també demana «elles», que són les demostracions.

1007 «Qu·e». Les dues còpies catalanes coincideixen en aquest punt. La traducció llatina diu: «affirmans de suo adventu demonstrationem dari non posse». Tenim, doncs, una oració d'infinitiu, indicada pel «que» català; i tenim el «de», al qual pot correspondre la «e», entesa, però, com a «a», amb l'equivalència global de «que a son adveniment no es pot donar demostració».

ra en los començaments, si ell era Déu, quantra ls quals és impossíbol ésser son adveniment en natura de Déu. Con, [f. CCL^b] si era 1010
possíbol, seguir-s'ia que en les dignitats divines à lguns actus contraris, e açò és impossíbol.

Dels falços miracles que Antechrist farà

Anaxí com per obra de Sant Sperit en la bonea de Déu fonch 1015
donada virtut a nostre senyor Jhesuchrist com faés miracles a donar
demostració de la perfecció divinal en lo poder, voler de Déu sobre
cós natural, e anaxí per la malícia de les ients, la qual creix tots
iorns en lo món, e per obre de mal sperit, serà donat poder per An-
techrist en fer miracles e endureyr los hòmens harrats, mals, obsti-
nats e peccadors; e que los hòmens justs n'aien maior mèrit per 1020
prudència e per fe en fortitudo, entenents que aquells miracles són
contraris a justícia, veritat, bonesa, perfecció e a les altres divines
dignitats, ab les quals los miracles que fon nostre senyor Jhesuchrist
són concordans; cor aquells se concorden ab los començaments e los

impossíbol M impossible S nulla ratione potest 1010 con S quoniam 1010-1011 si era
possíbol (M possible) S om 1011 seguir-s'ia S add necessariò | divines S add esse
| à lguns S om | actus S add ad invicem 1012 e (M y) açò S quod | és S add
sum(m)e | impossíbol (M impossíbol) S add quare impossibile erit illum esse Deum

1013 falços M falçes | que Antechrist (M Antichrist) farà S om

1014 anaxí M anaxís S sicut | com M con S om | sant M sanct | fonch M
fonchs 1015 nostre S om | Jhesuchrist M Jesuchrist | com S om 1016 divinal S
add actus | poder, voler S potestate et voluntate 1017 e S om | anaxí M anaxís
1017-1018 per la malícia (M malfitia) de les ients (M gents)... lo món S om 1018 e M
y | mal S maligni 1018-1019 Antechrist M Antichrist 1019 en S om | endureyr
M endurir 1019-1020 los hòmens... e (M y) peccadors S peccatorum corda 1020 e que
los hòmens justs S et ad temptandum iustos ut | n'aien M hauran S adquirant 1021
e M y | per S om 1022 contraris S add divine | perfecció M perfectió S add etc.
1022-1023 e (M y) a les altres divines dignitats S om 1023 les C lect dub los M los
| que fon (M fou) nostre senyor Jhesuchrist (M Jesuchrist) S om 1024 són concordans S

1016-1017 Lc 11, 15-22 1018-1019 cf. Mt 24, 24; 2 Thess 2, 9-12 1023-1024
Cf. Mt 8, 1-9, 8

1016 El text de les línies 980-987 ajuda a veure la càrrega teològica continguda en l'expressió «voler, poder de Déu».

1018-1019 «Per Antechrist» pot tenir doble interpretació: «per a = a», o bé «poder de fer miracles per mitjà d'Anticrist».

1020-1024 Vegeu en les línies 811-815 una formulació molt precisa de l'objectiu desencaminador dels falsos miracles. I aquests textos ajuden a entendre les línies 24-27.

1025 miracles que Antechrist ferà són als contraris. E per açò porà hom menyscreure e neguar [f. CCL^c] los falçes miracles, qui a vers començaments necessaris són contraris.

Tres spècies són de miracles. E la primera és en pus alt grau sobre cors de natura que la segona, e la segona que la terça.

1030 La primera spècie és axí com sots forma d'ome ésser Déu, qui ab home sia una persona. E axí com sots forma de pa e vi sagrat sia vera carn e vera sanch d'ome Déu. Aquesta obra és lo maior miracle que Déu pot haver en los actus de ses dignitats sobre cors de natura. E açò és per ço cor lo miracle se fa en natura increada [e creada.] unida la una ab l'altre en ésser una persona.

1035 Segona spècie de miracle és crear res de norrés, axí com Déus, qui creà lo món de no re e creà les ànimes de no re e és creat home de no home e fembre de no fembre; e crear spècies e ressucitar morts e sanar contrets e axí de les altres coses semblans a aquestes.

---

concordarunt 1024-1025 cor aquells... als contraris S om 1025 Antechrist M Antichrist | ferà M farà | porà hom S om 1026 menys (M menis) creure e neguar (M negar) S incredibilia sunt et neganda | falçes S fallentia | miracles S add ipsius Antichristi | qui M que S eo quod | vers S om

1028 e M y S quarum | és S consistit 1029 terça M terçera 1030 axí M axis S om | com S om | sots forma (M foren) S in substantia | ésser Déu S Deum esse hominem | qui M que 1031 home S praeit ipso | sia S existens | una C .I^a. S add eadem numero | axí M axis S iterum | com S om | sots forma (M foren) S in figura et specie | e M y | sagrat S om 1032 e M y 1032-1033 aquesta obra és lo (M la) maior miracle S hec autem miraculi species est illa maior 1034 e açò S quod | lo miracle S hec | se fa S om | increada S add et creata 1035 la una S alia istarum | una C .I^a. | ab S om | una persona S unius persone

1036 de miracle S om | res S esse | norrés M no res S non esse | axí (M axis) com S scilicet | Déus S om 1037 qui M que | món M om; man multo post add lapide script | de C corr ne | e M y | les M las 1037-1039 e creà... a aquestes S animas racionales de nichilo add et mortuos suscitari et cecos illuminari et contractos relevari et cetera hiis (S hius) similia 1038 e... e... e M y... y... y | ressucitar M reussucitar 1039 e... e M y... y | axí M axis | semblans M semblants

---

1030-1039 *Contemplació*, cap. CCCXIX, 14 (OE II, 1023/II); *Oracions*, 5, 2 (ORL XVIII, 244-245) 1030-1031 Cf. *Gentil* (OE I, 1109/II) 1031-1032 *Contemplació*, cap. CLXXII, 25-26 (OE II, 496/1)

1036-1039 *Contemplació*, cap. LX, 8-9 i cap. CLI, 2; cap. CLXXXIV, 11 (OE II, 228/I, 437/I i 537/II)

1025 «Són als contraris» sembla que s'ha de llegir: «són concordants als principis contraris».

1034 «E creada» manca en les dues còpies catalanes. El llatí diu: «in increata natura et creata». D'altra banda és un contrasentit total que a continuació el text parli de la unió d'una natura amb l'altra, si abans només ha parlat d'una natura; cal, doncs, que siguin expressades totes dues.

Terça spècie de miracle és fer il·lusions e feïmens de miracles 1040
per nigromància, axí com los demonis, qui apparen en un temps
matex una [f. CCL^d] cosa, removent-ne altre, per donar significan-
ça que una spècie se transmut soptosament en altre spècie, per fèn-
yer miracle en aquella obre.

Segons que són les tres spècies de miracles, porà hom rependre 1045
Antechrist en los falçes miracles que farà segons la falça entenció
que haurà en fer miracles contra los començaments e contra los set
sagraments; e cor no porà fer d'aquells miracles qui són pus luny
a obre de natura, per lo qual no poder significarà si matex ésser no
Déu, la lluyea del <s quals> miracles a obre natural és per ço cor 1050
són invisibles e insensibles en les coses sensuales, segons que·ls uns
miracles són en pus alt gran virtut que·ls altres, cor aquells miracles
són en maior virtut hon pus són prop a les coses intel·lectuals e pus
luny a les coses ssesuals.

1040 spècie S om | de miracle és fer S om | e M y | feïmens M feïmens S
aparitionibus 1040-1041 de miracles per S om 1041 nigromància S add artis per spiri-
tuum invocationes | axí M axís | qui M que 1041-1044 axí com... aquella obre S om
1043 transmut M trasmut | soptosament M soptosamut 1043-1044 fènyer C lect dub
fènyner M fèyner 1044 obre M obra

1045 segons que són les S In hiis ergo | hom M home 1046 Antechrist M Antich-
rist 1046-1047 en los falçes (M falces) miracles que farà segons la falça entenció que haurà (M
heurà) S om 1047 en S cum | miracles S praeit sua | començaments S praeit su-
pradicta 1048 e M y | fer M iter | qui M que 1050 lluyea M luneya 1051 e
M y | insensibles M insensibles | sensuales M spirituals | uns C corr una M un
1053 e M y

1041-1044 Cf. ADSO DENVENSIS, *De ortu et tempore Antichristi* (VERHELST, CC,
Continuatio Mediaevalis XLV, Turnholt, Brepols 1976, 24, lín. 68-25, lín. 73): «Faci-
t ignem de celo terribiliter venire, arbores subito florere et aescere, mare turbare et sub-
tito tranquillari, naturas in diversis figuris mutari, aquarum cursus et ordinem converti,
aera ventis et commotionibus multimodis agitari et cetera innumerabilia et stupenda,
mortuos etiam in conspectu hominum suscitari...»; *Contemplació*, cap. CLXXVI, 29
(OE II, 511/I)

1046-1047 cf. Apoc 13, 14

1044 La traducció llatina afegeix al final d'aquest paràgraf: «Hec autem species vera
miracula non continet in realitate. Apparent autem hominibus esse miracula quia reali-
tatem et modum per quem a spiritibus tales effectus fiunt non attingunt».

1048-1054 La traducció llatina diu així: «Et quoniam tota actio illius stabit perversa
in malitia, falsitate, iniuria et huiusmodi et prima species et secunda miraculorum con-
cordat bonitati, veritati, iustitie, etc., nunquam miracula prime speciei et secunde fa-
cere poterit, sed tertie tantum per effectus et apparitiones spirituum malignorum».

1050 «Dels quals». Les dues còpies catalanes diuen «de la qual». No havent-hi text
latí paral·lel, la raó única del canvi és la correcció gramatical.

1055 *De donar*

Antechrist serà rey molt poderós en lo món e donarà dons als hòmens en diverses maneres, per tal que·ls puxa metre en error; per los quals dons, libertat serà en l'àbit de volentat mor-[f. CCLI^a]-tificada en fe, sperança, caritat, justícia, prudència, fortitudo e tempraça; per lo qual mortificament seran los actus de les virtuts enclinats a privació e seran excelçats los actus de peccats e de vicis en los àbits de les potències de la ànima. E cor los dons que Antechrist donarà seran ocasió de privar la libertat en entendre, amar e membrar, per açò la ymaginació serà obiecta a l'enteniment pus fortment en les coses sensuàls, que caritat, justícia en les coses intel·lectuals; e al remembrament seran pus obiectes les prosperitats d'aquest món que les benahuyrançes del altre setgle. E per açò porà hom rependre Antechrist en los dons que darà, per la mala obra que se'n seguirà contra l'actu de les dignitats divines e de les virtuts creades. E cor serà la obra contra los començaments per què home és creat he recreat e sostentat en est món e en l'altre, per açò serà demostrat que Antechrist no serà Déu ni profeta ne fill de caritat et justícia.

En los dons que [f. CCLI^d] darà Antechrist se cové ésser mem-

---

1055 donar S donis

1056 e M y 1056-1057 als hòmens S om 1057 en diverses maneres S diverssimoda | puxa (M pugua) metre (M mètrer) S alliciat | en S ad | error S errores 1058 l'àbit M hàbit 1059 en fe S fidei | justícia S add etc. 1059-1060 prudència, fortitudo e (M y) tempraça S om 1060 per lo qual mortificament S om 1061 e M y S unde | de peccats S om | e M y 1062 en M y | àbits M hàbits | de les potències de la ànima S anime rationalis 1062-1063 Antechrist M Antichrist | que... donarà S om 1063 la M lect dub le/de 1064 e M y | per açò S quidem | ymaginació M imaginació | obiecta C lect dub obiectara / obiectada M obiectió S subiecta 1065-1066 (pus) fortment M forment S vehementius 1065 en S ad | sensuàls M spirituals | que S quam | justícia S add etc. | en S ad 1066 remembrament M remembrament | seran pus obiectes S obiectabuntur vehementius | prosperitats S add et possessiones 1067 del altre segle S eterne vite | E per açò S unde 1068 rependre S capi | Antechrist M Antichrist | en los dons que darà S in suis muneribus | mala obra S opera malitiosa 1070 serà M seria S erunt | obra S opera praeit eius | contra S add illa necessaria | home S praeit omnis 1071 e M y | sostentat CM sostentant | en est món S in presenti vita | en (M que) l'altre S eterna 1071-1072 serà demostrat S manifeste patebit 1072 Antechrist M Antichrist | serà S esse | profeta M perfeta

1074 dons que darà S om | Antechrist M Antichrist | se cové S oportebit 1074-

---

1056-1057 cf. Apoc 18, 11-13 i 15-16

1056-1062 Vegeu el text de les línies 796-799 i la corresponent nota explicativa.

brats los dons que donà en est món nostre senyor Jhesuchrist. Cor 1075
 Antechrist darà terres, cavallys, vestits, ciutats e castells e les altres
 coses semblants a aquestes; mas no donarà fe, sperança, caritat, et-
 cètera, ni darà si matex a pobresa, humilitat, paçiència, turments
 e mort per amor de salvar son poble. E cor nostre Senyor Jhesu-
 christ donà si matex a pobresa, humilitat, justícia, caritat, passiència, 1080
 etcètera, per recrear-nos; e cor per sos dons, los quals féu de si ma-
 tex, donà actu de virtuts en fe, sperança, caritat, etcètera, per açò
 çón los dons que donà Jhesuchrist segons la celestial benahuýrança
 e ceylls que darà Antechrist seran contraris a la vida qui no ha fi,
 per la qual contrarietat porà Antechrist ésser vençut e reprès en sos 1085
 dons.

De prometiements

Prometrà Antechrist als hòmens qui'l creuran e'l adoraran com
 a Déu moltes coses en est món e en l'altre. Cor als hòmens qui
 amaran [f. CCLII] benaïces temporals prometrà sanitat e lingua 1090

1075 ésser membrats M essència menbrats 1075 nostre M om | Jhesuchrist M Jesu-
 christ 1076 Antechrist M Antichrist | terres (M *spatium vacat*), cavaylls (M cavalls), ves-
 tits, ciutats e (M y) castells S census, castra, civitates 1076-1077 e (M y) les altres coses (M
 cosas) S et cetera dona sensualia 1077 aquestes M aquestas 1078 pobresa M probesa
 | humilitat S om 1079 e M y | amor de S om | salvar S salvationem | e S
 enim | nostre S om 1079-1080 Jhesuchrist M Jesuchrist 1080 a M om | passiència
 M paciència S om 1083 celestial M corr celestials *canc* -s | benahuýrança S *add* at-
 tingendam 1084 e S sed | ceylls M ceyllo S *add* dona | Antechrist M Antichrist
 | contraris S *add* donis Ihesu Christi et | qui (M que) no ha fi S interminabili 1085
 qual S *add* siquidem | Antechrist M Antichrist | vençut e (M y) S om

1088 Antechrist M Antichrist 1088-1089 e'l adoraran com a Déu S om 1089 moltes
 coses S *add* et magna | e M y | altre S eterna 1089-1090 als hòmens qui (M que)
 amaran S diligentibus 1090 amaran C *corr lect dub* ameran | benaïces S delectationes
 | prometrà M permetrà | sanitat S corporis sanitatem | e M y 1090-1091 lingua

1079-1081 cf. Phil 2, 5-8; cf. *Gentil* (OE I, 1109/1) 1079-1083 *Contemplació*,
 cap. CCCXXVII, 7 (OE II, 1066/1) 1082 cf. 1 Cor 13, 13 1088-1089 cf. Apoc

1083 «Çón». Llegiu «són» d'acord amb la traducció llatina «sunt».

1092-1101 La traducció llatina diu: «Diligentibus eterne vite gloriam promittet cog-
 nitionem entitatis Dei et nature increate et create manifestationem atque summe Dei
 glorie revelationem. Sed quoniam opera illius et promissa erunt contraria veritati divine
 unitatis, trinitatis et incarnationis alio modo falso per quem impossibile est alicui ho-
 mini dari gloriam Dei, quocirca illius promissa manifeste falsa patebunt per ipsam veri-
 tatem, que denotatur in principiis illius glorie, qua beati unitate, trinitate et incarna-
 tione Dei fruentur», Clm. 10497, f. 172^b.

vida e fills, satisfacció dels treballs que hauran sostenguts e moltes coses semblans a aquestes prometrà. E als hòmens qui amaran la celestial glòria, en donar-los conexença de la unitat e trinitat de Déu e de la incarnació e unió de natura increada e creada e prometrà moltes coses qui's covenen a la glòria de Déu. Cor Antechrist serà 1095 contra la veritat de la divina unitat e trinitat e incarnació e per açò seran sos prometimens per altre manera, segons la qual és impossíbol cosa que hom puscha haver glòria en Déu. On per açò pot ésser Antechrist reprès en los prometimens ab la veritat qui és significada 1100 en los començaments de la glòria que'ls benuýrats hauran en la unitat, trinitat e encarnació de Déu.

Jhesuchrist promès per virtuts de glòria e Antechrist prometrà per vicis beneuýrança en est món e en l'altre glòria. Jhesús promès maior glòria per pobretat que per riquesa en ço que volch que sos 1105 apòstols e sos dexebls fossen pobres e Antechrist farà tot lo contrari, en ço que farà richs e benuýrats en est món aquells qui'l creuran

---

vida S vite longitudinem *add* honores, divitias et 1091 e (M y) fills S *om* | satisfacció M satisfació S recompensationem *add* multiplicem | que hauran sostenguts (M sostengut) S perpeissis 1091-1092 e (M y) moltes (M moltas) coses (M cosas) semblans (M semblants) prometrà (M permetrà) S *om* 1092 | e S *om* | als hòmens qui (M que) amaran S diligentibus 1094 e... e... e... e M y... y... y... y | incarnació M encarnació | prometrà M permetrà 1095 Antechrist M Antichrist 1096 e incarnació e M y encarnació y 1097 prometimens M permetimens 1097-1098 impossíbol M impossible 1099 Antechrist M Antichrist | prometimens M permetimens | qui M que | significada C *corr* significara 1100 començaments M comencamens | benuýrats M benuýrats 1101 e M y

1102 Jhesuchrist M Jesuchrist | promès M permès | de glòria S gloriam | e M y | Antechrist M Antichrist | prometrà M permetrà 1103 beneuýrança M beneventurança | en est món e (M y) en l' (M *om*) altre glòria S *om* | Jhesús M Jesús | promès M permès 1104 volch M volchs 1104-1105 en ço que... fossen pobres S *om* 1105 e (sos) M y | Antechrist M Antichrist 1106 e M y 1007 obeyran M obeiran | anaxí M anaxís | e M y | Jhesuchrist C Jhesuchrist M Jesuchrist | promès M permès 1109 Antechrist M Antichrist | Antechrist M Antichrist | prometrà M permetrà

13, 3-4 1095-1098 *Contemplació*, cap. CCCXXVI, 27 (OE II, 1058-1059) 1097-1098 *Contemplació*, CCCXXIX, 24 (OE II, 1074/1)

1104-1105 Mt 5, 3 i Lc 6, 20; Mt. 6, 19-34 1106 cf. Apoc 13, 3-4 1107-1108 cf. Lc 16, 19-31 1109-1112 Vegeu la nota a les línies 1095-1098 en aquest apartat de fonts

---

1099-1101 Vegeu el text de les línies 614-619.

1102 «De glòria». El «de» té a favor seu les dues còpies catalanes, però el llatí en prescindeix. Sembla que s'ha d'entendre com a partitiu.

1105-1113 Des de «e Antechrist...» la traducció llatina diu: «Antechristus maiorem felicitatem promittet in divitiis quam in paupertate. Jhesus Christus beatis persecutis

e'l obeyran. On com açò sia anaxí, e cor Jhesuchrist promès [f. CCLI^d] pus fortment la benauýrança del altre setgle que d'aquest e Antechrist farà lo contrari, per açò que Antechrist prometrà porà ésser vengut e confús ab so que nostre senyor Jhesuchrist promès, 1110 com sia cosa que los prometimens que Antechrist prometrà sien contraris als actus de les dignitats divines e de les virtuts creades e les coses que Jhesuchrist promès hi sien concordans.

De turmens

Turmetarà e alciurà Antechrist los hòmens qui li contrastaran e 1115 qui no'l creuran e Jhesuchrist turmentà si mateix per ço que'l poble li hobeys e'l cregués. E alciurà Antechrist los hòmens impassientment e Jhesuchrist ab passiència sufferí langors molt greus e mort engoxosa. E menaçarà Antechrist ten terriblament als hòmens

1110 e M y | Jhesuchrist M Jesuchrist | promès M permès 1111 prometimens M permetimens | Antechrist M Antichrist | prometrà M permetrà | sien M sian 1112 e M y 1113 Jhesuchrist M Jesuchrist | promès M permès

1115 turmetarà S affliget quidem | e M y | Antechrist M Antichrist | los hòmens S om 1115-1116 qui li contrastaran e qui (M y que) no'l creuran S eos qui non credent in eum resistentes eidem 1116 e Jhesuchrist M y Jesuchrist | turmentà si mateix (M matex) S patienter affliget et occidi voluit semetipsum 1116-1117 per ço que'l poble li hobeys (M obeís) e'l cregués S ut amore populus suus crederet in eum 1117 e S vero | alciurà S praeit affliget et | Antechrist M Antichrist 1117-1118 impassientment M impassientment S add ut terrore populus credat ei 1118 e M y | Jhesuchrist M Jesuchrist | passiència M paciència | sufferí M soffers | greus M grens | e M y 1118-1120 e Jhesuchrist ab... caritat, justícia S om 1119 Antechrist M Antichrist | ten M corr tan

1115-1116 cf. Apoc 13, 15-17; *Contemplació*, cap. LXXXIII, 8-9 (OE II, 275/I-II)
1116 Phil 2, 8; cf. Io 11, 50 1118-1120 Mc 14, 32-15, 39; Mt 26, 36-27, 50; Lc 22, 39-23, 56; Io 18, 1-19, 34; *Doctrina* 230, línia 6-8 1119-1120 cf. Mt 24, 9-11

propter veritatem promisit gloriam eternam. Antechristus beatis, quos persecuetur contra veritatem, promittet penam eternam. Ergo, quia Jhesus Christus veritatem promisit et Antechristus falsitatem promittet, poterit quidem vinci Antechristus per promissa Domini Ihesu Christi, cum ipsa promissa Ihesu Christi dignitatibus divinis et actibus earum concordent. Et promissa Antechristi contrariantur eisdem», Clm. 10497, f. 172^b.

1119-1120 Aquest és un dels punts més clars de contraposició entre Ramon Llull i Arnau de Vilanova, car allò que el primer considera ací obra de l'Anticrist, el segon s'ho proposa com a objectiu de la seva actuació, tal com hom pot veure en el meu *El text primitiu del De mysterio cymbalorum d'Arnau de Vilanova. En apèndix, el seu Tractatus de tempore adventus Antichristi*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», VII-VIII (1988-1989), 34, nota 100.

- 1120 que·ls tolrrà caritat, muntiplicant temor sobre caritat, justícia; e Jhesuchrist prehicà humilment caritat, per ço que en àbit de libertat, temor e caritat se concordassen. On com açò sia anaxí, donchs los turments e la mort que nostre senyor Jhesuchrist sostench e se-gons los turments e les morts que Antechrist darà pot ésser reprès
- 1125 Antechrist en ses obres e·s demostrat que Jhesuchrist és pus covinent a ésser Déu que Antechrist.

Dirà Antechrist que ell és Déu e significarà en ses obres que ell no és Déu. Cor en ço que ell ociurà [f. CCLII^a] los hòmens qui no·l creuran, significarà que ell no volrà morir per amor d'ome e,

1130 cor ell morrà per mort innatural, serà demostrat que no serà Déu. Cor, si fos Déu, venria a la mort paguat e no constret, lo qual constrenyiment és significat en ço que alciurà los hòmens sens allongua-ment e sens que fe, speranza, justícia, caritat no y poran haver actu de libertat, tant serà gran la temor e la orribletat de la mort e dels

1120 tolrrà C *corr* torrrà | muntiplicant M multiplicat | e M y 1121 Jhesuchrist M Jesuchrist 1122 e M y | anaxí M anaxís 1123 turments M turmens | Jhesuchrist M Jesuchrist 1124 e les M y las | Antechrist M anaxís 1125 Antechrist M anaxís | ses M les | Jhesuchrist M Jesuchrist 1126 Antechrist M Antichrist

1127 Antechrist M anaxís | e M y S autem | significarà S ostendent | en S *om* 1128 cor en ço S nam | qui M que 1129 volrà M volria | per amor S propter | ome S *add* sicut Christus fuit mortuus | e M y 1130 cor ell... serà Déu S ideoque sua mors ingrata sibi accusabit eum non esse Deum | demostrat M demostat 1131 si S *add* ipse | paguat M pagat | e M y | constret M costret 1131-1132 lo qual constrenyiment (M costreniment) S coactio etiam mortis illius 1132 és significat M ostendetur | alciurà M *om* 1132-1133 en ço que alciurà los hòmens sens allonguament (M allongament) S quia ipse, vacuus pietate, occidet homines sine remissione aliqua 1133 e M y S itaque | no y M non 1133-1134 sens que fe... de libertat S neque fides, neque spes ne-

1121 Mt 5, 44-48; Lc 6, 27-36 1127 Vegeu la nota a la línia 1006 en aquest aparat de fonts 1130 2 Thess 2, 8 1136-1139 Mt 10, 1-23

1121-1126 El fragment «e Jhesuchrist... Antechrist» ha estat traduït d'aquesta manera: «Jhesus Christus caritatem predicavit humiliter ut timor et caritas in libertatis habitu concordarent. Antechristus vero comminabitur horribiliter ut a cordibus hominum caritatem et iustitiam auferat, multiplicans timorem sine amore. <Per?> timorem, ergo, secundum opera bonitatis in iustitia significavit Jhesus Christus se Deum in veritate. Antechristus autem per opera malitiae in iniuria demonstrabit se Deum in falsitate. Quare impossibile est eum affuturum Deum», *ibid.*

1122-1123 «Donchs los turments». Totes dues les còpies catalanes contenen aquestes tres paraules i no d'altres; però el paral·lelisme amb la frase següent, on trobem «e se-gons los turments» obliga a preguntar-se si el text no hauria de dir «donchs segons los turments».

turmens que darà als hòmens. E cor la preycació que Nostre Senyor 1135
fèu no manà que hom auciés los hòmens, ans prehicà que hom los
convertís e ls speràs a convertiment e salvà libertat en los actus de
les virtuts, sens que no la constrenyé per donar turmets ni mort a
les jents; per açò en les obres de Jhesuchrist, Antechrist pot ésser
confús e reprès en los turmets que darà a les jents. 1140

Maior cose és en virtut actu desijar mort per caritat e justícia
que no és actu de caritat en desiiar viure e [que] actu de temor en
tembre mort. E cor actu de virtut serà maior en aquells que An-
techrist alciurà que an aquells que, tement mort, li seran oba-
dients, per açò és demostrat en la maioritat de actu de virtut [f. 1145
CCLII^b] que Antechrist no serà Déu, cor si era Déu seguir-s'ia que
actu de virtut se concordàs ab maioritat per temor que per caritat
e açò és impossíbol e contra l'actu que virtut ha en justícia e perfec-
ció, etcètera.

Per les cinc spècies, per les quals maiorment decorreran les 1150
obres que farà Antechrist, és significada la contrarietat qui és enfre

---

que iustitia neque caritas poterit libertatis actum habere 1134-1135 la orribletat... als hòmens
S terror mortifere pestis illius et tormenta 1135-1136 e cor la preycació que nostre Senyor fèu
S dominus Ihesus Christus, caritate plenus, predicando 1136 hom auciés M *spatium vacat*
1136-1137 ans prehicà que hom los convertís (M convertits) S *om* 1137 convertiment S
add et penitentiam | salvà S salvans 1138 constrenyé M costrenyen | per M y
| turmets M turments 1138-1139 sens que... les jents S *om* 1139 Jhesuchrist M Je-
suchrist | Antechrist M anaxís 1139-1140 per açò... a les jents S poterit ideo Antechristus
reprehendi quoniam sic manifeste patebit eum esse crudelem et nequissimum persecutorem,
quem impossibile est esse Deum

1141 maior cose (M cosa) S plus | actu desijar (M desitjar) S actus desiderii | e
M y 1142 no és S *om* | desiiar M desijar S optando | e que CM e en S quam
1143 e cor S igitur 1143-1144 Antechrist M anaxís 1144 alciurà M *lect dub* alivirà
/ alnurà | an S in | tement S timore | seran S fient 1144-1145 obadients M obe-
dients | és demostrat S significatur manifeste 1146 Antechrist M anaxís | serà S esse
| cor S quoniam | si S *add ipse* | seguir-s'ia que S *om* 1147 actu S *add* quidem
| | maioritat M *canc* maior *al man add int lin* mils | temor S *add* potius | que S
quam 1148 e M y | impossíbol M impossible | e M y | contra S *add ipsum*
| e M y S *om*

1150 Per S *add* has igitur | les M las | cinc C .V. | spècies S *add* predictas
| maiorment S maxime | decorreran M decoreran S discurrunt | les M las 1151
obres M obras | que farà S *om* | Antechrist M Antichrist | qui M que | enfre

---

1141 «Actu desijar». Aquest sintagma és avalat per les dues còpies catalanes; el llatí diu «actus desiderii» i per tant sembla que el català hauria de dir «actu de desijar», igual com en la línia següent tenim «actu de caritat»; però en el cas que ens ocupa, el «de» podria haver estat evitat a fi de no caure en cacofonia.

1142 «E que». Les dues còpies catalanes diuen ací «e en»; el llatí fa «et quam», formulació d'acord amb el sentit comparatiu de les tres línies 1141-1143.

esta distinció segona e la primera. La qual segona distinció pot ésser destruïda per la primera, per ço cor la primera és de començaments neççarís. La qual destrucció és hordonada per la terça distinció consegüent, en la qual providència és molt útil e necessària.

De la terça distinció

Esta distinció és de la sancta vida, en la qual deuen ésser sants hòmens christians per tal que sien començadors a destruyr les errós que Antechrist sembrarà. On nós departim esta distinció en dues parts.

<De vida contemplativa>

La primera és de vida contemplativa e l'altre és de vida activa.

M entre 1152 distinció M distinció | segona S *om* | la qual S *hec autem* | distinció M distinció 1152-1153 pot ésser destruïda (M destruïda) S *destructibilis est add ut supra etiam dictum est* 1153 per ço cor S *cum* | és S *constet* | de S *ex* 1154 neççarís M *necessaris* 1154-1155 la qual destrucció (M distinció)... distinció (M distinció) S *et ordinatur huius secunde distinctionis destructio in distinctione tertia consequenti* 1155 en la qual providència (M *per indència*) és molt útil e (M *y*) necessària (M *necessari*) S *om*

1156 de la S incipit

1157 distinció M distinció | deuen M diuen | sants M *sanctus* 1158 que M *che* | destruyr M *destruere* 1159 que M *y* | Antechrist M *anaxis* | distinció M distinció

1162-1163 e l'altre és... vida contemplativa M *om* 1164 dues C .II. | són C *seq d canc* | oració M *oratio* | afflictió M *afflictio*

1158 Quant als «hòmens», vegeu en aquest aparat la nota específica a la línia 15; *Orationes*, 8, 6 i 7 al final (ORL XVIII, 260)

1157-1159 Vegeu el text de les línies 15-16 i 1166-1191.

1157-1164 Aquest paràgraf ha estat traduït així: «Utilissimum est valdeque necessarium uti providentia resistendi priusquam iniquitatis filius publicus venerit inimicus. Providentia namque auget futura commoda et futuris incommodis impedimenta ministrat. Ad hoc, ergo, universale dapnum deprimendum requirit providentia sanctos homines, devotione, fide et caritate armatos, contemplativam et activam ducentes vitam. Unde hanc distinctionem in duas principales partes dividimus, videlicet in vitam contemplativam et activam. Primo autem de vita contemplativa dicere proponimus. Et dividimus eam in duas partes, videlicet in orationem et afflictionem. Et de oratione primitus prosequemur», Clm. 10497, f. 172^v.

Hon primerament direm de vida contemplativa, la qual és departida en dues parts, les quals són oració e afflictió.

De oració

1165

A hordonar sants hòmens que stiguen [f. CCLII^c] en oració, per tal que nostre senyor Déus los crescha a mortificar errós e durícia de cor e a muntiplicar saviesa, devoció, ans que vingua Antechrist, cové eliger e triar sants hòmens e de bona vida, los quals aien sciència e conexença de Déu. Cor hòmens sens sciència e il·luminat enteniment en les obres de Déu no pot pugar a molt gran perfecció ni a alt grau sa oració. E per açò cové que aquells hòmens, qui seran assignats a oració, sien hòmens de gran saber e[n] les coses celestials e terrenals per tal que l actu de llur enteniment e de llur vo-

1165 oració M oratió

1166 a M om | stiguen M estiguen | oració M oratió 1167 Déus M Jesuchrist Déus | e M y 1168 e M y | muntiplicar M multiplicar 1168-1169 Antechrist M Antichrist 1169 eliger M eleger | e triar M etar | e M y 1170 e conexença M y conexença | hòmens M homo namque 1170-1171 sens sciència e (M y) il·luminat enteniment en les obres de Déu S cuius intellectus in divinis operibus illuminatus non est 1171 pugar S extollere 1171-1172 a molt gran perfecció (M perfectió) ni S om 1172 hòmens S om 1173 oració M oratió | hòmens S om | saber M seber | en C e M a S in 1174 e M y | enteniment S intellectuum | e M y 1174-1175 volentat M

1165-1313 *Contemplació*, tot el capítol CCXCVI i tota la XL distinció (OE II, 926-930 i 1005-1251) 1166-1191 Vegeu en aquest aparat de fonts la nota a les línies 15-16 1168 sobre «devoció», vegeu *Contemplació*, cap. CC, 19-20 (OE II, 591/I) 1171-1172 *Contemplació*, cap. CC, 15 i 17; cap. CCXXV, 16 (OE II, 590/II 663-664) 1172-1177 *Contemplació*, cap. CCCXX, 12 i 16-21 (OE II, 1027/II i 1028-

1166-1177 La doctrina d'aquest paràgraf sembla pressuposar la de l'escala, de *Contemplació*, cap. CCXLVI, 3 (OE II, 740/I-II). Sobre el tema de l'escala en l'ascens del coneixement fins a la Trinitat, hom pot veure RICARD DE SANT VÍCTOR, *De Trinitate*, I (RIBAILLIER, «Textes Philosophiques du Moyen Âge» 6), París, Vrin 1958, 95, lín. 12-15.

1166-1170 La traducció d'aquestes línies diu així: «Oportet igitur primo homines sanctos et devotos in oratione stabiliri, quos exaudiat Dominus ad mortificandum errores et duritiam cordis et ad multiplicandum sapientiam et devotionem priusquam venerit Antechristus. Hos autem eligi oportet approbate vite inter alios bonos, qui electi scientiam habeant et cognitionem».

1170 «Hòmens». El llatí ha suprimit el contrasentit d'aplicar a un subjecte plural un verb singular.

1173 «En». Els dos textos catalans es parteixen entre «e» i «a»; el llatí diu «in».

1175 lentat se pusquen molt convenir a reebre influència e gràcia de Déu, com lo pusquen molt altament contemplar en si matex e en ses obres per exalça[t] entendre e voler.

Aytals hòmens, havens il·luminat enteniment e havents devoció a oració, segons aptitudo e proporció de enteniment e de volentat, 1180 deuen estar en loch covinents a oració, sens enbarguament de les coses terrenals. E per ço deuen estar en lloch separats a població, en vida ermitana o en los monestirs, en què·ls sia assignat loch separat e solitari per tal que los senys sensuals [f. CCLII^d] no enbarguen los intel·lectuals en oració ni de les necessitats corporals no

voluntat 1175 se pusquen molt convenir S sint decentes 1176 pusquen S om | altament S excellenter | contemplar S add Deum 1177 per exalçat (CM exalçar) entendre e (M y) voler S om

1178 aytals M ni tals | e M y | havents M havens 1178-1179 aytals hòmens... de volentat S isti etiam sic altitudine intellectus et ardore devotionis iuxta proportionem intellectus et voluntatis illustrati 1179 e (proporció) M y | volentat M voluntat 1180 estar S habitare | loch M llochs S locis | covinents M convenientis S ydoneis 1180-1181 enbarguament (M enbargament) de les coses terrenals S om 1181 E (M y) per ço (M açò) S silicet (= scilicet) | deuen estar S om | lloch M llochs S locis 1181-1183 separats a... e solitari S solitariis aut in monasteriis a populo separatis 1182 ermitana M ermitària | los M les | assignat M assignat | loch M lloch 1183 e M y | senys sensuals (C corr corporals canç M spirituals) S sensualia 1183-1184 enbarguen S inferant nocumenta 1184 en oració (M oratió) S om | ni S add opottet ut | de les M dels 1185

1029) 1176-1177 Cf. *Contemplació*, cap. CXLIX, 21 (OE II, 434/I)

1178 Quant als «hòmens», vegeu en aquest aparat la nota específica a la línia 15; *Oracions*, 8, 6 i 7 al final (ORL XVIII, 260) 1181-1184 *Contemplació*, cap. CCLXXXII, 30 (OE II, 871/I) 1181 Cf. *Contemplació*, cap. X, 26, cap. CLI, 30 i cap. CCXXII, 10 (OE II, 124/I, 437/II i 655/I) 1181-1185 *Contemplació*, cap. CCXCVI, 4-5 (OE II, 926/II) 1182 *Contemplació*, cap. CCLXXXII, 30 (OE II, 871/I) 1183-1187 *Contemplació*, cap. CCCXVI, 7-9 (OE II, 1009/I-II) 1183-1184 *Contemplació*, cap. CC, 2 i 9 (OE II, 589/I-II i 590/I) 1187-1191 *Contempla-*

1174-1177 «En si matex e en ses obres» sembla resumir l'esglaonament que va de metàfores («braç de Déu») a llur significació relacionada amb les creatures (poder de Déu creador) i d'ací a la contemplació del poder de Déu en ell mateix «per membrar e entendre e voler vostre poder a esguardament de si mateix», procés exposat en el *Llibre de contemplació en Déu*, cap. CCCLII, 10 (OE II, 1181/II), al qual pertany la frase transcrita. Remarquem, encara, l'observació del paràgraf 7 del mateix capítol (*ibid.*, 1181/I), en qualificar aquest camí d'«exposició moral, la qual és apel·lada en lengua aràbica «rams», qui és aitant a dir com moral o al·legoria o anigògic[e]a exposició».

1181 «Lloch». Tant la còpia catalana més moderna com el llatí tenen el plural «llochs/locis», però penso que potser fou evitat per cacofonia.

1183-1185 *L'Arts compendiosa inveniendi veritatem* (ROL I, Magúncia 1721, 13/II) en la línia de *Contemplació*, recorda que l'«oratio est triplex, scilicet: Oratio sensualis,

agen enberguament, ans proveescha hom a aquells en llurs necessitats de viandes e de studis e de les coses a ells necessàries a aprendre ço qui a oració se cové. Libre e ars e tractament deu ésser fet, hon sia la manera, segons la qual deu ésser la oració; e que sia tan bé ordonat que la oració puscha tant puyar com és possible cosa l'actu de contemplació, per ço que la ànima meta tota sa força e virtut en contemplar. 1185 1190

E primerament comens hom a contemplar la divina essència, entenet e amant sens la ymaginació per actu de enteniment desnuat d'actu de ymaginació, qui tant ha ensús no pot pujar com actu de enteniment. Aquella essència contempla hom en si mateixa 1195

agen (C corr agem M agem) enberguament (M embergament) S eos impediunt | ans S enim | proveescha M proveescha S providendum est | hom S om | a aquells S eis add ad sufficientiam 1186 e... e M y... y | de les M dels | necessàries M necessariis | a aprendre M a pendre 1186-1187 de viandes... se cové S in victu et vestitu et in hiis que studio pertinent ac in ceteris que necessaria sunt ad orandum 1187 qui M que | e (ars) e M y y 1189 ordonat M ordenat | tant M tan | puyar M puiar 1190 sa M se | e M y

1192 e M y S igitur | comens S incipiendum est | hom M om | essència M essència 1193 e M y | sens C man post add in mg S super | ymaginació M imaginació 1193-1194 per actu... de ymaginació M om | per actu de enteniment desnuat d'actu de S per intelligere absque ymaginari denudato 1194 qui M que S quia add ymaginatio | ha C exp sed cano expunctio | ensús M en què S purum intellectuale | pujar M puiar S attingere | com M con 1195 enteniment CM seq ha C exp M sea

ció, cap. CCXCVI, 5; cap. CCCXXV, 25; cap. CCCLVIII, 14-20; cap. CCCLX, 1-33 i cap. CCCLXV, 1-30 (OE II, 926/II, 1007/II, 1211-1212, 1219-1225 i 1246-1251) 1187-1188 *Contemplació*, cap. CCXXII, 11 (OE II, 655/I) 1187 sobre «ars», cf. *Contemplació*, cap. CCLXXXII, 1-2, 15 i 19 (OE II, 866-867, 868/II i 869/I) 1192-1195 Cf. *Contemplació*, cap. CXLIX, 2 i 30 (OE II, 432/II i 434/II); cap. CLXXIX, 4 (OE II, 519/I); cap. CCXXI, 3 i 15 (OE II, 651-652); i sobretot cap. CCCXXXVI, núm. 11 (OE II, 1056/I)

1192 en relació a «essència», hom pot veure *Contemplació*, cap. CCCXVIII, 1-30 (OE II, 1017-1021); *Contemplació*, cap. CCCLVIII, 8-9 (OE II, 1210/II) 1195 *Contem-*

intellectualis et composita ex utraque». Per tant, l'opció del nostre text respon no a la doctrina sobre la vàlua de l'oració en ella mateixa, sinó a les exigències de la preparació d'aquests homes escollits per a confrontar-se amb Anticrist.

1187-1191 El fragment «De libre... contemplar» ha estat traduït així: «Et insuper ars et tractatus fieri debet, ubi contineatur modus orandi seu formandi orationes. Hanc autem artem seu tractatum adeo bene ordinatam esse oportet, quod oratio in tantum elevari possit quantum possibile est contemplationis actum sustinere ut anima ad contemplandum totas vires suas exponat».

1192-1212 Vegeu el text de les línies 81-101.

1192-1195 El text absolutament paral·lel del *Llibre de contemplació en Déu*, cap.

per actus de ses dignitats, les quals són bonesa, granesa, eternitat, poder, etcètera. Los uns actus contempla hom en los altres e ansemps ésser una essència mateixa, hon sia unió d'actus e de propietats personals discretas, hon sia una la essència en bonea, granea, etcètera, en la qual essència sien persones distintes en propietats

S hec autem | essència S *praeit* benignissima Dei | contempla S contemplabilis est | hom S *om* 1196 ses S *suarummet* | granesa S *add* etc. 1196-1197 eternitat, poder, etcètera S *om* 1197-1198 ansemps M *esemps* 1198 essència M essència | e M y 1199 discretas M *distretas* | una C .I^a. 1200 essència M essència | sien M sia 1202 e M y 1204 entena M *entenia* | e M y | ame C *man post add int lin* M

plació, cap. CCXCVI, 13 (OE II, 927-928) 1195-1196 *Contemplació*, cap. CLXXVIII, 14 (OE II, 516/II) 1197-1199 *Contemplació*, cap. CCXLV, 1 (OE II, 736/II)

CCCXXVI, n^{úms}. 11 (*final del paràgraf*) i 12 (OE II, 1056/I), indica que l'afirmació establerta en aquestes tres línies no s'ha d'entendre en sentit exclusiu, sinó només en sentit afirmatiu, de la mateixa manera que en el llibre esmentat aquell final de paràgraf és el darrer esglau d'una escala, globalment dibuixada en el paràgraf 2 del mateix capítol (OE II, 1054/II) i allí explicada pas per pas. Però un text també absolutament paral·lel, el d'*Oracions i contemplacions de l'enteniment*, 5, 1 (ORL XVIII, 244), sembla haver-se d'entendre en sentit certament afirmatiu, però també exclusiu. Fa així: «Estava en un bell palau l'enteniment ab ses sors memòria e volentat, e adoraven e contemplaven Déu; e vench ymaginació, e volent entrar en lo palau, tochà a la porta, dient que ella volia ésser en lur companyia; mas l'enteniment manà que no li obrissen la porta, cor torbar-los-hia lur contemplació ab coses temporals objectes a la ymaginativa e a la sensitiva...». Cal preguntar-se si ens trobem davant una autèntica evolució doctrinal que passa del sí al no; i en cas afirmatiu, si es tracta de doctrina aplicable a qualsevol exercici de contemplació o només a certes hipòtesis; en qualsevol cas, sembla que la contemplació d'aquells homes escollits a combatre Anticrist es trobaria entre aquestes darreres. Seria tema per a un estudi, en el qual, però, caldria tenir present que la imaginació torna a presentar-se en les dites *Oracions...*, 6, 8-10 (ORL XVIII, 251-252); 7, 8 (*ibid.*, 256). Entorn d'aquest tema, hom pot veure encara: *Contemplació*, cap. CCCXV, 2 (OE II, 1005/I), perquè la segona figura d'oració d'aquest text sembla coincidir amb la doctrina de les nostres línies 1192-1195; tot el cap. CLXVI; i sobre la imaginativa en l'oració intel·lectual, cap. CCCXV, 9, cap. CCCXVI, 10-15 i, sembla en sentit contrari, 24 (OE II, 1005/II i 1010/I-II-1012/I). Recordaré, encara, que segons *Contemplació*, cap. CLVI, 16 (OE II, 450/II), el fet que la intel·ligència humana depengui dels sentits és resultat del pecat original.

1195-1196 Vegeu la nota explicativa a les línies 1174-1177 i en general tot el capítol CCCLII de *Contemplació* allí citat.

1195-1202 Vegeu el text de les línies 81-101 i 229-244.

1197-1202 La traducció del fragment: «Los uns actus... Sant Esperit» és aquesta: «quos actus contemplandum est, scilicet alios eorum in aliis, et eos simul et quilibet etiam esse una eademque numero divina essentia, que est ipsamet unitas actuum per-

personals, [f. CCLIII^a] avents cascuna persona bonesa, granesa, etcètera, e estant persona per si matexa lo Pare e'l Fill e'l Sant Sperit. Segons la manera demunt dita deu hom contemplar la essència de Déu per tal que'l enteniment hi entena e la volentat hi ame en perfecció de essència e de dignitats an unitat e en trinitat per actus comuns e propis en obra intrínseca, sens los quals actus no poria hom contemplar en Déu perfetament, entenen e amant, a la qual perfecció se cové entendre e amar com lo Pare, qui és essència e bonesa, granesa, etcètera, de si matex engendra lo Fill, qui és essència e bonesa, granesa, etcètera, e del Pare e del Fill hix Sant Sperit, qui és essència e bonea, granea, etcètera, e ensemps són una essència, tan solament un Déu.

Cotemplant e adorant l'home Déu en unitat de essència e en trinitat de persones e en infinides dignitats, apoderant home la força de son entendre e de son voler en contemplar e adorar, reep hom gràcia e influència de ço que entén e ama de la divina essència e da la obra de los actus de ses dignitats. Per la qual influència e grà-

ama 1205 essència M essència | e M y | an S in | e M y 1206 e propis M y propis | intrínseca S add Dei | actus S om 1207 hom S om | contemplar en Déu perfetament S perfecta fieri contemplatio in divinis | e M y 1207-1208 a la qual perfecció (M perfectió) S nam ad perfectionem contemplationis huius 1208 se cové S oportet | e M y | qui (M que) és essència S existens tota divina essentia | e M y S in 1209 granesa S om | engendra M engendra | qui (M que) és essència S existentem add totam eademmet 1210 e... e... e... M y... y... y | hix S procedit 1211 qui (M que) és S existens add tota eademmet numero divina | e (bonea) M y S in | granea S om | són S add iste tres persone | una S ipsa eademmet numero Dei

1213 cotemplant C -te- ead man int lin M cotemplant S praeit sic igitur | e M y | l' C al man post in mg | unitat de essència (M essència) S unitatis essentia | e M y 1214 persones M personas | e (M y) en S per | infinides M infinidas 1214-1215 apoderant home... e adorar S in tantum quantum vires humani intellectus et voluntatis adorando et contemplando extendi possunt 1215 e... e M y... y | reep C man post corr in rep 1215-1216 reep hom gràcia e M rebe per hom gran y 1216 de ço M d'açò S ex hoc | e... e M y... y | essència M essència 1217 da M de | ses M divinarum | qual S add siquidem 1217-1218 gràcia M gran 1218 hom S om | prechs C seq e de canç S add suis | que fa S om | a S apud 1218-1219 per entenció que S et hoc ut 1219 e... e M y... y | e servit S om 1219-1220 pus que S cum add ipse

1214-1215 *Contemplació*, cap. CCCXVII, 3 (OE II, 1013/1-II) 1215-1221 *Contemplació*, cap. CCCLII, 9 (1181/1-II)

sonalium proprietatum distinctarum, que constant simul, et quibus tota ipsamet numero tota divina essentia in bonitate, magnitudine etc., ut per eas attingantur Pater et Filius et Spiritus Sanctus ipsamet numero divina essentia», Clm. 10497, f. 172^c.^d
1217 «da» llegiu «de».

cia, hom és exoït en los prechs que fa a Déu per enten-[-f. CCLIII^b]-ció que Déus sia conegut e amat e servit per home, pus
1220 que home és creat a conèixer e amar Déu en sa essència e en ses obres.

Perfecció és Déu e Déu ha perfecció en bonesa, granesa, eternitat, etcètera. E encarnació del Fill de Déu en home és demostració de la perfecció que Déus ha en bonesa, granesa, eternitat, etcètera,
1225 sens la qual incarnació no pogra ésser actu en creatura qui pogués rebre conexença ne dilecció perfetament de la perfecció que Déus ha en si matex ni en sa obra intrínseca. On, com açò sia anaxí, donchs cové que hom exalça son enteniment e sa volentat a contemplar la encarnació, la qual féu en nostra dona sancta Maria. La
1230 qual dona deu hom contemplar en aquella obre, qui fo feta en ella per lo Fill de Déu e per les sues dignitats e per les virtuts de son

1220 és M seq creat a *canc* | e (amar) M y | en ses S in sua

1222 perfecció (M perfectió) és Déu S Deus est suamet perfectio | e M y S autem | en M *add int lin* 1223 en home S om 1224 perfecció M perfectió S *praeit* illius | que M y | eternitat S om | etcètera CM seq e encarnació del Fill de Déu en home és demostració de la perfecció que Déus ha en bonesa, granesa, etc. *quod est iter text lin* 1223-1224 S om 1225 sens S *praeit* nam | la qual S om | no pogra (M pogre) ésser S nullus esset | qui M que 1226 rebre M rēbrer | dilecció M dilectió | perfetament S perfectam | de S ex | perfecció M perfectió 1227 ni S et | On, com açò sia anaxí (M anaxís) S ob hoc 1228 hom S om | son... e sa (M y se) S *contemplantis* 1229 encarnació S *praeit* ipsam divinam | la qual féu en nostra dona sancta Maria S cum in utero gloriose virginis Marie voluit incarnari 1230 en M om | obre M obra S *praeit* pretiosissimo | qui M que 1231 (dignitats) e M y 1232 e M y | a sí M assí | e C *ead man int lin* M om 1232-1233 anaxí M anaxís 1233 Jhesuchrist M Jesuchrist

1222-1227 *Contemplació*, cap. CCCLII, 21 (OE II, 1183/I-II) 1229 Gal 4, 4: «factum ex Maria Virgine...»; HIPÒLIT ROMÀ, *Traditio Apostolica*, D/S 10: «...natus est de Spiritu Sancto ex Maria Virgine...»; *Symbolum Constantinopolitanum*, D/S 150: «...incarnatus est de Spiritu Sancto ex Maria Virgine...» 1232-1237 *Symbolum 'Quicumque'*, D/S 76: «...sicut anima rationalis et caro unus est homo, ita Deus et homo unus est Christus...»

1223-1226 Vegeu el text de les línies 600-603 i 629-635.

1230-1242 El fragment a partir de «La qual dona...» ha estat traduït d'aquesta manera: «Ipsa vero beatissima virgo Maria contemplabilis est in illo pretiosissimo opere, quod in ea factum est a Filio Dei ex dignitatibus et virtutibus ipsius Filii et gloriose virginis matris eius, Filio Dei uniente sibi filium hominis, existens cum ipso filio hominis ita Deus homo Jhesus Christus, sicut corpus et anima sunt unus homo, natura divina et natura humana permanente inconfusa in Jhesu Christo, ita sicut natura anime et natura corporis in homine permanent inconfuse. Cum autem intellectus hoc modo sic intelligit, elevatur quidem in intelligibilitate sua ad contemplandum opus divine incarnationis et voluntas ad diligendum illud».

Fill e de nostra Dona, ajustant a si matex lo Fill de Déu e ésser anaxí un Jhesuchrist, Déu e hom, com és un cors e una ànima e un home, e conservant-se en si matexa natura de Déu e natura d'ome en aquell [f. CCLIII^c] Jhesuchrist sens alteració de Déu e d'ome, 1235 com se conserva natura d'ànima e de cors en ésser un home unit d'ànima e de cors. Hon con açò sia anaxí intel·ligible en humà enteniment com entén per actu de bonesa, granea, etcètera, com és intel·ligible coniucció d'ànima e de cors en ésser ànima e cor<s> 1240 un home, per açò en la intel·ligibilitat és exelçat l'enteniment a contemplar la obre de encarnació, en lo qual exelçament és exelçada la volentat a amar encarnació. On, demetre que'l enteniment e la volentat són en ten gran e'n ten alt grau de contemplació, adonchs han aparallement a rebre gràcia e influència, per la qual sien exoïts los hòmens qui anaxí contempen, per lo qual exoïment 1245 sien destròydes les errós de Antechrist, lo qual destruyment sia als hòmens desirable.

Devellant del subiran grau de essència e de trenitat e de les divines dignitats l'umà enteniment e la humana voluntat al grau de

---

| e... e... e M y... y... y 1234 (Déu) e M y 1235 en M an | Jhesuchrist M Jesuchrist | e M y 1236 d'ànima M divina | e M y | home M hom 1237 e M y | anaxí M anaxís 1238 com M con | com M con 1239 coniucció M conicció | e... e M y... y | cors CM cor S corpus 1240 exelçat M exalçat 1241 obre M obra | exelçament M exalcament 1241-1242 exelçada M exalcada 1242 demetre que'l M com S dum igitur 1243 volentat M voluntat | són S existunt | en ten (M tan corr ten) gran e'n ten (M tan corr ten) alt S in tam excellenti 1244-1247 adonchs han... hòmens desirable S tunc apti sunt recipere exauditionis gratiam et influentiam et isto modo merentur sic contemplantes per gratiam exaudiri 1244 adonchs M y donchs | han M ha | aparallement M aparellment | gràcia M gran 1245 qui M que | anaxí M anaxís | exoïment M exoïment 1246 destròydes M destruydes | Antechrist M Antichrist | destruyment M destruyment

1248 devellant M devallant | del S om | subiran M om; *vac spatium novem litter* S sum(m)o *add* contemplationis | grau M gran | essència M essència S *praeit* divina | e M y S om | e M y 1249 al grau M a la gran 1250 incarnació S *praeit* divine

---

1248-1259 *Contemplació*, cap. CLXXII, 22 (OE II, 495-496) 1252-1256 Cf. *Gentil* (OE I, 1104-1105) 1254-1256 *Contemplació*, cap. CLIX, 27-29 (OE II, 459/I-II)

1232 «E ésser». Si C afegí la «e», M l'omet. La traducció llatina substitueix les dues paraules amb un participi de present: «existens». La solució podria ésser doble: «a ésser» o bé «essent».

1239 «Cors» és «cor» en tots dos manuscrits catalans. A fi, però, d'evitar la confusió entre «cor» i «cos», essent el d'ací el sentit de «cos», poso la grafia medieval de la paraula.

- 1250 incarnació, qui és lo pus alt e lo maior grau que pot ésser la obra de Déu en criatura, deu hom devallar sa contemplació del grau de incarnació al grau, en lo qual nostra Dona e los àngels e los sants [f. CCLIII^d] de glòria contemplen la essència e la trenitat de Déu en l'actu de les divines dignitats e que hom entena e ham aquella
- 1255 contemplació e la glòria e la fraternitat de nostra Dona e dels àngels e dels sants de glòria. E per la altesa que los hòmens poran haver en la contemplació demunt dita, poran reebre influència de Déu e ajuda de nostra Dona e dels sans de glòria, per la qual influència seran exoÿts contra Antechrist.
- 1260 Aprés los sobirans graus demunt dits, en què hom pot puia sa oració, cové que hom per fe, sperança, caritat e per les altres virtuts, puig contemplar Déu, cor per actu de fe, sperança, caritat, etcètera, s'exalça l'actu del enteniment e de la volentat a contemplar Déu, creent [fe] més a ensús en Déu que prudència no pot entendre; e sperant sperança l'actu de la justícia e de la misericòrdia de

| qui M que | lo pus alt S altior | e M y S om | lo (C lo corr bo) maior grau S om | que S in quo | la obra S om 1251 hom S om | devallar S descendere add etiam | grau S add ipsius 1252 grau S praeit illum contemplationis | nostra Dona S beata Dei Genitrix | e... e M y... y (S om) 1253 glòria M praeit superne | contemplen C seq D canç M add e 1254 actu S actibus | e (M y) que hom entena e (M y) ham S diligente voluntate et intelligente intellectu | aquella S eorum 1255 e M y 1255-1256 de nostra Dona e (M y) dels àngels e (M y) dels sants de glòria S eorum 1256 e M y 1258 e... e M y... y | sans M sants 1259 exoÿts M exoÿts | Antechrist M Antichrist

1260 après S per add hos | sobirans S supremos 1260-1261 demunt dits... cové que hom S om 1261 e M y 1262 puig contemplar Déu S contemplabilis est Deus | cor S enim | actu S actus 1263 exalça M exalta S extollitur | l'actu del S om | e M y 1264 fe CM se S fide | a ensús M canç vocem illegib S ulterius | en Déu S om 1265 e sperant M esperant | sperança M sparança S spe add in | e M y 1265-1266 de Déu S om 1266 que S add fide creditur et | spera S speratur

1260-1273 *Contemplació*, cap. CCCLX, 8-20 i cap. CCCLXV, 2 (OE II, 1220-1222 i 1246/II) 1261-1266 *Contemplació*, cap. CXLIX, 4 (OE II, 432-433) Cf. *Gentil* (OE I, 1085/I-II) 1264 *Contemplació*, cap. CLIV, 10-12 (OE II, 445/I-II) 1271-1273 *Contemplació*, cap. CCCXXVI, 25 (OE II, 1058/II)

1256-1259 El fragment de «e per la... Antechrist» ha estat traduït així: «Propter, enim, altitudinem contemplandi secundum predicta, poterunt contemplantes recipere gratiam Dei et auxilium a beata virgine Maria et a supernorum civium societate. Unde habeant eorum preces validitatem contra opera Antechristi».

1264 «Creent fe». Tots dos manuscrits catalans diuen «creent-se»; la traducció llatina clarifica: «credendo fide»; el paral·lelisme amb les dues línies següents, en les quals trobem «sperant sperança» i «amant caritat» confirma l'encert del text llatí.

Déu; e amant caritat so que sperança spera e justificant justícia l'enteniment a entendre e la volentat a amar per fe, sperança e caritat, etcètera; e avent prudència seber en tot so que puscha multiplicar actu de enteniment e de volentat en los actus de fe, sperança e de les altres virtuts; e fortitudo que enfortesca son [f. CCLIIII^a] 1270 actu en los actus de les altres virtuts; e que temperança aia son actu en lo mig de sos strems contraris a son actu e als actus de les altres virtuts.

On, encontinent que home contemplarà ab los actus demunt dits Déu e ses obres, enclinarà son enteniment e son voler a la misericòrdia de Déu, per tal que influa endressament e virtut, per lo qual sia destruïda la error que Antechrist sembrarà en lo món. E cor l'actu de la justícia de Déu cové que justificich segons so que justícia d'ome justifica en los actus de les altres virtuts, per açò cové que aytals hòmens, qui contemplaran segons la art demunt dita, sien 1280 exoïts en llur oració.

Als hòmens qui volen contemplar Déu segons que's cové, és cosa covinent desirar la celestial glòria e menyspresar les vanitats mundanes, cor home membrant e entenent e amant parays en sa

| e M y 1267 volentat M voluntat | (sperança) e M y 1268 e M y | en tot so S in hiis 1268-1269 muntiplicar M multiplicar 1269 e M y | volentat M voluntat | en los actus S in actum 1270 e (M y) de les altres virtuts S om | e M y 1271 temperança C lect dub temperança | aia S optinente 1272 sos S duorum | strems M estrems | a M y

1274 que S pos(t)quam 1274-1275 home contemplarà... ses obres S contemplator cum predictis actibus virtutum contemplationem suam ad Deum et ad eius opera direxerit 1275 enteniment S intelligere | e M y | voler S velle 1276 endressament S directionem | e M y 1276-1277 lo (M la) qual S quas 1277 destruïda M destruïda S da(m)pnificetur | error S errores | Antechrist M Antichrist | cor S quoniam 1278 l'actu de S om | justificich C lect dub justificij M justific | segons so S om 1279 d'ome S add contemplantis et adorantis | en S add predictis | altres S om | per açò S utique 1280 aytals S istos | hòmens qui (M que) contemplaran S contemplantes | segons la art demunt dita S sicut dictum est 1281 llur S suis

1282 als hòmens qui (M que) volen contemplar Déu S contemplantibus 1283 desirar S desiderium | e S add eos | menyspresar M menispresar 1284 home S om | membrant M membrat S recolehti | e... e M y... y | parays M perays S gloriam add sempiternam 1284-1285 en sa granea e (M y) en sa durabilitat e (M y) mebrant (C corr

1275-1276 *Contemplació*, cap. CCXXV, 13-15 (OE II, 663/II)

1282-1286 *Contemplació*, cap. CC, 30 (OE II, 592/I) 1282-1284 Cf. *Missale Romanum*, *Missa in dominica secunda adventus Domini*, *Postcommunio*: «...doceas nos terrena despiciere et amare caelestia»; *Contemplació*, cap. CCLXXXVIII, 25-27 i cap. CCCXXVI, 27-30 (OE II, 893-894 i 1058-1059) 1284-1285 cf. *Ars compendiosa inveniendi veritatem*, figura S, cambres E i F 1285-1289 *Contemplació*, cap. CCCXV, 15 (OE II, 1006/II)

- 1285 granea e en sa durabilitat; e mebrant e entenen e desamant home les vanitats d'aquest món, a home nex ocasió de perfecció, per la qual à hom aperellament con reeba gràcia e benedicció a ésser exoït en la oració. E hon pus altament seran grans los actus [f. CCLIII^b] de memòria, enteniment e volentat en la contemplació,
- 1290 pus fortment la divinal justícia e misericòrdia e pietat haurà concordança ab exoïment en la contemplació.

- Cogitar e apercebre cor la primera causa és significada e demostrada per son effectu en bonesa, granea, etcètera, és consideració e apercebiment de ocasionat exoïment. Cor per entendre e amar la
- 1295 causa per l'effectu s'enclina la causa al effectu per actu de caritat, justícia, humilitat, remembrant la memòria les grans coses, que Déus ha creades e fetes en est món, axí com àngels, cels, ànimes, elements, mars, terres, vegetables, animals e los actus, qui a totes coses se convenen. E per aytal enclinament ha l'enteniment con-

---

meblerant M membrant) e (M y) entenen S *om* 1285 e desamant M y desamant S odienti | home S *om* 1286 les M las | a home (M hom) S *om* | perfecció M perfectió 1287 à hom S *om* | aperellament S paratus est 1288 la S sue | oració M oratió | hon M hom S quanto | pus altament S vehementius | seran grans S extollentur 1289 e volentat M y voluntat 1290 pus fortment (M forment) S tanto | e... e M y... y | e pietat S *om* 1290-1291 haurà concordança M concordabunt 1291 ab S *om* | en S *add* ipsa

1292 cogitar S cogitando | e apercebre (M a percèbrer) S *om* | cor S quomodo | e M y 1293 en S *om* | granea S *om* | etcètera S *add* et e converso 1293-1294 és consideració e (M y) apercebiment de ocasionat exoïment (M exoïment) S oritur causa exaudibilis orationis 1294 e M y 1295 causa per l'effectu S sum(m)am causam per effectum suum et e converso | la S ipsa | effectu M affectu 1296 justícia S *add* et | coses M cosas 1297 e fetes (M y fetas) S *om* | est S *om* | axí M axis | cels C e els M cels S celos | ànimes M aires 1298 terres M terris | animals S *add* metalla et horum genera et species 1298-1299 qui (M que) a totes coses se convenen S illorum omnium 1299 e S nam | enclinament S recordationem | ha l'enteniment conexença (M conoxença) S speculatur 1300 és M y S consistit | en si matex S *om* | e M y |

1292 Cf. *Contemplació*, cap. CLI, 1 (OE II, 437/1)

1288 «La oració» té al seu favor els dos textos catalans. El llatí diu «sue orationis». Hom pot hipotitzar entorn la possibilitat que el text original digués «sa oració», però no veig que passi d'hipòtesi.

1292 «Cor» té ací el significat de «com», confirmat pel llatí «quomodo». Recordem que aquesta és la quarta accepció de la paraula en el *Diccionari català, valencià, balear*.

1292-1293 Vegeu el text de les línies 965-968.

1292-1296 Vegeu la nota complementària a les línies 963-968.

1297 «Cels». El copista de C sembla no haver comprès allò que transcrivía, car escriví «e els»; tant M com la traducció llatina coincideixen: «cels/celos».

xença com Déus és gran en si mateix e en la obre intrínseca e extrínseca per actu de bonea, granea, etcètera, per lo qual enteniment, la volentat exalça son voler a molt amar la causa. E per açò totes tres les potències de la ànima, per la demunt dita obre, formen l'àbit de exoïment, lo qual per la obre demunt dita ve de potència en actu.

Segons los set graus de oració damunt dits deu [f. CCLIII^a] hom adorar e contemplar Déu de tota la força de son remembrament, entedre e voler, con nostre senyor Déus deffena son poble de les errós d'Antichrist, lo qual poble ell ha tant amat que se'n és encarnat e soferta mort e passió; et anaxí com l'aveniment d'An-

obre M obra S operibus *add* suis 1300-1301 intrínseca (C *corr* intrimeca) e (M y) extrínseca S *om* 1301 per lo qual S et per hanc | enteniment S speculationem 1302 volentat M voluntat | exalça S extollit | voler S actum | causa S *praeit* sum(m)am *add* in mirabilibus suis | e per açò S unde sic contemplando | totes S ipse 1303 ànima S *add* sic contemplantis | demunt M *seq* du *canc*

1306 set C .VII. S *praeit* hos | oració M oratió | damunt M demunt S ante 1307 hom S *om* | adorar e (M y) contemplar S contemplatio fieri adorando | son S *om* 1308 e M y | con S ut *add* ipse 1309 de S ab 1309-1310 lo qual... e passió S secundum quod amore populi sui incarnari voluit et mortem pati 1310 e soferta M y soferta | e M y 1310-1311 et anaxí (M anaxís) com... perillós S secundum autem magna scandala et pericula adventus Antechristi 1311 enaxí M enaxís S *om* | oració S orationes 1311-1312 sants hòmens (M hòments) assignats a contemplació S sanctorum contemplantium 1312 alta S *add* et devotissime ut exaudiantur a Domino Deo nostro et hoc | enteniment S earum exauditio 1312-1313 cessament M *corr* lessament 1313 molt mal S multorum malorum *add* et scandalorum... in mundo perturbabili perturbatione Antechristi | e M y | do S largiatur | fruyt M fruit S fructus | utilitat S com(m)oda | perfecció M perfectió

1314 afflicció M afflictió

1309-1310 Io 3, 16: «Sic... Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret...»; Gal 2, 20: «...dilexit me et tradidit semetipsum pro me...»; *Symbolum Nicaenum*, D/S 125: «...propter nos homines... incarnatus est... et passus est...» 1310-1311 Mt 24, 24-30; 2 Thess 2, 8-12; cf. Apoc 13, 1-18

1300-1301 «entendre — enteniment» és traduït en llatí «speculare — speculatio». En aquest punt hi hauria una pista per a copsar la divergència entre Ramon Llull i Arnau de Vilanova, el qual emprà «speculari» en el sentit de visió o captació profètica, no pas en la seva accepció intel·lectual, tal com hom pot veure en el meu *El text primitiu del De mysterio cymbalorum d'Arnau de Vilanova*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», VII-VIII (1988), 30-32 i les referències textuais allí assenyalades.

1308-1311 Aquestes idees són repetides per ARNAU DE VILANOVA, *De tempore adventus Antichristi* (PERARNAU, «Arxiu de Textos Catalans Antics», VII-VIII (1988-1989), 134, línies 2-18; 143, línies 1487-1494; i en *De mysterio cymbalorum Ecclesiae*, 83-87, línies 538-641.

1314-1408 En *Gentil* (OE I, 1136/I), l'autor parla d'una font de llàgrimes diversa

tichrist serà molt perillós, enaxí la oració dels sants hòmens assignats a contemplació deu ésser molt alta, per ço que'l enteniment sia cessament de molt mal e do fruyt e utilitat de molt alta perfecció.

De afflictió

- 1315 Anaxí com hom deu adorar Déu en alegrat voler per oració segons los set graus demunt dits, enaxí per afflictions deu hom adorar Déu en entristat voler segons set graus conseqüents de afflictions, les quals deu hom haver segons que en actu de justícia se covenen aver per actu de memòria, enteniment e volentat, seguint
1320 la retgla e les condicions de oració sensual e intel·lectual, per tal

---

1315 anaxí (M anaxís) ... oració (M oratió) S sicut apud Deum debet oratio fieri in exaltatione voluntatis 1316 los M lo | set C .VII. | enaxí M e anaxís S sic etiam | per S in 1316-1317 deu hom adorar Déu S om 1317 entristat voler S compunctione voluntatis | conseqüents S om 1317-1318 afflictions M afflictions 1318 les quals S quos | deu hom haver S decet esse *add* in actu memorie, intellectus et voluntatis | en actu S actui 1319 aver M haver S om | per actu de memòria, enteniment e (M y) volentat (M voluntat) S om 1320 e M y | condicions M contradiccions | sensual M spiritual | e M y | intel·lectual M entel·lectual 1321 e M de | afflictió M afflictió 1322 e M y | de contemplació S om | contra Antichrist M y an axís
1323 ab S in | Déus S om Jhesuchrist M Jesuchrist 1323-1324 afflictió M afflictió 1324 potències M potèncias | sequesca S sentiat | en lo S om 1325 e M y

---

1315 *Contemplació*, cap. I, 6, 24-25 i 30 (OE II, 108/II i 109/II) 1315-1316 *Contemplació*, cap. LXXXVI, 15 (OE II, 282/I) 1317 *Contemplació*, cap. CCXXII, 13-14 (OE II, 655/II) 1320 *Contemplació*, cap. CCLXXXII, 5, cap. CCXCVI, 10 i cap. CCCXV, 1 (OE II, 867/I, 927/II i 1005/I)

de la que exposa en el nostre apartat, en el qual aquelles són exclusivament causades per contraposició a mancances diverses; allí, en canvi, «dementre que lo gentil deïa aquestes paraules... sa ànima s'esforçà a recordar e a entendre e a amar la divinal virtut, la qual donà virtut a son coratge com pujàs l'aigua del cor a sos ulls». Tant com en el nostre text les llàgimes són vinculades a la penitència, allí són sobreiximent de consolació i, doncs, especial de l'Esperit Sant.

1314 D'entre les moltes que es podrien reportar, escollim dues dites dels antics Pares del Desert, transmeses també al món occidental, que indiquen fins a quin punt hom considerava connexa la vida ermitana i el plor: «Nocte et die laborat monachus vigilans, in orationibus permanens; pungens autem cor suum producit lacrymas, et celerius provocat Dei misericordiam», *De vitis Patrum liber quintus sive Verba Seniorum*, libellus tertius, *De compunctione*, 17 (ML 73, París 1860, col. 862-863); «Quemadmodum umbram corporum nostrorum ubique nobiscum circumferimus, sic debemus fletum et compunctionem habere nobiscum ubicumque sumus», *ibid.*, 24 (*ibid.*, col. 864).

1316 Els set graus són els acabats d'exposar en el text de les línies 1165-1313.

que'l exohiment de oració e afflicció se concorden en àbit [f. CCLIII^d] e actu de contemplació contra Antichrist.

Ab la passió de nostre senyor Déus Jhesuchrist cové donar afflicció a les potències de la ànima per ço que seguesca tristior en lo cor e plor en los vulls; cor remembrant memòria e entenent enteniment los grans turments e la greu e engoxosa mort que'l Fill de Déu sostench en carn en la creu per nosaltres peccadors, no dignes que ell ne sostengués una de les menors passions que pusquen ésser (e ell volch sostenir per nós la maió passió que ésser puscha), és remembramet e enteniment antesedent de conseqüent voler en tristícia, contricció, amargor e sospirs de cor e de làgremes d'uylls a donar affliccions en ànima e en cors per tal exohiment de paraules contra Antechrist sien a Déu agradables e plasens per aytals contempladors. 1325 1330

| vulls M ulls | cor S etenim | remembrant M remembrant | e M y 1326 los M les S *præit* affectuose | grans S grandissima | turments M turmens | greu (M gren) e engoxosa (M engoxa) S sum(m)e angustiferam | mort S *add* crucis Domini Nostri Ihesu Christi 1326-1327 que... sostench (M sostens) en carn (M car) S *om* | peccadors S *om* 1327-1329 no dignes... ésser puscha) S tante passionis sue indignos et pietatem suam, qua graviorem quam potuit propter nos voluit ferre mortem, qui indigni sumus minimo sue sacratissime passionis 1329 volch M volx | maió M maior | és S sunt 1329-1330 remembramet (M remembramet) e enteniment S *om* 1330 e M y | antesedent M antesedent | voler S voluntatis *add* se convertentis 1330-1331 tristícia S *om* 1331 contricció M contricció | e M y | sospirs S *om* | e M y | uylls M uylls 1332 affliccions M afflicció | e M y | per tal S ut sic 1332-1334 exohiment... contempladors S contemplantium preces in cordibus contritis Deo placabiles exaudiantur adversus Antechristum 1333 Antechrist M anaxis | agradables M agradables | e M y | aytals M aitals

1323-1345 cf. *Contemplació*, cap. CCXCVI, 21 (OE II, 929/I) 1325-1326 Cf. Mc 15, 20-37; *Contemplació*, cap. LX, 19; cap. LXII, 6, 9, 21, 23, 25 i 28; i cap. LV, 4-6 (OE II, 228/II, 231/I, 232/I, i 233; 216-217) 1326 Cf. *Gentil* (OE I, 1112/II) 1330-1334 *Contemplació*, cap. LV, 29 (OE II, 218/II)

1332 «Per tal exohiment de paraules». La fixació del text català no presenta dubtes i el sentit del conjunt sembla diàfan, encara que qualche detall textual pugui ésser insatisfactori. Per això transcriu la traducció llatina de la frase: «ut sic contemplantium preces in cordibus contritis Deo placabiles exaudiantur adversus Antechristum»; l'única hipòtesi que em sembla poder proposar és el possible canvi de «exohiment de paraules» per «exohiment de prechs».

- 1335 A considerar se cové la sancta vida dels apòstols e dels martis e de les màrtires, qui sa enrere morien per prehicar llahor del Fill de Déu. E d'aytal consideració deu néxer contricció, cor quax morta és la caritat [f. CCLV^a] e la devoció que solia ésser a honrrar e a mostrar los honraments qui a nostre redemptor creador se covenen.
- 1340 E cor no són tan fervents preïcadors amadors cor ésser solien, per açò deuen ésser afflictions en la consideració de entristat voler en actu de memòria e de enteniment, e que lo cors n'aia passió per suspís de cor e per plants de bocha e làgremes d'uyls e per languiment de desirer com puscha retornar caritat e devoció en l'alt grau
- 1345 en què ésser solia.
Enaxí com actu de volentat amant les set virtuts dóna plaer, anaxí actu de volentat aïrant los set peccats mortals deu donar afflic-

---

1335 considerar se (M si) cové S consideranda est | sancta M sanctissima | e M y 1336 e (M y) de les (M los) màrtires (M martiris) S om | qui M que | sa (M se) enrere S om | morien S propter Deum et fidei exaltationem diris occidebantur tormentis | per prehicar S predicando | llahor S add et veritatem 1336-1337 del Fill de Déu S Domini Dei nostri 1337 aytal M aital S add namque | contricció M constrictió | quax S om 1338 e... e M y... y | solia S solet 1339 honraments qui (M que) a nostre redemptor creador se covenen S laudem Domini et cognitionem et dilectionem Ihesu Christi salvatoris nostri 1340 e M y 1341 açò M açò | afflictions M afflictions 1342 e... e M y... y 1343 suspís M suspiris | e... e... e M y... y... y | uyls M ulls 1344 e M y 1346 enaxí M enaxis | set C .VII. | dóna plaer S confert exaltationem 1347 anaxí M anaxis | volentat M voluntat | aïrant S odientis | peccats S vitia 1347-1348 afflictió e M afflictió y 1348 membrant M membrant | com M con S add ipsa 1349 set M .VII. | peccats S vitia | e M y S non autem | ahirables M aïrables

---

1335-1336 *Contemplació*, cap. LXXXV, 13-15 i 19 (OE II, 280/I i II) 1337-1339 *Contemplació*, cap. LX, 18 i 22; cap. CCLXXVIII, 12-13 i cap. CCLXXXVIII, 10-12 (OE II, 228/II, 229/I, 854/I i 891-982) 1340 *Contemplació*, cap. LXXXIII, 7, 16 (OE II, 275-276)

1347-1354 *Gentil* (OE I, 1135-1136) 1363-1366 *Contemplació*, cap. LXXXVI, 25

1335-1336 Vegeu més avall el text de les línies 1507-1513.

1338-1345 El fragment del paràgraf: «...a honrrar...ésser solia» ha estat traduït en llatí de la forma següent: «Ad hostendendum laudem Domini et cognitionem et dilectionem Ihesu Christi salvatoris nostri. Sed etiam, ubi sunt modo similes predicatorum amatores fervidi? Ubi sunt, qui occiduntur propter occisum in cruce, dominum Ihesum Christum? Hic est ortus conterentis afflictionis ferventer contemplantis. In suspiriis namque et lacrimis oculorum contristetur anima ferventer contemplantis, quia caritas et devotio sui gradus excellentiam perdiderunt».

1349 «Nos manca en les dues còpies catalanes; el llatí diu: «amabilia, non autem odibilia»; i és evident que els pecats no són estats aïrables per a l'acte de la voluntat amant pecat, ja que en això consisteix justament el pecat, en no aïrar una cosa que ho hauria d'ésser. El «no», doncs, és exigít.

ció e passió, membrant la memòria e entenen l'enteniment com
 los set peccats són stats amables e [no] ahirables en l'actu de la voluntat
 amant peccat; cor actu de gola és contrari a actu de temprança en 1350
 actu de injúria, decrehença, desesperança, ignorància, frevoltat,
 hon se forma actu de luxúria, avarícia, supèrbia, accídia, enveja,
 hira. E açò matex se converteix segons [f. CCLV^b] més e menys
 dels actus dels vicis, hon són privats los actus de les virtuts. On,
 com virtuts sien ten amables e vicis sien ten ahirables, per açò 1355
 deuen ésser hòmens assignats a molt sospirar e plorar per lo cessa-
 ment del bé, privat en privació dels actus de virtuts, e en lo mal
 qui s'esdevé per la multitut de vicis en nombre de persones e en
 quantitat de granea per actus de vicis. E aquests hòmens, qui per
 aquestes consideracions damunt dites hauran afflictions en ànima 1360
 e en cors, són covinents a ésser exhoïts, amants virtuts molt fort-
 ment e ahirant vicis.

Considerar en les penes infernals com són grans e durables e
 tembre aquelles, membrant ho[m] sos peccats e ses culpes e entenen
 e amant hom la gran justícia de Déu, és considerar qui dóna a 1365
 home afflictió per temor. La qual afflictió e temor crex, segons que

S odibilia | volentat M voluntat 1350 peccat S illa 1351 decrehença CM de crehença S dif(f)identie | frevoltat S debilitatis 1352 hon M hom | accídia S om | enveja M enveja 1353 converteix M convertex | e M y | menys M meyns 1353-1354 e açò... les virtuts S om 1355 com M con | ten M en S valde | e M y | sien S om | ten S valde | ahirables S odibilia 1355-1356 per açò... assignats a S om 1356 molt S vehementer add fervidi contemplantes | e M y 1357 privat S om | dels M dells 1357-1359 e en lo mal... actus de vicis S et quia tanta mala per multiplicacionem actuum vitiorum in tot hominibus sortiuntur 1358 qui M que | e M y 1359 vicis M corr virtuts canc | qui M que 1359-1360 e aquests... hauran S isti quidem sic contemplantes 1360 damunt M demunt | dites M corr dites | afflictions M afflictions S in afflictione 1360-1361 en ànima e (M y) en cors S cordis et anime amaritudine 1361 covinents M convinents S apti | exhoïts M exohits S add in suis orationibus 1361-1362 amants virtuts (M virtut) molt forment (M forment) e (M y) ahirant vicis S om

1363 les (M las) penes (M penas) infernals com són grans S magnitudinem eternalium tormentorum | penes C seq vicis canc | e (M y) durables S om 1364 membrant M membrant | hom CM hon S om | (culpes) e M y 1365 e M y | hom S om | gran S magnitudinem 1365-1366 és considerar qui (M que) dóna a home afflictió (M afflictió) per temor S tunc aff(lic)ictio propter timorem debet oriri 1366 afflictió M afflictió | e M y 1367 se S om | en S om 1368 que S add ipse peccator | ha fets S

i cap. CLIX, 8 (OE II, 282/II i 457/II) 1366-1369 *Contemplació*, cap. CLIX, 16-19 i 23 (OE II, 458/I-II)

1364 «Hom». Els dos manuscrits catalans diuen «hon»; el text llatí «aliquis» i per tant justifica la grafia personalitzadora, com en la línia següent.

- hom multiplica se consideració en les penes infernals e en los pecats que ha fets contra la justícia divina, amant home ab gran voler l'actu de la justícia. E per aytal multiplicament de [f. CCLV]
- 1370 consideració esdevé hom covinent a ésser exoÿt per afflictió de son considerar, la qual afflictió dóna tristor d'ànima avent justícia en son considerar, per la qual s'eparella a reebre gràcia de la justícia de Déu en actu de misericòrdia, desira bé e ordonadament ésser en lo món, per lo qual Déus sia conegut e amat e que los hòmens sien
- 1375 en stament bo. E cor lo món és en mal estament e en contràries obres de ço que demunt és dit, en languiment e afflictió d'aytals hòmens, qui han los desigs e les consideracions damunt dites, e açò és per ço cor són amadós de bé e ahiradós de mal, e per açò languiments de desigs longuament desirats e tristícies aüdes longuament
- 1380 per ahirament de males obres en justificat voler són afflictions de sants hòmens e de bona vida, per les quals afflictions hom és exoÿt en ses oracions e maiorment com són fetes ab sospirs e ab plos, contriccions e dolors.

- Probetat de riqueses e de benançaçes és ocasió a afliccions e
- 1385 maiorment en homes qui són amadors e fills de pobretat, cor pobretat dóna magres viandes e poques contra delicats, diverses e

---

perpetravit | amant home ab gran (C seq voler *canc*) voler S et secundum magnitudinem diligendi 1369 actu S add divine | aytal M aital | de C iter 1370 consideració M considerar | esdevé C esotvé M esdevé | covinent M conivent | a M om | exoÿt M exoÿt | afflictió M afflictio 1370-1373 esdevé hom... de misericòrdia S unde contritio et aff(lic)ctio nascuntur diligendo actum divine iustitie et misericordie, oritur orationum exauditio apud Deum 1371 afflictio M afflictio | dóna C corr donana *canc* -na- 1372 reebre M reèbrer | gràcia M gràtia 1373-1383 desira bé e... e dolors S om 1373 e M y 1374 e... e M y... y 1375 e M y | estament M stament | e M y 1376 de ço M d'açò | afflictió M afflictio 1377 qui M que | e M y | damunt M demunt | dites M dits | e M y 1378 e... e M y... y 1378-1379 languiments M lagriments 1379 longuament M longament | aüdes M àvides | longuament M longament 1380 afflictions M afflictions | 1381 e M y | les M las | afflictions M afflictions | hom M hon | exoÿt M exoÿt | e M y 1382 fetes M fetas | e M y 1382-1383 contriccions M contriccions 1383 e M y

1384 de S in | riqueses M riquesas | e M y | benançaçes M b[.....]es S prosperitatibus add mundi | a S om | afliccions M afflictions | e M om 1385 homes M homs | qui són S om | e M y 1385-1386 pobretat M probetat 1386 dóna S cogit habere | viandes M cibos | e M y | delicats S deliciosas add et 1386-1387 e molts S om | meniats M meniarts | e M y S om | aporte M aporta S invitat | e M y | per S om | ha S prestat | hom pobres S om | e M y 1388 e...

1385 *Contemplació*, cap. LVIII, 10 (OE II, 223/II) 1386-1389 *Contemplació*, cap. CLXXXV, 22-24 (OE II, 542/I) 1386 *Contemplació*, cap. LXXIV, 6 (OE II, 257/II)

---

molts meniers, e aporte deiunis. E per pobretat ha hom pobres e vells e humils vestiments [f. CCLV^d] e iau hom en lits durs e aspres. E per pobresa han los hòmens cases poques sens grans ornaments. E per totes estes coses, a les quals pobresa és ocasió, és donada [aflicció] al cors e tristícia a la ànima amant les necessitats corporals, per la qual afflicció en passifficat, humil, just voler és exoïda oració. 1390

Ésser avilat e menyspresat per les jents dóna afflicció; e ésser apartat e separat dels lochs poblats e habitar hom en los boscatges e ermitatges és afflicció per absència de sos parens e per solitudo e per fretura de les coses, que hom ha necessàries en ses malalties e en altres coses necessàries semblants a aquestes. On, com aquestes 1395

---

e M y... y | iau (M ian) hom S preparat | e M y 1389 han M ha 1389-1390 e per pobresa... grans ornaments S om 1390 e M y 1390-1393 e per totes... exoïda oració S omnibus hiis rebus surgit afflictio in odientibus ea et diligentibus pretiosa Dei illis contraria. Unde in humili, patiente et iusto velle oratio exauditur 1391 afflicció CM om S afflictio | al M als | e M y 1392 afflicció M afflictio | passifficat M passificat

1394 ésser avilat e (M y) menyspresat (M menospresat) per les jents S impropria, derisiones et despectus passi ab hominibus | dóna afflicció (M afflictio) S om 1395 e M y | e habitar M y hintar 1396 ermitatges M armitatges | afflicció M afflictio | e... e M y... y 1397 e M y 1397-1398 e en altres coses M iter y en altres 1399 e M

1394 *Contemplació*, cap. LXXV, 1-30 i cap. CCXCVI, 8 (OE II, 259-260 i 927/I)

1387-1389 Per contraposició, recordem la descripció dels avantatges del cel en boca del sarraí, en el *Gentil* (OE I, 1132-1133): «Per palpar e tocar e sentir ha hom benança e plaser en aquest món; e per açò en paradís haurà hom glòria palpant, sintent e tocant draps blancs e lises, e jaer en còceres e en blans lits, e en lençols e cobertors de seda».

1391 «Afflicció» manca en les dues còpies catalanes. La traducció llatina l'ha conservada: «surgit afflictio in» i és clarament exigida pel context, car, altrament, quina és la significació de «per la qual afflicció» de la línia següent, si tal afflicció no s'ha vist per enlloc en el context anterior?

1394-1403 Des de «...e ésser...» fins a l'acabament del paràgraf, la traducció llatina resumeix d'una banda el text i de l'altra el completa, tal com segueix: «...et solitudo locorum ab hominibus separatorum, ubi non timetur corporalis necessitas, prestant anime et corporis afflictiones, cum propter Deum absunt illa que humana natura diligere consuevit. Unde, talia patientes per actum divine iustitie et pietatis apti sunt in suis orationibus exaudiri. Sed quid dicemus per singula? Utique dolere et tristari ex inordinatione mundi, per quam Deus summe intelligibilis et amabilis non est cognitus neque dilectus et per quam in mundo sunt opera contraria operibus antedictis, est summum principium et origo summe afflictionis et doloris in cordibus ferventer contemplantium summum finem. Unde, frequentia suspiria et lacrimarum rivus insatiabiliter orientur, tales namque principaliter apti sunt in suis precibus exaudiri, quoniam actus divine iustitie in caritatis et pietatis maxime collocavit».

1395-1396 Vegeu el text de la línia 1181.

1400 coses e moltes d'altres sien ocasió e començaments d'affliccions, per açò és exohiment justificat en la justícia e misericòrdia de Déu e'n la volentat dels hòmens, qui desira haver totes les coses, per les quals, affliccions sien mitjà, per lo qual so que desira volentat vengua a compliment.

1405 Dit avem de la vida contemplativa, la qual cové ésser molt alta per exelçada oració e afflicció en sants hòmens contemplatius, segons que'n havem dada art e doctrina, per tal que sia prudència en los hòmens fills de la sancta fe cathòlica com sien destruïdes les errós que Antechrist dirà contra l'aveniment de Jhesuchrist.

De vida activa

1410 [f. CCLVI^r] A destruyr les errós de Antechrist cové hordonar vida activa ésser en molt gran perfecció, la qual vida departim en dues parts, havents cascuna sots si moltes spècies. La primera part és de preycació e la segona és de guerres e de batalles, hon primerament direm de preycació.

---

y | d' M om | e M y | affliccions M afflictions 1400 exohiment M exoïment | e M y 1401 volentat M voluntat 1402 affliccions M afflictions | so M si 1402-1403 vengua M vengà

1403-1404 *Int has lin S add* Sed quid dicemus per singula? Utiq̄ dolere et tristari ex inordinatione mundi, per quam Deus sum[m]e intelligibilis et amabilis non est cognitus neque dilectus et per quam in mundo sunt opera contraria operibus antedictis est sum[m]um principium et origo sum[m]e affliccionis et doloris in cordibus ferventer contemplantium sum[m]um finem. Unde frequentia suspiria et lacrimarum rivus insatiabiliter oriantur, tales namque principaliter apti sunt in suis precibus exaudiri, quoniam actus divine iustitie in caritatis et pietatis maxime collocavit

1404 ésser S geri 1404-1406 molt alta per exelçada (M exalçada) oració e (M y) afflicció (M afflictió) S valde excellenter devotissimis orationibus et afflictionibus 1405 en sants hòmens contemplatius S om 1406 'n MS om | e M y | doctrina S add in predictis 1406-1407 per tal que sia prudència en los hòmens fills de la sancta (M santa) fe cathòlica S ut in filiis Dei catholice providentia fiat 1407 com S ad | destruïdes M destruïdes S impugnandos 1408 errós S add Antechristi perfidi | que C que que M om | Antechrist M anaxis S om | dirà S opponet | contra S om | aveniment S praeit veritati fidei et add domini | Jhesuchrist M Jesuchrist

1410 destruyr M destruir S resistendum | Antechrist M anaxis 1411 ésser S om | molt gran S sublimi | perfecció M perfectió | la qual S om | vida S add activam quoad presens opus 1412 havents S continet | sots M sot | part MS om 1413 preycació M privació | e M en S vero | és S om | e M y 1414 direm S procedimus | preycació M prehicació S add isto modo

---

De prehicació

1415

En preycació se cové art e manera, per la qual en vida preycació do gran perfecció. E per açò deu ésser ordonat com a preycació sia donat tot so que li cové en àbit, per tal que ço, que és en potència, per preicació puscha per aquell àbit venir en actu de molt sancta vida. On, per açò cové fer en los llochs seperats, agrests, delitables, 1420 estudis de diverses lenguatges e que en aquells studis sien hòmens savis, en scièncias de philosophia e de theologia studians, per tal que vagen prehicar los infaels, los quals deu hom preycar per rahons necessàries, per tal que anans los puxa hom convertir que vingua Antechrist. Cor si Antechrist los atroba en error e contra la 1425

1416 en M a | preycació M prehicació | se cové S esse oportet | e M y | per la qual S unde | vida S add activam 1416-1417 preycació (M prehicació) do gran perfecció (M perfectió) S magna predicationis perfectio... procedit 1417 e M y | ordonat M ordenat | com M con | preycació M prehicació 1418 per tal que ço que S ut ea que add ratione predicationis | és S sunt | potència S presenti 1419 per preicació S om | puscha (M pusca)... venir S procedunt | per aquell àbit S om | molt S valde 1420 fer S stabiliri add a fidelibus | llochs S regionibus add ad hoc ydoneis | seperats (M separats), agrests (M canç agrests add agrests), delitables S om 1421 e (M en) que S om | studis S om | hòmens S add magne perfectionis 1421-1422 sien... studians S doceantur 1422 savis M sancts S instructi | scièncias de S om | philosophia M filosofia | e M y | de S om | theologia M teologia 1423 que S add ipsi, linguas infidelium docti | vagen M add per S add ad predicandum | prehicar los infaels, los quals deu hom preycar M om | los infaels S illis | los quals deu hom preycar S om 1424 necessàries M necessariis | los puxa (M puguan) hom convertir S in viam veritatis convertantur 1424-1425 vingua M vinga S praeit persecutio 1425 Antechrist M anaxís

---

1416-1420 Vegeu en aquest aparat la nota a les línies 1435-1438 1423 *Contemplació*, cap. LIV, 28 (OE II, 216/I)

1415-1492 Aquest capítol *De predicació* i el seu encaix en el context de la terça distinció no han estat tinguts en compte per Lola Badia en les pàgines que dedica al tema en el seu article *Ramon Llull i la tradició literària*, dins «Estudios Lulianos», XXVIII (1988), 121-138, la tercera part del qual, sota el títol *La predicació*, s'ocupa de textos lul·lians que en tracten (130-136).

1420-1422 Vegeu el text de les línies 1181-1191

1424-1429 Vegeu el text de les línies 43-50.

1424-1425 El sentit del text d'aquestes línies sembla ésser la doctrina lul·liana de la possibilitat d'incidir en la història, accelerant-la, tal com es pot veure, per exemple, en *Contemplació*, cap. LVIII, 30 (OE II, 225/I).

1425-1427 Vegeu el text de les línies 47-53. De més a més, cal recordar que hi ha paral·lelisme entre aquest anunci de perill i el del perill que s'abocaria damunt la cristiandat, si els tàrtars es convertissin a l'islam o al judaisme, tal com hom pot veure en la *Peticó de Ramon al papa Celestí V per a la conversió dels infidels* (PERARNAU, «Arxiu de Textos Catalans Antics», I (1982), 36, línia 39-38, línia 45).

sancta sgleya romana, serà molt gran perill de la fe cathòlica, la qual serà fortificada en lo convertiment dels arrats a via salutable.

- Aquells preicadors cové ésser tan devots a martire que no dup-
 1430 vaïen als infaels e que disputen ab ells sobre'ls articles, sigüent la
 manera de la *Art* [f. CCLVI^b] *abreuiada de trobar veritat*, la qual
 als infaels sia mostrada e sia a ells mostrada comuna philosophia e
 theologia sots breus començaments necessaris per tal que, per l'ef-
 1435 fectü, en philosophia sia demostrada veritat dels articles en theolo-
 gia de la primera causa. E aytal art e doctrina e manera de preycació
 e d'ensenyar e de disputació per lingua perseverança e continuació
 serà ocasió a conve[rt]ir los infaels per justificat actu de justícia e[n]
 les dignitats de Déu. E per lo convertiment dels infaels, porà hom
 pus fortment contrastar a les errós d'Antichrist.

| en error S in erroribus involutos | e M y S *om* 1426 sancta sgleya (M Iglésia) roma-
 na S catholice fidei veritatem | perill S dapnum et periculum | fe S *praeit* ipsius sancte
 | cathòlica S christiane 1427 qual S *add* si ordinatio predicta fiat | en S ab | arrats
 M airats | a via salutable S *om*

1428 aquells M *praeit* a S hos *add* quidem | preicadors M preicadors 1428-1429
 dupten S timeant 1429 mort ni turmens S nec carnalia tormenta nec mortis angustias |
 per S propter *add* Deum et | nostre S *om* 1429-1430 e (M y) cové que vaïen als infaels
 e (M y) que disputen ab ells sobre'ls articles S hos autem utile erit infidelibus super articulos
 fidei disputare 1431 manera M matèria | de trobar S inventive *add* et amative 1432
 sia mostrada S manifestabuntur | e M y S per eam namque | comuna M *canc* |
 philosophia M filosofia | e M *om* 1433 theologia M teologia 1434 articles S *add*
 fidei et prime cause 1434-1435 theologia M teologia 1435 de la primera causa S *om*
 | aytal M aital | art e (M y) S *om* | e M y 1435-1436 de preycació (M prehicació)
 e (M y) d'ensenyar (M d'ensenyar) e (M y) de disputació S predicandi seu docendi seu etiam
 disputandi *add* secundum predictam artem 1436 per S in | lingua M longa | e M
 y 1437 ocasió S causa | convertir CM convenir S conversionis | justificat S *om*
 | en C e M y S in 1438-1439 e per lo convertiment... errós d'Antichrist S et nascetur
 inde magna resistentia operibus et persecutionibus Antechristi 1439 fortment M forment |
 les M los

1428-1443 Vegeu l'anotació a la línia 15 d'aquest apartat 1428-1430 *Contempla-
 ció*, cap. LV, 26-27 (OE II, 218/II) 1435-1438 *Contemplació*, cap. CCLXXVIII, 28-
 30 (OE II, 855-856)

1428-1429 «dupten» té ací el significat de «temin»; la traducció llatina, que hom pot
 veure en l'aparat crític relatiu a aquestes línies, ho confirma.

1433-1435 Vegeu el text de les línies 965-968.

1437 «Convertir... en». Els dos manuscrits catalans donen «convenir... e/y». La tra-
 ducció llatina precisa: «...causa conversionis... in dignitatibus...»; d'altra banda, la
 confusió de «-rt-» en «-n-» és fàcilment explicable en un manuscrit medieval, car n'hi
 ha prou que el pal de la «-t-» es quedi a l'altura de les lletres baixes.

Los preycadors demunt dits deuen ésser triats e alets de les religions e dels hòmens setglàs covinents al sant offici damunt dit. E cové que sien nodrits a morir e a desirar morir per exelçar la fe sancta. E cové que sien tremeses als infaels per llurs majors e per lo sant apostoli, als quals demostren la manera, segons la qual los christians crehen en los articles, con sia cosa que los infels ignoren la manera e la veritat, segons la qual creen los christians en la unitat e trinitat e encarnació de nostre senyor Déus.

Establiment e ordonament cové ésser fet com lo sant pare apostoli tremetra als reys dels infaels que li tremeten hòmens savis en llurs sextes e que a aquells sia mostrat latí e los libres, per los [f. CCLVI] quals la fe chrestiana és revelada e demostrada ésser en veritat. E que sien a aquells savis dons donats e agredablement sien servits e que retornen en llurs terres paguats del acullyment que hom a ells haurà fet. E tot açò se cové a la art de convertir los infaels, per tal que aquells la fe cathòlica recompten en llurs terres e que se'n vagen ab enteniment il·luminat e ab consciència nafrada

1440 preycadors M preicadors | e M y 1440-1441 deuen ésser... damunt dit S non solum etiam ex religiosis viris eligendi sunt, ymo ex secularibus viris sapientibus 1441 covinents M convinents | sant S sanctissimo *praeit* huic | e M y S isti quidem 1442 cové que sien nodrits S induci debent et nutriti | a morir S *om* | e M y | desirar S desiderium | morir S gloriosissime mortis *add* propter Deum et | exelçar M exalçar S exaltationem 1442-1443 sancta S christiane *add* predicantes et at(t)estantes sum(m)am ipsius fidei veritatem 1443 tremeses M trameses | e M y | sant M sants 1444 apostoli M apòstols 1445 infels M infaels | ignoren M ignoran 1446 e M y 1447 e... e M y... y

1448 establiment e (M y) S *om* | ordonament S *praeit* hanc etiam | cové S oporteret | fet S *om* | com M con S videlicet ut 1448-1449 sant pare apostoli (M apòstols) S sum(m)us pontifex sanctissimus pater noster 1449 tremetra S mitter *add* nuntios | tremeten S tremetren 1450 e M y | sia mostrat S doceretur | e (M y) S et *add* hostenderentur eis 1451 quals S quos *add* veritas | chrestiana M christiana S catholice 1451-1452 e (M y) demostrada ésser en veritat S *om* 1452 savis M sans | e M y 1452-1454 e que sien... haurà fet S istis autem gratis serviti oporteret et dari munera nobilia et post eorum instructionem ad natales terras remit(t)i contenti ex maioribus christianis et ex ipsa fidei veritate percussi 1453 e M y | terres M terris | acullyment M aculliment 1454 art S *add* et modum 1455 aquells M aquella S isti 1455-1458 la fe cathòlica... la fe cathòlica S conscientia lesi necnon in suis intellectibus illuminati recitent et significant afinis suis fidei catholice necessitatem 1455 en M *om* | terres M terris 1456 e... e M y... y 1457 chrestians M christians | hauran M auran | sobre M sopra 1457-1458 revelació M revalació

1440-1447 *Contemplació*, cap. CCLXXXVIII, 29-30 (OE II, 894/I-II) 1440-1442 *Contemplació*, cap. LV, 26-27 (OE II, 218/II) 1443-1447 Vegeu l'anotació al text de la línia 1423 1443-1445 *Contemplació*, cap. CCXXIV, 15 (OE II, 661/I)

1450 Cf. *Gentil* (OE I, 1081/I-II): «...on, com nòs siam en servitud de totes gents...»

per la sciència que enfre los chrestians hauran apresada sobre la revelació de la fe cathòlica.

Los jueus e los sarraïns, qui són serfs e sotsmeses als chrestians, 1460 d'aquells jueus e sarraïns cové que sien triats e alets hòmens, qui a temps sert aien apresades tants de libres de nostra fe, que sàpien e coneguen la nostra fe. E a aquells sia donada alcuna libertat e aien alguns privilegis sobre ls altres. E a aprendre rahons, per les quals la lig dels chrestians coneguen, sien punits, si dins temps 1465 vinent aquelles rahons no han apresades; e a aprendre aquelles rahons necessàries cové que sien constrets, si per grat aquelles aprendre no volen.

En les terres dels sarraïns són chrestians religiosos e han alguna diversitat ab los latins. E cové ésser stabliment fet com hom aya 1470 participació ab ells per tal que ls endrès en ço en què són des-[f. CCLVI^d]-viats e que ab aquells hom puscha preïcar los sarraïns e a aquells faça hom preïcar la sancta fe cathòlica e que los nostres religiosos per caritat, justícia, prudència, fe, aien ab aquells societat, fraternitat e companyia en longa perseverància.

1459 e M y | los S ex illis | sarraïns M sarraïns | serfs S om | chrestians M christians 1460 d'aquells jueus e (M y) sarraïns S om | cové que sien triats (M triat) e (M y) alets (M elets) S eligendi sunt *add* vi vel amicitia | hòmens S om | qui M que 1460-1462 qui a temps... nostra fe S subtiliores et magis apti ad introducendum in veritatem fidei per libros illis traditos et doctores 1461 tants M tant 1462 e M y | coneguen M conegan *corr* convengan *canc* | e... e M y... y 1463 e M y 1464 chrestians M christians 1466 aquelles M aquells

1468 terres S regionibus *add* infidelium seu | chrestians M christians | e M y 1469 e cové ésser stabliment fet com S circa quos sic provideri oportet, videlicet 1469-1474 hom aya... longa perseverància S ut nostri religiosi propter caritatem, iustitiam, prudentiam et fidem cum illis longa perseverantia societatem et fraternitatem habeant, ut dirigant illos a scismate illorum in veram concordantiam fidei, ita quod isti et illi pariter predicent sarracenis fidei veritatem 1471 preïcar M preïcar | sarraïns M sarraïns | e M y | a M om 1472 faça M faça | preïcar M preïcar | e M y | los M les 1473 prudència M prudència 1474 e M y | companyia M companya

---

1462-1467 La traducció del fragment: «qui a... no volen» fa en llatí d'aquesta manera: «...vi vel amicitia, subtiliores et magis apti ad introducendum in veritatem fidei per libros illis traditos et doctores. Et istis aliqua danda est libertas et privilegium super alios sue secte. Et nisi gratis ad hoc condescenderint, statuendum est quidem eis certum tempus, quo spatio se doceri et scire poterunt catholice fidei rationes. Et si ob culpam sue obstinationis datum tempus preterierint ignorantes fidei rationes tamquam ex delicto maximo sunt puniendi».

1472-1474 El fragment que hi ha entre «...e cové...» i «...deviats...» fou traduït d'aquesta manera: «...circa quos sic provideri oportet, ut nostri religiosi propter caritatem, iustitiam, prudentiam et fidem cum illis longa perseverantia societatem et fraternitatem habeant, ut dirigant illos a scismate illorum in veram concordantiam fidei».

Aprés l'ordonament damunt dit, lo qual és possíbol, segons lo poder e saviesa e volentat, qui és en lo poble dels christians e en lo patrimoni de la sancta sgleya, a axaltació de la qual cové ésser fet ço que damunt és dit, cové que los preycadors, qui són en los sants hórdens, prehiquen los chrestians per paraules e per rahons necessàries e per exempli de sancta vida. Cor necessàries rahons il·luminen l'enteniment e bon exempli engentre devoció en la volentat. E per açò és lo poble ocasionat a sancta vida, la qual és molt necessària ésser en lo poble dels chrestians, per tal que Antechrist no·ls trop sens il·luminat enteniment ni sens devoció, justícia, fortitudo, caritat, prudència.

Tots los hordonaments damunt dits se covenen ab àbit de preycació. E cor tots no són en ésser és per privació de virtut en àbit de franch arbitre, en lo qual no és obra qui·s mova de la potència a actu, la qual privació de virtut és temedora en justificat àbit de la justícia, poder, saviesa de Déu, e és molt vergoyosa segons so que

1475 l'ordonament S constitutiones | damunt M *corr in* demunt 1475-1478 lo qual és possíbol (M possible)... damunt és dit S *om* 1476 (poder) e M y | volentat M voluntat | qui M que | dels M de los | e M y 1477 sgleya M iglésia | axaltació M exalcació 1478 damunt M demunt | preycadors M preicadors S *add* nostros | qui (M que) són S constitutos | los M les 1479 hórdens M órdenes S orationibus | chrestians M christians 1479-1480 per paraules e (M y) per rahons necessàries (M necessaris) e (M y) per exempli (M exemples) de sancta vida S exemplo sancte vite et sermonibus in necessariis rationibus fundatis 1481 e M y | engentre M engenrra 1482 e per açò S hiis enim duobus 1483 ésser S *om* | en lo poble dels chrestians (M christians) S christianis 1483-1484 Antechrist M anaxís *corr* axa *canc* 1484 sens S inhermes | il·luminat M il·luminant S illuminato 1484-1485 justícia, fortitudo, caritat, prudència S *om*

1486 hordonaments (M ordonament) S *praeit* constitutiones et 1486-1487 preycació M prehicació | e M y 1488 franch arbitre M franchs àrbits 1489 àbit M hàbit

1475-1478 Cf. *Contemplació*, cap. CCLXXVIII, 19 (OE II, 855/I) 1476 Cf. *Gentil* (OE I, 1117/I-II): «Sàpies, gentil,...»

1486-1492 La traducció del text que va de «damunt dits» a «senyor Jhesuchrist» és aquesta: «...possibiles sunt potestati et sapientie et voluntati populi christiani et patrimonio sancte ecclesie, ad cuius exaltationem fieri convenit hec predicta, que, nisi adhuc exsequantur, privabitur virtus in habitu liberi arbitrii in caritate fidei christiane. Quia in ipso habitu non erunt opera virtutum in excellentia que de potentia moveantur ad actum. Hec autem privatio valde formidabilis est a facie sequentis inimici futuri. Dapnosam namque minatur ruinam populis christianis et dedecus eis etiam qui regunt populum christianum, prout figura crucis passionem representat domini Ihesu Christi».

la figura de la creu [f. CCLVII^a] representa de la passió de nostre senyor Jhesuchrist.

De guerres e de batalles

En diversitat de sextes e de crehenses són engenrades guerres e batalles e's repremuda la sancta sgleya en fe, caritat, sperança. Cor la manera, per la qual ach començament e exelçament e perfecció la sgleya Romana, s'és quax girada en guerres e en batalles e és quaix oblidada la primera manera, so és de prehicament e de convertiment e endressament, com los infaels sien endressats a vi<d>a perdurable, en la qual benahuÿrança no ha fi.

1490 poder M poden | so M ço 1491 representa M rapresenta 1492 Jhesuchrist M Jesuchrist

1493 e M y

1494 diversitat S *add* et discordia | e M y | de S *om* | crehenses S credulitatem 1495 e M y | repremuda M reprimida S deprimitur | sgleya M iglésia 1496 ach S sum(p)sit | e M y | exelçament M exalçament | e M y S nec non et 1496-1497 perfecció M perfectió | sgleya S *praeit* sacrosancta | quax M quex | girada S conversus | e... e M y... y 1498 és S *praeit* ymo quasi etiam | primera S *praeit* ipse | manera M *seq d canç* | so (M fo) és S qui olim fuit | e M y 1499 e M y S *om* | com M con | sien endressats S *om* 1500 vida CM via S beatitudinem | en la qual benahuÿrança no ha fi S et gloriam sempiternam

1491 Vegeu la figura de la creu en *Contemplació*, cap. CCXXXVIII (OE II, 713); cf. *ibid.*, cap. CCLIX, 2 (OE II, 787/I) 1491-1492 *Contemplació*, cap. CLIV, 19 (OE II, 445-446)

1494 *Contemplació*, cap. CCLXXVIII, 10 (OE II, 854/I)

1501-1506 *Contemplació*, cap. CCLXXXVIII, 8 (OE II, 891/II) 1503-1506 *Contemplació*, cap. CCLI, 20 (OE II, 762/II)

1500 «Vida». Els dos manuscrits catalans diuen «via»; el text llatí tradueix «perpetuam beatitudinem»; de més a més, «allà on la benaurança no ha fi», no és el camí sinó la vida perdurable.

1501-1506 La traducció llatina d'aquest paràgraf diu així: «Ante adventum domini Ihesu Christi, filii Dei, multo melius conveniebant oppugnationes et prelia populo iudaico adversus infideles quam modo conveniant populo christiano. Et ratio est quoniam dominus Ihesus Christus in sua sacratissima passione devotionis et caritatis exemplo honeraverit sanctos et iustos et fideles suos ad subiciendum se ipsos amore Illius, sine formidine, angustiferis laboribus et penis et tormentabili morti. Ut infideles cognoscant et diligant illum, qui pro omnibus hominibus occisus est in cruce, scilicet dominum Ihesum Christum».

1501 «Mils». La dificultat de la paraula és demostrada pel fet que C diu «útils» i M (o el seu exemplar), no vient-ho clar, va deixar l'espai corresponent en blanc; la traducció llatina treu qualsevol dubte: «melius».

Batalles e guerres molt [mils] se convenien en lo poble dels jueus contra los infaels, ans que fos l'eveniment del Fill de Déu, que no fan ara en lo poble dels christians. E açò és per ço cor Jhesuchrist en sa passió ha molt encarreguats per caritat, devoció e eximpli los seus homes com per amor d'eyll no sien duptades engoxes, penes ni greu mort. 1505

E passió és demostrada d'obra e per açò per esperiència membrada, entesa e amada en la sancta vida dels apòstols e dels martis, qui convertiren lo món ab batalles de passió, [f. CCLVII^b] caritat, humilitat, devoció, sperança, fortitudo, turmens e mort, [pot] ésser conegut qual manera se cové a examplar e créxer e sostenir la fe cathòlica, ab lo qual exemplament e sosteniment se cové son començament, son mitjà e sa fi. 1510

Per speriócia de les guerres e de les batalles, que ls reys chris-

1501 mils C útils M om S melius | dels M del 1503 ara M are 1503-1504 Jhesuchrist M Jesuchrist 1504 ha C seq mo canc | encarreguats M encarragat | e M y 1505 homes S hòmens | com M con | per M por | duptades M dubtades 1506 greu M gren

1507 e passió (M paciència) és demostrada d'obra S experientia est operis demonstratio | e M y S igitur 1508 membrada S add et | e... e M y... y | en S om 1509 qui M que | convertiren M add en S vicerunt mundum et converterunt homines a tenebris in lumen perpetuum veritatis | ab batalles S in bello | passió M paciència 1510 sperança S om | turmens S af(f)lictionis 1511 e... e M y... y | pot CM per S om | conegut S add manifeste | se cové S praeit necessario 1511-1512 examplar (M exemplar) e (M y) créxer S exaltandum 1512 e... e M y... y | ab lo qual S huic namque | exemplament S exaltationem 1513 se cové S praeit necessario | començament M començament add et | e M y | sa M fa

1514 guerres S impugnationem | e M y 1514-1515 christians S om 1515 prin-

1507-1513 *Contemplació*, cap. CCXXXVIII, 30 (OE II, 716/I) 1511-1513 *Contemplació*, cap. CCLI, 29-30 (OE II, 763/II) 1513 Aquest ternari de principis relatiu pertany a l'*Ars compendiosa inveniendi veritatem*, figura T, triangle roig, cambres H-I-K

1514-1525 *Contemplació*, cap. CCLXXXVIII, 29-30 (OE II, 894/I-II) 1517-1518 *Contemplació*, cap. CCLXXXIV, 24 (OE II, 878/I)

1507-1513 Vegeu més amunt el text de les línies 1335-1336.

1511 «Passió és demostrada d'obra». Ni que només sigui com a hipòtesi, cal recordar el text llatí: «Experientia est operis demonstratio», cosa que donaria: «experiència és demostració d'obra».

1511 «Pot» és en tots dos textos catalans «per»; la traducció llatina porta el verb «dignoscitur», cosa que condueix a «pot ésser conegut».

1513 Cal remarcar el ternari de principis relatiu.

1514-1521 És indubtable que en aquestes línies hi ha una alternativa pacifista (¿i agosarada?) a les croades. I és remarcable que aquesta posició inicial de Ramon Llull deu

- 1515 tians, prínceps e grans barons, cavallers e altres hòmens, han fetes
 contra·ls sarraïns, pot hom conèixer e saber que per altre manera pos
 alta e pus noble és possíbol cosa a convertir lo món e a conquerre
 la sancta terra d'Oltramar, que no és ceylla que·ls christians han
 presa contra·ls infaels per guerres e per batalles sensuales contra les
 1520 intel·lectuals batalles, la qual manera és semblant a la primera se-
 gons que los sarraïns han començada e muntiplicada lur secta. E açò
 mateix se segueix dels tartres e dels infaels, qui per armes de fust
 e de ferre alcien los hòmens, sens que no·ls endregen ni·ls vençen
 ab armes de fe, speranza, caritat, justícia, prudència, fortitudo,
 1525 temprança, veritat e passiència.

Segons ço que demunt és dit e significat, és demostrat quals
 guerres e quals batalles són àbit, per lo qual lo món vingua a con-
 vertiment e a perfecció ans que vingua Antechrist, [f. CCLVII^r]
 per tal que atrop maior contrast e que no puscha tant dampnificar

---

ceps M príncep S *praicit* et | e... e M y... y | grans S *ceteri* | barons S *add* *christiani* in ultramarinis partibus | cavallers e (M y) altres hòmens S *om* | fetes M *feras* 1516 sarraïns S sarraïns | hom S *om* | conèixer e (M y) saber S *manifeste* *perpendi* 1516-1518 que per altre... terra d'Oltramar S *alium modum excellentiorem et nobiliorem esse ad sarracenorum acquisitionem et ad subiugationem ultramarine terre* 1518 sancta M stan 1519 e M y | sensuales M spirituals 1521 sarraïns M serraïns | muntiplicada M multiplicada 1522 segueix M *sequex* | e M y | qui M que 1523 e M y | ·ls M *om* | vençen M *vencen* 1525 e passiència M y paciència

1526 segons ço que demunt és dit e (M y) significat S per *predicta* | és demostrat S *patet* 1527 e quals M y que les | són S *add* in | per lo qual S *unde* | vingua M *vinga* 1528 e M y | a S *om* | perfecció M *perfectio* S *add* que *conveniunt* ei | Antechrist M Antichrist S *praicit* *sum(m)us fidei persecutor* 1529 per tal que S *oportet enim ut* | maior S *magnam* | contrast S *resistentiam* | e M y 1529-1530 *dampnifi-*

ésser, més enllà dels articles de la fe, un dels pocs punts, en els quals coincideix amb Arnau de Vilanova, tal com hom pot veure en el seu *De tempore adventus Antichristi*, transcrit en el meu *El text primitiu del De mysterio cymbalorum d'Arnau de Vilanova. En apèndix, el seu Tractatus de tempore adventus Antichristi*, dins »Arxiu de Textos Catalans Antics», VII-VIII (1988-1989), 163, línies 1250-1271; cf. també p. 38-39, nota 128; hom pot completar les notícies entorn del mateix tema en *Noves dades biogràfiques de mestre Arnau de Vilanova*, en el volum esmentat, 276-282, en particular 281-282.

1518-1525 Des de «que no és ceylla» fins al final del paràgraf, el text llatí ha repensat el tema, amb aquest resultat: «...non enim est bellum sensuale per arma ferrea super bellum intellectuale per arma devotionis et desiderii martyrii, vincendo inimicos Christi fidei veritate. Est autem modus predicti belli sensualis ipse per quem sarraceni sectam suam multiplicaverunt et tartari et alii infideles gladiis ferreis homines occidunt, non autem vincunt eos armis fidei, spei, caritatis, iustitiae, fortitudinis, temperantiae, veritatis et patientiae».

ni apenbra la sgleya Romana per desviat poble de la sancta fe 1530
cathòlica.

On com açò sia anaxí, donchs qui és amador de veritat e és ver
fill de la sgleya Romana sia ordonador com sien començaments co-
mensats a destroyr les errós d'Antichrist per guerres, batalles de
sants en via de martiri, on sien armes de veritat, caritat, devoció 1535
contra avarícia, envege, gola, luxúria, supèrbia, accídia, yra, des-
conexença, conexent e amant hom nostre senyor Déus.

Fenida és la terça distinció, on és dit com sia feta provisió de
ordonar sancta vida ésser en hòmens, qui sien de gran caritat, savie-
sa, fervor e devoció, per los quals lo món reeba perfecció a destruyr 1540
la imperfecció que Antechrist voltrà sembrar en lo món.

Aytals hòmens convenen ésser en lo món, segons que és significat
en los actus de les dignitats de Déu. Cor, si no ho eren, lo món
no reebria aquella perfecció, a la qual és creat, hon conèixer e amar
molt altament les dignitats de Déu e seri·a Déus deffallyment en 1545

---

cat m apenbra s deprimere 1530 sgleya M iglésia | Romana S sanctam 1530-1531
de la sancta fe cathòlica S a fidei veritate

1532 com M con | anaxí M anaxis | de M add la | e M y 1533 sgleya M
iglésia | sia M sie | ordonador M ordenador | com M con 1534 destroyr M des-
truir | per M y | guerres M guerras | batalles M batallas 1536 luxúria M luxúria
| supèrbia C corr subia add -per- int lin | yra M ira 1536-1537 desconexença M
desconexense 1537 e M y

1538-1541 S tota paragraphus coalescit textui lin 1553 ss 1538 distinció M distinció
| com M con 1539 ordonar M ordenar 1540 e M y | perfecció M perfectió |
destruyr M destruir 1541 imperfecció M imperfectió | Antechrist M anaxis

1542 aytals M aitals | convenen M convenen 1543 eren M eran | món M seq
l canç 1544 perfecció M perfectió | e M y 1545 deffallyment M deffalliment

---

1532-1537 En la traducció llatina aquest paràgraf diu així: «Ergo, hiis supradictis in-
tellectis seu cognitiss, o vos omnes, supreme veritatis amatores, filii sancte Romane ec-
clesie, stote huius optimi negotii executores, date initium multiplicationis fidelium et
exaltationis fidei ad deprimendum futuros errores Antechristi perfidi per impugna-
tiones et prelia veritatis in effusione sacrati sanguinis per viam martyrii triumphantis ar-
mis iustitie, devotionis et caritatis et sancte spei in gladio veritatis milites regis omnipo-
tentis Dei».

1542-1552 Aquest paràgraf fou repensat (i col·locat abans dels dos colofons) a l'hora
de la traducció llatina i ara diu així: «Tales namque fidei defensores et auctores requirit
totus orbis terrarum, ut in actibus divinarum dignitatum manifeste significatur. Aliter
non reciperet mundus illam perfectionem, ad quam creatus est, que est vehemens di-
lectio et cognitio Dei in dignitatibus suis. Et deficeret Deo actus sapientie, caritatis,
miseriçordie et pietatis in actu iustitie in effectu suo, quod est impossibile. Unde patet
manifeste adhuc tempus affuturum, quo sancti viri ardore devotionis et dilectionis Dei
pleni erunt sanctitate supradicte vite gerentes. Beati ergo primi incipientes, quoniam
in conspectu Dei fient suis meritis gratiosi».

actu de saviesa, caritat, misericòrdia, pietat en actu de justícia contrari a la bonesa, poder, veritat, virtut, glòria, perfecció de Déu. E açò és impossíbol. Per la qual impossibilitat és demostrat que temps cové [f. CCLVII^d] venir de necessitat, en lo qual sien hòmens sans, hon sia la alta vida damunt dita, en la qual seran benuïrats tots aquells qui y seran. E qui primament començaran e ajuda hi daran, a Déu molt agradables seran.

Fenit és lo libre qui és apel·lat *Libre contra Antechrist* e qui és hordenat sots breus començaments e paraules, a donar doctrina con
 1555 hom puscha contrastar a Antechrist, e com aia audàcia e art a destruir ses falçes opinions, per tal que'l dampnatge que darà no sia durable; e que la sancta fe cathòlica ne sia mils il·luminada e ordonada per sos faels amadors e ordonadós, en demostrar e fortificar e examplar-la. A glòria e honor, reverència, conexença e amor de
 1560 nostre senyor Déus, a la conexença del qual, amar e servir, és fet lo *Libre de oració de enteniment*, qui entenen contempla e adora Déu.

Finito libro, sit laus, gloria Christo, amen. Finis.

1547 perfecció M perfectió | e M y 1550 sans M sants | damunt M demunt
 1550-1551 benuïrats M beneïrats 1551 qui y M quin | qui M que | primament
 M primerament | e M y

1553 Fenit (M Finit) és lo S explicita tertia distinctio et per consequens totus | (libre)
 qui M que | apel·lat M appel·lat | libre S om | e M y | qui és S om 1554
 hordenat S compilatus | e M y 1554-1555 con hom puscha S om 1555 contrastar
 S add operibus et erroribus | Antechrist M Antichrist | com S ad | e M y 1555-
 1556 destruyt M destruir 1556 ses falçes opinions S falsitates illius | per tal que... no
 S ne | que darà S illius 1557 e que S sed ut etiam | sancta S sacrosancta | fe
 S ecclesia | ne S inde | mils S vehementius | e M y 1557-1558 ordonada S add
 potius 1558 per S in | amadors e (M y) ordonadós (M ordenadors) S pugnantibus
 | e M y 1558-1559 en demostrar e (M y) fortificar e (M y) examplar-la (M exemplar-la)
 S ad fortificandum et exaltandum eam demonstrantibus add fidei veritatem 1559-1562 a
 glòria... adora Déu S ad cognitionem et amorem domini Ihesu Christi. Qui vivit et imperat per
 infinita seculorum secula verus Deus 1560 a la M na | conexença M conoxença | e M
 y 1561 lo M om | contempla M corr contemplan *canc* -n | e M y
 1563 MS om

1545-1548 *Contemplació*, cap. CLIV, 23 (OE II, 446/1)

1561 És el *Llibre d'oracions i contemplacions de l'enteniment* (GALMÉS, ORL XVIII, Ciutat de Mallorca 1935, 231-268)

1550 «En la qual»: ara la frase introduïda mirjançant aquest relatiu qualifica un subjecte femení, «la alta vida» de la mateixa línia; però em pregunto si primitivament no hauria dit «en lo qual», això és, en aquell «temps...», en lo qual sien hòmens san[t]s de la línia 1549.

TAULA ALFABÈTICA DE MOTS DEL
Llibre qui és contra Anticrist

La present taula aplega totes les formes que es troben en el precedent llibre de Ramon Llull, fora del cas en què una mateixa forma es repeteixi en idèntica línia. En tal cas, la repetició no és assenyalada.

No cal dir que la possibilitat d'equivocació, sempre atentent a convertir-se en realitat en tota obra humana, és més amenaçadora en un treball d'aquest tipus; a la brestreta l'autor demana disculpes al benvolent lector per les que de fet s'hagin esmunyit.

- a 2, 6, 9, 10, 12, 16, 26, 30, 33, 38, 43, 48, 49, 50, 60, 63, 138, 145, 184, 188, 190, 209, 214, 215, 220, 226, 240, 241, 243, 245, 250, 251, 255, 296, 297, 299, 300, 301, 305, 306, 309, 313, 320, 342, 373, 382, 406, 410, 417, 419, 420, 421, 430, 432, 436, 437, 440, 446, 452, 457, 460, 462, 469, 471, 472, 480, 493, 496, 525, 537, 539, 553, 556, 558, 559, 560, 576, 580, 591, 597, 601, 602, 603, 605, 613, 634, 636, 646, 647, 650, 654, 666, 668, 683, 693, 695, 696, 698, 713, 722, 724, 734, 762, 775, 784, 790, 799, 801, 803, 806, 808, 810, 813, 817, 828, 834, 835, 844, 846, 847, 848, 853, 855, 856, 857, 866, 868, 878, 880, 888, 892, 905, 906, 908, 910, 917, 926, 932, 935, 937, 938, 948, 950, 956, 966, 973, 1001, 1004, 1015, 1022, 1026, 1039, 1049, 1050, 1053, 1054, 1061, 1064, 1077, 1078, 1080, 1084, 1089, 1092, 1095, 1126, 1131, 1137, 1138, 1140, 1158, 1166, 1167, 1168, 1171, 1172, 1175, 1175, 1179, 1180, 1181, 1185, 1186, 1187, 1192, 1207, 1218, 1228, 1232, 1240, 1242, 1244, 1263, 1264, 1267, 1272, 1275, 1286, 1287, 1298, 1302, 1312, 1324, 1331, 1333, 1335, 1338, 1339, 1365, 1370, 1372, 1384, 1390, 1391, 1398, 1403, 1410, 1417, 1427, 1428, 1429, 1432, 1437, 1442, 1450, 1452, 1454, 1461, 1462, 1463, 1465, 1471, 1477, 1482, 1489, 1499, 1517, 1520, 1527, 1528, 1534, 1540, 1544, 1545, 1547, 1554, 1555, 1559, 1560; ha 432, 440, 666, 730, 764
- ab 1, 16, 17, 29, 30, 41, 59, 61, 73, 74, 83, 87, 88, 99, 100, 106, 107, 125, 130, 189, 192, 207, 249, 264, 286, 287, 307, 325, 326, 349, 426, 456, 458, 461, 467, 482, 489, 499, 506, 511, 520, 531, 534, 549, 555, 569, 608, 610, 618, 621, 651, 656, 662, 663, 680, 699, 711, 713, 741, 742, 743, 745, 746, 750, 755, 763, 776, 792, 793, 794, 813, 841, 845, 849, 861, 880, 883, 900, 934, 986, 1000, 1003, 1023, 1024, 1031, 1035, 1099, 1110, 1118, 1147, 1291, 1323, 1368, 1382, 1430, 1456, 1469, 1470, 1471, 1473, 1486, 1509, 1512, 1524; b 149
- (abastar) abastaria 342; abastant 184, 636; abastants 182
- (abdós) abdues 577
- àbit 350, 838, 843, 875, 1058, 1121, 1418, 1486, 1487, 1489, 1527; àbits 842, 845, 1062
- abreuiadament 945
- (abreujar) abreujada 32; abreuiada 972, 1431
- absència 1396
- abtitudo 494, 672
- accident 208, 209, 212, 213; accidents 210
- acció 145
- accídia 1352, 1536
- acò 848, 1341; açò 8, 11, 14, 28, 40, 54, 62, 71, 77, 89, 96, 107, 113, 115, 121, 129, 132, 140, 146, 161, 165, 184, 185, 193, 203, 207, 212, 216, 224, 237, 252, 260, 263, 272, 276, 277, 279, 288, 303, 314, 320, 323, 326, 336, 350, 357, 364, 366, 368, 370, 378, 380, 393, 400, 407, 408, 415, 428, 433, 442, 453, 456, 464, 470, 475, 485, 491, 502, 509, 510, 522, 531, 538, 550, 557, 559, 570, 573, 594, 606, 611, 621, 623, 627, 650, 657, 659, 671, 677, 679, 681, 694, 703, 743, 748, 758, 776, 783, 793, 805, 820, 832, 839, 843, 848, 850, 851, 857, 865, 869, 871, 876, 880, 897, 907, 911, 925, 939, 949, 957, 969, 984, 990, 993, 1002, 1004, 1012, 1025, 1034, 1064, 1067, 1071, 1082, 1096, 1098, 1107, 1109, 1122, 1139, 1145, 1148, 1172, 1227, 1237, 1240, 1279, 1302, 1353, 1355, 1377, 1378, 1400, 1417, 1420, 1454, 1482, 1503, 1507, 1521, 1532, 1548 (cf. ço)
- acte 187, 211; actu 81, 88, 90, 91, 104, 109, 125, 128, 129, 142, 149, 158, 160, 162, 164, 165, 179, 180, 183, 186, 196, 199, 200, 201, 206, 210, 248, 276, 278, 320, 349, 355, 368, 369, 383, 423, 435, 459, 478, 479, 480, 485, 492, 497, 499, 500, 507, 552, 564, 565, 567, 568, 571, 572, 575, 579, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 593, 595, 609, 612, 618, 624, 627, 630, 631, 635, 638, 639, 640, 658, 670, 671, 676, 681, 682, 684, 685, 691, 697, 698, 700, 704, 706, 716, 719, 727, 734, 736, 739, 740, 754, 757, 758, 761, 765, 767, 773, 801, 804, 805, 811, 813, 814, 826, 832, 834, 835, 836, 838, 840, 843, 844, 845, 846, 848, 852, 854, 859, 863, 864, 875, 877, 884, 887, 896, 927, 961, 965, 967, 968, 974, 977, 978, 986, 987, 992, 996, 1004, 1069, 1082, 1133, 1141, 1142, 1143, 1145, 1147, 1148, 1174, 1189, 1193, 1194, 1195, 1225, 1238, 1254, 1262, 1263, 1265, 1269, 1271, 1272, 1278, 1295,

- 1301, 1305, 1318, 1319, 1322, 1342, 1346, 1347, 1349, 1350, 1351, 1352, 1369, 1373, 1419, 1437, 1489, 1546; hactu 637; actes I; actus 89, 95, 123, 232, 235, 239, 249, 258, 271, 280, 302, 363, 364, 372, 399, 425, 438, 461, 549, 596, 597, 601, 628, 763, 772, 777, 782, 784, 797, 809, 855, 867, 892, 913-914, 915, 963, 990, 1011, 1033, 1060, 1061, 1137, 1196, 1197, 1198, 1205, 1206, 1217, 1269, 1271, 1272, 1274, 1279, 1288, 1298, 1354, 1357, 1359, 1543
- (actiu) activa 1162, 1409, 1411
- actualitat 443-444, 751, 878; actualitats 311
- aculymment 1453
- adonchs 844, 1244
- adorar 1215, 1307, 1315, 1316-1317; adora 1561; adoratan 1088; adorant 1213
- adveniment 1006, 1007, 1010
- afermació 379
- aferrar 195; afirma 179; affermen 988; afirma-rà 181; affermant 180, 991
- affectu 471, 673, 964
- afferrible 127, 160, 252-253; afferrible 132
- affirmació 390
- aflicció 1391; aflicció 1164, 1314, 1321, 1323-1324, 1347-1348, 1366, 1370, 1371, 1376, 1392, 1394, 1396, 1405; afliccions 1384; afliccions 1316, 1317-1318, 1332, 1341, 1360, 1380, 1381, 1399, 1402
- (agredable) agredables 1333, 1552
- agredablement 1452
- (agrest) agrests 1420
- agual 373, 406, 421, 722, 831; vegeu «equal»
- agualment 346
- ahirable 522, 527; ahirables 1349, 1355
- (ahirador) ahiradós 1378
- ahirament 1380
- ahitar 522; ahirarà 76, 223; ahirant 1362; aijrant 1347
- aiuda 457, 1258, 1551
- aiustament 169, 634, 915
- aiustar 568; aiusta 633-634; eiustràs 651; ajustant 1232; aiustar 472, 493, 494, 496, 553, 742; ajustada 646-647;
- al 136, 183, 714, 804, 1066, 1249, 1252, 1295, 1391, 1441; als 210, 280, 615, 899, 913, 1025, 1056, 1088, 1089, 1092, 1112, 1119, 1246, 1272, 1282, 1430, 1432, 1443, 1444, 1449, 1459
- (alciure) alcien 1523; alciurà 1115, 1117, 1132, 1144 (vegeu «aucirs»)
- (alcun) alcuna 1462; alcuns 1463; alcunes 238
- (alegrar) alegrat 1315
- algun 973; alguna 973, 974, 1468; algunes 944
- alietat 413
- (allò) ho 205, 259, 270, 301, 325, 424, 468, 547, 601, 657, 909, 957, 1543; u 83, 128, 286;
- allonguament 1132-1133
- alt 1028, 1052, 1172, 1243, 1250, 1344; alta 1312, 1313, 1404, 1517, 1550
- altament 392, 1176, 1288, 1545
- alteració 1235
- altesa 1256
- altisme 11
- altre 112, 114, 136, 154, 155, 175, 190, 199, 289, 317, 326, 334, 341-342, 352, 483, 559, 565, 915, 963, 965, 996, 1035, 1042, 1043, 1067, 1071, 1089, 1097, 1103, 1108, 1162, 1516; altres 219, 366, 436, 445, 540, 543, 556, 802, 844, 847, 849, 850-851, 854, 876, 878, 882, 909, 925, 926, 1022, 1039, 1052, 1076, 1197, 1261, 1270, 1271, 1272, 1279, 1463, 1515
- amable 127, 161, 163, 164, 521; amables 557, 1349, 1355
- amador 37, 222, 893, 1532; amadors 1340, 1385, 1558; amadós 1378
- amar 6, 363, 402, 421, 424, 425, 430, 519, 521, 603, 922, 1063, 1208, 1220, 1242, 1267, 1294, 1302, 1544, 1560; ama 405, 1216; amaran 1090, 1092; ame 1204; ham 553, 554, 1254; amant 412, 413, 420, 590, 1193, 1207, 1266, 1284, 1346, 1350, 1365, 1368, 1391, 1537; amants 1361; amat 412, 1219, 1309, 1374; amada 613, 1508
- «amén» 1563
- amor 11, 27, 237, 456, 793, 949, 1079, 1129, 1505, 1559
- an 955, 1144, 1205
- anans 1424
- (anar) hirà 1353; vagen 1423, 1456
- anaxí 37, 72, 77, 96, 122, 123, 125, 127, 277, 320, 331, 429, 433, 470, 485, 511, 514, 522, 570, 594, 627, 644, 677, 851, 865, 884, 898, 969, 993, 1002, 1014, 1017, 1107, 1122, 1227, 1232-1233, 1237, 1245, 1310, 1315, 1347, 1532; 'maxí 126; anaxí's 81 (cf. enaxí)
- (àngel) àngels 1252, 1255-1256, 1297
- (angoixa) engoxes 1505-1506; engoxosa 1119, 1326
- ànima 135, 136, 169, 171, 173, 175, 1062, 1190, 1233, 1236, 1237, 1239, 1303, 1324, 1332, 1371, 1391; ànimes 1037, 1297
- animal 884; animals 361-362, 1298
- ans 52, 145, 1168, 1185, 1502, 1528; hans 419, 601
- ansemps 1197-1198
- an precedent 23, 179; antesedent 33, 950, 1330
- antechrist 16, 17, 20, 25, 29, 36, 41, 44, 46, 47, 50, 52, 56, 79, 98, 101, 108, 171, 181, 186, 194, 220, 240, 243, 446, 448, 452, 454-455, 775, 780, 781, 790, 791-792, 796, 803-804, 806-807, 808, 809, 811, 813, 816, 820, 833, 834, 852-853, 857, 865, 871, 879, 880, 888, 899, 906, 907, 917, 934, 935, 942, 948, 952, 953, 955-956, 958, 970, 973, 994, 998, 1006, 1013, 1018-1019, 1025, 1046, 1056, 1062-1063, 1068, 1072, 1074, 1076, 1084, 1085, 1088, 1095, 1099, 1102, 1105, 1109, 1111, 1115, 1117, 1119, 1124, 1125, 1126, 1127,

- 1139, 1143-1144, 1146, 1151, 1159, 1168-1169, 1259, 1277, 1333, 1408, 1410, 1425, 1483-1484, 1528, 1541, 1553, 1555; anticrist 4, 14, 60, 61, 75, 97, 869, 925, 928, 932, 939, 944, 946, 1309, 1310-1311, 1322, 1439, 1534
- aparallament 53, 1244; aperellament 1287
 (aparellar) eparella 1372; aperellam 48; aperrelllem 55; aparellats 15; aperellats 935
 (apater) apparen 1041
 (apartar) apartat 1395
 (apel'lar) apel'lar 1553
 apenbra 1530
 aprendre 1186, 1463, 1465, 1466; apresada 1457; apreses 1461, 1465
 apercebiment 1294
 apercebre 1292
 (apoderar) apoderant 1214
 aportar 950; apote 1387; apottant 63
 (apostar) aposarà 221
 apostoli 1444, 1448-1449
 (apòstol) apòstols 1105, 1335, 1508
 après 567, 1260, 1475
 apitudo 316, 323, 498, 673, 1179
 aquell 472, 473, 498, 517, 554, 555, 662, 744, 775, 828, 1235, 1419; aquella 39, 136, 137, 239, 255, 323, 408, 437, 541, 542, 578, 579, 618, 636, 655, 975, 1044, 1195, 1230, 1254, 1544; 'quella 824; aquells 26, 29, 30, 49, 332, 889, 901, 906, 982, 1021, 1024, 1048, 1052, 1106, 1143, 1144, 1172, 1185, 1421, 1428, 1450, 1452, 1455, 1460, 1462, 1471, 1472, 1473, 1551; aquelles 133, 233, 853, 931, 947, 1364, 1465, 1466
- aquest 19, 478, 731, 942, 1067, 1108, 1286; 'quest 43; aquesta 58, 467, 606, 787, 942, 1032; aquestes 1359; aquestes 949, 1039, 1077, 1092, 1360, 1398
- ara 1503
 arbitre 1488
 argument 364-365; arguments 99, 970
 (arma) armes 1522, 1524, 1535
 ars 1187
 art 12, 31, 460, 930, 972, 1280, 1406, 1416, 1431, 1435, 1454, 1555
 (article) articles 802, 1430, 1434, 1445
 artificialment 31
 (aspres) aspres 1388-1389
 (assignar) assignats 1356; assignat 1182; assignats 1173, 1311
 (assumir) assument 576
 (atrobà) atroba 1425; atrop 1529
 (aucir) aucies 1136 (vegeu «alciure»)
 audàcia 1555
 avarícia 924, 1352, 1536
 aveniment 1310, 1408
 (avilar) avilat 1394
 axaltació 1477
 axí 181, 415, 434, 515, 629, 980, 982, 1030, 1031, 1036, 1039, 1041, 1297
- aytal 230, 254, 268, 707, 937, 1299, 1337, 1369, 1435; aytals 1178, 1280, 1333, 1376, 1542
 aytan 115, 423, 672, 704; aytant 246, 247, 432, 477, 738, 739; aytanta 660
- barons* 1515
 bastar 815
 (batalla) batalles 1413, 1493, 1495, 1497, 1501, 1509, 1514, 1519, 1520, 1527, 1534
 bé 12, 246, 247, 248, 250, 251, 253, 464, 465, 468, 470, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 500, 815, 1188, 1357, 1373, 1378; béns 918
- bellesa 1
 benahuïrança 799, 1083, 1500; benauïrança 1103; beneuïrança 1108; benahuïrançes 1067
 (benanança) benanances 1384
 (benança) benances 1090
 benedicció 457, 1287
 beneyt 6-7
 benefici 749
 (benuyrat) benuyrats 1100, 1106, 1550-1551
 bèstia 509, 510, 515
 bo 55, 105, 106, 109, 247, 248, 253, 257, 322, 329, 1375; bon 1481; bona 1169, 1381
- bocha 1343
 bonea 85, 128, 149, 152, 199, 205, 355, 469, 485, 592, 594, 596, 622-623, 625, 626, 640, 659, 677, 717, 1014, 1199, 1211, 1301; bone-sa 67, 82, 84, 93, 102, 106, 109, 154, 156, 157, 217, 218, 252, 254, 255, 256-257, 257, 267, 294-295, 303, 305, 308, 312, 369, 370, 379, 391, 424, 427, 439, 442, 462, 463, 465, 467, 501, 561, 566, 569, 573, 583, 584, 586, 589, 606, 609, 639, 666, 668, 670, 691, 700, 709, 715, 721, 722, 738, 778, 824, 825, 910, 1022, 1196, 1201, 1208-1209, 1210, 1222, 1238, 1293, 1547
- bonificar 85, 196, 385, 386-387, 387, 388, 393, 394, 397, 408, 411, 417, 421-422, 423, 431, 432, 466, 666, 668, 778; bonifica 247
 (boscatge) boscatges 1395
 (branca) branques) 902
 (breu) breus 1433, 1554
 breument 12, 237, 943
- cada* 372; cade 371
 caperó 111, 112, 114, 119, 122, 126
 car 96, 129, 139, 371, 692, 909
 caritat 46, 54, 320, 501, 580, 659, 739, 837, 838, 840, 841, 843, 845, 846, 847, 848, 852, 854, 855, 857, 859, 862, 863, 867, 895, 901, 914, 922, 927, 1059, 1065, 1072, 1077, 1080, 1082, 1120, 1121, 1122, 1133, 1141, 1142, 1147, 1261, 1262, 1266, 1267-1268, 1295, 1338, 1344, 1473, 1485, 1495, 1504, 1510, 1524, 1535, 1539, 1546
 caritatiu 848-849
 carn 1032, 1327
 carrera 936

- (casa) cases 1389
 (cascú) cascuna 92, 236, 374, 459, 789, 1201, 1412
 (castell) castells 1076
 (catòlic) catòlica 452, 803, 1407, 1426, 1455, 1458, 1472, 1512, 1530-1531, 1557; cathòlics 242
 causa 210, 214, 215, 319, 367, 471, 560, 613, 614, 673, 674, 923, 935, 964, 966, 1292, 1295, 1302, 1435
 (cavall) cavaylls 1076
 (cavaller) cavallers 1515
 (cavil·lació) cavil·lacions 998
 (cel) cels 1297
 celestial 618-619, 1083, 1092-1093, 1283; celestials 1173-1174
 (cert) certa 282, 489
 cessament 1312-1313, 1356-1357
 (cell) ceylla 1518; ceylls 1084
 (Christus) Christo 1563
 (ciència) sciència 1170, 1457; sciències 1422
 cinc 1150; sinc 947
 (ciutat) ciutats 1076
 ço 41, 75, 79, 98, 142, 160, 196, 209, 221, 251, 268, 291, 307, 359, 381, 391, 449, 481, 506, 522, 541, 610, 612, 647, 651, 675, 695, 723, 744, 794, 804, 840, 858, 879, 899, 908, 921, 977, 988, 990, 993, 1034, 1050, 1104, 1106, 1116, 1121, 1128, 1132, 1153, 1187, 1190, 1216, 1312, 1324, 1376, 1378, 1418, 1470, 1478, 1503, 1526 (cf. açò)
 cogitar 1292
 com 7, 37, 77, 82, 97, 108, 115, 122, 126, 140, 169, 181, 208, 222, 224, 246, 247, 250, 251, 277, 298, 320, 340, 358, 361, 362, 366, 370, 382, 389, 391, 400, 418, 423, 429, 432, 434, 469, 470, 477, 485, 510, 514, 522, 544, 557, 570, 586, 594, 603, 622, 627, 644, 661, 670, 672, 677, 686, 689, 704, 726, 738, 744, 753, 761, 803, 816, 830, 842, 843, 851, 865, 884, 897, 904, 958, 964, 969, 977, 980, 982, 993, 994, 1014, 1015, 1030, 1031, 1041, 1088, 1107, 1111, 1122, 1189, 1194, 1208, 1227, 1233, 1238, 1300, 1310, 1315, 1344, 1346, 1348, 1355, 1363, 1382, 1407, 1417, 1448, 1469, 1499, 1505, 1532, 1533, 1538, 1555; con 6, 742, 1010, 1237, 1287, 1308, 1445, 1554
 (començador) començadors 1158
 començament 9, 1513; començament 10, 848, 984, 1496; començaments 19-20, 29, 30, 32, 830, 831-832, 898, 900, 905, 906, 931-932, 934, 950-951, 960, 1000, 1003, 1009, 1024, 1026-1027, 1047, 1100, 1153-1154, 1399, 1433, 1533, 1554; començaments 997 començaments 39, 971
 (començar) comença 57; comens 1192; comesa 2-3; comensam 462; començaran 1551; començar 6, 377, 493, 496, 497; comensat 493; comenssat 491; comensats 1533-1534; comença da 1521
 companyia 1474
 comparació 122, 176
 compliment 339, 1403
 (compondre) componem 14; compost 139, 141, 359, 360; conpost 435; composta 363
 composició 138, 139, 198, 207
 (comprar) comprat 748
 (comprendre) comprenent 293
 (comú) comuna 845, 1432; comuns 1205-1206
 comunicació 656
 comunicar 653, 658, 661, 663; comunicàs 646; comunicada 654
 (condició) condicions 1320
 conclusió 365
 concordança 143, 146-147, 192, 284, 461, 498, 505-506, 513, 523, 595-596, 672-673, 674, 678, 699, 736, 764, 768, 777, 781, 794, 795, 806, 840, 841, 849, 861, 897, 985-986, 1290-1291; concordans 148-149
 concordància 130, 476
 concordar 207, 264, 286, 530-531, 533, 549, 610, 621, 680, 741, 746, 751; concorden 529, 850, 1024, 1321; concordaven 765; concordaran 74; concordàs 1002, 1147; concordara 699; concordarien 690; concordasen 426; concordassen 346, 745, 1122 concordant 105-106, 325, 499, 608, 750, 776, 791, 792; concordants 125; concordans 1000, 1024
 conexença 242, 611, 929, 1093, 1170, 1226, 1299-1300, 1559, 1560
 conèixer 6, 224, 519, 521, 923, 1220, 1516, 1544; coneguen 1462, 1464; conegut 1219, 1374, 1511; coneguda 613, 795; conexent 1537
 (confiar) confia 827
 confondre 789-790, 806; confús 1110, 1140
 congruïtat 498, 777, 973, 975
 coniuicció 359, 861; coniuicció 337-338; coniuicció 1239
 (conjúnyer) coniuicent 481
 conquerre 1517
 consciència 1456
 (consequir) consegüent 449, 1155
 conseqüència 708, 971
 conseqüent 23-24, 48-49, 1330; conseqüents 34, 1317
 (conservar) conserva 1236; conservant 1234
 considerable 134
 consideració 1293, 1337, 1341, 1367, 1370; consideracions 1360, 1377
 considerar 1335, 1363, 1365, 1371, 1372; considerada 558
 (constrènyer) constrenyé 1138; constret 1131; constrets 1466
 constrenyiment 1131-1132
 contemplació 1190, 1243, 1251, 1255, 1257, 1289, 1291, 1312, 1322
 (contemplador) contempladors 1333-1334
 contemplar 1176, 1191, 1192, 1203, 1207, 1215,

- 1228-1229, 1230, 1241, 1262, 1263, 1282, 1307; contempla 1195, 1197, 1561; contemplan 1245, 1253; contemplarà 1274; contemplaran 1280; contemplant 1213
(contemplatiu) contemplativa 1161, 1162, 1163, 1404; contemplatiu 1405
contenir 215; conté 56; contendrà 40; contengua 39
continuació 1436
contra 4, 7, 33, 36, 42, 54, 56, 64, 101, 165, 189, 221, 299, 311, 355-356, 438, 447, 499, 501, 608, 641, 758, 782, 791, 792, 793, 796, 807, 810, 814, 820, 831, 833, 834, 858, 879, 888, 924, 971, 1047, 1069, 1070, 1096, 1148, 1259, 1322, 1333, 1368, 1386, 1408, 1425, 1502, 1516, 1519, 1536, 1553
contradició 23, 193, 261, 985; contradiccions 227
(contradictori) contradictòria 35
contradir 107, 220; contradiu 449; contradirem 59
contrari 38, 206, 240, 249-250, 251, 311, 640, 775, 804, 808, 835, 853, 857, 899, 907, 908, 910, 1109, 1350, 1546-1547; contrària 190, 469, 764, 917, 937; contràrii' 938; contraris 246, 248, 249, 762, 784, 856, 892, 1011-1012, 1022, 1025, 1027, 1084, 1112, 1272; contràries 30, 61, 226, 241, 867-868, 913, 1001, 1375
contrarietat 242, 270-271, 434, 765, 796, 995, 996-997, 1085, 1151
contrast 1529
contrastar 44, 1555; contrestar 16, 48, 446; contrastaran 1115
(contret) contrets 1039
contricció 1331, 1337; contriccions 1382-1383
convenir 278, 489, 716, 1175; cové 81, 127, 132, 158, 161, 204, 255, 257, 265, 267, 278, 280, 284, 300, 304, 306, 307, 323, 327, 371, 373, 374, 378, 402, 453, 467, 539, 540, 547, 548, 588, 591, 607, 610, 613, 615, 618, 624, 630, 639, 671, 672, 676, 678, 681, 704, 707, 719, 753, 755, 761, 797, 950, 1008, 1074, 1169, 1172, 1187, 1208, 1228, 1261, 1278, 1279, 1282, 1323, 1335, 1404, 1410, 1416, 1418, 1420, 1428, 1429, 1442, 1443, 1448, 1454, 1460, 1466, 1469, 1477, 1478, 1511, 1513, 1549; convenen 803, 1299; covenen 264, 758, 1095, 1319, 1339, 1486, 1542; covenia 707; convenien 1501; covench 650, 657, 675, 723; convenien 83; convigua 87; covengua 214, 392, 609-610; convinguen 88, 783; covengué 189; covenguesen 120; covinent 9, 319, 352, 353, 1125-1126, 1283, 1370, 1464-1465; covinents 1180, 1361, 1441
'converso' 839
convertiment 1427, 1438, 1499, 1527-1528
convertir 1424, 1437, 1454, 1517; convertire 850, 1353; convertim 458; convertiren 1509; convertís 1137; convertent 436
cor 36, 38, 41, 44, 53, 76, 83, 86, 112, 114, 118, 128, 141, 142, 159, 160, 162, 168, 173, 188, 205, 209, 211, 214, 230, 240, 246, 251, 254, 264, 270, 286, 290, 301, 307, 318, 320, 325, 337, 358, 372, 380, 398, 424, 429, 440, 447, 449, 452, 468, 494, 507, 514, 544, 548, 602, 609, 649, 655, 657, 681, 705, 707, 721, 740, 757, 775, 780, 782, 805, 814, 816, 846, 855, 867, 878, 884, 900, 917, 933, 937, 954, 960, 985, 988, 1024, 1034, 1048, 1050, 1052, 1062, 1070, 1075, 1079, 1081, 1089, 1095, 1107, 1128, 1130, 1135, 1143, 1146, 1153, 1170, 1262, 1277, 1284, 1292, 1294, 1324, 1325, 1331, 1337, 1340, 1343, 1350, 1375, 1378, 1385, 1425, 1480, 1487, 1496, 1503, 1543
(corporal) corporals 614-615, 1184, 1392
corrupció 190
cors 136, 137, 169, 170, 174, 175, 991, 992, 1029, 1033, 1233, 1236, 1237, 1239, 1332, 1342, 1361, 1391
cós 1017
cosa 81, 102, 104, 108, 111, 145, 198, 203, 209, 215, 245, 250, 282, 299, 312, 317, 319, 382, 383, 440, 464, 465, 469, 489, 546, 567, 622, 720, 726, 1042, 1098, 1189, 1283, 1445, 1517; cose 190, 231, 233, 291, 381, 505, 1141; coses 104, 133, 210, 212, 225, 316, 337, 343, 350, 360, 366, 649, 816, 818, 904, 919, 955, 1001, 1039, 1051, 1053, 1054, 1065, 1077, 1089, 1092, 1095, 1113, 1173, 1181, 1186, 1296, 1299, 1390, 1397, 1398, 1399, 1401
creació 749, 836
creador 1339
crear 1036, 1038; creà 1037; creat 8, 472, 473, 474, 475, 477, 478, 479, 480, 481, 483, 498, 553, 556, 569, 694, 1037, 1071, 1220; creada 531, 533, 541, 577, 577-578, 580, 587, 589, 592, 593, 598, 636, 642, 769, 814, 974, 1035, 1094; creade 532; creats 556; creades 786, 968, 1070, 1112, 1297
creatura 506, 514, 523, 535, 539, 547, 568, 630, 631, 632, 635, 655, 658, 672, 680, 682, 686, 711, 774, 1225; creature 635; criatura 551, 558, 559, 575, 576, 676, 1251; creatures 537, 637, 638, 774; criatures 175, 367-368, 540, 543
crehença 25, 922; crehençes 27; crehenses 1494; creu, 1327, 1491
creure 801; crehen 984, 1445; creuran 1088, 1106, 1116, 1129; crea 1007; cregués 1117; creent 1264
créxer 1511-1512; creix 1017; crex 864, 883, 885, 886, 887, 1366; crescha 1167
(cristià) chrestiana 1451; chrestians 1457, 1459, 1464, 1468, 1479, 1483; christians 1158, 1444-1445, 1446, 1476, 1503, 1514-1515, 1518
culpa 297, 302, 705; culpes 1364

- (dar) darà 1068, 1074, 1076, 1078, 1084, 1124, 1135, 1140, 1556; derà 918; daran 1552; daria 52; dada 50, 1406
- dampnació 937
- dampnatge 49, 1556; dempnatge 52
- dampnificar 1529
- (dampnós) dampnosa 13
- damunt 97, 150, 219, 445, 797, 1306, 1360, 1377, 1441, 1475, 1478, 1486, 1550; demunt 98, 99-100, 101, 151, 159, 173, 271-272, 363, 366, 471, 567, 586-587, 596, 772, 779, 830-831, 832, 852, 855, 869, 898, 899, 905, 930, 993, 1000, 1203, 1257, 1260, 1274, 1280, 1303, 1303, 1316, 1376, 1440, 1526; demuts 997
- darrer 167, 172, 174
- (darrerria) darrerria 178
- de 1, 10, 19, 20, 22, 23, 29, 32, 35, 37, 46, 50, 52, 60, 61, 63, 65, 72, 75, 77, 80, 82, 83, 84, 87, 88, 90, 91, 96, 98, 103, 104, 108, 109, 112, 117, 120, 124, 125, 127, 128, 129, 138, 139, 140, 141, 142, 142, 143, 146, 149, 152, 158, 160, 161, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 173, 174, 179, 180, 183, 185, 186, 188, 194, 195, 198, 200, 201, 203, 204, 206, 210, 211, 212, 213, 216, 217, 221, 222, 223, 228, 230, 231, 232, 238, 239, 242, 245, 248, 252, 253, 255, 257, 258, 259, 263, 266, 269, 270, 277, 279, 280, 284, 287, 290, 292, 296, 298, 300, 302, 307, 318, 320, 321, 322, 323, 328, 330, 331, 334, 335, 337, 340, 343, 349, 352, 353, 354, 355, 356, 359, 360, 364, 366, 368, 369, 370, 378, 383, 385, 386, 387, 388, 392, 396, 401, 402, 404, 405, 406, 407, 410, 415, 416, 433, 436, 439, 442, 444, 447, 448, 450, 451, 453, 455, 457, 459, 461, 463, 465, 468, 474, 475, 476, 479, 480, 481, 482, 485, 486, 488, 489, 494, 498, 500, 501, 504, 505, 508, 509, 515, 516, 517, 523, 525, 526, 528, 532, 534, 538, 542, 545, 549, 551, 552, 558, 559, 560, 563, 564, 568, 569, 571, 572, 573, 575, 579, 581, 582, 583, 584, 586, 588, 589, 590, 595, 596, 599, 601, 603, 607, 609, 610, 611, 612, 617, 618, 620, 622, 624, 625, 629, 633, 635, 637, 639, 640, 641, 644, 645, 647, 649, 655, 656, 658, 659, 660, 663, 665, 670, 674, 676, 677, 680, 681, 684, 688, 689, 692, 695, 697, 698, 700, 702, 706, 709, 711, 713, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 724, 726, 727, 730, 733, 734, 736, 737, 739, 740, 741, 744, 745, 747, 751, 752, 756, 757, 762, 763, 764, 765, 768, 769, 773, 774, 777, 778, 779, 781, 784, 786, 787, 791, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 800, 801, 802, 804, 806, 807, 809, 811, 821, 822, 832, 834, 835, 836, 837, 838, 840, 842, 845, 847, 852, 854, 856, 857, 858, 860, 863, 866, 867, 873, 874, 875, 877, 878, 881, 885, 886, 887, 890, 892, 893, 894, 895, 896, 898, 902, 907, 910, 912, 913, 914, 916, 927, 929, 931, 936, 937, 941, 942, 952, 955, 956, 959, 961, 962, 963, 968, 969, 972, 974, 977, 978, 981, 982, 986, 987, 990, 991, 992, 1004, 1010, 1014, 1016, 1017, 1018, 1028, 1029, 1031, 1033, 1036, 1037, 1038, 1039, 1040, 1045, 1049, 1055, 1058, 1060, 1061, 1062, 1063, 1069, 1072, 1079, 1081, 1087, 1093, 1094, 1095, 1096, 1100, 1101, 1102, 1112, 1114, 1121, 1134, 1142, 1143, 1145, 1147, 1153, 1156, 1157, 1161, 1162, 1163, 1165, 1168, 1169, 1170, 1171, 1173, 1174, 1175, 1179, 1180, 1184, 1186, 1190, 1193, 1195, 1196, 1198, 1203, 1205, 1209, 1213, 1214, 1215, 1216, 1217, 1224, 1226, 1231, 1232, 1234, 1235, 1236, 1237, 1239, 1241, 1243, 1246, 1248, 1249, 1251, 1253, 1254, 1255, 1256, 1257, 1258, 1262, 1263, 1265, 1269, 1270, 1271, 1272, 1276, 1278, 1279, 1286, 1289, 1294, 1295, 1301, 1303, 1304, 1306, 1307, 1309, 1313, 1314, 1317, 1318, 1319, 1320, 1321, 1322, 1323, 1324, 1326, 1328, 1330, 1331, 1332, 1336, 1337, 1341, 1342, 1343, 1344, 1346, 1349, 1350, 1351, 1354, 1357, 1358, 1359, 1365, 1369, 1370, 1372, 1373, 1376, 1378, 1379, 1380, 1381, 1384, 1385, 1396, 1397, 1400, 1404, 1407, 1408, 1409, 1410, 1413, 1414, 1415, 1419, 1421, 1422, 1426, 1431, 1435, 1436, 1437, 1438, 1440, 1447, 1454, 1458, 1461, 1477, 1487, 1488, 1489, 1490, 1491, 1493, 1494, 1498, 1502, 1509, 1514, 1522, 1523, 1524, 1530, 1532, 1533, 1534, 1535, 1538, 1539, 1543, 1545, 1546, 1547, 1549, 1559, 1561; da 919, 1217; d' 11, 28, 39, 138, 169, 180, 219, 237, 278, 312, 341, 384, 445, 456, 492, 495, 529, 530, 565, 577, 606, 673, 789, 793, 823, 838, 869, 928, 939, 944, 948, 949, 951, 957, 960, 1030, 1032, 1048, 1067, 1108, 1129, 1194, 1198, 1234, 1235, 1236, 1237, 1239, 1279, 1286, 1309, 1310, 1331, 1337, 1343, 1371, 1376, 1399, 1436, 1439, 1460, 1505, 1507, 1534; del 5, 11, 51, 112, 155, 169, 170, 276, 277, 319, 451, 453, 484, 486, 507, 538, 572, 585, 593, 617, 633, 646, 651, 683, 694, 724, 731, 773, 848, 853, 854, 986, 991, 1067, 1108, 1210, 1248, 1251, 1263, 1336, 1357, 1453, 1502, 1560; dels 26, 341, 345, 363, 649, 784, 808, 813, 817, 889, 915, 918, 920, 971, 1013, 1050, 1091, 1134, 1255, 1256, 1258, 1311, 1335, 1354, 1357, 1395, 1401, 1427, 1434, 1438, 1441, 1449, 1464, 1468, 1476, 1483, 1501, 1503, 1508, 1522
- (decórrer) decórreran 1150
- decrehença 1351
- defalliment 311; defalliment 1416, 572-573; defalliment 302, 340-341, 344-345, 347, 377; defalliment 343, 354, 583, 693-694, 696, 708, 1545
- (defallir) defaylliria 698; deffaylent 408; deffaylent 416

- (defendre) deffena 1308
 deïtat 71; deÿtats 78
 (dejuni) deiunis 1387
 (delicat) delicats 1386
 deliment 714
 (delir) delirà 900
 (delitable) delitables 1420
 (dememar) demenar 97-98
 demetre 1242
 (demoni) demonis 1041
 demostrabilitat 449-450, 1001
 (demostrable) demostrables 1000
 demostració 100, 101, 954, 957, 959, 961, 963-964, 965-966, 969-970, 983, 1003, 1007-1008, 1016, 1223; demostracions 953; demostrations 958-959, 972, 999
 demostrar 460, 961, 962, 966, 967, 1558; demostra 225, 685; demostren 1444; demostrara 926; demostrat 89, 146, 204, 272, 327, 393, 395, 660, 964, 1072, 1125, 1130, 1145, 1526, 1548; demostrada 12, 238, 279, 400-401, 486, 523-524, 574, 612, 679, 701, 710, 766, 783-784, 965, 1292-1293, 1434, 1451, 1507; demostrades 832-833
 (departir) departex 169; departim 1159, 1411; departida 1163-1164
 (desamar) desama 909; desamant 1285
 desconexença 1536-1537
 (desconvenir) descovè 721; desconvenen 529
 desemblant 299; dessemblant 215-216, 296, 297, 313
 desesperança 1351
 (desig) desigs 1377, 1379
 desijar 1141; desiïar 1142
 desirable 1247
 desirar 1283, 1442; desira 1373, 1401, 1402; desirats 1379
 desirer 1344
 (desnuar) desnuat 1193-1194
 (destruable) destruables 1001
 destrucció 1154
 destruir 100; destruyr 22, 25, 33, 243, 446, 452, 454, 779, 790, 811, 866, 888-889, 932, 1158, 1410, 1540, 1555-1556; destruhir 13, 16; destruyt 99, 1534; destruhirà 906; destruyrà 881, 900, 920; destrua 29, 959; destruent 866, 882, 901, 925; destruhint 933-934; destruyda 922, 1153, 1277; destruydes 1246; destruydes 999, 1407
 (destruible) destruybles 449
 destruyment 1246
 desviament 10
 desviar 221; desvia 8; desviat 977, 1530; desviats 1470-1471
 Déu 47, 60, 62, 65, 66, 70, 71, 72, 75, 77, 78, 80, 82, 87, 88, 90, 91, 93, 95, 96, 102, 104, 108, 117, 121, 127, 146, 148, 160, 162, 163, 165, 166, 171, 172, 177, 179, 183, 184, 186, 188, 194, 195, 198, 201, 202, 203, 204, 206, 216, 221, 223, 225, 228, 229, 230, 231, 233, 238, 239, 241, 252, 253, 255, 257, 258, 262, 263, 264, 269, 270, 277, 279, 288, 296, 298, 299, 300, 301, 306, 307, 309, 310, 312, 321, 322, 327, 328, 329, 351, 354, 355, 357, 368, 370, 371, 375, 385, 392, 393, 395, 401, 403, 404, 405, 406, 407, 410, 412, 414, 415, 417, 419, 423, 429, 431, 434, 438, 442, 443, 447, 451, 453, 460, 463, 464, 465, 479, 480, 482, 487, 488, 500, 501, 504, 505, 506, 508, 512, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 523, 525, 527, 528, 536, 537, 542, 545, 546, 551, 558, 565, 582, 599, 601, 603, 605, 608, 611, 612, 617, 620, 622, 623, 633, 635, 644, 645, 655, 659, 663, 665, 666, 671, 672, 676, 680, 682, 685, 688, 689, 690, 696, 702, 703, 705, 706, 709, 711, 713, 718, 720, 721, 726, 728, 729, 730, 731, 733, 737, 741, 742, 743, 744, 745, 747, 748, 756, 763, 769, 773, 774, 775, 777, 780, 781, 802, 823, 824, 827, 858, 870, 871, 872, 890, 891, 893, 908, 928, 938, 940, 961, 982, 987, 1007, 1009, 1010, 1014, 1016, 1030, 1032, 1033, 1050, 1072, 1089, 1093, 1095, 1098, 1101, 1126, 1127, 1128, 1130, 1131, 1146, 1170, 1171, 1176, 1204, 1207, 1212, 1213, 1218, 1220, 1222, 1223, 1231, 1232, 1234, 1235, 1251, 1253, 1258, 1262, 1264, 1266, 1275, 1276, 1278, 1282, 1307, 1315, 1317, 1327, 1333, 1337, 1365, 1373, 1400, 1438, 1490, 1502, 1543, 1545, 1547, 1552, 1562; Déus 1, 81, 304, 376, 377, 379, 382, 385, 386, 387, 388, 390, 391, 402, 471, 511, 531, 536, 541, 543, 564, 565, 568, 571, 575, 604, 638, 646, 653, 657, 661, 684, 692, 694, 697, 829, 904, 954, 1036, 1167, 1219, 1224, 1226, 1297, 1308, 1323, 1429, 1447, 1537, 1545, 1560; déus 118, 185
 deu 219, 445
 (deure) deu 1187, 1188, 1203, 1230, 1251, 1306, 1312, 1315, 1316, 1318, 1337, 1417, 1423; deuen 1157, 1180, 1181, 1341, 1356, 1440
 devallar 1251; devellant 1248
 devoció 46, 54, 1168, 1178, 1338, 1344, 1481, 1484, 1504, 1510, 1535, 1540
 (devot) devots 15-16, 242, 1428
 dicció 103
 (digne) dignes 1327
 dignitat 371, 374, 383, 384, 974, 978; dignitats 2, 66, 67, 69, 71, 72, 75, 76-77, 78, 88, 96, 117, 120, 124, 230, 232, 239, 278-279, 280, 354, 374, 444, 458, 461, 549-550, 601, 772, 773-774, 777, 779, 781, 785, 798, 809, 836, 856, 857-858, 962, 963, 965, 967, 990, 1005, 1011, 1023, 1033, 1069, 1112, 1205, 1214, 1217, 1231, 1249, 1254, 1438, 1543
 dilecció 1226
 dins 1464
 (dir) dien 981, 982, 991; dirà 18, 75, 224, 446, 455, 790, 807, 833, 952, 995, 1127, 1408; di-rem 237, 1163, 1414; digua 871; dient 452,

- 1006, 1007; dients 983; dit 567, 587, 869, 1376, 1404, 1441, 1475, 1478, 1526, 1538; dita 97, 98, 101, 151, 159, 173, 471, 787, 852, 1203, 1257, 1280, 1303, 1304, 1550; dits 38, 272, 363, 399, 597, 784, 831, 832, 898, 899, 905, 1000, 1260, 1275, 1306, 1316, 1440, 1486; dites 219, 367, 445, 772, 779, 797, 930, 1360
- (discret) discretas 1199
- disputació 1436
- (disputar) disputen 1430
- distinció 25, 39, 40, 41-42, 43, 57, 58, 64, 70, 78-79, 125, 259, 787, 951, 960, 1152, 1154-1155, 1156, 1157, 1159, 1538; distintió 22, 23, 35, distinction 255; destínicció 941, 942; distincions 19
- distinct 565; distincta 372, 373; distints 235, 628; distinchs 217, 239, 364; distintes 91-92, 92, 105, 117, 234, 316, 361, 413, 1200
- distincioneuar 396, 398; distincioneuen 124
- (divers) diverses 111, 113, 1057, 1386, 1421
- diversitat 263, 1469, 1494
- diversificar 115; diversifiquen 123
- (diví) divina 236, 241, 244, 450, 459, 462, 466, 527, 551, 553, 554, 563, 566, 614, 628, 629, 632, 640, 645, 704, 707, 728, 759, 974, 992, 1096, 1192, 1216, 1368; divines 104-105, 232, 281, 444, 458, 461, 798, 809, 836, 856, 962, 963, 965, 967, 990, 1004, 1011, 1022, 1069, 1112, 1248-1249, 1254
- divinal 418, 641, 753, 799, 981, 1016, 1290
- do 689, 690, 692, 697, 715, 716; dons 917, 947, 1056, 1058, 1062, 1068, 1074, 1075, 1081, 1083, 1086, 1452
- doctrina 12, 21, 97, 957, 994, 1406, 1435, 1554
- (dolor) dolors 1388
- dominació 753
- dona 1229, 1230, 1232, 1252, 1255, 1258
- donar 2, 431, 536, 615, 689, 692, 1007, 1015, 1042, 1055, 1093, 1138, 1323, 1331-1332, 1554; dóna 1346, 1365, 1371, 1386, 1394; donà 1075, 1080, 1082, 1083; donarà 973, 1056, 1063, 1077; do 1313, 1417; dé 556; donant 605, 713; donat 695, 697, 1018, 1418; donats 1452; donada 994, 1015, 1390-1391, 1462
- donchs 77, 181, 279, 283, 400, 470, 485, 511, 522, 595, 627, 679, 851, 865, 898, 969, 993, 1122, 1228, 1532
- dos 344, 345, 348; dues 365, 913, 1159, 1164, 1412
- drap 111, 114, 120, 123, 126
- (dubtar) dupten 1428-1429; duptades 1505
- (dur) durs 1388
- durable 491, 492-493, 493, 497, 1557; durables 1363
- durabletat 489; durabilitat 728, 1285
- durament 490
- durícia 1167-1168
- e 2, 6, 7, 9, 12, 13, 14, 16, 17, 21, 23, 25, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 36, 37, 38, 45, 46, 47, 48, 50, 53, 54, 55, 59, 63, 69, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 78, 81, 84, 85, 86, 88, 90, 93, 94, 96, 97, 99, 105, 106, 107, 109, 111, 112, 113, 114, 115, 118, 119, 121, 122, 123, 126, 129, 130, 131, 132, 133, 137, 140, 141, 142, 143, 145, 148, 155, 156, 159, 164, 165, 169, 170, 172, 174, 175, 177, 178, 179, 183, 184, 185, 186, 187, 191, 192, 193, 196, 197, 200, 201, 202, 203, 206, 207, 211, 214, 217, 219, 222, 223, 225, 233, 234, 238, 239, 240, 246, 247, 248, 249, 251, 254, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 293, 294, 297, 298, 302, 303, 309, 310, 311, 312, 313, 318, 319, 320, 322, 324, 326, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 342, 343, 344, 346, 347, 349, 350, 352, 353, 354, 357, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 367, 370, 372, 373, 375, 378, 386, 387, 396, 398, 399, 402, 404, 406, 408, 409, 410, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 420, 421, 424, 425, 426, 428, 430, 431, 433, 434, 436, 438, 439, 440, 441, 445, 446, 460, 462, 463, 464, 465, 467, 469, 472, 473, 475, 476, 478, 479, 480, 481, 483, 488, 490, 492, 493, 494, 495, 496, 498, 499, 501, 504, 508, 509, 512, 514, 516, 518, 519, 521, 523, 525, 526, 527, 528, 529, 532, 534, 536, 537, 538, 541, 542, 543, 545, 547, 548, 550, 552, 553, 554, 555, 558, 563, 565, 566, 567, 569, 572, 573, 575, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 590, 592, 595, 598, 617, 620, 623, 626, 629, 632, 636, 637, 641, 642, 650, 652, 655, 658, 659, 660, 662, 665, 668, 672, 673, 674, 678, 681, 683, 684, 685, 687, 688, 690, 692, 693, 697, 698, 702, 703, 705, 708, 714, 718, 720, 721, 725, 726, 729, 732, 733, 734, 736, 737, 738, 740, 744, 748, 749, 754, 756, 757, 758, 762, 766, 767, 769, 770, 772, 774, 775, 776, 777, 778, 780, 781, 782, 783, 790, 792, 795, 801, 802, 810, 811, 812, 814, 816, 818, 823, 824, 826, 827, 828, 831, 839, 840, 842, 843, 845, 846, 849, 850, 851, 852, 854, 855, 859, 861, 862, 864, 867, 868, 875, 876, 878, 881, 882, 883, 884, 886, 890, 891, 896, 897, 900, 902, 903, 904, 905, 911, 915, 916, 918, 919, 921, 922, 923, 925, 926, 927, 930, 932, 937, 938, 947, 955, 962, 967, 975, 980, 982, 985, 986, 987, 988, 989, 1002, 1004, 1007, 1012, 1017, 1018, 1019, 1020, 1021, 1022, 1024, 1025, 1026, 1028, 1029, 1031, 1032, 1034, 1037, 1038, 1039, 1040, 1047, 1048, 1051, 1053, 1056, 1059, 1061, 1062, 1064, 1066, 1067, 1069, 1070, 1071, 1076, 1079, 1081, 1084, 1085, 1088, 1090, 1091, 1092, 1093, 1094, 1096, 1101, 1102, 1103, 1105, 1106, 1107, 1109, 1110, 1112, 1115, 1116, 1117, 1118, 1119, 1120, 1122, 1123, 1124,

- 1125, 1127, 1129, 1131, 1133, 1134, 1135,
1137, 1140, 1141, 1142, 1143, 1148, 1152,
1155, 1162, 1164, 1168, 1169, 1170, 1172,
1174, 1175, 1176, 1177, 1178, 1179, 1181,
1183, 1186, 1187, 1188, 1190, 1192, 1197,
1198, 1202, 1204, 1205, 1206, 1207, 1208,
1210, 1211, 1213, 1214, 1215, 1216, 1217,
1219, 1220, 1222, 1223, 1228, 1231, 1232,
1233, 1234, 1235, 1236, 1237, 1239, 1242,
1245, 1244, 1248, 1249, 1250, 1252, 1253,
1254, 1255, 1256, 1258, 1261, 1263, 1265,
1266, 1267, 1269, 1270, 1271, 1275, 1276,
1277, 1283, 1284, 1285, 1287, 1288, 1289,
1290, 1292, 1293, 1294, 1297, 1298, 1299,
1300, 1302, 1307, 1308, 1310, 1313, 1319,
1320, 1321, 1322, 1325, 1326, 1329, 1331,
1332, 1333, 1335, 1336, 1337, 1338, 1340,
1342, 1343, 1344, 1348, 1349, 1353, 1355,
1356, 1357, 1358, 1359, 1361, 1362, 1363,
1364, 1367, 1369, 1373, 1374, 1375, 1376,
1377, 1378, 1379, 1381, 1382, 1383, 1384,
1385, 1386, 1387, 1388, 1389, 1390, 1391,
1394, 1395, 1396, 1397, 1399, 1400, 1401,
1405, 1406, 1413, 1416, 1417, 1421, 1425,
1429, 1430, 1432, 1435, 1436, 1438, 1440,
1441, 1442, 1443, 1446, 1447, 1448, 1450,
1451, 1452, 1453, 1454, 1456, 1459, 1460,
1462, 1463, 1465, 1468, 1469, 1471, 1472,
1474, 1476, 1479, 1480, 1481, 1482, 1487,
1490, 1493, 1494, 1495, 1496, 1497, 1498,
1499, 1501, 1503, 1504, 1507, 1508, 1511,
1512, 1513, 1514, 1515, 1516, 1517, 1519,
1521, 1522, 1523, 1525, 1526, 1527, 1528,
1529, 1537, 1540, 1544, 1545, 1547, 1551,
1554, 1555, 1557, 1558, 1559, 1560, 1561; he
1071
effectu 214, 367, 610, 611, 631, 674, 924, 966,
1293, 1295, 1433-1434
equal 410, 411, 418, 420, 443, 698, 703; eguals
440, 691, 962; eguals 725; vegeu «igual»
equalment 711
egualtat 712, 717
(eixir) hix 1210; hisca 155; ysca 824
(element) elements 437; elements 1298
eliger 1169; alets 1440, 1460
ell 7, 48, 553, 575, 871, 891, 920, 940, 953,
1007, 1009, 1127, 1128, 1129, 1130, 1309,
1328, 1329; eyll 1505; ella 199, 675, 878,
882, 1230; ells 1186, 1430, 1454, 1470; elles
962, 1001; li 44, 172, 610, 639, 676, 746,
761, 847, 1008, 1115, 1117, 1144, 1418,
1449; ho 114, 118, 139, 146, 163; -la 1559; -li
44, 1008; se 39, 40, 56, 122, 124, 169, 189,
209, 224, 263, 276, 278, 298, 346, 364, 366,
378, 426, 433, 435, 464, 471, 489, 512, 513,
529, 530, 538, 596, 603, 618, 621, 644, 672,
699, 755, 758, 803, 847, 850, 871, 896, 971,
983, 989, 1024, 1034, 1069, 1074, 1122,
1208, 1234, 1309, 1318, 1321, 1335, 1339,
1352, 1353, 1416, 1456, 1486, 1511, 1513,
1522; si 104, 137, 149, 215, 304, 305, 313,
331, 332, 333, 343, 420, 421, 472, 511, 521,
537, 540, 542, 604, 628, 759, 872, 875, 893,
1049, 1078, 1080, 1081, 1116, 1176, 1195,
1202, 1209, 1227, 1232, 1300, 1412; ssi 309,
480, 556, 576, 722; ci 493; çí 496, 634; -se 49,
83, 529, 547, 791, 792, 1234; s' 44, 72, 115,
119, 128, 137, 163, 189, 191, 207, 214, 260,
286, 301, 354, 425, 429, 430, 432, 434, 452,
468, 549, 651, 707, 781, 827, 866, 948, 1002,
1011, 1146, 1263, 1295, 1358, 1372, 1497; -s
81, 225, 255, 279, 539, 540, 591, 607, 613,
678, 680, 690, 716, 741, 750, 780, 827, 908,
1008, 1095, 1282, 1488; lo 713; los 1093; 'ls
222, 1516, 1518
(embargar) embarguat 10
en 1, 7, 15, 19, 24, 25, 26, 28, 38, 40, 45, 50,
53, 55, 57, 62, 66, 71, 72, 76, 77, 78, 82, 85,
91, 94, 95, 102, 104, 105, 106, 109, 111, 117,
119, 120, 121, 123, 125, 126, 133, 142, 144,
147, 148, 149, 152, 153, 156, 157, 158, 160,
162, 164, 167, 168, 170, 171, 172, 173, 174,
176, 177, 179, 180, 181, 182, 183, 185, 186,
188, 191, 195, 197, 198, 199, 200, 201, 202,
203, 204, 208, 210, 213, 215, 216, 218, 220,
222, 223, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 236,
239, 248, 250, 252, 253, 255, 256, 262, 263,
264, 269, 271, 273, 274, 275, 278, 281, 283,
284, 285, 288, 289, 290, 291, 292, 294, 302,
304, 305, 308, 311, 312, 314, 316, 321, 322,
323, 324, 327, 329, 330, 331, 334, 339, 341,
343, 344, 345, 346, 347, 348, 351, 353, 354,
356, 361, 364, 365, 367, 368, 369, 371, 385,
392, 393, 395, 396, 398, 399, 402, 403, 406,
407, 408, 413, 414, 416, 418, 419, 421, 423,
426, 429, 431, 434, 435, 436, 438, 439, 440,
443, 458, 459, 465, 466, 467, 468, 472, 473,
476, 477, 478, 479, 482, 485, 490, 491, 492,
493, 495, 499, 500, 506, 509, 511, 512, 514,
516, 517, 519, 521, 523, 524, 527, 529, 531,
535, 536, 537, 540, 542, 543, 546, 549, 551,
555, 559, 560, 566, 568, 570, 571, 573, 574,
575, 578, 580, 583, 584, 585, 588, 592, 594,
596, 598, 604, 605, 606, 608, 609, 611, 614,
615, 616, 618, 621, 622, 624, 625, 626, 628,
630, 632, 633, 635, 636, 637, 638, 640, 644,
645, 647, 648, 650, 652, 653, 654, 655, 656,
661, 662, 663, 666, 670, 671, 672, 674, 675,
676, 677, 680, 681, 682, 685, 686, 690, 691,
698, 700, 703, 704, 705, 706, 707, 709, 710,
711, 712, 715, 716, 719, 722, 725, 726, 727,
728, 731, 732, 736, 738, 740, 742, 743, 744,
747, 749, 751, 754, 759, 761, 763, 765, 767,
768, 770, 774, 776, 784, 801, 802, 805, 807,
811, 814, 815, 817, 818, 819, 823, 824, 825,
826, 827, 829, 832, 838, 841, 842, 848, 850,
853, 857, 858, 864, 869, 875, 877, 878, 879,
882, 883, 884, 885, 886, 887, 889, 890, 891,
895, 896, 899, 901, 903, 904, 905, 907, 909,
914, 915, 916, 918, 920, 921, 922, 925, 926,

- 927, 928, 933, 934, 936, 938, 939, 946, 948, 951, 960, 963, 980, 981, 990, 993, 995, 996, 999, 1003, 1009, 1010, 1011, 1014, 1016, 1019, 1021, 1028, 1033, 1034, 1035, 1041, 1043, 1044, 1046, 1047, 1051, 1052, 1153, 1056, 1057, 1058, 1059, 1062, 1063, 1065, 1068, 1071, 1074, 1075, 1082, 1085, 1089, 1093, 1098, 1099, 1100, 1103, 1104, 1106, 1121, 1125, 1127, 1128, 1132, 1137, 1139, 1140, 1141, 1142, 1143, 1145, 1148; 1155, 1157, 1166, 1171, 1173, 1176, 1180, 1181, 1182, 1184, 1185, 1191, 1195, 1197, 1199, 1200, 1204, 1205, 1206, 1207, 1213, 1214, 1215, 1218, 1220, 1222, 1223, 1224, 1227, 1229, 1230, 1234, 1235, 1236, 1237, 1239, 1240, 1241, 1243, 1251, 1252, 1254, 1257, 1260, 1268, 1269, 1271, 1277, 1279, 1281, 1284, 1285, 1288, 1289, 1291, 1293, 1297, 1300, 1305, 1315, 1317, 1318, 1321, 1324, 1325, 1327, 1330, 1332, 1341, 1344, 1345, 1349, 1350, 1357, 1358, 1360, 1361, 1363, 1367, 1371, 1373, 1375, 1376, 1380, 1382, 1385, 1388, 1392, 1395, 1397, 1398, 1400, 1405, 1407, 1411, 1416, 1418, 1419, 1420, 1421, 1422, 1425, 1427, 1434, 1437, 1445, 1446, 1449, 1451, 1453, 1468, 1470, 1474, 1476, 1478, 1481, 1483, 1487, 1488, 1489, 1494, 1495, 1497, 1500, 1501, 1503, 1504, 1508, 1539, 1541, 1542, 1543, 1545, 1546, 1549, 1550, 1558; -ne 478, 510, 516, 1042, 1557; -na 749; n' 479, 520, 754, 1020, 1342; -n 512, 513, 1069, 1309, 1456; 'n 49, 292, 106, 417, 479, 495, 513, 521, 542, 908, 928, 1406 (vegeu «an»)
- enaxí 37, 183, 222, 223, 400, 418, 419, 430, 437, 887, 1311, 1316, 1346 (cf. anaxí)
- enbarguament 1180; enbarguament 1185 (embargar) enbarguen 1183-1184; enbarguat 10
- encarnació 460, 484, 502, 524, 570, 600, 602, 612, 633, 674, 675, 679, 682-683, 701, 710, 723, 734, 735, 751, 760, 773, 802, 964-965, 967, 968, 1101, 1223, 1229, 1241, 1242, 1447 (vegeu «incarnació»)
- encarnar 644; encarnat 694-695, 727, 1310; incarnat 697
- (encarregar) encarreguats 1504
- enclinació 693
- enclina ment 696, 1299
- enclinar 809; enclina 1295; enclinarà 816-817, 879, 1275; enclinant 812-813, 833; enclinats 1061
- encontinent 1274
- (endregar) endreçen 1523; endressats 1499
- endràs 1470
- endressament 686, 1276, 1499
- (enduir) endugua 26
- endureyr 1019
- enformar 142
- (enfortir) enfortesca 1270
- enfre 9, 476, 497, 513, 673, 678, 1151, 1457; vegeu «entre»
- engenrador 155
- engenrar 536; engentra 435, 1209; engentre 153, 823; engentre 1481; engentrava 421 engentrant 275; engentrant 199, 273; engentrat 155, 200, 257, 273; engentrat 276; engentrada 204; engentrades 1494
- enmig 913
- entere 1336
- ensemps 168, 375, 565-566, 916, 1211 (cf. ansemps)
- ensenyar 1436; ensenya 958
- ensús 1194, 1264
- entenció 22, 35, 43, 427, 846, 848, 1046, 1218-1219; vegeu «intenció»
- entendre 262, 264, 267, 362, 403, 416, 418, 419, 421, 424, 425, 429-430, 432-433, 529, 530, 535, 602-603, 815-816, 1063, 1177, 1208, 1215, 1264-1265, 1267, 1294; entedre 1308; entén 98, 362, 819, 820, 1216, 1238; entenia 407; entena 265, 405, 1204, 1254; entendria 407; entenent 412, 420, 590, 1193, 1207, 1284, 1285, 1325, 1348, 1364, 1561; entenents 1021; entès 412; entesa 266, 269, 1508; enteses 367
- enteniment 245, 262, 265, 270, 362, 376, 379, 382, 384, 391-392, 404, 406-407, 409-410, 425-426, 431-432, 438, 441, 535, 602, 812, 813, 815, 817, 819, 819-820, 875, 926-927, 928, 975, 976, 980, 1064, 1171, 1178, 1179, 1193, 1195, 1204, 1228, 1237-1238, 1240, 1242, 1249, 1267, 1269, 1275, 1289, 1299, 1301, 1312, 1319, 1325-1326, 1330, 1342, 1348, 1456, 1481, 1484, 1561
- entitat 319, 398, 406, 438, 655, 692
- entre 316, 996; vegeu «entre»
- (entristar) entristat 1317, 1341
- enveja 1352; enveja 1536
- envers 47
- eparell 44
- (ermità) ermitana 1182
- (ermitatge) ermitatges 1396
- (errar) erren 891, 990; arrats 1427; harrats 1019
- error 7, 8, 13, 37, 45, 53, 222, 890, 948, 1277, 1425; errós 26, 33, 223, 224, 243, 780, 807, 833, 932, 1158, 1167, 1246, 1309, 1408, 1410, 1439, 1534; arrós 453
- esdevenidor 14, 275
- (esdevenir) esdevé 1358, 1370
- esforsar 953; esforçam 456; esforssam 12; esforçara 452, 866; esforçarà 948
- (esguardar) sguarden 985
- esperança 823, 826, 922
- (esperar) espera 827; vegeu «sperar»
- esperència 1507
- essència 93, 129-130, 148, 152, 157, 177, 292, 332-333, 334, 373, 374, 375, 396, 566, 1195, 1199, 1203, 1208, 1211, 1220; essència 70, 71, 78, 95, 118, 121, 335, 370, 406, 414, 439, 629, 708, 1192, 1198, 1200, 1205, 1211-1212,

- 1213, 1216, 1248, 1253
 essencial 153, 154, 155
 ésser 9, 35, 62, 77, 78, 79, 91, 94, 148, 158, 162, 172, 174, 177, 179, 184, 187-188, 189, 195, 203, 204, 225, 229, 231, 232, 233, 234, 239, 252, 257, 259, 266, 291, 305, 306, 313, 316, 321, 324, 327, 333, 335, 348, 373, 392, 404, 406, 411, 417-418, 429, 472, 482, 491, 513, 520, 540, 543, 558, 564, 568, 578, 579, 597, 602, 612, 613, 631, 646, 654, 657, 673, 674, 675, 679, 683, 685, 691, 693, 694, 696, 708, 710, 719, 723, 727, 729, 735-736, 740, 753, 759, 775, 782, 783, 826, 827, 829, 830, 831, 858, 870, 871, 872, 876, 893, 899, 907, 908, 924, 945-946, 953, 958, 970, 988, 989, 991, 995, 999, 1007, 1008, 1010, 1030, 1035, 1049, 1074, 1085, 1098, 1110, 1124, 1126, 1139, 1153, 1157, 1187, 1188, 1198, 1225, 1232, 1236, 1239, 1250, 1312, 1328, 1329, 1338, 1340, 1341, 1345, 1356, 1361, 1370, 1373, 1394, 1404, 1411, 1417, 1428, 1440, 1448, 1451, 1469, 1477, 1483, 1487, 1511, 1539, 1542; és 3, 4, 7, 8, 9, 10, 11, 19, 20, 22, 35, 43, 46, 53, 54, 58, 73, 76, 81, 86, 89, 90, 96, 97, 105, 107, 112, 116, 121, 127, 129, 133, 135, 136, 137, 140, 146, 150, 161, 162, 165, 168, 170, 185, 188, 193, 196, 197, 199, 202, 204, 207, 210, 211, 212, 215, 216, 230, 233, 245, 250, 251, 252, 256, 260, 262, 272, 279, 282, 288, 289, 290, 291, 296, 298, 303, 314, 317, 319, 326, 331, 336, 339, 350, 351, 357, 358, 359, 360, 363, 365, 368, 369, 370, 376, 377, 378, 379, 382, 383, 385, 386, 387, 388, 390, 391, 393, 395, 396, 400, 408, 409, 418, 419, 423, 424, 428, 442, 443, 448, 471, 473, 476, 478, 481, 482, 483, 486, 489, 502, 505, 507, 517, 520, 522, 523, 544, 546, 550, 551, 559, 560, 564, 567, 573, 574, 601, 604, 612, 622, 633, 636, 642, 654, 659, 660, 662, 666, 670, 679, 681, 694, 699, 701, 708, 719, 728, 738, 748, 749, 757, 758, 765, 766, 773, 783, 787, 801, 805, 814, 836, 838, 839, 855, 861, 868, 869, 870, 874, 876, 877, 896, 908, 911, 913, 916, 927, 942, 954, 960, 961, 964, 965, 966, 994, 997, 1004, 1009, 1012, 1028, 1030, 1032, 1034, 1036, 1037, 1040, 1050, 1071, 1097, 1099, 1125, 1127, 1128, 1132, 1141, 1142, 1145, 1148, 1151, 1153, 1154, 1155, 1157, 1162, 1163, 1189, 1208, 1209, 1211, 1218, 1220, 1222, 1223, 1233, 1238, 1240, 1241, 1250, 1282, 1292, 1300, 1310, 1329, 1338, 1350, 1365, 1375, 1376, 1378, 1381, 1384, 1390, 1392, 1396, 1400, 1413, 1418, 1451, 1475, 1476, 1478, 1482, 1487, 1488, 1489, 1490, 1497, 1498, 1503, 1507, 1517, 1518, 1520, 1526, 1532, 1538, 1542, 1544, 1548, 1553, 1560; són 32, 33, 58, 69, 102, 117, 125, 211, 248, 280, 281, 337, 338, 448, 464, 788, 797, 847, 902, 935, 946, 1001, 1021, 1024, 1025, 1027, 1028, 1045, 1048, 1051, 1052, 1196, 1211, 1243, 1340, 1354, 1361, 1363, 1378, 1382, 1385, 1468, 1470, 1478, 1487, 1494, 1527; çón 1083; era 71, 128, 163, 188, 205, 249, 270, 275, 325, 344, 347, 353, 415, 424, 433, 668, 669, 780, 1002, 1009, 1010, 1146; eren 114, 118, 259, 1543; fo 600, 726, 731, 1230; fon 714, 747, 1023; fonch 842, 1014; fou 727; foren 725, 762; serà 13, 36, 37, 38, 45, 50, 238, 240, 617, 820, 853, 857, 858, 865, 869, 879, 888, 899, 916, 919, 922, 935, 939, 940, 955, 957, 975, 1018, 1056, 1070, 1072, 1130, 1134, 1146, 1311, 1426, 1427; seran 30, 30-31, 50, 226, 241, 615, 832, 867, 917, 918, 943, 1061, 1063, 1066, 1084, 1097, 1144, 1172-1173, 1259, 1288, 1550, 1551, 1552; sia 6, 7, 12, 40, 41, 44, 77, 97, 103, 104, 108, 114, 127, 140, 142, 159, 198, 208, 307, 323, 330, 353, 372, 374, 382, 414, 440, 469, 470, 485, 490, 494, 511, 515, 516, 521, 522, 551, 553, 557, 570, 587, 589, 594, 604, 613, 622, 624, 627, 671, 672, 677, 686, 690, 712, 742, 743, 756, 804, 818, 824, 828, 835, 851, 871, 937, 938, 956, 969, 983, 993, 994, 1031, 1032, 1107, 1111, 1122, 1182, 1188, 1198, 1199, 1219, 1227, 1237, 1246, 1277, 1312, 1374, 1406, 1417, 1432, 1434, 1445, 1450, 1462, 1532, 1533, 1538, 1550, 1556, 1557; sie 113, 744, 897; sien 15, 105, 113, 157, 332, 367, 375, 465, 470, 720, 856, 1111, 1113, 1158, 1173, 1245, 1246, 1280, 1333, 1355, 1374, 1399, 1407, 1421, 1442, 1443, 1452, 1460, 1464, 1466, 1499, 1505, 1533, 1535, 1539, 1549; seria 139, 143, 145, 146, 184, 198, 205, 250, 255, 302, 310, 311, 312, 325, 328, 342, 346, 381, 415, 420, 764, 1545; serie 910; serien 118, 119, 182, 350, 399, 424, 425; fos 128, 163, 164, 190, 250, 301, 310, 354, 519, 527, 543, 570, 606, 648, 657, 695, 697, 1131, 1502; fóra 480, 497, 499, 526, 534, 535, 572, 607, 639, 641, 643, 645, 648; fóre 570; fosen 260; fossen 249, 1105
 est 3, 14, 53, 55, 957, 1071, 1075, 1089, 1103, 1297; esta 62, 815, 1152, 1157, 1159; estes 69, 789, 969, 1390
 (establir) stablits 904
 estar 1180, 1181; stiguen 1166; estant 92, 202, 235, 333, 364, 365, 565, 577, 1202; estants 332; stans 629; stats 1349
 establiment 1448
 estament 1375; vegeu «stament»
 (estudi) estudis 1421; studis 1186, 1421
 (estudiar) studians 1422
 et 609, 984, 1073, 1310
 etcètera 82, 85, 86, 93, 102, 106, 109, 110, 134, 149, 153, 154, 156, 158, 197, 199, 200, 205, 217, 218, 267, 295, 303, 306, 322, 329, 369, 370, 378, 380, 386, 388, 389, 394, 395, 398, 408, 411, 422, 423, 424-425, 432, 442, 468, 470, 486, 567, 569-570, 573, 580, 584, 585,

- 586, 589, 594, 596, 606, 609, 623, 625, 626-627, 639, 640, 667, 668-669, 670, 677, 692, 700-701, 715, 717, 778, 824, 826, 842, 863, 864-865, 867, 887-888, 910-911, 924-925, 1077-1078, 1081, 1082, 1149, 1197, 1200, 1201-1202, 1209, 1210, 1211, 1223, 1224, 1238, 1262-1263, 1268, 1293, 1301
- eternal 95, 148, 152, 153, 154, 156, 157, 217, 254, 322, 490, 491-492, 492, 496, 497-498, 983, 988, 991; eternals 147-148, 217
- eternalment 90, 94, 626
- eternificar 197, 385-386, 387, 389, 394, 395, 397, 469
- eternitat 67, 110, 131, 134, 200, 202, 205, 273-274, 274, 292, 295, 308, 369, 380, 427, 486, 488, 490, 495, 499-500, 583-584, 585, 586, 623, 691, 717, 824, 826, 910, 1196, 1222-1223, 1224
- eveniment 1502
- *evum 755
- exalçament 556; exelçament 1241, 1496
- exemplar 1511, 1559
- (excel·lent) excel·lents 2
- exelçar 1442; exalça 1228, 1263, 1302; exalçar 1177; exelçar 1240; exelçats 1061; excelssat 602; exelçada 1241-1242, 1405
- exemplament 1512
- (exemplificar) exemplificarem 794; exemplificat 459; exemplificat 994
- eximpli 1481, 1505
- exir 319; exís 585
- exohiment 1321, 1332, 1400; exoiment 1293, 1304; exoiment 1245, 1294
- (exoir) exoïda 1393; exoït 1218, 1287; exoït 1370, 1381; exoïts 1245, 1281; exhoïts 1361; exoïts 1259
- (extrem) strems 920, 1272
- (extremitat) estremitats 913
- (extrínsec) extrínseca 571
- (fael) faels 1558
- falçetat 41, 53, 54, 784; falsetat 776
- fals 812, 980; falça 107, 812, 976, 1046; falços 99, 970, 1013; falses 946; falces 26, 958; falçes 17, 74, 220, 446, 448, 455, 779, 790, 811, 813, 928, 932, 952, 995, 998, 1026, 1046, 1556
- fantàstich 812, 976, 980
- fe 452, 580, 788, 800, 801, 803, 804, 805, 806, 807, 810, 811, 814, 818, 821, 838, 841, 862, 863, 864, 867, 887, 895, 901, 914, 922, 1059, 1077, 1082, 1133, 1262, 1264, 1267, 1269, 1407, 1426, 1451, 1455, 1458, 1461, 1462, 1473, 1495, 1512, 1524, 1530, 1557
- fembre 1038
- fènyer 1043-1044; fayerà 958; feyerà 775; feynerà 908
- fer 282, 309, 317, 829, 931, 954, 1019, 1040, 1047, 1048, 1420; fa 138, 247, 318, 389, 493, 544, 666, 668, 742, 983, 1034, 1218; fem 458; fan 1503; fahia 83, 139; feÿa 52, 412; feÿe 910; fèu 1081, 1136, 1229; farà 808, 956, 971, 976, 1013, 1046, 1105, 1106, 1109, 1151; ferà 42, 942, 1025; farem 62; faès 1015
- façe 555; faça 890; fet 168, 1187, 1448, 1454, 1469, 1478, 1560; feta 476, 1230, 1538; fetes 1297, 1382, 1515; fets 1368
- ferre 1523
- (fervent) fervents 1340
- fervor 1540
- feÿment 775; feÿmens 1040
- fi 9, 10, 654, 729, 848, 1084, 1500, 1513
- figura 1491
- filiació 172, 178, 182, 187, 192, 235, 327, 641
- filial 318
- fill 177, 318, 319, 451, 453, 482, 486, 536, 617, 633, 644, 646, 651, 695, 713, 724, 726, 729, 773, 1072, 1202, 1209, 1210, 1223, 1231, 1232, 1236, 1336, 1502, 1533; fills 1091, 1385, 1407
- final 8, 847
- (finit) finit 283, 653; fenit 1553; 'finito' 1563; finida 282, 289, 507, 656; finides 175
- 'finis' 1563
- foc 436; foch 434, 435, 436
- fora 492, 571, 692
- força 895, 896, 1190, 1214-1215, 1307; forçes 900;
- forma 111, 112, 115, 123, 135, 136, 141, 145, 337, 359, 436, 437, 752, 810, 810-811, 1030, 1031; forme 144; formes 113, 139, 143, 144
- formas 138-139
- formar 145; forma 1352; formen 972, 1303
- fortificar 1558; fortificada 1427
- fortitudo 789, 839, 862, 894, 896, 897, 898, 900, 902-903, 905, 907, 909, 914, 924, 1021, 1059, 1270, 1485, 1510, 1524
- fortment 44, 115, 213, 533, 621, 751, 817, 864, 1002-1003, 1065, 1108, 1290, 1361-1362, 1439
- franch 1488
- fraternitat 1255, 1474
- fretura 1397
- frevoltar 1351
- fruyr 987; fruent 385
- fruyt 1313
- fust 1522
- generació 189, 191, 192, 240, 258
- (gent) ients 1017; jents 956, 1139, 1140, 1394
- (girar) girada 1497
- glòria 50-51, 68, 309, 581, 599, 603, 604, 605, 607, 609, 610, 611, 614, 615, 615-616, 616, 618, 619, 935, 1093, 1095, 1098, 1100, 1102, 1103, 1104, 1253, 1255, 1256, 1258, 1283, 1547, 1559; gloria 1563
- (gloriejar) glorieiant 604-605
- (gloriós) gloriosa 447
- gola 924, 1350, 1536
- gonella 111, 112, 114, 119, 122, 126

- gràcia 11, 245, 509, 955, 1175, 1216, 1217-1218, 1287
- gran 7, 45, 51, 105, 106, 109, 322, 339, 423, 434, 470, 478, 496, 542, 551, 552, 559, 589, 607, 611, 624, 627, 630, 631, 638, 643, 666, 671, 672, 689, 704, 740, 741, 752, 759, 761, 805, 823, 838, 861, 876, 877, 896, 919, 927, 929, 1052, 1134, 1171, 1173, 1243, 1300, 1411, 1417, 1426, 1539; grans 918, 1288, 1296, 1326, 1363, 1389, 1515
- granea 129, 312, 356, 368, 424, 459, 466, 469, 485, 513-514, 516, 523, 524, 525-526, 534, 541, 551, 563, 583, 584, 586, 592, 594, 597, 620, 621, 622, 639, 640, 643, 680, 763, 769, 795, 796, 823, 825, 842, 856, 877, 881, 905, 936, 1199, 1211, 1238, 1285, 1293, 1301, 1359; granesa 67, 82, 84-85, 86, 93, 102, 106, 109-110, 125, 130, 134, 147, 183, 218, 267, 292, 294, 303, 306, 370, 380, 391, 427, 439, 442, 458, 463, 465, 476, 488, 489, 495, 499, 501, 504, 506, 528, 529, 531, 534, 539, 545, 549, 557, 560, 566-567, 569, 573, 582, 589, 596, 599, 606, 607, 609, 610, 618, 624, 625, 648, 665, 666-667, 667, 668, 669, 670, 673, 676, 677, 679, 688, 691, 698, 702, 703, 704, 709, 712, 715, 718, 722, 726, 736, 737, 738, 745-746, 746, 760, 762, 765, 768, 777-778, 778, 794, 800, 806, 822, 824, 837, 838, 841, 858, 860, 866, 868, 873, 874, 884, 889, 894, 897, 906, 909, 910, 912, 914-915, 916, 921, 934, 1196, 1201, 1209, 1210, 1222, 1224
- grat 1466
- grau 1028, 1172, 1243, 1248, 1249, 1250, 1252, 1344; graus 1260, 1306, 1316, 1317
- greu 1326, 1506; greus 1118
(guardar) guarden 989
guardonar 684
(guerra) guerres 1413, 1493, 1494, 1497, 1506, 1514, 1519, 1527, 1534
- habitar* 1395
- hans 43, 47 (cf. ans)
- haver 571, 616, 637, 638, 667, 669, 676, 682, 761, 843, 868, 1033, 1098, 1133, 1256-1257, 1318, 1401; aver 51, 109, 371, 505, 517, 518, 547, 548, 552, 568, 575, 580, 592, 632, 635, 768, 770, 774, 868, 929, 976, 1319; ha 47, 49, 54, 66, 90, 135, 142, 146, 149, 167, 201, 208, 253, 263, 434, 472, 511, 524, 536, 537, 575, 594, 604, 628, 642, 655, 671, 696, 706, 759, 827, 840, 846, 849, 861, 868, 903, 984, 1148, 1194, 1224, 1227, 1297, 1299, 1309, 1387, 1500, 1504; à 214, 432, 479, 520, 843, 953, 1011, 1287; havem 930, 1406; avem 772, 951, 1404; han 174, 405, 461, 595, 767, 980, 1377, 1389, 1465, 1468, 1515, 1518, 1521; àn 429, 430, 703; havia 249, 339, 548; avia 584; avien 286; ach 1496; hac 634; hach 938; haurà 1047, 1290, 1454; auran 242, 796; hauran 614, 919, 1091, 1100, 1360, 1457; aia 104, 209, 331, 402, 495, 548, 704, 705, 1271, 1342, 1555; aya 130, 611, 630, 1469; aiame 460; agen 754, 1185; aien 285, 441, 897, 1020, 1169, 1461, 1463, 1473; agra 519, 697, 752; hauria 86, 344, 583; auria 85, 340, 343; haurien 249; auriem 345, 438 -ia 72, 119, 128, 163, 189, 191, 207, 260, 301, 354, 425, 434, 468, 549, 707, 781, 1002, 1011, 1146; -ie 286; -ien 115; agués 480, 496, 638, 645, 675, 693; aguessen 192; avent 347, 810, 825, 1268, 1371; havens 628, 1178; havents 1178, 1412; avents 892, 1201; haüt 984; aüdes 1379
- hi 289, 371, 547, 548, 1113, 1204, 1552; i 138, 707
- hom 29, 44, 47, 52, 100, 107, 139, 220, 224, 446, 454, 778, 789, 806, 852, 880, 881, 931, 959, 1006, 1025, 1045, 1068, 1098, 1136, 1185, 1192, 1195, 1197, 1203, 1207, 1215, 1218, 1228, 1230, 1233, 1251, 1254, 1260, 1261, 1287, 1307, 1315, 1316, 1318, 1367, 1365, 1367, 1370, 1381, 1387, 1388, 1395, 1397, 1423, 1427, 1438, 1454, 1469, 1471, 1472, 1516, 1537, 1555
- home 3, 36, 140, 142, 144, 167, 168, 170, 174, 175, 358, 359, 418, 419, 509, 510, 511, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 543, 544, 651, 653, 661, 662, 684, 685, 729, 730, 731, 732, 744, 747, 770, 771, 798, 801, 814, 827, 828, 829, 865, 1031, 1037, 1038, 1070, 1213, 1214, 1219, 1220, 1223, 1234, 1236, 1240, 1274, 1284, 1285, 1286, 1366, 1368; homo 981; ome 138, 384, 518, 1129, 1234, 1235, 1279; homes 615, 1385, 1505; hòmens 15, 26, 222, 242, 647, 649, 652, 661, 809-810, 813, 817, 834, 880, 882, 889, 891, 901, 919, 933, 934-935, 1019, 1020, 1057, 1088, 1089, 1092, 1115, 1117, 1119, 1128, 1132, 1135, 1136, 1158, 1166, 1169, 1170, 1172, 1173, 1178, 1245, 1247, 1256, 1280, 1282, 1311, 1356, 1359, 1374, 1377, 1381, 1389, 1401, 1405, 1407, 1421, 1441, 1449, 1460, 1515, 1523, 1539, 1542, 1549-1550
- honor 2, 1559
- honrament 2; honraments 1339
- honrrar 1338
- (horribletat) orribletat 1134
- humà 136, 376, 392, 544, 600, 1237; umà 578, 975, 1249; uman 748; humana 634, 695, 713, 725, 1249
- humanitat 481, 732
- humil 1392; humils 1388
- humiliament 725, 727
- humiliar 719, 722, 725-726, 728; humilià 730; humiliàs 724; humiliat 726, 731
- humilitat 69, 561-562, 718, 719, 720, 722, 724, 725, 727-728, 730, 734, 736, 1078, 1080, 1296, 1510
- humilment 1121
- ia* (= ja) 113, 871

- ignorància 378, 1351
 ignorar 890; ignoren 1445
 (igual) vegeu «igual» i «equal»
 (il·luminar) il·luminar 1481; il·luminat 245,
 926, 1170, 1178, 1456, 1484; il·luminada
 1557
 il·lusió 812; il·lusions 1040
 imperfecció 72, 73, 648
 (implicar) impliquen 984; implicaran 226
 impossibilitat 73-74, 251, 255, 256, 701, 709-
 710, 766, 870-871, 1548
 impossible 104, 188, 193, 197-198, 203, 207,
 250, 290-291, 299, 301, 381, 415, 441; im-
 possible 573-574, 700, 708-709, 765, 870,
 954, 997, 1009-1010, 1097-1098, 1148, 1548;
 impossible 73, 1012
 incarnació 58, 63, 451, 455, 457, 486, 527, 560,
 574, 597, 616-617, 657, 766-767, 771, 890,
 1094, 1096, 1225, 1250, 1252 (vegeu «encar-
 nació»)
 inconvenient 63-64, 73, 74, 87, 107, 116, 121,
 129, 165, 186, 261, 272, 288, 303, 314, 326,
 328, 350-351, 357, 409, 428, 502, 550, 659,
 911, 950, 989, 1004; inconvenient 140; incon-
 veniens 1008
 increat 473, 474, 475, 476, 477, 479, 480, 483,
 593; increada 532, 533, 576, 577, 583, 588,
 591, 598, 636, 642, 768-769, 1034, 1094
 (induir) induga 222, 889-890
 (infidel) infels 1423, 1430, 1432, 1437, 1438,
 1443, 1449, 1454-1455, 1499, 1502, 1522; in-
 fels 1445
 (infern) infernals 1363, 1367
 infinidadament 507, 649
 infinir 197, 368-369; infinit 153, 154, 155-156,
 176, 283, 284, 285-286, 289, 291, 464, 466,
 508, 584, 664, 715; infinida 90, 94, 95, 148,
 152, 157, 253, 284, 285, 290, 291, 292, 308,
 356, 368, 458, 466, 566, 585, 605, 622, 626,
 656, 662, 691, 712, 825; infinits 147, 185,
 217-218, 294, 399, 647, 652, 661; infinides
 649-650, 1214
 infinitat 131, 163, 200, 201, 274, 289
 influència 475, 581, 593, 1175, 1216, 1217,
 1244, 1257, 1258-1259
 influir 508; influa 1276
 infundar 508; infunda 477
 iniust 866; iniusta 526
 injúria 870, 1351
 innatural 1130
 inpassiència 758
 inpassimentment 1117-1118
 imperfecció 1541
 (insensible) insensibles 1051
 (intel·lectiu) intel·lectiva 135
 intel·lectual 652, 814, 1320; intel·lectuals 336,
 816, 818, 1053, 1065-1066, 1184, 1520
 intel·ligència 25-26
 intel·ligibilitat 1240
 intel·ligible 369, 1237, 1239
 intenció 8, 430 (vegeu «entenció»)
 (intrínsec) intrínseca 194, 372; intrínseca 229,
 232, 1206, 1227
 intrínsecament 253
 (invisible) invisibles 1051
 jasia 720
 (jaure) iau 1388
 Jhesuchrist 456, 791, 793, 891, 892, 938, 1015,
 1023, 1079-1080, 1083, 1102, 1107, 1110,
 1113, 1116, 1118, 1121, 1123, 1125, 1139,
 1233, 1235, 1323, 1408, 1492, 1503-1504
 Jhesús 1103
 (jorn) iorns 1018
 (jueu) jueus 1459, 1460, 1502
 just 153, 155, 156, 1392; justa 152, 157, justs
 927, 1020
 justícia 68, 84, 161, 166, 201, 206, 277, 284-
 285, 287, 290, 294, 307, 320, 355, 428, 500,
 525, 560, 595, 609, 615, 618, 639, 665, 666,
 667, 669, 670, 671, 675, 678, 680, 681, 684,
 686, 700, 709, 721, 723, 739, 743, 744, 749,
 753-754, 761, 762, 766, 788, 838-839, 860,
 863, 864, 866, 868, 895, 901, 914, 923, 986,
 992, 1022, 1059, 1065, 1073, 1080, 1120,
 1133, 1141, 1148, 1265, 1266, 1278, 1290,
 1296, 1318, 1368, 1369, 1371, 1372, 1437,
 1473, 1484-1485, 1490, 1524, 1546; iustícia
 861
 *justificament 269
 justificar 417, 669, 686, 923; justifica 743, 863,
 1279; justifich 1278; justificant 1266; justificar
 992, 1380, 1400, 1437, 1489
 (jutjar) jutjada 876
 karitat 788
 (langor) langors 1118
 languiment 1343-1344, 1376; languiments
 1378-1379
 largificar 417, 431
 larguca 658; larguesa 68, 428, 688, 689, 690,
 697, 703, 705, 711, 715, 716
 latí 1450; latins 1469
 'laus' 1563
 libell 53, 55, 999
 liberalitat 501
 llibertat 526, 561, 1058, 1063, 1121-1122, 1134,
 1137, 1462
 llibre 3, 14, 19, 43, 957, 1187, 1553, 1561; llibres
 1450
 'llibro' 1563
 lig 1464
 linatge 578, 601; liyatge 748
 (llàgrima) làgremes 1331, 1343
 llahor 2, 1336
 (llenguatge) llenguatges 1421
 (llit) lits 1388
 lloch 892, 1181; llochs 1420 (vegeu «loch»)
 (llunyesa) *lluyca 1050

- llur 842, 1174, 1281; lur 410, 1521; llurs 34, 763, 772, 782, 845, 1185, 1443, 1450, 1453, 1455; lurs 777; lus 89
- lo 3, 6, 7, 8, 9, 29, 45, 50, 51, 74, 90, 98, 107, 114, 116, 121, 137, 159, 175, 188, 197, 268, 272, 275, 288, 303, 307, 314, 318, 333, 338, 351, 353, 394, 399, 405, 428, 434, 474, 477, 478, 479, 482, 483, 496, 497, 500, 503, 508, 511, 519, 550, 552, 567, 568, 571, 574, 587, 600, 617, 634, 644, 648, 659, 690, 713, 715, 725, 726, 727, 729, 731, 733, 735, 738, 740, 747, 773, 801, 832, 847, 891, 907, 908, 920, 928, 938, 948, 988, 989, 991, 1016, 1017, 1032, 1034, 1037, 1049, 1056, 1060, 1105, 1109, 1131, 1176, 1202, 1208, 1209, 1231, 1241, 1245, 1246, 1250, 1252, 1272, 1276, 1277, 1301, 1304, 1309, 1324, 1342, 1356, 1357, 1374, 1375, 1402, 1427, 1438, 1443, 1448, 1475, 1476, 1477, 1482, 1488, 1501, 1503, 1512, 1517, 1527, 1540, 1541, 1542, 1543, 1549, 1553, 1561; la 7, 8, 9, 19, 22, 24, 25, 31, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 55, 57, 59, 60, 61, 64, 65, 72, 73, 75, 76, 79, 82, 87, 89, 91, 97, 98, 99, 100, 101, 105, 107, 108, 112, 114, 117, 124, 126, 132, 135, 136, 141, 143, 146, 151, 159, 160, 161, 163, 164, 165, 166, 169, 170, 171, 173, 174, 179, 183, 186, 188, 191, 194, 195, 198, 200, 201, 203, 204, 206, 214, 215, 216, 221, 223, 228, 231, 236, 238, 241, 243, 244, 251, 252, 255, 256, 258, 265, 266, 269, 270, 272, 274, 277, 279, 284, 287, 296, 299, 304, 306, 307, 310, 313, 316, 320, 330, 334, 335, 342, 344, 346, 348, 353, 368, 370, 373, 382, 383, 384, 398, 401, 403, 406, 407, 410, 413, 414, 415, 430, 433, 442, 443, 451, 452, 455, 457, 458, 459, 462, 463, 469, 470, 481, 486, 488, 501, 504, 506, 524, 525, 526, 527, 528, 532, 535, 538, 551, 553, 554, 557, 559, 563, 572, 574, 579, 581, 582, 591, 597, 603, 604, 607, 608, 611, 612, 613, 614, 618, 620, 631, 632, 633, 640, 642, 646, 647, 648, 654, 655, 658, 665, 667, 669, 673, 675, 678, 679, 680, 681, 685, 688, 689, 697, 701, 702, 707, 708, 709, 710, 711, 718, 719, 721, 724, 728, 730, 731, 732, 733, 736, 737, 741, 743, 745, 746, 749, 750, 751, 753, 754, 756, 760, 763, 764, 765, 766, 767, 769, 773, 776, 784, 787, 791, 792, 795, 796, 799, 800, 801, 803, 806, 807, 808, 821, 822, 837, 839, 846, 847, 848, 851, 853, 854, 856, 858, 860, 861, 866, 868, 870, 873, 877, 878, 881, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 894, 903, 910, 912, 914, 915, 916, 919, 923, 930, 931, 937, 941, 945, 951, 954, 955, 957, 960, 961, 962, 966, 971, 972, 976, 986, 987, 995, 996, 1000, 1014, 1016, 1017, 1028, 1029, 1030, 1035, 1046, 1050, 1062, 1063, 1064, 1068, 1070, 1083, 1084, 1085, 1092, 1094, 1095, 1096, 1097, 1099, 1100, 1108, 1123, 1131, 1134, 1135, 1138, 1145, 1151, 1152, 1153, 1154, 1155, 1156, 1157, 1162, 1163, 1188, 1189, 1190, 1192, 1193, 1199, 1200, 1203, 1204, 1207, 1214, 1216, 1217, 1224, 1225, 1226, 1229, 1240, 1241, 1242, 1243, 1244, 1249, 1250, 1253, 1255, 1256, 1257, 1258, 1263, 1265, 1267, 1275, 1277, 1278, 1280, 1283, 1286, 1288, 1289, 1290, 1291, 1292, 1294, 1295, 1296, 1300, 1302, 1303, 1304, 1307, 1311, 1320, 1323, 1324, 1326, 1327, 1329, 1335, 1338, 1341, 1348, 1349, 1358, 1365, 1366, 1368, 1369, 1371, 1372, 1392, 1400, 1401, 1404, 1407, 1411, 1412, 1413, 1416, 1425, 1426, 1430, 1431, 1435, 1442, 1444, 1445, 1451, 1454, 1455, 1457, 1458, 1462, 1464, 1472, 1477, 1481, 1482, 1488, 1489, 1490, 1491, 1495, 1496, 1497, 1498, 1500, 1508, 1512, 1518, 1520, 1530, 1533, 1538, 1541, 1544, 1547, 1548, 1550, 1557, 1559, 1560; lla 593; l' 53, 112, 125, 128, 129, 162, 164, 165, 175, 200, 206, 210, 211, 270, 334, 355, 379, 384, 391, 406, 409, 459, 471, 479, 480, 507, 518, 552, 578, 586, 590, 609, 612, 618, 627, 631, 638, 670, 676, 700, 734, 748, 765, 817, 819, 863, 915, 922, 964, 965, 966, 967, 968, 975, 976, 978, 986, 987, 1035, 1058, 1064, 1069, 1071, 1089, 1103, 1148, 1162, 1189, 1213, 1240, 1249, 1254, 1263, 1265, 1267, 1278, 1295, 1299, 1304, 1310, 1344, 1348, 1349, 1408, 1433, 1475, 1481, 1502; l' 403, 465, 505, 555, 611, 658, 671, 738, 881, 983, 1088, 1106, 1107, 1116, 1117, 1129, 1174, 1202, 1204, 1242, 1312, 1321, 1326, 1556; l's 222, 335, 919, 1009, 1051, 1052, 1057, 1100, 1120, 1137, 1182, 1430, 1463, 1470, 1484, 1514, 1516, 1518, 1519, 1523; las 143, 956; les 20, 31, 33, 38, 58, 61, 67, 72, 74, 75, 76, 88, 96, 113, 120, 124, 133, 137, 144, 210, 219, 220, 223, 225, 226, 230, 232, 234, 239, 240, 243, 258, 280, 281, 336, 353, 366, 367, 373, 444, 445, 454, 455, 458, 461, 537, 543, 549, 577, 601, 772, 773, 774, 777, 779, 781, 785, 792, 796, 797, 798, 807, 809, 816, 817, 818, 820, 833, 836, 840, 844, 847, 849, 850, 853, 854, 856, 857, 869, 876, 878, 882, 883, 896, 904, 909, 919, 925, 928, 930, 932, 939, 942, 943, 946, 952, 958, 959, 963, 965, 967, 968, 973, 990, 995, 999, 1004, 1011, 1017, 1022, 1023, 1037, 1039, 1045, 1051, 1053, 1054, 1060, 1065, 1066, 1067, 1069, 1076, 1112, 1113, 1124, 1138, 1139, 1140, 1150, 1158, 1164, 1171, 1173, 1180, 1184, 1186, 1196, 1231, 1246, 1254, 1261, 1270, 1271, 1272, 1279, 1283, 1286, 1296, 1303, 1309, 1318, 1320, 1324, 1328, 1336, 1346, 1354, 1363, 1367, 1377, 1381, 1390, 1391, 1394, 1397, 1401, 1407, 1410, 1438, 1439, 1440, 1463, 1468, 1514, 1519, 1534, 1543, 1545; los 1, 24, 28, 30, 38, 39, 95, 118, 123, 150, 210, 221, 232, 258, 271, 280, 335, 337, 364, 396, 399, 436, 460, 549,

- 556, 596, 597, 601, 784, 802, 809, 830, 831, 834, 855, 866, 880, 882, 890, 891, 892, 898, 901, 905, 917, 918, 933, 934, 936, 950, 960, 963, 970, 980, 985, 988, 990, 997, 1000, 1003, 1008, 1009, 1019, 1020, 1023, 1024, 1033, 1041, 1046, 1047, 1058, 1060, 1061, 1062, 1061, 1070, 1074, 1075, 1081, 1083, 1093, 1099, 1100, 1111, 1115, 1117, 1123, 1124, 1128, 1132, 1136, 1137, 1140, 1167, 1169, 1182, 1183, 1184, 1197, 1206, 1217, 1218, 1245, 1252, 1260, 1269, 1271, 1274, 1279, 1288, 1298, 1306, 1316, 1325, 1326, 1339, 1347, 1349, 1354, 1367, 1374, 1377, 1389, 1395, 1407, 1423, 1424, 1425, 1437, 1440, 1444, 1445, 1450, 1454, 1457, 1459, 1469, 1471, 1472, 1478, 1479, 1486, 1499, 1502, 1505, 1521, 1523, 1540, 1543
- loch 1180, 1182; lochs 1395 (vegeu «loch»)
(long) longa 1474; lingua 1090, 1436
longuament 1379
luxúria 1352, 1536; luxúria 924
lum 245
luny 733, 1048, 1054
lunyament 735
lunyar 733-734
- magnificar* 86, 196, 385, 386, 388, 389, 393-394, 394, 397, 408, 411, 417, 422, 423, 431, 432, 467, 667, 668, 778
- (magre) magres 1386
- maior 37, 38, 40, 41, 128, 130, 142, 158, 160, 161, 208, 209, 214, 215, 223, 251, 266, 282, 283, 316, 323, 324, 330, 419, 474, 475, 478, 479, 482, 484, 495, 498, 505, 513, 517, 518, 520, 523, 557, 564, 567, 568, 571, 575, 579, 587, 604, 648, 682, 685, 735, 736, 738, 767, 773, 776, 795, 801, 804, 805, 806, 810, 818, 826, 829, 830, 831, 832, 834, 840, 903, 1020, 1032, 1053, 1104, 1141, 1143, 1250, 1529; maió 1329; maiors 222, 226, 754, 1443
- majoritat 83, 127, 132, 134, 162, 164, 180, 264, 271, 278, 286, 311, 325-326, 426, 461, 476, 490, 494, 559, 750, 757, 782, 784, 807, 808, 821, 849, 853, 882, 1145, 1147; majoritat 88-89
- maiorment 948, 1150, 1382, 1385
- mal 36, 246, 247, 248, 250, 251, 297, 377, 1068, 1313, 1357, 1375, 1378; mala 1068; mals 1019; males 1380
- (malaltia) malalties 1397
- malea 252
- malícia 45, 254, 759, 1017
- maliciejar 758
- (malificar) malifica 247
- maligne 865-866, 956
- (manaments) manaments 803
- (manar) manà 1136
- manera 23, 60, 63, 103, 325, 931, 945, 1097, 1188, 1203, 1416, 1431, 1435, 1444, 1446, 1496, 1511, 1516, 1520; maneres 1057
- (manifest) manifesta 81, 245, 505, 546
manifestament 314-315, 502-503
Maria 1229
(mar) mars 1298
(màrtir) martis 1335, 1509; màrtires 1336
martiri 1535; martire 1428
mas 623, 943, 955, 1077
matex 62, 137, 170, 184, 263, 276, 304, 305, 309, 313, 364, 366, 402, 404, 412, 421, 433, 472, 474, 511, 521, 537, 538, 555, 572, 634, 850, 872, 893, 1042, 1049, 1078, 1080, 1081-1082, 1176, 1209, 1232, 1300, 1353, 1522; mateix 420, 1116; matexa 102, 135-136, 143, 236, 260, 319, 333, 343, 384, 464, 465, 540, 542, 576, 628, 720, 722, 732, 759, 875, 908-909, 1195, 1198, 1202, 1234; mateixa 191, 383
matèria 115, 141, 437, 842; matèrie 123, 337, 359, 752; matèries 140
membrar 362, 1064; membrant 1284, 1348, 1364; mebrant 1285; membrada 1508; memòria 875, 1289, 1296, 1319, 1325, 1342, 1348
(menaçar) menaçarà 1119
(menjar) meniers 1387
menor 144, 804, 805, 810, 834, 835; menors 225, 1328
menoritat 106, 149, 271, 287, 326, 328, 354, 468, 499, 530, 549, 608, 699, 708, 783, 849, 880, 921; minoritat 87; manoritat 781
menys 297, 1004, 1353
menyscreure 1026
menyspresar 1283; menyspresat 1394
mèrit 51, 298, 1020
methàfora 151
methaforicalment 116; metaforicalment 351
més 176, 180, 181, 212, 340, 348, 384, 508, 510, 514, 515, 522, 546, 547, 548, 554, 645, 657, 658, 660, 1264, 1353
metre 948, 1057; metrà 933; meta 1190
mig 920, 1272
mija 9, 847
(millor) mellor 266; meior 634
mils 85, 120, 122, 189, 427, 489, 1501, 1557
*minorància 817
miracle 1032-1033, 1034, 1036, 1040, 1044; miracles 811, 813, 918, 947, 1013, 1015, 1019, 1021, 1023, 1025, 1026, 1028, 1040, 1045, 1046, 1047, 1048, 1050, 1052
misericòrdia 68-69, 561, 687, 702, 703, 704, 706, 710, 713, 716, 754, 1265, 1275-1276, 1290, 1373, 1400, 1546
misericordiari 706; misericordieg 711; misericordieiant 712-713
mitjà 1402, 1513
molt 7, 13, 122, 530, 671, 929, 1056, 1118, 1155, 1171, 1175, 1176, 1302, 1311, 1312, 1313, 1356, 1361, 1404, 1411, 1419, 1426, 1490, 1501, 1504, 1545, 1552; molts 118, 185, 647, 1387; moltes 118, 212, 219, 445,

- 644, 943, 998, 1089, 1091, 1095, 1399, 1412
 món 6, 7, 8, 45, 360, 731, 943, 948, 983, 988,
 991, 1018, 1037, 1056, 1067, 1071, 1075,
 1089, 1103, 1106, 1277, 1286, 1297, 1374,
 1375, 1509, 1517, 1527, 1540, 1541, 1542,
 1543
 (monestir) monestirs 1182
 morir 1129, 1442; morien 1336; morrà 1130;
 mort 828
 mort 730, 731, 733, 734, 735, 1079, 1118, 1123,
 1130, 1138, 1141, 1143, 1144, 1310, 1326,
 1429, 1506, 1511; morta 1337; morts 1039,
 1124
 (mortal) mortals 1347
 mortificament 1060
 mortificar 1167; mortificada 1058-1059
 mostrar 1339; mostrat 1450; mostrada 1432
 (moure) mou 847; mova 1488
 multiplicació 649, 662-663
 multiplicament 1369
 multiplicar 531, 648, 905, 906, 936; muntiplicar
 1168, 1268-1269; multiplica 45, 213, 884,
 1367; muntiplica 864; multiplicant 920, 921;
 muntiplicant 1120; multiplicada 916; muntip-
 licada 1521
 multitut 1358
 (mundà) mundanes 1284
- (*nafrar*) nafrada 1456
 natura 188, 617, 634, 695, 713, 724, 991, 992,
 996, 1010, 1029, 1034, 1049, 1094, 1234,
 1236
 natural 145, 975, 978, 988-989, 1017, 1050; na-
 turals 336, 988
 ne 167, 174, 175, 248, 293, 474, 518, 648, 683,
 774, 831, 923, 1042, 1072, 1226, 1328
 necessari 714-715; necessària 108, 600, 1155,
 1483; necessariis 24, 597-598, 1027, 1433; ne-
 ççarís 1154; necessàries 16-17, 454, 1186,
 1397, 1398, 1424, 1466, 1480
 necessitat 96, 97, 161, 201, 278, 323, 378, 393,
 402, 404, 588, 677-678, 705, 723, 1549; ne-
 cessitats 1184, 1185-1186, 1391
 neguació 376, 381, 390;
 neguar 1026; nega 194; negua 171, 186; neguant
 172, 194
 negun 352, 689, 696
 néxer 1337; nex 1286
 ni 48, 54, 224, 334, 335, 348, 377, 378, 390,
 441, 494, 510, 512, 533, 540, 603, 635, 696,
 705, 706, 909, 924, 1072, 1078, 1138, 1172,
 1184, 1227, 1429, 1484, 1506, 1523, 1530
 nigromància 1041
 no 50, 52, 54, 71, 83, 91, 93, 113, 117, 119,
 123, 128, 138, 149, 159, 163, 164, 167, 174,
 182, 184, 190, 192, 198, 199, 205, 225, 248,
 249, 250, 254, 258, 260, 263, 270, 274, 275,
 286, 291, 294, 301, 309, 310, 325, 333, 334,
 339, 342, 345, 353, 376, 377, 380, 382, 389,
 390, 399, 407, 411, 412, 415, 418, 421, 424,
 433, 468, 474, 475, 480, 482, 484, 490, 493,
 494, 496, 507, 512, 516, 518, 519, 533, 534,
 543, 548, 554, 570, 572, 584, 600, 602, 606,
 616, 638, 650, 657, 663, 667, 669, 674, 680,
 689, 690, 692, 693, 694, 696, 697, 705, 706,
 707, 716, 719, 741, 742, 746, 750, 752, 759,
 760, 763, 771, 815, 826, 829, 831, 856, 871,
 893, 908, 923, 924, 927, 940, 954, 957, 981,
 983, 987, 989, 992, 1002, 1007, 1037, 1038,
 1048, 1049, 1072, 1077, 1084, 1116, 1128,
 1129, 1130, 1131, 1133, 1136, 1138, 1142,
 1146, 1171, 1183, 1184, 1194, 1206, 1225,
 1264, 1327, 1340, 1349, 1465, 1466, 1484,
 1487, 1488, 1500, 1503, 1505, 1518, 1523,
 1529, 1543, 1544, 1556
 nobilitat 442, 885, 886, 887, 888
 noble 187, 320, 348-349, 818, 903, 1517, nobles
 350, 1003, 1004
 (nodrir) nodrits 1442
 nombre 183, 185, 234, 289, 291, 330, 331, 334,
 339, 347, 352, 352-353, 647, 649, 650, 652,
 653-654, 661, 663, 664, 1358
 norrés 1036
 nos 12, 237, 1081, 1159, 1329
 nosaltres 50, 1327; nos 11, 27, 456, 793, 943,
 949; ens 55; 'ns 48
 nostre 456, 481, 483, 791, 891, 1015, 1023,
 1075, 1079, 1110, 1123, 1135, 1167, 1308,
 1323, 1339, 1429, 1447, 1491, 1537, 1560;
 nostra 1229, 1232, 1252, 1255, 1258, 1461,
 1462; nostres 1472
 null 512; nul'la 441, 539, 622, 705, 829; nuylla
 70
- O 180, 996, 1182; ho 684
 (obeir) obeyran 1107; hobeyis 1117; obedient
 683; obadients 1144-1145
 obiecció 101
 obiect 588, 590, 977; opiect 552; obiectes 1066
 (obiectar) obiecta 1064
 (oblidar) oblidada 1498
 obra 194, 229, 246, 247, 279, 285, 297, 299,
 300, 301, 302, 305, 307, 309, 325, 328, 362,
 411, 420, 438, 648, 719, 791, 846, 878, 908,
 938, 974, 977, 1014, 1068, 1070, 1206, 1217,
 1227, 1250, 1488, 1507; obre 232, 253, 254,
 256, 266, 282, 289, 291, 296, 298, 306, 312,
 313, 321, 323, 330, 349, 353, 363, 372, 410,
 415, 571, 792, 798, 829, 903, 937, 948, 988,
 993, 1018, 1050, 1230, 1303, 1304; obres 20,
 27, 30, 31, 38, 60, 61, 226, 240, 336, 796,
 867, 928, 939, 942, 944, 946, 949, 1125,
 1127, 1139, 1151, 1171, 1177, 1221, 1275,
 1376, 1380
 obrar 283, 294, 299, 300, 302, 304, 310, 313;
 obra 436; obre 247
 (obstinar) obstinats 1019-1020
 (ocasionar) ocasionat 1294, 1482
 ocasió 1063, 1286, 1384, 1390, 1399, 1437
 (ociure) ociurà 1128

- offici 1441
 oltramar 1518
 on 10, 27, 77, 153, 171, 237, 277, 298, 320, 366, 382, 391, 400, 470, 484, 522, 530, 557, 570, 594, 603, 638, 670, 677, 793, 823, 830, 851, 897, 949, 951, 960, 969, 993, 1098, 1107, 1227, 1242, 1274, 1354, 1398, 1420, 1532, 1535, 1538; hon 159, 238, 297, 298, 343, 435, 500, 642, 696, 862, 904, 957, 971, 1053, 1163, 1187, 1198, 1199, 1237, 1288, 1352, 1354, 1413, 1544, 1550
 (opinió) opinions 17, 27, 790, 933, 1556
 oposició 203
 oració 1164, 1165, 1166, 1172, 1179, 1180, 1184, 1187, 1188, 1189, 1261, 1281, 1288, 1306, 1311, 1315, 1320, 1321, 1393, 1405, 1561; oracions 1382
 (orde) hórden 1479
 (ordenament) hordonaments 1486
 ordinació 55, 851-852
 ordonament 1373
 ordonador 1533; ordonadós 1558
 ordonament 1448, 1475
 ordonar 1539; hordonar 1166, 1410; ordonam 48; ordonat 1189, 1417; hordenat 1554; ordonada 868; ordonada 1557-1558; hordonada 1154; hordonats 904
 original 714
 (ornament) ornaments 1389-1390

pa 1031
 paciència 69, 767, 769, 770; paciència 1078; paciència 561, 757, 759, 764, 1080, 1118, 1507, 1509; paciència 756
 (pacienciar) passiciegat 757, 760
 (pacificar) passificat 1392
 (pagar) paguat 1131; paguats 1453
 (paraula) paraules 241, 973, 1332, 1479, 1554; paraules 985
 parays 1284
 pare 177, 318, 319, 536, 646, 1202, 1210, 1448
 (parent) parens 1396
 part 59, 62, 787, 1412; parts 58, 1160, 1164, 1412
 participació 1470
 particularment 844, 846
 (partir) partida 58
 partit 19
 (passar) passat 275
 passió 1310, 1323, 1329, 1342, 1348, 1491, 1504; passions 1328
 paternal 317
 paternitat 171, 178, 182, 186-187, 191-192, 235, 327, 641
 patrimoni 1477
 peccador 3, 771; peccadors 1020, 1327
 peccar 982;
 peccat 297, 302, 705, 714, 1350; peccats 936, 1061, 1347, 1349, 1364, 1367-1368
 (pena) penes 1363, 1506
 pendre 587, 724
 per 8, 9, 11, 13, 14, 22, 23, 26, 27, 28, 35, 40, 41, 43, 44, 51, 54, 60, 62, 75, 87, 89, 95, 113, 115, 116, 117, 121, 123, 124, 128, 129, 132, 135, 137, 142, 146, 151, 160, 161, 162, 163, 164, 170, 173, 190, 197, 202, 203, 205, 209, 212, 216, 219, 221, 224, 225, 230, 234, 235, 236, 237, 240, 241, 246, 251, 252, 253, 255, 256, 257, 266, 269, 272, 279, 280, 284, 288, 303, 307, 317, 318, 323, 325, 326, 328, 332, 333, 336, 351, 368, 370, 372, 376, 378, 379, 381, 383, 390, 391, 393, 397, 400, 409, 414, 416, 428, 430, 436, 437, 442, 443, 445, 447, 449, 453, 454, 456, 460, 464, 470, 475, 478, 483, 490, 502, 506, 509, 518, 520, 522, 530, 531, 532, 534, 541, 550, 552, 559, 569, 572, 574, 578, 579, 587, 590, 592, 593, 596, 597, 605, 606, 610, 611, 612, 617, 623, 628, 642, 647, 650, 651, 656, 657, 659, 671, 675, 679, 681, 682, 693, 694, 695, 701, 703, 709, 710, 714, 723, 734, 735, 743, 744, 748, 749, 753, 758, 760, 766, 769, 770, 772, 776, 777, 783, 789, 793, 794, 795, 798, 804, 805, 811, 812, 820, 828, 832, 834, 835, 836, 839, 840, 843, 844, 847, 848, 857, 869, 876, 880, 883, 889, 890, 892, 921, 923, 925, 930, 931, 939, 944, 947, 949, 953, 955, 956, 957, 959, 961, 962, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 973, 974, 976, 977, 981, 984, 988, 990, 993, 999, 1000, 1006, 1014, 1017, 1018, 1020, 1021, 1025, 1034, 1041, 1042, 1043, 1049, 1050, 1057, 1060, 1064, 1067, 1068, 1070, 1071, 1079, 1081, 1082, 1096, 1097, 1098, 1102, 1103, 1104, 1109, 1116, 1121, 1129, 1130, 1138, 1141, 1145, 1147, 1150, 1153, 1154, 1158, 1167, 1172, 1174, 1177, 1181, 1183, 1190, 1193, 1196, 1202, 1204, 1205, 1218, 1219, 1231, 1238, 1240, 1244, 1245, 1256, 1258, 1261, 1262, 1267, 1276, 1279, 1286, 1293, 1294, 1295, 1299, 1301, 1302, 1303, 1304, 1312, 1315, 1316, 1319, 1320, 1324, 1327, 1329, 1332, 1333, 1336, 1340, 1342, 1343, 1355, 1356, 1369, 1370, 1372, 1374, 1378, 1380, 1381, 1387, 1389, 1390, 1392, 1394, 1396, 1397, 1400, 1401, 1402, 1405, 1406, 1416, 1417, 1418, 1419, 1420, 1422, 1423, 1424, 1429, 1433, 1436, 1437, 1438, 1442, 1443, 1450, 1455, 1457, 1463, 1466, 1470, 1473, 1479, 1480, 1482, 1483, 1487, 1496, 1503, 1504, 1505, 1507, 1514, 1516, 1519, 1522, 1527, 1529, 1530, 1534, 1540, 1548, 1556, 1558
 perdonar 687, 706, 828; perdonant 712
 perdurable 937, 1500
 perfecció 1, 68, 76, 84, 176-177, 308, 312, 330, 343, 356, 399, 426, 428, 440, 501, 527, 561, 620, 621, 624, 625, 627, 629, 630, 632, 633, 635, 636, 637, 640, 641, 642-643, 643-644, 645, 647, 650, 654, 656, 658, 660, 662, 664, 700, 721, 723, 750, 754, 762, 766, 782, 981,

- 986, 1016, 1022, 1148-1149, 1171, 1204-1205, 1208, 1222, 1224, 1226, 1286, 1313, 1411, 1417, 1496-1497, 1528, 1540, 1544, 1547
- *(perfeccioner) perfeccionatgant 625-626
perfet 347, 630, 631; perfeta 265, 629; perfets 628
- perfetament 310, 535, 1207, 1226
- perill 1426
- perillós 1311; perillosa 13
- perpetual 935
- perseverança 1436; perseverància 1474
- persona 92-93, 236, 472-473, 482, 512, 520, 555, 577, 578, 636, 642, 646, 651, 656, 685, 743, 747, 1031, 1035, 1201, 1202; persones 92, 181, 231, 233, 234, 281, 290, 644, 646, 1200, 1214, 1358
- personal 236-237, 346, 374; personals 92, 124, 259, 332, 349, 397, 413, 1199, 1201
- pervers 36
- philosophia 1422, 1432, 1434
- pietat 1290, 1546
- plaer 1346
- (plant) plants 1343
- planta 509, 510
- (plaire) plasens 1333
- plor 1325; plors 1382
- pluralitat 231
- població 1181
- (poblat) poblats 1395
- poble 1079, 1116, 1308, 1309, 1476, 1482, 1483, 1501, 1503, 1530
- pobre 3; pobres 1105, 1387
- pobresa 1078, 1080, 1389, 1390
- pobretat 730, 568; 1385, 1387
- poch 377; pocha 46; poques 944, 1386, 1389
- poder 54, 67, 84, 152, 154, 156, 158, 176, 266, 284, 285, 286, 290, 293, 308, 355, 378, 380, 416, 427, 486, 500, 504, 508, 514, 516, 517, 518, 520, 523, 524, 526, 584, 585, 586, 623, 691, 717, 733, 738-739, 750, 754, 910, 981, 986, 987, 1016, 1018, 1049, 1197, 1476, 1490, 1547; pot 79, 172, 176, 224, 282, 283, 313, 321, 446, 475, 478, 483, 489, 491, 492, 505, 507, 508, 510, 514, 515, 516, 518, 521, 546, 547, 548, 571, 575, 576, 580, 592, 593, 621, 632, 635, 637, 650, 654, 660, 663, 682, 683, 689, 740, 770, 778, 815, 829, 858, 868, 899, 954, 970, 982, 992, 1007, 1033, 1098, 1124, 1139, 1152, 1171, 1194, 1250, 1260, 1264, 1511, 1516; podem 51; poden 638, 768, 774, 999; podia 309, 380; pòch 568, 735; porà 107, 219, 789, 806, 852, 880, 881, 907, 923, 924, 931, 945, 1025, 1045, 1048, 1067, 1109, 1438; pora 826; 928; poran 243, 1133, 1256, 1257; pogra 602, 657, 674, 750, 761, 771, 1225; pogre 484; pogren 533, 616, 652-653, 733, 746; poria 91, 100, 232, 274, 292, 348, 474, 667, 669, 680, 692, 1206; portie 411, 663; porien 294, 716, 259; pogués 313, 381, 535, 653, 752, 1225; puscha 221, 252, 266, 305, 316, 324, 333, 335, 379, 513, 547, 554, 557, 564, 587, 630, 631, 686, 829, 831, 843, 1098, 1189, 1268, 1329, 1344, 1419, 1471, 1529, 1555; pusche 321, 590; pusqua 830; puxa 454, 512, 741, 1057, 1424; puxe 530; pusquen 1175, 1176, 1328
- poderós 1056
- porroguativa 441
- (posar) posarà 101, 998; posam 28
- possibilitat 495, 497, 579, 655
- possible 189, 230-231, 233, 300, 312, 567; possible 989, 1011, 1189, 1475, 1517
- possificar 386, 387, 388, 394, 395, 397, 431, 468, 469-470; possificant 506
- potència 350, 540, 842-843, 874, 884-885, 885, 886, 1304, 1418, 1488; potències 425, 1062, 1303, 1324
- (prec) prechs 1218
- predicació 107-108; prehicació 1415; preicació 1419
- (preicador) preicadors 1340, 1428; preicadors 1440, 1478
- prehicament 1498
- prehicar 1336; prehycar 1423; preicar 1423, 1471, 1472; prehiquen 1479; prehicà 1121, 1136; prehicarà 243;
- (prendre) pren 977; presa 1519
- presència 89
- present 275, 815
- preicació 1135, 1413, 1414, 1416, 1417, 1435, 1486-1487
- primament 1551
- primer 167, 172, 174; primera 19, 22, 24, 36, 39, 57, 59, 64, 427, 430, 787, 951, 960, 1030, 1152, 1153, 1162, 1292, 1412, 1435, 1498, 1520; prima 214; primers 971
- primerament 462, 1163, 1192, 1413-1414
- primeria 178
- (príncep) prínceps 1515
- privació 88, 190, 499, 534, 572, 1061, 1357, 1487, 1489
- privar 1063; privara 500; privaria 343; privat 170, 1357; privats 1354
- (privilegi) privilegis 1463
- probació 457-458, 954
- processió 159, 178, 182, 187, 190-191, 192, 235, 240, 258, 327, 536, 641; proceçió 172
- (procedir) proçehirem 63; procehit 257; proçehit 276
- proçessional 318
- profeta 1072
- proïsme 47
- pròlech 5
- (prometiment) prometiments 1087; prometi-mens 1097, 1099, 1111; promitaments 947
- (prometre) prometrà 1088, 1090, 1094, 1102, 1109, 1111; promès 1102, 1103, 1107, 1110, 1113
- prop 1053

- propietat 693; vegeu «propietat»
 propinquitat 324 proporció 143, 494-495, 1179
 (proposició) proposicions 365
 propri 371; pròpria 236, 382; propis 1206
 propietat 236, 317-318, 318, 341, 345-346,
 373, 374; propietats 92, 124, 259, 317, 328,
 331, 349, 396-397, 413, 1198-1199, 1200
 (prosperitat) prosperitats 1066
 provable 448
 provació 230
 provar 60, 62, 77, 188, 229, 231, 233, 453, 457,
 953; prove 187; provam 28; provada 772-773;
 provades 233
 (proveir) proveescha 1185
 providència 1155
 provisió 1538
 prudència 788, 839, 862, 873, 874, 876, 879,
 881, 882, 883, 887, 889, 895, 902, 914, 923,
 1021, 1059, 1264, 1268, 1406, 1485; prudèn-
 cie 1473
 pujar 1194; pugar 1171; puair 1260; puyar 1189;
 puig 1262
 punir 684; punits 1464
 pur 81, 91, 844
 pus 133, 187, 190, 197, 203, 213, 215, 246,
 265, 296, 299, 305, 313, 320, 347, 348, 350,
 352, 353, 382, 392, 491, 492, 621, 683, 684,
 686, 733, 770, 804, 805, 817, 818, 835, 863,
 903, 945, 1002, 1003, 1028, 1048, 1052,
 1053, 1064, 1066, 1108, 1125, 1219, 1250,
 1288, 1290, 1439, 1516
- quaix* 1498; *quax* 1337, 1497
 qual 8, 10, 51, 61, 73, 74, 90, 98, 100, 107,
 116, 121, 125, 174, 188, 197, 231, 256, 258,
 272, 274, 288, 303, 306, 314, 326, 346, 351,
 368, 394, 409, 410, 414, 428, 457, 482, 483,
 494, 502, 506, 511, 525, 532, 534, 550, 572,
 574, 575, 585, 597, 614, 617, 633, 634, 654,
 659, 667, 669, 673, 675, 679, 690, 694, 699,
 701, 708, 711, 714, 715, 725, 727, 729, 731,
 732, 735, 746, 747, 750, 760, 764, 765, 766,
 767, 769, 807, 847, 870, 877, 888, 890, 903,
 908, 916, 928, 945, 954, 976, 992, 996, 1001,
 1017, 1049, 1060, 1085, 1097, 1131, 1152,
 1154, 1155, 1157, 1163, 1188, 1200, 1207,
 1217, 1225, 1229, 1230, 1241, 1244, 1245,
 1246, 1252, 1258, 1277, 1287, 1301, 1304,
 1309, 1366, 1371, 1374, 1392, 1402, 1404,
 1411, 1416, 1427, 1431, 1444, 1446, 1475,
 1477, 1482, 1488, 1489, 1496, 1500, 1511,
 1512, 1520, 1527, 1544, 1548, 1550, 1560;
 quals 30, 58, 67, 119, 133, 211, 226, 280,
 328, 447, 454, 616, 788, 853, 883, 893, 915,
 934, 943, 946, 999, 1009, 1023, 1050, 1058,
 1081, 1150, 1164, 1169, 1196, 1206, 1318,
 1381, 1390, 1402, 1423, 1444, 1451, 1464,
 1526, 1527, 1540
 quant 85, 144, 176, 341, 477, 662, 663, 682,
 751, 881, 981, 984
- quantitat 293, 418, 1359
 quantra 970, 1009
 (quart) quarta 787
 quascú 341, 345; quascuna 794
 quatre 58, 180, 340, 341, 348
 que 14, 26, 28, 32, 37, 40, 41, 43, 46, 47, 52,
 55, 75, 79, 81, 85, 87, 89, 91, 98, 103, 104,
 113, 117, 119, 120, 121, 128, 131, 132, 135,
 136, 137, 138, 140, 146, 155, 156, 163, 181,
 189, 190, 191, 198, 204, 209, 212, 213, 214,
 215, 216, 221, 224, 243, 245, 246, 250, 251,
 253, 255, 256, 260, 265, 266, 267, 268, 272,
 278, 282, 283, 284, 288, 291, 296, 301, 305,
 306, 312, 313, 316, 321, 323, 324, 327, 330,
 331, 332, 333, 345, 348, 349, 350, 351, 352,
 354, 359, 360, 374, 375, 376, 377, 379, 381,
 383, 385, 386, 389, 390, 391, 393, 395, 402,
 403, 405, 409, 410, 413, 419, 425, 435, 439,
 441, 443, 446, 455, 460, 464, 465, 466, 467,
 469, 471, 474, 480, 482, 489, 490, 492, 493,
 505, 506, 509, 510, 512, 513, 515, 516, 517,
 519, 521, 524, 530, 536, 537, 539, 540, 541,
 542, 546, 547, 548, 550, 551, 552, 554, 555,
 557, 560, 564, 566, 568, 571, 575, 576, 578,
 587, 589, 591, 592, 593, 604, 607, 610, 611,
 613, 618, 622, 625, 627, 630, 631, 632, 635,
 637, 639, 643, 647, 650, 651, 652, 658, 660,
 666, 668, 671, 675, 676, 677, 690, 695, 704,
 710, 721, 724, 726, 727, 734, 744, 753, 771,
 773, 795, 796, 798, 804, 805, 807, 818, 819,
 823, 828, 833, 835, 840, 841, 855, 858, 861,
 862, 868, 869, 871, 889, 891, 896, 899, 902,
 904, 908, 917, 932, 938, 939, 942, 944, 950,
 952, 955, 956, 957, 958, 959, 964, 971, 981,
 982, 983, 984, 988, 991, 995, 1002, 1003,
 1006, 1008, 1011, 1013, 1020, 1021, 1025,
 1029, 1033, 1043, 1045, 1047, 1067, 1167,
 1168, 1172, 1174, 1183, 1188, 1189, 1190,
 1204, 1216, 1218, 1219, 1220, 1224, 1226,
 1228, 1242, 1250, 1254, 1256, 1261, 1264,
 1266, 1268, 1270, 1271, 1274, 1276, 1277,
 1278, 1279, 1282, 1296, 1309, 1312, 1318,
 1321, 1324, 1326, 1328, 1342, 1366, 1368,
 1374, 1376, 1397, 1402, 1406, 1408, 1418,
 1421, 1423, 1428, 1429, 1430, 1433, 1442,
 1443, 1445, 1449, 1450, 1452, 1453, 1455,
 1456, 1460, 1461, 1466, 1471, 1472, 1478,
 1483, 1490, 1502, 1503, 1516, 1518, 1521,
 1523, 1526, 1528, 1529, 1541, 1542, 1548,
 1556, 1557; qu 55, 150, 304, 1007; què 202,
 249, 621, 933, 1070, 1182, 1260, 1345, 1470
 qui 1, 3, 7, 9, 11, 13, 30, 33, 50, 53, 66, 76,
 90, 104, 105, 162, 196, 242, 281, 309, 339,
 353, 365, 405, 434, 461, 515, 516, 517, 520,
 522, 535, 553, 564, 606, 615, 633, 642, 654,
 669, 678, 680, 693, 719, 742, 746, 752, 754,
 758, 759, 768, 773, 780, 787, 797, 803, 819,
 820, 823, 827, 835, 857, 865, 936, 980, 982,
 989, 1026, 1030, 1021, 1037, 1041, 1048,
 1084, 1088, 1089, 1092, 1095, 1099, 1106,

- 1115, 1116, 1128, 1151, 1172, 1187, 1194,
1208, 1209, 1211, 1225, 1230, 1245, 1250,
1280, 1282, 1298, 1336, 1339, 1358, 1359,
1365, 1377, 1385, 1401, 1459, 1460, 1476,
1478, 1488, 1509, 1522, 1532, 1539, 1551,
1553, 1561
- racional* 886
- rahó 981; rahons 16, 17, 74, 99, 219, 220, 226,
238, 445, 446, 447, 448, 454, 455, 779-780,
790, 946, 952, 958, 995, 998, 1423-1424,
1463, 1465, 1479, 1480
- (raül) raüls 902
- re 51, 1037; res 570, 1036
- realitat 209, 439
- rebre 478, 515, 576, 632-633, 1226, 1244; rec-
bre 475, 484, 507, 510, 515, 580, 590, 593,
607, 631, 635, 653, 655, 658, 663-664, 752,
1175, 1257, 1372; reep 1215; reeba 1287,
1540; reebés 607; reebria 1544
- (recomptar) recomptien 1455; recomptarem 944;
recomptarà 79
- recreació 578-579, 748; recreatió 749
- recrear 828, 1081; recreat 1071
- redemptor 1339
- (reembre) reemut 747
- regularitat 810
- relació 193, 260
- relativament 850
- (religió) religiosos 1440-1441
- (religiós) religiosos 1468; religioses 1472-1473
- remembrament 1066, 1307-1308; remembramet
1329-1330
- (rememorar) remembrant 1296, 1325
- (remoure) removent 1042
- repandre 881, 1045, 1068; reprès 79, 858, 907,
946, 995, 1085, 1099, 1124, 1140
- (reprémer) repremuda 1495
- (representar) representa 1491; representada 975
- (respondre) respost 172-173, 1008
- ressemblar 307
- ressucitar 1038
- restaurar 51, 600; restaurant 578
- retgla 460, 779, 851, 1320; retgle 32-33, 97
- retornar 1344; retornen 1453
- revelació 1457-1458
- (revelar) revelada 314, 502, 1451
- reverència 1559
- rey 1056; reys 1449, 1514
- (ric) ríchs 1106
- riquesa 1104; riqueses 1384
- (romà) romana 1426, 1497, 1530, 1533
- saber 1173, 1516; seber 379, 380-381, 381, 382,
537, 1268; sseber 471, 966; sab 384; sap 376,
390, 392; saben 987; sabia 310; sàpia 541,
542; sàpien 1461; sabera 543; sebera 539; sa-
bent 385; sebent 386; scient 376, 391
- (sagrament) sagraments 802, 1048
- sagrat 1031
- salutable 1427
- salvar 1079; salvà 1137
- sanar 1039
- sanch 1032
- sanitar 1090
- sant 177, 537, 538, 1014, 1202, 1210, 1441,
1443, 1448; santa 314, 1157; sancta 17, 20-21,
243, 443, 448, 452, 803, 962, 1157, 1229,
1335, 1407, 1419, 1426, 1442, 1443, 1472,
1477, 1480, 1482, 1495, 1508, 1518, 1530,
1539, 1557; sants 15, 615, 1166, 1169, 1252,
1256, 1311, 1381, 1405, 1479, 1535; sans
1258, 1550
- (sarraf) sarrafñs 980, 1459, 1460, 1468, 1471,
1516, 1521; serrefñs 985
- satisfacció 1091
- savi 543; savis 161422, 1449, 1452
- saviesa 67, 153, 154, 156, 158, 308, 355, 380,
525, 526, 528, 529, 530, 531, 531-532, 533,
536, 538, 541, 542, 692, 739, 1168, 1476,
1490, 1539-1540, 1546
- secta 1521; sextes 27, 1450, 1494
- (seglar) setglàs 1441
- (segon) segona 20, 22, 35, 40, 41, 61, 64, 941,
995, 1029, 1036, 1152, 1413; segons 280
- segons 23, 27, 31, 32, 102-103, 150, 167, 211,
278, 367, 485, 539, 588, 591, 595, 624, 627,
639, 672, 676, 678, 830, 851, 855, 868, 874,
876, 896, 898, 945, 950, 959, 964, 972, 991,
997, 1008, 1045, 1046, 1051, 1083, 1097,
1123-1124, 1179, 1188, 1203, 1278, 1280,
1282, 1306, 1315-1316, 1317, 1318, 1353,
1366, 1405-1406, 1444, 1475, 1490, 1520-
1521, 1526, 1542
- seguir 49, 72, 119, 128, 163, 189, 191, 260,
292, 301, 354, 425, 434, 468, 512, 707, 781,
1002, 1011, 1146; segueix 1522; seguex 113,
263, 276, 297, 364, 366, 433, 435, 464, 471,
513, 596, 897; seguirà 1069; segueuca 298,
1324; segueucam 55; segueucuen 597; seguira
538, 1008-1009; seguiria 185; seguirie 990; se-
guirien 780; seguint 779, 1319; sigüent 1430
- semblança 173
- semblant 300, 305, 306, 956, 1520; semblants
1077, 1398; semblans 1039, 1092
- sembrar 1541; sembrarà 932, 1159, 1277; sem-
brada 13
- sement 902
- sens 78, 122, 138, 144, 145, 176, 178, 231, 246,
254, 259, 327, 334, 335, 349, 398, 484, 497,
532, 602, 616, 668, 669, 674, 679, 690, 715,
722, 729, 735, 751, 760, 764, 771, 810, 982,
992, 1132, 1133, 1138, 1170, 1180, 1193,
1206, 1225, 1235, 1389, 1484, 1523; sen 746
- (sensitiu) sensitiva 885, 886
- sensual 617, 652, 814, 1320; sensuais 816, 818,
900, 904, 919, 1051, 1065, 1183, 1519; sse-
suals 1054
- (sensualitat) sensualitats 361, 614, 616, 820
- (seny) senys 1183

- senyor 6, 11, 456, 481, 740, 748, 791, 891, 938, 1015, 1023, 1075, 1079, 1110, 1123, 1135, 1167, 1308, 1323, 1429, 1447, 1492, 1537, 1560
- senyoria 69, 737, 739, 741, 741-742, 745, 749, 752
- (separar) separat 1182-1183, 1395; separats 1181; seperats 1420
- separació 170
- serf 738; serfs 1459
- sert 1461; sarta 449
- servidor 3
- servir 1560; servit 1219
- servitut 740
- set 788, 789, 797, 930, 936, 1047, 1306, 1316, 1317, 1346, 1347, 1349
- setgle 1067, 1108
- setze 772
- sgleya 1426, 1477, 1495, 1497, 1530, 1533
- si 52, 83, 102, 114, 118, 128, 139, 149, 162, 171, 173 179, 186, 188, 194, 199, 205, 248, 249, 259, 286, 301, 309, 325, 338, 344, 347, 353, 380, 415, 420, 424, 433, 468, 471, 480, 496, 511, 519, 527, 547, 548, 570, 584, 606, 638, 645, 646, 668, 669, 697, 707, 763, 780, 909, 1006, 1009, 1010, 1131, 1146, 1464, 1466, 1543;
- significança 1042-1043
- (significar) significa 989; signifiquem 945; significarà 224, 871, 893, 1049, 1127, 1129; significat 53, 117, 121, 150, 162, 216, 256, 288, 304, 336, 351, 442-443, 550, 855, 939, 960, 1132, 1526, 1542; significada 238, 429, 443, 559-560, 642, 869, 930, 1151; significats 24; significades 280-281
- simplement 94
- simple 199, 200, 434, 693
- *simplicar 196, 197
- simplicitat 195-196, 204-205, 206, 324
- sinó 955
- (sinònim) sinònima 103
- 'sit' 1563
- so 202, 345, 376, 471, 521, 957, 966, 1266, 1268, 1278, 1402, 1418, 1490, 1498
- sobirà 11; subiran 484, 1248; sobirana 1, 279, 399, 457, 581; sobirans 1260
- sobra 442; sobre 1016, 1028-1029, 1033, 1430, 1457, 1463
- sobrefluïtat 643, 645
- sobrepujar 819
- (sofisma) sufismes 998
- (sofrir) sufferi 1118; sofrerta 1310
- solament 103, 344, 363-364, 375, 415, 600, 623, 629, 825, 977, 979, 1212
- (soler) solia 1338, 1345; solien 1340
- solitari 1183
- solitudo 1396
- son 15, 52, 88, 196, 371, 435, 670, 685, 698, 736, 758, 765, 826, 843, 846, 852, 859, 877, 887, 923, 977, 999, 1006, 1007, 1010, 1079, 1215, 1228, 1231, 1271, 1272, 1275, 1302, 1307, 1308, 1370, 1372, 1513; sa 127, 215, 299, 301, 356, 419, 436, 692, 693, 698, 732, 751, 760, 878, 886, 910, 1172, 1190, 1220, 1227, 1228, 1251, 1260, 1284, 1285, 1504, 1513; ssa 214, 908; se 1367; seus 1505; sos 48, 1081, 1085, 1097, 1104, 1105, 1272, 1364, 1396, 1558; ses 27, 29, 117, 226, 241, 790, 867, 1033, 1125, 1127, 1177, 1196, 1217, 1220, 1364, 1382, 1397, 1556; sues 1231; suas 311
- soposament 1043
- (sospir) sospirs 1382; sospirs 1331; sospís 1343
- sospirar 1356
- sosteniment 1512
- sostenir 770, 771, 1329, 1429, 1512; sostench 1123, 1327; sostengués 1328; sostentat 1071; sostenguts 1091
- sots 317, 753, 943, 1030, 1031, 1412, 1433, 1554
- (sotsmetre) sotsmès 738; sotsmès 740, 742; sots-meses 1459
- spècia 120, 436; spècie 961, 1030, 1036, 1040, 1043; spècies 361, 943, 944, 947, 959, 969, 1028, 1038, 1045, 1150, 1412
- sperança 580, 788, 822, 830, 832, 833, 834, 835, 838, 841-842, 862, 863, 864, 867, 887, 895, 901, 914, 927, 1059, 1077, 1082, 1133, 1261, 1262, 1265, 1266, 1267, 1269, 1495, 1510, 1524
- sperar 922; spera 823, 1266; speràs 1137
- speriència 1514
- sperit 177, 537, 538, 956, 1014, 1018, 1202, 1210
- stabliment 1469
- stament 1375
- subiecció 752-753
- subiecte 683; subiect 683; subiectes 854-855, 878; subiects 437
- substància 208, 209, 211, 213, 333, 338, 342, 344, 347, 348
- (substancial) substancials 210
- subtileza 955
- supèrbia 734, 1352, 1536
- (suposat) supposita 1006; supposades 31
- suppòsit 338-339; suppòsits 147, 150, 217, 294, 337, 344, 345, 396, 628
- tal* 14, 26, 28, 460, 510, 710, 724, 753, 798, 835, 889, 944, 1057, 1158, 1167, 1174, 1183, 1204, 1276, 1320, 1332, 1406, 1418, 1422, 1424, 1433, 1455, 1470, 1483, 1529, 1556
- tan 46, 250, 339, 344, 375, 473, 478, 533, 552, 559, 589, 600, 602, 606, 623, 624, 629, 630, 631, 638, 643, 651, 666, 689, 741, 750, 752, 761, 825, 978, 1188, 1212, 1340, 1428; ten 44, 306, 363, 414, 815, 823, 918, 919, 977, 1119, 1243, 1355
- tant 36, 45, 103, 384, 389, 553, 554, 1134, 1189, 1194, 1309, 1529; tants 917, 1461

- (tarrre) tarrres 1522
tembre 1143, 1364; tement 1144
(temedor) temedora 1489
temor 919, 1120, 1122, 1134, 1142, 1147, 1366
temperança 916, 1271; tempraença 789, 839, 862,
895, 902, 912, 913, 920, 921, 925, 1060,
1350, 1525; tepraença 926
(temporal) temporals 918, 1090
temps 15, 29, 50, 52, 168, 170, 275, 293, 1041,
1461, 1464, 1549
temptar 852, 880; temptat 899; temptades 31
(terç) terça 20, 43, 1029, 1154, 1156, 1538
(terminar) terminant 293; terminades 175-176
ternari 234;
terra 1518; terres 1076, 1298, 1453, 1455, 1468
(terrenal) terrenals 1174, 1181
terriblament 1119
theologia 1422, 1433, 1434-1435
(tolre) tolrà 1120
tot 113, 202, 483, 521, 637, 801, 1105, 1268,
1418, 1454; tota 122, 176, 1190, 1307; tots
95, 156, 257, 337, 338, 372, 556, 1017, 1486,
1487, 1551; totes 69, 137, 230, 774, 1001,
1298, 1302, 1390, 1401
tractament 1187
tractat 951
(trametre) tremetra 1449; tremeten 1449; treme-
ses 1443
transitiu 967
(transmudar) transmüt 1043
treball 45; treballs 1091
trenitat 801, 1093, 1248, 1253; trinitat 59, 62,
228, 229, 238, 239, 241, 243, 244, 281, 314,
401, 429, 447, 448, 450, 962, 1096, 1101,
1205, 1214, 1447
tres 19, 137, 143, 144, 156, 180, 181, 331, 332,
334, 337, 338, 339, 340, 352, 358, 360, 363,
645, 959, 969, 1028, 1045, 1303
triari 1169; triats 1440, 1460
tristícia 1330-1331, 1391; tristícies 1379
tristor 1324, 1371
tro 848
trobar 32, 972, 1431; trop 1484
tu (tu) 't 807
(turment) turmens 730, 733, 1114, 1135, 1429,
1510; turments 947, 1078, 1123, 1124, 1326;
turmetns 1138, 1140
(turmentar) turmentà 1116; turmetarà 1115
- un* 70, 71, 78, 93, 95, 131, 133, 148, 168, 177,
183, 184, 289, 331, 333, 339, 340, 347, 352,
360, 365, 375, 414, 555, 565, 651, 661, 747,
824, 845, 996, 1212, 1233, 1236, 1240; hu
175, 358; hun 153, 155, 170, 174, 358, 411,
653; una 70, 94, 95, 102, 111, 112, 129, 135,
138, 148, 157, 177, 182, 317, 332, 333, 338,
341, 342, 344, 363, 365, 370, 375, 414, 464,
465, 472, 482, 511, 520, 558, 566, 577, 629,
636, 685, 720, 743, 915, 974, 978, 1031,
1035, 1042, 1043, 1198, 1199, 1211, 1233,
1328; uns 1051, 1197
unificar 86, 90, 91, 95, 104, 109, 130, 131, 142,
145, 147, 150, 395, 398; unificant 130, 131;
unificat 130, 132
uniment 915
unió 342, 495, 532, 533, 1094, 1198
unir 144, 177, 342, 569; unexen 137-138; unisen
94; unit 472, 480, 493, 494, 496, 553, 556,
845, 1236; units 119, 337; unida 212, 216,
342, 768, 1034
unitat 58-59, 60, 61, 65, 70, 72, 75, 76, 77, 79,
82, 85, 87, 89, 91, 93, 94, 98, 105, 108, 117,
120, 126-127, 129, 131, 132-133, 141, 144,
146, 152, 157, 158, 158-159, 160, 161, 163,
164, 167, 171, 173, 179, 183, 186, 194, 195,
198, 203, 204, 208, 213, 216, 221, 223, 292,
335, 413-414, 656, 746-747, 801, 961, 1093,
1096, 1100-1101, 1205, 1213, 1446; hunitat
86; unitats 118
universalitat 854, 877
usar 474, 492, 992
utilitat 714, 885, 1313
(ull) uylls 1331, 1343
ús 517, 754
útil 1155
- (*vanitat*) vanitats 1283, 1286
vegetable 885; vegetables 1298
(vell) vells 1388
(vèncer) vençen 1523 vencut 1110; vençut 1085
venir 10, 935, 1419, 1549; vengua 799, 1402-
1403; vingua 47-48, 1168, 1424-1425, 1527,
1528; vengra 572; venria 1131
ver 1532; vera 1032; veres 955, 972
(vergonyós) vergoyosa 1490
(verificar) verificats 1
veritat 36-37, 38, 40, 54, 68, 76, 140, 222, 223,
309, 356, 525, 582, 583, 585, 587, 588, 589,
591, 592, 593, 594, 595, 598, 739, 776, 972-
973, 977, 1002, 1022, 1096, 1099, 1431,
1434, 1446, 1452, 1525, 1532, 1535, 1547
(vestment) vestiments 1388
(vestit) vestits 1076
vi 1031
via 1427, 1535
(vianda) viandes 1186, 1386
(vici) vicis 792, 793, 892, 1061, 1103, 1354,
1355, 1358, 1359, 1362
vida 17, 21, 1084, 1091, 1157, 1161, 1162,
1163, 1169, 1182, 1335, 1381, 1404, 1409,
1411, 1416, 1420, 1500, 1508, 1539, 1550
virtuós 564, 565, 569
virtut 84, 208, 210, 211, 212, 215, 282, 284,
285, 286, 290, 293, 309, 356, 440, 509, 525,
561, 563, 564, 566, 569, 571, 573, 575, 576,
578, 579, 580, 581, 652, 728, 739, 768, 769,
794, 795, 805, 886, 903, 913, 974, 978, 1015,
1052, 1053, 1141, 1143, 1145, 1147, 1148,
1190, 1276, 1484, 1489, 1547; virtuts 59, 63,
298, 577, 786, 789, 792, 793, 797, 798-799,

- 840, 844, 847, 849, 851, 854, 876, 878, 883, 892, 893, 896, 909, 925-926, 926, 930, 931, 968, 996, 1060, 1069, 1082, 1102, 1112, 1138, 1261-1262, 1270, 1271, 1273, 1346, 1354, 1355, 1357, 1361
- viure 1142
- volentat 165, 201, 206, 262, 263, 265, 270, 273, 285, 287, 293-294, 308, 407, 426, 433, 440, 441, 525, 526, 527, 545, 465, 553, 554, 559, 560, 603, 700, 728, 745, 763, 764, 875, 982, 987, 1058, 1174-1175, 1179, 1204, 1228, 1242, 1243, 1263, 1267, 1269, 1289, 1302, 1319, 1346, 1347, 1349, 1401, 1476, 1481-1482; voluntat 68, 356, 403, 409, 438, 986-987, 1249; volutat 743
- voler 263, 264, 268, 273, 274, 275, 276, 290, 402, 405, 406, 408, 416, 500, 546, 547, 550, 552, 553, 554, 555, 763, 1016, 1177, 1215, 1275, 1302, 1308, 1315, 1317, 1330, 1341, 1368, 1380, 1392; vol 268, 273, 551, 827; vollem 949; volen 1282, 1467; volia 310; volch 531, 694, 1104, 1329; volrà 25, 99, 811; volrà 1129, 1541; vulla 265, 403, 1325; volent 729, 809; volgut 552, 827 volguda 269
- (voler) volers 556
- vostre 3; vostres 2
- y 371, 663, 1133
- (ymaginable) ymaginables 367
- ymaginació 358, 360, 812, 976, 1064, 1193, 1194
- (ymaginar) ymagina 358, 360
- yra 1536